

42538

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MENEMEN KAZASI
‘XV - XVIII. YÜZYILLAR’

DOKTORA TEZİ

42538

CEVAT BAKKAL

DANIŞMAN

Prof. Dr. Tuncer BAYKARA

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İZMİR - 1994

İÇİNDEKİLER

1-ÖNSÖZ.....	XIV
2-KISALTMALAR.....	XVII
3-BİBLİYOGRAFYA.....	XVIII
4-GİRİŞ.....	XLI

BİRİNCİ BÖLÜM

MENEMEN'E DAİR TEMEL BİLGİLER

A-Menemen'in Adı ve Yeri.....	1
1-Menemen Adı.....	1
2-Menemen'in Yeri.....	6
B-Menemen'in İklimi ve Bitki Varlığı.....	10
1-Menemen ve Çevresinin İklimi.....	10
a-Yağış.....	11
b-Rüzgarlar.....	13
c-Sıcaklık.....	13
2-Bitki Varlığı.....	14
a-Kurakçıl Çalılar.....	15
b-Makiler.....	15
c-Akdeniz Orman Varlığı.....	15
C-Menemen ve Çevresi'nin XVI. Yüzyıl Öncesi Tarihi.....	17
1-Bölgenin Roma Öncesi Tarihi.....	17
2-1071'den Önce Anadolu'nun Durumu.....	20
3-Batı Anadolu'da Türkler.....	23
4-Saruhanogulları Devri.....	26
5-Bölgenin Osmanlı İdaresine Geçişİ.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

MENEMEN KAZASI VE ŞEHİRİ

A-Menemen Kazası.....	40
1-Menemen Kazasının Oluşum Tarihi.....	40
2-Menemen'de Eski Yerleşim.....	44
3-Menemen ve Çevresinde Yeni Oluşumlar.....	46
4-Menemen Şehri.....	49
B-Menemen Mahalleleri.....	55
1-Abdestlü.....	55
2-Ahi Hıdır.....	56
3-Asarlık.....	57
4-Balabanoglu.....	58
5-Bazarbaşı (Zeybek).....	59
6-Bektaş.....	60
7-Cami-i Kebir.....	61
8-Dülbentli.....	62
9-Gaybî.....	62
10-Hacı Abdi.....	63
11-Hacı Bazarlı.....	64
12-Hacı Davud.....	65
13-Hacı Seyh.....	66
14-Hoca Veli.....	66
15-Hoca Zeyni.....	67
16-Kanalıcı.....	68
17-Kara Sevinç.....	69
18-Kasımpaşa.....	69
19-Kethüda Balı.....	70

20-Köse Bülbul.....	71
21-Menemenlü.....	72
22-Mermerlü.....	73
23-Nasrullah.....	74
24-Osman Fakih.....	74
25-Seydi Ali.....	75
26-Sofiler.....	76
27-Zımnıyan.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MENEMEN'DE KIR İSKAN MERKEZLERİ

A-Menemen Köyleri.....	80
1-Alagöz.....	80
2-Asarlık.....	81
3-Asunbeğlü (Nam-ı diğer Belen).....	81
4-Balatçık.....	82
5-Bozköy.....	83
6-Büyük Buruncuk (Nam-ı diğer Bağlarca).....	84
7-Büyük Kızılca.....	85
8-Büyük Kürek.....	87
9-Büyük Şeyhlü.....	89
10-Büyük Yahşellü.....	90
11-Çavuş.....	91
12-Çukur.....	92
13-Dere (Nam-ı diğer Eynesı).....	93
14/1-Ensar (Bu köyün nisfıdır).....	94
14/2-Ensar (Bu köyün diğer nisfıdır).....	94

15-Hamza Beğlü (Nam-ı diğeri Emir-i Alem).....	95
16-Hatun Deresi.....	96
17-Helvacı.....	97
18-İlî Pınar.....	98
19-İbrim Deresi (İğne Dere).....	100
20-Kaklıç.....	101
21-Karahasanlı (Nam-ı diğeri İsmailî).....	101
22-Kilise.....	102
23-Köprü.....	103
23/1-(Nisf-1) Köprü.....	104
23/2-(Diğeri Nisf-1) Köprü.....	105
24-Kuzubeğlü.....	105
25-Musa Beğlü.....	106
26-Özbek.....	107
27/1-Samrî (Bu köyün nisfidir).....	108
27/2-Samrî (Bu köyün diğeri nisfidir).....	109
28/1-Sasalı (Nam-ı diğeri Büyükçadır).....	110
28/2-Sasalı (Nam-ı diğeri Orta Çadır).....	110
28/3-Sasalı (Nam-ı diğeri Küçük Çadır).....	111
29-Seyrek.....	112
30-Söğütlü.....	113
31/1-Süle Beğlü (Bu köyün nisfidir).....	114
31/2-Süle Beğlü (Bu köyün diğeri nisfidir).....	115
32-Toy.....	115
33-Tuzcu ve İçme Su Mezrası.....	116
34-Türk İli.....	117
35-Ulucak.....	118

36-Umurbeglü.....	119
37-Urla.....	120
38-Yaşagaçlı (Başıbağluca).....	120
39-Yeldeğirmeni.....	121
B-Menemen Mezraları.....	123
1-Abdaluca Dere.....	123
2-Akça Köy.....	123
3-Ali Naıblü.....	124
4-Azaklu.....	124
5/1-Bahadurlu.....	125
5/2-Bahadurlu (Bu Bahadurlu'nun diğer birimidir).....	126
6-Earan.....	126
7-Bimar.....	127
8-Bogaca.....	127
9-Bucak.....	128
10-Çagatay.....	129
11-Çağış.....	129
12/1-Çeltik (Bu mezranın nisfidir).....	130
12/2-Çeltik (Bu mezranın diğer nisfidir).....	131
13-Çok Viran.....	131
14/1-Depe Gülbegi (Bu mezranın nisfidir).....	132
14/2-Gülbegi (Bu mezranın diğer nisfidir).....	132
15-Derecik.....	133
16-Düdencik.....	134
17/1-Eşreflü (Bu mezranın nisfidir).....	134
17/2-Eşreflü (Bu mezranın diğer nisfidir).....	135

18-Eynebeğlü ve Bergoz.....	135
19-Furançalı.....	136
20/1-Göcek ve Rahim.....	136
20/2-Göcek (Nam-ı diğer Züre).....	137
21-Göklüye ve Dibalıca.....	138
22-Hamid.....	139
23/1-Kaba Abdi.....	140
23/2-Kaba Abdi (Bu mezzanın diğer birimidir)..	140
24-Kanamış.....	141
25-Kara.....	141
26-Karaman.....	142
27-Karapınar ve Sakallı.....	143
28-Karayakuplu.....	143
29-Kargucak.....	144
30-Kayalı.....	145
31-Kıran.....	145
32-Kırpayan.....	146
33-Kindutman.....	147
34-Konurçalı.....	147
35-Kozluca.....	148
36-Köklücek (Hacı Ali Bağı dahi derler).....	149
37-Kuzucak.....	149
38-Ortaca ve Kilise.....	150
39-Ümürlü ve Bayramlı.....	151
40/1-Sınurçalı (Bu mezzanın nisfidir).....	151
40/2-Sınırcalı (Bu mezzanın diğer nisfidir)...	152
41-Sofu Deresi.....	153

42-Subaşı.....	153
43-Tekürlü.....	154
44-Uzunek.....	154
45-Varsa Git.....	155
46-Yaya.....	156
47-Yegan.....	156
C-Menemen'de Yaya Çiftlikleri.....	158
1-Ahmet Çiftligi.....	161
2-Aksu (Akhasan) Çiftligi.....	162
3-Deniz Çiftligi.....	163
4-Ekmekçi Mehmet Çiftligi.....	163
5/1-Eynebegi Çiftligi.....	164
5/2-Eynebegi Çiftligi.....	165
6-Eynebegoglu Eyne Çiftligi.....	165
7-Gökçe Çiftligi.....	166
8-Gökçeoglu Pazarlu Çiftligi.....	167
9-Hamid Çiftligi.....	168
10-Hamza ve Hakkı Çiftlikleri.....	168
11-Hasanoglu Aydın Çiftligi.....	170
12/1-Hıdır Çiftligi.....	170
12/2-Hıdır Çiftligi (Diğer).....	171
13-İbrahim Çiftligi.....	172
14-İlyas Çiftligi.....	173
15-İsa Çiftligi.....	174
16-Karakayaluca Çiftligi.....	174
17-Karluoglu Eyne Gazi Çiftligi.....	175
18-Kızılca Turud ve Süleyman Çiftlikleri.....	177

19-Kuşluoğlu Ahmet Çiftliği.....	178
20-Kuyucu Çiftliği.....	179
21-Manisa Çiftliği.....	179
22-Mehmet Çiftliği.....	180
23-Musa Çiftliği.....	181
24-Mustafa Çiftliği.....	181
25/1-Oruçgazi Çiftliği.....	182
25/2-Oruçgazi Çiftliği (Diğer).....	183
26-Osman Çiftliği.....	184
27-Ömür Çiftliği.....	184
28-Rıdvan Çiftliği.....	186
29-Sofu Deresi Çiftlikleri.....	187
a-Bedir Çiftliği.....	187
b-Devlethan Çiftliği.....	187
c-Hacı Hüseyin Çiftliği.....	187
d-Kagan Çiftliği.....	188
e-Yusuf Çiftliği.....	188
30-Süleyman Çiftliği.....	189
31-Turalı Çiftliği.....	189
32/1-Yakup Çiftliği.....	190
32/2-Yakup Çiftliği (Diğer).....	190
33-Yahyaoğlu Hasan Çiftliği.....	191
34-Yavaş Halil Çiftliği.....	191
D-Menemen'de Divan.....	195
E-Menemen'de Nüfus ve Dağılışı.....	197
1-Menemen Mahalleleri'nin Tahmini Nüfusu.....	199
2-Menemen Köyleri'nin Tahmini Nüfusu.....	201

3-Menemen Mezraları'nın Tahmini Nüfusu.....	204
---	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MENEMEN'DE İKTİSADİ HAYAT

A -Menemen Merkezi.....	209
B -Menemen Köyleri.....	217
C -Menemen Mezraları.....	235
D -Memleha-i Menemen.....	261
E -Menemen'de Vergiler.....	264
1-Osmanlı Devleti'nde Vergiler Hakkında Kısa Bilgiler.....	264
2-Menemen'de Vergiler.....	268

BEŞİNCİ BÖLÜM

MENEMEN VE ÇEVRESİ'NDE SOSYAL HAYAT

A -Menemen ve Çevresinde Sosyal Durum.....	271
1-Merkezde.....	271
2-Köylerde.....	271
3-Mezralarda.....	272
B -Menemen'de Eğitim ve Öğretim.....	277
1-Sıbyan Mektebi.....	277
2-Medrese.....	278
3-Muallimhaneler.....	278
C -Menemen'de Vakıflar.....	281
1-Vakıf Nedir?.....	281
2-Menemen Merkezindeki Vakıflar.....	284
a-Dini Vakıflar.....	285

1-Abdestli Mahallesi Mescidi Vakıfları....	285
2-Bektaş Mahallesi Mescidi Vakıfları.....	286
3-Dülbentli Mahallesi Mescidi Vakıfları...	287
4-Gaybi Mahallesi Mescidi Vakıfları.....	288
5-Hacı Bazarlı Mescidi Vakıfları.....	288
6-Güneri Köyü Vakıfları.....	290
7-Hacı Şeyh Mahallesi Mescidi Vakıfları...	293
8-Kanalıcı Mahallesi Mescidi Vakıfları....	294
9-Kasımpaşa Camii Vakıfları.....	294
10-Köse Yahşi Mahallesi Mescidi Vakıfları.	296
11-Manisa Çelebisi Fahrettin Camii Vakıfları.....	297
12-Menemenlü Mahallesi Mescidi Vakıfları..	299
13-Seyyid Nasrullah Mahallesi Mescidi Vakıfları.....	300
14-Sünbül Paşa Camii Vakıfları.....	300
15-Veli Mahallesi Mescidi Vakıfları.....	302
16-Zeybek Mahallesi Mescidi Vakıfları....	303
b-Sosyal İçerikli Vakıflar.....	304
1-Ahi Ahmed Zaviyesi.....	304
2-Ahmetoğlu Nasuh Çelebi Vakfı.....	305
3-Emir Dane Zaviyesi.....	305
4-Haykırın Baba Zaviyesi.....	306
5-Karaosmanoğlu Hacı Eyüp Ağa Vakfı.....	307
6-Ömer Fakih Zaviyesi.....	308
7-Saruhanlı Ali Bey'in Vakıfları.....	308
8-Tavukçu İdris Zaviyesi.....	309

c-Eğitim ve Öğretim ile ilgili Vakıflar.....	309
1-Emir Kadı Muallimhanesi.....	309
2-Hekim Alaaddin Vakfı.....	309
3-Kara Ali Karyesi Muallimhanesi.....	310
4-Piri Çavuş Muallimhanesi.....	310
5-Sünbül Paşa Medresesi Vakıfları.....	311
6-Yusuf Çavuş Muhallimhanesi.....	314
d-Menemen'de Diğer Vakıflar.....	314
1-Aruz Çiftliği.....	314
2-Bayram Beg Çiftliği.....	315
3-Çarukçu Yakup Çiftliği.....	315
4-Danişment Yeri.....	315
5-Dogancı Adası Çiftliği.....	316
6-Güneri Çiftliği.....	317
7-Hamamlar.....	317
8-Hamza Beglü Çiftliği.....	317
9-İbrî Asması.....	318
10-İlci-Hamit Çiftliği.....	318
11-İshak Çelebi Bahçesi.....	319
12-Kalkanlı Köyü Mezrası.....	319
13-Köse Yahşi Çiftliği.....	319
14-Menemen Memlehası.....	320
15-Musa Beg Çiftliği.....	320
16-Ömer Fakı Çiftliği.....	321
17-Özbek Çiftliği.....	322
18-Saru Çiftlik.....	322
19-Saruhanoglu Ferhat Paşa Vakfı.....	323

20-Seyh Hasan Çiftligi.....	324
21-Tokuş İdris Çiftligi.....	324
e-Menemen Kazası Vakf Kurumlarındaki Görevliler	
ve Maaşları.....	325
D-Menemen'de Tarihi Eserler.....	329
1-Camiiler.....	329
a-Cezayirli Camii.....	329
b-Çınarlı Camii.....	329
c-Gazez Camii.....	330
d-Kasımpaşa Camii.....	331
e-Mahkeme Camii.....	332
f-Ulu Camii (Sünbül Paşa Camii).....	334
2-Türbeler.....	335
a-Bayraklı Dede Türbesi.....	335
b-Kasımpaşa Türbesi.....	336
c-Mühürlü Sultan Türbesi.....	337
d-Tezveren Kâmil Dede Türbesi.....	337
3-Çeşmeler.....	339
a-Ali Ağa Çeşmesi.....	339
b-Çarşı Meydanındaki Sebilhane.....	339
c-Çınarlı Camii Çeşmesi.....	341
4-Diğer Eserler.....	342
a-Bedesten.....	342
b-Hamamlar.....	342
1-Fazullah Paşa Hamamı.....	342
2-Eski Hamam.....	342
3-Kara Kadı Hamamı.....	343

c-Kiliseler.....	343
d-Taşhan.....	345
SONUÇ.....	346
EKLER:	
1-"BA, TD 398, s.60-64" Menemen'de Vakıflar.....	350
2-Menemen'de Kitabeler.....	395
3-XV-XVIII. yy. Menemen Şehir Planı ve Tarihi Eserleri.....	406
4-Menemen ve Çevresinde Yerleşim.....	407
5-Menemen Kıyıları Haritası.....	408
6-Menemen ve Yakın Çevresi Haritası.....	409
DZGEÇMİŞİM.....	410

ÖNSÖZ

Osmanlı Devri'nin bütün safhalarını tetkik etmek uzun ve yorucu bir çalışma sonucunda meydana gelebilir. Bunu da tek elden ele alıp değerlendirmenin güçlüğü açıktır.

Bunun için, Osmanlı Devri'nin önemli bir sahası durumunda olan; bölge, sancak ve kazaların tarihini ele almak faydalı olacaktır.

Osmanlı devrinin altı yüzyıllık tarihinin izlerini sancak ve kaza tarihlerinde ele alıp değerlendirmek suretiyle, şehirlerimizin tarihi değerlerini ortaya konulması sağlanacaktır.

Bu noktadan hareketle, Menemen ve çevresinin XV -XVIII. yüzyıllar arasındaki siyasi, iktisadi ve sosyal bünyesi, bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Menemen Kazası'nın bağlı olduğu Saruhan Sancağı ve Manisa tarihi ile ilgili olarak, Ç. Uluçay, İ. Gökçen ve M. Feridun Emecen'in yapmış oldukları çok verimli çalışmalar, sahaya ışık tutmuş ve bize de rehber olmuştur. Ancak bu çalışmalar, Manisa ve çevresi ile ilgili olup, Menemen ve çevresi hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu bakımdan, Menemen ve çevresinin tetkiki için asıl kaynaklarımızı Menemen Şer'iyye Sicilleri yanında, Tahrir Defterleri ve diğer arşiv belgeleri teşkil etmektedir. Ancak, Menemen Şer'iyye Sicilleri 95-105 numaralı olanlara ulaşmak mümkün olup, daha öncekilerin yangınların tahribatından

kurtulamadıkları anlaşılmaktadır. Çalışmamızın giriş kısmında açıklamaya çalıştığımız, tahrir defterleri daha muntazam olarak korunabilmiş ve daha ayrıntılı olarak da; idari, iktisadi ve sosyal alanlarda bölgeye ışık tutmaktadır. Ayrıca devlet salnameleri ile Aydın Livası Salnameleri ve vakıflara ait kayıtlardan önemli ölçülerde istifade edilmiştir. Diğer yandan şehir içindeki yapılarda günümüze kadar gelebilen kitabelerden de istifade edilmiştir.

İşte bu bilgi ve belgelerin ışığında Menemen'e ait temel bilgiler; adı ve coğrafi konumu ile birlikte, Osmanlılar'a gelinceye kadar önceki ve Osmanlı Devri tarihi ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu arada, Menemen Şehri'nin oluşumu ve yerleşimi hakkında; merkez, köy ve mezralar dikkate alınarak, idari, iktisadi ve sosyal bakımlardan incelenmiştir.

Ayrıca, Menemen'de yaya çiftlikleri ve vakıflar hakkında da inceleme yapılmış olup, 398 numaralı vakıf defterinin Menemen ile ilgili kısımları ekler kısmında topluca verilmiştir. Aynı şekilde, ekler kısmında verilen şehir plânı ve haritalar titizlikle ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Çalışmalarım sırasında, faydalı uyarı ve yardımlarını esirgemeyen, danışman hocam Prof. Dr. Tuncer Baykara ile bu programdaki diğer hocalarım; Prof. Dr. İsmail Aka, Prof. Dr. Necmi Ülker ve Prof. Dr. Zeki Arıkan'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca,

kitabelerin çözümünde istifade ettiğim Prof. Dr. Ali Yardım'a, haritaların temininde ve çiziminde yardımlarını gördüğüm, Doç. Dr. Hasan Gümüş'e ve Adnan Semenderoğlu'na teşekkür ederim. Aynı zamanda, çalışmalarım sırasında gerekli kolaylığı gösteren; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu-Kadaastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, İzmir Arkeoloji Müzesi Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi mensublarına ve Süleymaniye Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına, araştırmama maddi destek sağlayan Dokuz Eylül Üniversitesi Araştırma Fon Saymanlığı Yetkilileri'ne ve her gittiğimde sıcak ilgilerini gördüğüm Menemen halkına teşekkürü bir borç sayarım.

Cevat Bakkal

Kısaltmalar:

- Nr. -Numara.
- İFM -İktisat Fakültesi Mecmuası.
- TED -Tarih Enstitüsü Dergisi.
- TODM -Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası.
- MTM -Milli Tettebbular Mecmuası.
- TSMK -Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.
- Ktb -Kütüphane.
- DTCFD -Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi.
- VD -Vakıflar Dergisi.
- BTTD -Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.
- TM -Türkiyat Mecmuası.
- JESHO -Journal of Economic and Social History of the Orient.
- İA -İslâm Ansiklopedisi.
- TTK -Türk Tarih Kurumu.
- IJMES -International Journal of Middle East Studies.
- TD -Tarih Dergisi.
- Eİ² -Encyclopedia of İslâm.
- DİA -Diyanet İslâm Ansiklopedisi.
- BA -Başbakanlık Arşivi.
- TD -Tahrir Defteri.
- a.g.e. -Adı geçen eser.
- a.g.m. -Adı geçen makale.
- TK, KKA-Tapu Kadastro, Kuyud-u Kadime Arşivi.
- ASİT -Anadolu'nun Selçuklular Devri'ndeki Sosyal ve İktisadi Tarihi üzerinde Araştırmalar.
- SZT -Selçuklular Zamanında Türkiye.

BİBLİYOGRAFYA

1. ARŞİV VESİKALARI:

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

a) Tahrir Defterleri: Nr. 48, 72, 103, 165, 166, 239, 398, 414, 439, 568, 660, 683, 700.

b) Mühimme Defterleri: Nr. 5, 6, 7, 10, 30, 31, 41, 43.

c) Cevdet Evkaf: 5766.

d) Maliyeden Müdevver Defterler: Nr. 2782

e) Kamil Kepeci Taşnifi:

Rüüs Defteri: Nr. 215, 224.

f) Timar Defterleri: Nr. 1, 196.

2. Topkapı Sarayı Müzesi:

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: E.12310.

3. Ankara Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyüd-ı Kadime Arşivi:

Tahrir Defteri: Nr. 115, 125, 226, 258, 544.

4. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi:

Asker 145, HD 561, HD 1145, HD 1151, T. 1153, HD 1154, HD 1157.

5. Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi: DN 351301.

6. İzmir Arkeoloji Müzesi Arşivi:

Menemen Şer'iyeye Sicilleri: Nr. 95-105.

II. YAYINLANMIŞ VESİKALAR:

AHMET REFIK, Anadolu'da Türk Aşiretleri, 966-1200,
İstanbul 1930.

ANHEGGER, R., İNALCIK, H., Kanunname-i Sultani Ber-müceb-i
Örf-i Osmani, Ankara 1956.

BARKAN, D., LÜTFİ, XV ve XVI asırlarda Osmanlı
İmparatorluğunda zirai ekonomik hukuki ve mali
esaslar, Kanunlar, I, İstanbul 1943.

—, H. 933-934 (M. 1527-28) Mali yılına aid bir
bütçe örneği, İFM, XV/1-4 (İstanbul 1955), 251-
329.

BARIAN, D. L. - AYVERDİ, E. H. İstanbul Vakıfları Tahrir
Defterleri, 953 (1546) tarihli, İstanbul 1970.

EMECEN, FERİDUN, M., "Kayacık Kazası Avarız Defteri",
TED, XII (İstanbul 1982), 159-170.

ERZİ, ADNAN SADIK, Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve
Vesikalar I., "Osmanlılarda Tarhanlık",
Belleten, c.14, sayı 33, Ankara (Ocak) 1950.

GÜKÇEN, İBRAHİM, Sicillere Göre XVI. ve XVII. asırlarda
Saruhan Zaviye ve Yatırları, İstanbul 1946.

İNALCIK, HALİL, "Bursa, I. XV. Asır Sanayi ve Ticari
Tarihine Dair Vesikalar", Belleten, XXIV/93
(Ankara 1960) 48-49.

———, Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid, TTK, 1954.

SU, KAMİL, "Gediz Şaphanesi'ne Dair Belgeler", Gediz, Manisa 1937.

ŞAHİN, İ., "Timar Sistemi Hakkında Bir Risale", Tarih Dergisi, s.32 (1979).

TEKİNDAG, ŞEHABETTİN, "Korkut Çelebi ile ilgili iki Belge", BTDD, 111/17 (Şubat 1969) 36-42.

TUNCER, H. (Sadeleştiren), Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Kanunları, Ankara 1965.

ULUÇAY, ÇAĞATAY, "Manisa Kalesi'ne Aid Vesikalar", Gediz, IV (Manisa, Eylül 1940), 4-7.

———, Saruhanogulları ve eserlerine dair vesikalar, I, İstanbul 1940, II, İstanbul 1946.

———, "Kanuni Sultan Süleyman ve ailesi ile ilgili bazı notlar ve vesikalar", Kanuni Armağanı, Ankara 1970, s.227-257.

III. KAYNAK ESERLER:

AHMEDİ, Tevarih-i Mulûk-u Al-i Osman (Yay. Çiftçioğlu N. Atsız), İstanbul 1949.

AŞIK PAŞA OĞLU AHMED AŞIKI, Tevarih-i Al-i Osman, (Düzenleyen: Çiftçioğlu N. Atsız), İstanbul 1947.

BOLAYIR, ALİ, EKREM, Hatıralar (Hazırlayan: Metin Kayahan HZGÜL), Ankara 1991.

- CHANDLER,R., Travels in Asia Minor and Greece, Londra
1825 (Manisa ile ilgili kısmın tercümesi, Z.
Öktem, "XVIII. asırda Manisa", Gediz, Kasım
1945, VIII/86, s.6.
- CEVDET PAŞA, Tezakir III., (Yayınlayan: Cavid Baysun),
II. Baskı, Ankara 1986.
- CUINET,V., La Turquie d'Asie Géographie Administrative,
Statistique Descriptive et Raisonné de Chaque
Province de d'Asie Mineure, Paris 1894.
- DUKAS, Bizans Tarihi, Mirmiroglu terc., İstanbul 1956.
- EVLİYA,ÇELEBİ, Seyahat-name, IX, İstanbul 1935.
- KATİB ÇELEBİ, Cihannüma, Müteferrika tabı, İstanbul
1145.
- MACFARLANE,C., "XIX. asırda Manisa", H. Berköz terc.,
Gediz, III/26, III 27, III 28, (Haziran 1939)
II.
- MEHMET,NEŞRİ, Neşri Tarihi, (Hazır. M. Altay Köymen),
Ankara 1984.
- NIŞANCI MEHMET PAŞA, Osmanlı Sultanları Tarihi, (Çev.:
İ. H. Konyalı), İstanbul, (Basım Tarihi Yok).
- NİZAMEDDİN ŞAMİ, Zafername, (Çv.: Necati Lugâl), Ankara
1987.
- PIRİ REİS, Kitab-ı Bahriye, "Denizcilik Kitabı", Türk
Tarihi Araştırma Kurumu yayınları, İstanbul
1935.
- ŞEMSEDDİN SAMİ, Kaamus-ul Alâm, VI, İstanbul 1316.
———, Kaamus-ı Türki, Dersaadet 1317.

ŞIKARI, Karaman Ogulları Tarihi, (Tertipleyen, M. Mesut Koluman, Konya 1946.

TEXIER, C.H., Küçük Asya, Ali Suad terc., II, İstanbul 1339.

TURSUN BEY, Tarih-i Ebu'l-feth, M. Tulum neşri, İstanbul 1977.

UŞAKLIĞIL, HALİT, ZİYA, Kırk Yıl, Anılar, İstanbul 1987.

IV. ARAŞTIRMA ve İNCELEMELER:

ACAR, NAGEHAN, Menemen'de Testicilik, İEE, Resim-İş Böl. Bitirme Tezi, İzmir 1980.

AĞIR, MUSTAFA, Dünkü ve Bugünkü Menemen, İzmir (Baskı tarihi belirtilmemiş).

AKA, İSMAİL, Timur ve Devleti, Ankara 1991.

AKDAĞ, MUSTAFA, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, I-II, İstanbul 1974.

———, Celâli İsyânları, 1550-1603, Ankara 1963.

AKGÜNDÜZ, AHMET, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, İstanbul 1982.

AKŞİT, OKTAY, Manisa Tarihi, İstanbul 1983.

ALPAYDIN, İ. KÖKSAL, Menemen ve çevresinin iklimi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir 1989.

ANDREASYAN, H., Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi (1608-1619), İstanbul 1964.

ARIKAN MUZAFFER, "Yaya ve Müsellemlerde Toprak Tasarrufu", Atatürk Konferansları VIII, (1975-1976) Ankara 1983.

- ARIKAN,ZEKİ, "Bir Kanunname Sureti", Tarih İnceleme Dergisi, III, (İzmir 1987), 49-61.
- ARMAGAN,VAHİD, "Hatuniye Camii ve Aynı Ali Türbesi", Gediz, VIII/83 (Ağustos 1945), 4. .
- BARKAN,B.LÜTFİ; "Türkiye'de Din ve Devlet İşleri", Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri, Seminere Sunulan Bildiriler, Ankara 1975.
- , "Türkiye'de İmparatorluk Devirleri'nin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri, Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", İFM, 11/1, (İstanbul 1941), s.29-59.
- , "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", TM, X (İstanbul 1953), 1-26.
- , "Osmanlı İmparatorluğunda bir iskan ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler I, İstila devrinin kolonizatör Türk Dervişleri" VD, II (Ankara 1942) 279-386.
- , "Avarız" Mad., 1A, II, 13-19.
- , "Çiftlik" Mad., 1A, III, 392-397.
- , "Timar" Mad., 1A, XII/1, 286-333.
- , "Kanunname", 1A, VI, s.194.
- BAYÇIN,N., "Manisa'da Dokumacılık", Gediz, VIII/86-87 (Kasım-Aralık 1945), 8-9, 9,11.
- BAYINDIROĞLU,HANDAN, Foça'nın Tarihi ve Tatil Köyü, İzmir Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü Bitirme Tezi, İzmir 1982.
- BAYKARA,TUNCER, İzmir Şehri ve Tarihi, İzmir 1974.

- , Aydınoglu Gazi Umur Bey, Ankara 1980.
- , Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası'na Giriş, I, Anadolu'nun İdari Taksimatı, Ankara 1988.
- , Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerine Araştırmalar, İzmir 1990.
- , Osmanlı Taşra Teşkilatı'nda XVIII. yüzyılda görev ve görevliler, Ankara 1992.
- BAYRAM, MİKAIL, "Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilâtının Kuruluşu ve Gelişmesi", Ahilik ve Esnaf, İstanbul 1986, s.175-194.
- BERKÜZ, H., "Saruhanogulları", Gediz, 1/7 (Ekim 1937) 15.
- BİLGET, ADNAN, Son Yüzyılda İzmir Şehri, (1849-1949), İzmir 1949.
- BİLEN, RAHİME, Demirci'nin Tarihi, DEÜ Buca Eğitim Fak. Lisans Tezi, İzmir 1985.
- BİLGİN, FATMA, Ü., "Eski Gördes Seccadeleri", Manisa Dergisi, 11/4 (Nisan 1983), 46-70.
- BİLGİN, İLHAMİ, "Manisa Saruhan Bey Türbesi ve Zaviyesi" Manisa, 11/4 (Nisan 1983), 41-47.
- BİRİNCİ, NECATİ, Menemenlize Mehmet Tahir (Hayatı ve Eserleri), Ankara 1988.
- BORA, YASEMİN, Menemen'deki Pamukçuluk, DEÜ, EF, Bitirme Tezi, İzmir 1985.

- BOSCH,C., "Bergama Kral Hanedanının Seceresi", (A. Erzen Tercümesi), TM, VII-VIII/1 (İstanbul 1942), 105-124.
- BOSWORTH,C.E., İslâm Devletleri Tarihi, İstanbul 1980.
- BÖLÜKBAŞI,NEFİSE, Menemen Yöresinde Çömlek ve Seramik Çalışmaları, İzmir 1974.
- BÜCHNER,V.F., "Şehir", IA, XI, 391-392.
- CAHEN,CL., Osmanlılardan önce Anadolu'da Türkler, Y. Moran terc., İstanbul 1979.
- CHAPUT,E.-KONYALI,I.,HAKKI, İzmir civarının bünyesine ait tetkikler, İstanbul 1930.
- ÇAGATAY,NEŞET, "Osmanlı İmparatorluğunda Reaya'dan alınan vergiler", DTCFD, (Ankara 1947), 438-511.
- ÇETİN,A., Başbakanlık Arşivi Klavuzu, İstanbul 1979.
- ÇETİNTÜRK,SELAHEDDİN, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yörük Sınıfı ve hukuki statüleri", DTCFD, II (Ankara 1943), 107-116.
- ÇORBACIOĞLU,MESUDE, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Orman Meselesi ve Vakıf Ormanları", BTTD, Sayı: 21, İstanbul 1969.
- DARKOT,BESİM, Türkiye İktisadi Coğrafyası, İstanbul 1963.
- DARKOT,B.-UIUÇAY,Ç., "Manisa" Mad., IA, VII, 288-294.
- DARKOT,B.-TUNCEL,M., Ege Bölgesi Coğrafyası, İstanbul 1988.

DEVELIOGLU, FERİT, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük**,
Ankara 1986.

DIKOV, V-KOVALOV, S., **İlkçağ Tarihi I; Uzakdoğu
Ortadoğu, Eski Yunan**, (Çev.: Özdemir İnce)
Ankara 1987.

DIEHL, CHARLES, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, (Çev:
Tevfik Bıyıkoglu), Ankara 1945.

DIŞBUDAKGİL, NAZMIYE, **1296 Yılı Aydın Vilâyeti
Salnâmesi**, E.Ü. Ed. Fak. Tarih Böl. Lisans
Tezi, Bornova 1989.

DOĞRU, HALİME, **XVI. Yüzyılda, Eskişehir ve Sultanönü
Sancağı**, İstanbul 1992.

EMECEN, FERİDUN, M., **XVI. asırda Manisa Kasası**, Ankara
1989.

ERGENÇ, ÖZER, "Osmanlı şehirinde esnaf örgütlerinin fizik
yapıya etkileri", **Türkiye'nin Sosyal ve
Ekonomik Tarihi (1071-1920)**, Ankara 1980, 103-
109.

———, "Osmanlı şehirlerindeki yönetim kurumlarının
niteliği üzerinde bazı düşünceler", VIII. Türk
Tarih Kongresi (Ankara 11-15 Ekim 1976),
Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara 1981, 1265-
1274.

———, "Salnamelerde İzmir", 1885-1895, **Türkiye
Ekonomisinin 100. Yılı ve İzmir ve İzmir
Ticaret Odası Sempozyumu**, İzmir 1985.

ERGİN, OSMAN, Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı, ..
Istanbul 1936.

———, "Bedesten" Mad., 1A, 11, 440-441.

ERÖZ, MEHMET, "Ege Bölgesi'nde Yer (Köy ve Şehir
Adları". Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
Dergisi, Seri 1, Sayı 42, Ankara 1966.

ERSOY, H., "Ali Bey Camii ve Timurtaş Paşaoğlu Ali Bey",
Gediz, V/59 (I. Kanun 1942), 7-11.

F. SLAARS, Etude Sur Smyrne, Smyrne 1868.

FAROQHI, SUREYYA, "16. asırda Batı ve Güney
sancaklarında belirli aralıklarla kurulan
pazarlar: İçil, Hamid, Karahisar-ı sahib,
Kütahya, Aydın, Meñteşe", Gelişme Dergisi, 1
(Ankara 1978), 39-85.

———, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, 1550-1650,
(Türkçesi: Neyyir Kalaycıoğlu), Istanbul 1993.

———, "İstanbul'un iaşesi ve Tekirdağ-Rodosçuk
limanı", Gelişme Dergisi, 11 (Ankara 1981),
139-154.

GEDİZ, Manisa Tarihi Üzerine Araştırmalar, - Gediz-Manisa
Temmuz 1938.

GENÇ, MEHMED, "Osmanlı Maliyesinde helikane Sistemi",
Türkiye İktisat Tarihi Semineri (8-10 Haziran
1973), Ankara 1973, 231-291.

GENEL NÜFUS SAYIMI (1990), İdari Bölünüş, Başbakanlık
Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1991.

GÖKBİLGİN, TAYYİB, Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve
Evlad-ı Fatihan, İstanbul 1957.

———, "Orhan" Mad., İA, IX/399-408.

———, "Korkud" Mad., İA, VI, 855-860.

———, "Nahiye" Mad., İA, IX, 36-38.

GÖKÇEN, İBRAHİM, XVI. ve XVII. yüzyıl vesikalrına göre
Manisa'da deri sanatları tarihi üzerinde bir
araştırma, İstanbul 1945.

———, Sicillere göre XVI. ve XVII. asırlarda Saruhan
Zaviye ve Yatırları, İstanbul 1954.

———, Saruhan'da Yörük ve Türkmenler, İstanbul 1946.

GÖYÜNÇ, NEJAT, "Hane deyimi hakkında", TD, XXXII
(İstanbul 1979), 331-348.

GÜÇER, LÜTFİ, "XV ve XVI. asırlarda Osmanlı İmparator-
luğunda Tuz inhisarı ve tuzlaların işleme
nizamı", İFM, XXIII/1-2 (İstanbul 1963), 97-143

———, XVI-XVII. asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda
hububat meselesi ve hububattan alınan vergiler,
İstanbul 1964.

GÜLTEKİN, HAKKI, İzmir Tarihi, İzmir 1952.

GÜLTEKİN, SAİME, Menemen'de Seramik Çalışmaları, İEE,
Resim-İş Bölümü Bitirme Tezi, İzmir 1980.

GÜNALTAY, ŞEMSEDDİN, Yakın Şark IV., Perslerde
Romalılar'a Kadar, Selevkoşlar, Nebatiler,
Galatlar, Bitinya ve Bergama Krallıkları,
Ankara 1987.

- HALAÇOĞLU, Y., XVI-XVIII. yüzyılda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı. Ankara 1991.
- , Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara 1988.
- HAMMER, Devlet-i Osmaniye Tarihi, M. Ata terc., I.V., İstanbul 1329-30.
- HAVA, ABDURRAHMAN, Aydın'da olaylar (Mühimme defterlerine göre 1699-1703), (İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi İstanbul 1980.
- HEYD, W., Yakındoğu Ticaret Tarihi, E.Z. Karal terc., I, Ankara 1975.
- HOŞGÖREN, Y., Akhisar Havzası Jeomorfolojik etüd, İstanbul 1983.
- HÜSEYİN, HÜSAMEDDİN, Amasya Tarihi, III, İstanbul 1927.
- İBN BATUTA, İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler (Hazırlayan: İ. Parmaksızoğlu), İstanbul 1986.
- İBN FAZLAN, Seyahatname, (Hazırlayan: R. Şeşen), İstanbul 1975.
- İNALCIK, HALİL, Fatih Devri üzerine tedkikler ve vesikalar I, Ankara 1954.
- , "Osmanlılarda Raiyyet rüsumu", Belleten, XXIII /92 (Ankara 1959), 49-145.
- , The Ottoman Empire, The Classical Age (1300-1600), Londra 1973.
- , Osmanlı Pamuklu Pazarı: Hindistan ve İngiltere pazar rekabetinde emek maliyetinin rolü", Gelişme Dergisi, II (Ankara 1981), 1-65.
- , "Mehmed II." Mad., IA, VII, 506-535.

- , "Murad II." Mad., 1A, VIII, 598-615.
- ISLAMOGLU-INAN, HURICIHAN, Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Köylü, İstanbul 1991.
- IZBIRAK, R., Türkiye, 1-2, İstanbul 1972, 1973.
- , Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 1986.
- İZMİR İLİ YILLIĞI'94, İzmir Valiliği Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Mart 1994.
- KAFESOGLU, İBRAHİM, Türk Milli Kültürü, İstanbul 1988.
- KAYACAN, ASUMAN, Menemen'de Seramik Yapımı, İEE, Resim-İş Böl. Bitirme Tezi, İzmir.
- KAZICI, Z. -ŞEKER, M., İslâm ve Türk Medeniyeti Tarihi, İstanbul 1981.
- KAZICI, ZİYA, "Ahilik", DİA, I., 540.
- , Osmanlılar'da Vergi Sistemi, İstanbul 1977.
- KISA, LEMAN, Aydın Tarihi ve Coğrafyası, Aydın 1960.
- KONYALI, İ. HAKKI, "Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'ın vakfiyesi ve Manisa'daki hayır eserleri", VD, VIII (Ankara 1969), 47-56.
- KÖRKUT, CEVAT, İzmir İli'nin Coğrafyası, İzmir 1956.
- KÖKLU, NUSRET, Dünkü Manisa, Ankara 1970.
- , "Sultan Camii ve Külliyesi", Manisa, 1/2 (Ağustos 1982), 9-18.
- , "Saruhanlılar Devrinde Manisa", Manisa, 11/4 (Nisan 1983), 22-40.
- KÖPRÜLÜ, FUAT, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ankara 1972.

———, Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, Ankara 1984.

———, İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, İstanbul 1983.

———, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, İstanbul 1981.

KRİTOVULOS, Tarih-i Sultan Mehmet Han'ı San-i, (Çev. Karolidi, Hazırlayan: Muzaffer Gökmen), İstanbul 1967.

KUBAN, DOĞAN, "Anadolu Türk Şehri, tarihi gelişmesi, Sosyal ve fiziki özellikleri üzerinde bazı gelişmeler", VD, VII (Ankara 1968), 53-73.

KUNT, METİN, Sancaktan Eyalete, 1550-1650 arasında Osmanlı Ümerası ve il idaresi, İstanbul 1978.

KURKMAN, GARO, "Sarhan bin İshak Mangır", Türk Nümismatik Dergisi Bülteni, Nr. 19, İstanbul 1986.

KÜTÜKOĞLU, BEKİR, "Murad III." Mad., IA, VIII, 615-625.

KÜTÜKOĞLU, MUBAHAT, S, "1009 (1600) tarihli Narh Defterine göre İstanbul'da çeşidli eşya ve hizmet fiyatları", TED, IX (İstanbul 1978), 1-85.

———, Osmanlılarda Narh Mühessesesi ve 1640 tarihli Narh Defteri, İstanbul 1983.

LERAUX, GABRIEL J., İlk Akdeniz Medeniyetleri, (Çev. Cevdet-Mithat Perin), İstanbul 1944.

MANSEL, ARIF MÜFİT, Ege ve Yunan Tarihi, Ankara 1963.

MEYDAN LAROUS, "Menemen", c.8, İstanbul 1972.

MERÇİL, ERDOĞAN, Müslüman Türk Devletleri Tarihi,
İstanbul 1985.

MUSTAFA NURİ PAŞA, Netayic-ül Vukuat, c.1-2,
(Sadeleştiren: N. Çağatay), Ankara 1979.

NAGATA, Y., "16.yüzyılda Manisa Köyleri, 1531 tarihli
Saruhan Sancağına ait bir tahrir defterini
inceleme denemesi", TD, XXXII (İstanbul 1979),
731-758.

NALBANT, AYNUR, Aydın İli Tarihi, (İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış
lisans Tezi), İstanbul 1968.

ORHONLU, CENGİZ, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin
İskanı, İstanbul 1987.

———, Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım
(Derleyen: Salih Özbaran), İzmir 1984.

ORKON, C. REFAİK, Manisa Coğrafyası, İstanbul 1937.

OSTROGORSKY, G., Bizans Devleti Tarihi, F. İşiltan terc.,
Ankara 1981.

ÖZBEKLER, KERİM, İzmir ve İlçeleri Turizm Rehberi,
İzmir.

ÖZKAN, BAHRİ, "Manisa'dan Güherçile Gönderilmesi"
Gediz, Manisa 1941.

ÖZKAYA, Y., Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık, Ankara
1977.

ÖZSES, KAZIM, "Manisa Ovası ve Şehrin Sid Vaziyeti
Gediz Dergisi, Sayı 82, Manisa 1945.

ÖZTÜRK, NAZİF, Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından
Vakıflar, Ankara 1983.

- PAKALIN,M., **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I-III, İstanbul 1971.
- PIRENNE,H., **Ortaçağ Kentleri, Kökenleri ve Ticaretin Canlanması**, Ş.Karadeniz terc., İstanbul 1982.
- RAMBERT,GASTAN, **Histoïr du Commerce de Marseille, To v., de 1660 à 1789, Le Levant**, Paris 1957.
- RAMSAY,W.M., **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, M.Pektaş terc., İstanbul 1960.
- RIEFSTAHL,R.M., **Cenub-ı Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi**, C. Berktin terc., İstanbul 1941.
- SAHİLLİOĞLU,HALİL, "1763'te İzmir Limanı İhraca Gümrüğü ve Tarifesi", **BTTD**, Sayı 8, İstanbul 1968.
- SARTIOUX,FELIX, **Eski Foça Tarihine Bir Bakış**, İzmir 1952.
- SAYIN,NURDAN, **Menemen'de Seramikçilik**, IEE, Resim-İş Böl. Bitirme Tezi, İzmir 1980.
- SELEN,HAMİT SADI, "XVI. ve XVIII. Yüzyıllarda Anadolu'nun Köy ve Küçük Şehir Hayatı", III. **Türk Tarih Kongresi (1943)**, Ankara 1948.
- SEMENDEROĞLU,ADNAN, **Gediz Deltası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul 1990.
- SERTOĞLU,MİTHAT, **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Toprak Birliklerinin Çeşitli Şekilleri**, VI, **TTK**, 20-26 Ekim 1961, Ankara 1967.

———, Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul
1958.

———, VI. Asırda İzmir, BTTD, s. 16, İstanbul 1969
72-74.

SOLAK, MUAMMER. H. 1319 Yılı Aydın Vilâyeti Salnamesi.
(Lisans Tezi). E.Ü. Ed. Fak. Tarih Böl.,
Bornova 1994.

SÖZEN, METİN-TANYELİ, UĞUR, Sanat Kavram ve Terimleri
Sözlüğü, İstanbul 1986.

SU, KAMİL, "Manisa'dan İstanbul'a Gönderilen Yelken
Bezleri", Gediz, IV/46 (Şubat 1941), 3-4.

SÜMER, FARUK, "XVI. asırda Anadolu, Suriye ve Irak'da
yaşayan Türk aşiretlerine umumi bir bakış",
İFM, XI/1-4 (İstanbul 1952), 511-522.

———, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı,
Destanları. Ankara 1967.

ŞAHİN İLHAN, "Osmanlı İmparatorluğunda konar-göçer
aşiretlerin hukuki nizamları", Türk Kültürü,
XX/27 (Mart 1982), 285-294.

ŞAPOLYO ENVER BEHNAN, Osmanlı Sultanları Tarihi,
İstanbul 1961.

ŞEKER, MEHMET, "Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından
Özellikleri", Tarih İncelemeleri Dergisi VIII,
E.Ü. Ed. Fak. Yay., İzmir 1993.

ŞENYÜREK, M. S. - ŞENYÜREK, E. - GÜLTEKİN, H. - DÖNMEZ, A.,
"Larisa Civarında Höyücek'te Yapılan Sondaj",
Belleten, c. XIV, sayı 55, Ankara Temmuz 1950.

- TANOGLU, ALI, "İskan coğrafyası, esas fikirler, problemler, metod", TM, XI (İstanbul 1954), 1-32.
- TANSEL, S., **Fatih Sultan Mehmed'in siyasi faaliyetleri**, Ankara 1953.
- , **Sultan II. Beyazid'in siyasi hayatı**, İstanbul 1966.
- , **Yavuz Sultan Selim**, Ankara 1969.
- THOMPSON, GEORGE, **Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler Tarih Öncesi Ege I**, (Çev.: Celâl Üster), İstanbul 1983.
- , **Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler. Tarih Öncesi Ege II**, (Çev.: Celâl Üster), İstanbul 1985.
- TINAZ, İDRİS, "Menemen Kasabası İmar İşleri Programı", **Belediyeler Dergisi**, Sayı 45, Ankara 1939.
- TOGAN, A. ZEKİ VELİDİ, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul 1981.
- TOURNEFORT, M., XVIII. Asırda Manisa, (Çev.: Z. Ökmen) **Gediz**, Sayı: 82, Manisa 1945.
- TURAN, OSMAN, **Selçuklular zamanında Türkiye**, İstanbul 1971.
- , **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, İstanbul 1980.
- , **Tarihi Akış İçinde Din ve Medeniyet**, İstanbul 1918.

- , İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler, Ankara 1984.
- TURAN, ŞERAFEDDİN, Kanuni'nin oğlu Şehzade Bayezid vak'ası, Ankara 1961.
- , "Selim II.", mad., İA, X, 434-441.
- TUTSAK, SADIYE, Mali 1307 Aydın Vilâyeti Salnamesi, C. II, E.Ü. Ed. Fak. Tarih Böl. Mezuniyet Tezi, Bornova 1988.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, "Menemen", c. XXIII, Ankara 1976, s. 498.
- TDK, Türkçe Sözlük, I, Ankara 1979, 1988.
- TURKAY, CEVDED, Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar, İstanbul 1979.
- ULUÇAY, Ç. - GÖKÇEN, İ., Manisa Tarihi, İstanbul 1939.
- ULUÇAY, Ç., "Manisa Bogasisi", Gediz, IV/44 (I. Kanun 1940), 5-7.
- , XVII. yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı. İstanbul 1942.
- , "Aynı Ali Kimdir", Gediz, VIII/84 (Eylül 1945), 3-5.
- , XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul 1944.
- , XVIII-XIX. Asırlarda, Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul 1955.
- , Saruhan Oğulları, İA, X, 239-243.

- , Manisa'daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi, İstanbul 1941.
- , Manisa Unlülere, Manisa 1946.
- UMAR,BİLGE, Türkiye'de Tarihsel Adlar, İstanbul 1963.
- URFALI MATEOS, Vekayiname (952-1136) ve Papaz Gregos'un Zeyli (1136-1162) Çev.: Hrant D. Andreasyon Ankara 1987.
- UZUNÇARSILI,İ.HAKKI, Kitabeler ve Sahib, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamid oğulları hakkında malumat, II, İstanbul 1929.
- , Osmanlı Devleti'nin İlmîyye Teşkilatı, Ankara 1965.
- , Osmanlı Devleti Teşkilâtında Kapıkulu Ocakları, I, Ankara 1984.
- , Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Ankara 1970.
- , "Hacı İvaz Paşa'ya Dair", TD, X, Eylül 1959, s. 25-29.
- , Osmanlı Tarihi, I, Ankara 1982.
- , Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1984.
- , "Mehmed I." mad., IA, VII/496-506.
- , "Murad I." mad., IA, VII/587-598.
- ÜLKER,NECMI, "Batılı gözlemcilere göre XVII. yüzyılın ikinci yarısında İzmir şehri ve ticari sorunları", TED, XII (İstanbul 1982), 317-354.

- , "İzmir Sancakkalesi ve şehidliği", Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri, II. Ankara 1983, s.263-284.
- , İzmir Şehri Tarihi, I, Ticaret Tarihi Araştırmaları, İzmir 1994.
- UNAL, CİHAN, Menemen'de Toprak Eşya Yapımı, İzmir 1979.
- UNAL MEHMET ALI, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı, (1518-1566), Ankara 1989.
- UNLU, MUAZZEZ, Manisa'da Dokumacı Esnafının Teşkilat ve Nişanları (Kadı Sicillerine Göre XVI. Asırda), İstanbul 1949.
- VARLIK, M.Ç., XVI. yüzyılda Kütahya Sancağı, Basılmamış doğantlık tezi, Erzurum 1980.
- VASILIEV, A.A, Bizans İmparatorluğu Tarihi, c.1, (çev.: A. Müfit Mansel) Ankara 1943.
- WERNER, ERNEST, Büyük Bir Devletin Doğuşu, Osmanlı Feodalizminin Oluşma Süreci, (Çev.: O. Eser-Y. Öner), İstanbul 1986.
- WITTEK, P., Menteşe Beyliği, O. Ş. Gökyay terc., Ankara 1944.
- , Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, F. Arık terc., İstanbul 1947.
- YEDİYILDIZ, BAHAEDDİN, Ordu Kazası Sosyal Tarihi (1455-1613), Ankara 1985.
- , "Vakıf" mad., 1A, XIII/137 (İstanbul 1982), 153-172.

GİRİŞ

XIII. Yüzyıl sonlarında, Küçük Menderes vadisinde ilerleyen Sasa Bey ile Gediz vadisinde mücadele eden Saruhan Bey, hakimiyet sahalarını genişletip, batıya doğru ilerlemeye başlamışlardı. Bir süre sonra, XIV. yüzyılın ilk yıllarında, Türkler o sırada Akdeniz dedikleri, Adalar Denizi (Ege Denizi) kıyılarına kadar ulaşmışlardı. Türkler 1303 yılında İzmir yakınlarındaki Menemen Ovası'na akınlar yaparken, Manisa ve çevresi de bundan etkilendi. İmparator Michel, Menemen Boğazı'nı kapatıp, durumunu bir süre daha koruyabildi(1).

1304'de Efesos'u ele geçiren Sasa Bey, kuzeye doğru çıkmak istiyordu. Buna; Germiyan ve Saruhan Beyleri karşı çıkıyorlardı. Böylece, bölgede hem Bizans'a karşı mücadele sürüyor, hem de Türk Beyleri arasında nüfuz rekabeti devam ediyordu. Bu sırada Sasa Bey'in ileri harekâtı durdurulup, Menderes nehri sınır kabul edilen bir anlaşma yapıldı. Buna göre Menemen ve çevresi de Saruhan Bey'e bırakıldı(2).

Kardeşleri, Çuga ve Ali Beyler'in desteğini de alan Saruhan Bey Manisa'yı 1313'de fethedip, kendi adı ile anılan Saruhan Beyliği'ni kurdu. Bu sırada Çuga Bey'e Demirci, Ali Bey'e de Nif taraflarının idaresi

---

1-R. Chandler, XVIII. Asırda Manisa (çv: A. Zeki Ükmen), Gediz, Sayı:86, 1945, s.6; Çağatay Uluçay, "Saruhan-Oğulları", 1A, X, s.239.

2-Tuncer Baykara, Aydın Oğlu Gazi Umur Bey, Ankara 1990, s.5-6.

verildi. Beyliğin sınırları doğuda Alaşehir, kuzeyde Bergama, güneyde Nif'e kadar uzanıyordu. Saruhan Beyliği'nin kuzeyden itibaren Karesi ve Germiyan Beylikleriyle çevrilmiş bulunması; gelişip genişleme sahası olarak, batıya yönelmesini zorunlu kılmıştı. Bu durum Saruhan-Oğulları'nı denizcilige sevk etmiş ve Türk-Bizans mücadelesine yeni bir istikamet kazandırmıştı. Ancak bu faaliyetler, dar bir alanda meydana geldiği için, Saruhan Bey'in vefatından sonra pek başarılı olamamıştır. Bilhassa Osmanlı Beyliği'nin gelişip, Germiyan ve Karesi Beylikleri'nin Osmanlı Devleti'ne dahil olmaları sonucunda, Saruhan Beyliği'nin gelişme yolları kapandı. Bir süre sonra da, Yıldırım Bayezid zamanında, 1390'da "sulh yoluyla" Osmanlı Devleti'ne katılan Saruhan Beyliği, Timur'un Anadolu'ya gelişi ile tekrar istiklâlini kazandı. Fakat bir süre sonra, Çelebi Sultan Mehmet, Saruhan ve çevresini yeniden Osmanlı hakimiyetine aldı.,,

işte, Osmanlı Devleti'ne kesin olarak bağlanıncaya kadar geçen zaman içinde Gediz Havzası'na hakim olan Saruhan Oğulları, bu bölgenin Türkleşmesine hizmet ettikleri gibi, memleketlerini de başarılı bir şekilde idare etmişlerdi. Nitekim Saruhan-İli'nin bu devirde; Manisa, Tarhaniyat (Menemen), Nif, Akhisar,

---

1-M. Feridun Emecen, XVI. Yüzyılda Manisa Kazası Ankara 1989, s.2; Çağatay Uluçay, "Saruhan Oğulları" mad, IA, X, 239-240; İH. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, Ankara 1982, s.84.

Güzelhisar,,, Demirci, Adala, Marmara, Kemaliye (Mendehorya), Ilıca, Kayacık, Gördük (Gördek), Gördüs (Gördes), Turgutlu (Kasaba), Karacalar ve Foça gibi şehir ve kasabalara sahip olduğu ifadesiyle, idari birimlerinde bu şehir ve kasabalar çevresinde teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. Bu idari birimlerin varlığını ortaya koyan en sağlam delilleri de, ele geçirdikleri yerlerin eski coğrafi, hukuki ve idari birimlerini muhafaza eden Osmanlı Devleti'nin, Saruhan ili'nde tatbik ettiği idare sisteminde bulmak mümkündür. Buna göre, Osmanlılar, Saruhan ili'nin eski beylik hududlarını esas alıp, burayı "Saruhan Sancağı" olarak Anadolu Eyaleti'ne bağlamışlar ve idari bünyeyi de sağlamlaştırıp, has, zeamet ve timar olarak değerlendirilen toprak yapısını, "Timar Sistemi" adıyla uygulamaya koymuşlardır.

Saruhan ilinde zamanın idari yapısı içinde daha önceki dönemlere aid izleri görmek mümkündür. Saruhan ili'nin idari yapısı hakkında en güvenilir bilgiler, inceleme sahamız olan "Menemen Kazası"nın da iktisadi-içtimai bünyesini aydınlatan, ana kaynağımız olan "Tapu-Tahrir Defterleri"nde bulunmaktadır.

1-I.H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, s.74, "Güzelhisar (Menemen)" şeklinde beyan ettiği ifadeyi, Cami'üd-düvel'e dayalı olarak vermiştir. Daha sonraları bir kaza merkezi haline gelen "Güzelhisar"ın, yine Batı Anadolu'daki öteki Güzelhisar'dan ayırmak için Menemen ile birlikte anılması, "Siyasi coğrafya" da, Menemen'in önemli bir merkez olduğunu ortaya koyar.

Bilindiği gibi, "tahrir", Osmanlı Devleti'nde, devlet yapısının mali-idari sisteminde temel ögedir. Çünkü, Osmanlı idaresine geçen bölgeler, bu idarenin uygun gördüğü şartlarda, timar sisteminin de gereği olarak, gelir kaynaklarının tesbiti maksadıyla tahrire tabi tutulur. Bu tahrirlerde; Şehir, kasaba, köy, mezra ve çiftliklerde, mukim vergi vermekle mükellef, evli veya bekar şahısların isimleri, ziraat sahaları, yetiştirilen mahsüller ve buna bağlı olarak alınan vergiler ile bunların hukuki durumları belirlenerek, "temel kayıt defterleri" olarak vasıflandırılan "Tahrir Defterleri" meydana getirilirdi. Yapılan ilk tahrirleri müteakıp, vergi gelirlerindeki artışların ve diğer değişikliklerin tesbiti maksatıyla, hemen hemen her padişah değişikliğinde veya 30, 40 senelik fasılalarla gerçekleştirilen yeni tahrirler yapılır bu yeni tahriri tesbit eden deftere "Defter-i Cedid" eskilerine ise, sırasıyla "Defter-i atik" veya "Defter-i köhne" adı verilirdi. Tahrir işi için umumiyetle, itibarlı ve güvenilir ümera ve kadılar seçilir; bunlara "Muharrir-i Vilayet, il yazıcısı, Vilâyet kâtibi" veya daha yaygın

---

1-Tahrir hakkında geniş bilgi için bkz. Ü.L. Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirleri'nin büyük nüfus ve arazi tahrirleri, Hakana mahsus İstatistik Defterleri", İFM, II/I (İstanbul 1941), s.29-59; Aynı müellif, "Tarihi Demografi araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", TM, X (İstanbul 1953), s.1-26; Halil İnalcık, Hicri 835 tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid, Ankara, TTK, 1954, XXXVI+157, s.XIX; Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566), Ankara 1989, s.3.

olarak "Tahrir Emini" denilir. Bu tahrir emininin yanında, kâtip, mahalli kadılar ve muhafaza işiyle vazifeli timarlı sipahiler bulunurdu. Tahrir işinin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için, mahalli dil ve gelenekleri de tanıyabilen kâtiplerin dikkatle tesbit edildikleri, tahrir defterlerinin titiz ve muntazam yazılmış olmalarından anlaşılmaktadır. Tahrir emini, bölgenin eski defteri ile bir önceki tahrirden bu yana timar sahiplerinin durumlarında meydana gelen değişiklikleri gösteren bir icmal defteri yanında bulunduğu halde tahrir başlardı. Tahrir tamamlandıktan sonra, timarın yeni durumunu belirten "Timar icmal Defteri" hazırlanır. Ayrıca, o bölgenin bütün teferruatını belirten "Mufassal Defter" temize çekilerek, padişah katına sunulur, bu defterin bir nüshası, beylerbeyi ve sancak beyi yanında bulunurdu. Devlet merkezinde, bir de Mufassal Defter'deki bilgilerin icmâlini ihtiva eden ve Timar icmâl Defterleri'nden tertip bakımından farklı olan bir başka "icmâl Defteri" daha hazırlanırdı. Ancak, bir bölgenin tahriri, sadece toprak sistemiyle ilgili tesbitlerden ibaret değildi. Bunun yanısıra, bölgedeki evkaf, konar-göçer teşekküller ile piyade ve müsellemlere aid kayıtların ayrı ayrı tahrirleri yapılır ve bunlarla ilgili müstakil defterler de hazırlanırdı.

Tahrir hakkındaki bu kısa ve umumi tesbitten sonra, Saruhan ili'nin tahririnden söz edilebilir.

Saruhan Beyliği'nin, Osmanlı Devleti'ne bağlanmasıyla, ilk tahriri yapılmış olması muhakkaktır. Ancak, bu ilk tahrire aid kayıtlara ulaşılamamıştır. Fakat, XVI. yüzyıla aid olanları, zamanları hakkında verdikleri tafsilatlı malûmat bu ilk tahrir dönemlerine ışık tutacak ipucu mahiyetindeki bilgiler ile büyük bir öneme sahiptirler.

İşte, XVI. yüzyıla aid defterlerin ışığı altında, Saruhan ili'nin ilk tahririnin muhtemelen Hacı İvaz Bey tarafından gerçekleştirildiği ve bundan sonraki tahririn de Kasapoğlu tarafından yapıldığı belirtilmektedir⁽¹⁾. Hacı İvaz Bey ile Hacı İvaz Paşa'nın aynı şahıs olup olmadığı meselesi, hakkında tereddüd görülmekle birlikte, her ikisi de zamanlarında paşa ünvanıyla anılan ayrı şahıslardır⁽²⁾. Kasapoğlu'nun da II. Murad devri ümerasından olduğu ve II. Mehmed'in Manisa Sancak Beyliği sırasında lalası olmuş ve daha sonra Çirmen Sancak Beyliği'nde bulunan Mahmud b. Ali Bey olduğu ifade edilmektedir. 1531 tarihli Mufassal Defter'de ismi geçen, Hisârbeyioğlu, Seydi Çelebi ve Ali Çelebi adlı muharrirler hakkında kesin bilgiler mevcut bulunmamaktadır. Bu kayıtların tetkikinden XVI. yüzyıldan önce, Saruhan Sancağı'nın 5 defa tahrininin yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, tahririni tesbit edebildiğimiz tahrirler, 1487, 1522 ve

---

1-BA, TD 48, s.39; Emecen, a.g.e., s.4.

2-Uzunçarşılı, "Hacı İvaz Paşa'ya Dair", Tarih Dergisi, X, Eylül 1959, s.25-29.

1531 tarihli olanlardır(1). XVI. yüzyıldan önceki tahrirlere aid kayıtların elde bulunmayışı, inceleme sahamız olan Menemen Kazası'nın XV. yüzyıla ait dönemi içeren bilgilerin sınırlı kalmasına sebep olmaktadır. Fakat, XVI. yüzyıldan sonraki "Tahrir Defterleri"nin elimize geçmiş ve istifade edilebilir olması, araştırmamızın yapısını oluşturmuştur.

Bir kısmı, İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde ve bir kısmı da Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan bu defterleri kısaca şöyle tanıtabiliriz:

A-Mufassal Defterler:

a-TD 165 (937/1531): Saruhan Sancağı'nın Mufassal tahririni ihtiva eden bu defter, Başbakanlık Arşivi'nde bulunur. Başında bir fihristi olan bu defterin müteakıp sahifesindeki Kanuni'yi tavsif eden Arapça ibare bulunmaktadır. Kanunnamesi bulunmayan defterin (10 Şevval 937)-27 Mayıs 1531 tarihinde tamamlandığı belirtilmekte, ancak tahriri gerçekleştiren, emin veya kâtipten söz edilmemektedir. Bundan önceki tahririn, takriben 8-10 sene evvel yapıldığının tesbiti üzerine, bu kadar kısa bir sürede tahrir yapılmış olması düşündürücü bulunmaktadır(2).

1-BA, TD 48, s.39; Halil Inalcık, Fatih Devri Üzerinde tetkikler ve vesikalar I, Ankara 1954, s.71; Emecen, a.g.e., s.4.

2-Emecen, a.g.e., s.5.

6-Gördüs Kazası(1)

Her iki tahrirde de nahiyesi yoktur.

7-Güzelhisar Kazası(2)

Her iki tahrirde de nahiyesi yoktur.

8-Ilıca Kazası(3)

a-1531'de Konuşlu ve Ulgamlu nahiyeleri vardır.

b-1575'de Ulgamlu nahiyesi vardır.

9-Kayacık Kazası(4)

Her iki tahrirde de nahiyesi yoktur.

10-Marmara Kazası(5)

a-1531'de Gülnos ve Karacadağ nahiyeleri vardır.

b-1575'de Gülnos nahiyesi vardır.

11-Menemen Kazası(6)

a-1531'de Karaca Foça ve Yenice Foça nahiyeleri vardır.

b-1575'de Karaca Foça ve Yenice Foça nahiyeleri vardır.

-
- 1-BA, TD 165, s.204; BA, TD 166, s.350, TK, KKA, TD 115, v.210a; Emecen, a.g.e., s.11.
2-BA, TD 165, s.182; BA, TD 166, s.342; TK, KKA, TD 115, v.134b; Emecen, a.g.e., s.11.
3-BA, TD 165, s.274; BA, TD 166, s.334; TK, KKA, TD 115, v.383a; Emecen, a.g.e., s.11.
4-BA, TD 165, s.473, BA, TD 166, s.354; TK, KKA, TD 115, v.181a; Emecen, a.g.e., s.11.
5-BA, TD 165, s.542; BA, TD 166, s.330; TK, KKA, TD 115, v.177a; Emecen, a.g.e., s.11.
6-BA, TD 165, s.92; BA, TD 166, s.313; TK, KKA, TD 115, v.82b; Emecen, a.g.e., s.11.

Ancak, Harput Sancağı'nda da birbirine çok yakın tarihlerde; Meselâ 924/1518 tarihinde yapılan tahrir (TD 64) ile 928-929/1523 tarihinde yapılan tahrir (TD 998) arasında çok az bir zaman farkı olduğu görülmektedir. Bu ikinci (TD 998) tahririn Kanuni'nin tahta geçer geçmez memleketin tamamına şamil olarak yaptırdığı, fakat mufassal defterinden söz edilmediği, sadece icmâl defterinin bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, gene Kanuni Devri'nde olan, Harput Sancağı ile ilgili, 1540-41 ve 1566 yıllarına ait olan tahrirlerin yapılmış olduğu görülmektedir,¹. Bu durumdan, iktidar değişikliğinin yanısıra, her büyük siyasi olayın yani savaşın sonunda yeni ve genel bir tahririn yapılmış olabileceği anlaşılmaktadır.

TD 165, 2118 sahifeden ibaret olup, bunun 92-164 sahifeleri arası Menemen Şehri ve Kazası'na aid bilgileri ihtiva etmektedir,². Bu defterin icmâli hakkında da, ilgili bölümünde bilgi verilecektir.

b-TD 115 (983/1575): Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-u Kadime Arşivi'nde bulunan bu defterde de kanunname yoktur. Ancak iki sahifelik bir mukaddime ve fihristi vardır.

Tahririn, II. Selim'in emriyle başladığı, "... vilayet-i Anadolu içre Liva-i Saruhan'ın ..." her

---

1-Mehmet Ali Ünal, a.g.e., s.2-7.
2-BA, TD 165, s.92-164.

bakımdan tahrir olundugu, Dergâh-ı âl-i kâtiplerinden Ahmed b. Ali'nin kâtiplik hizmetlerini gördükleri, defterin tamamlanarak 983/1575 senesinde takdim olundugu belirtilmektedir. Bu tahririn 977/1570'de başladığı ve 979/1571-1572 tarihlerinde de devam ettiği, bu defterin icmâlinin 980/1572-1573 tarihini taşıdığı, ancak; Mufassal defterin 983/1575 senesinde tamamlandığı dikkate alınırca, bu üç senelik gecikmenin düşündürücü olduğu kanaatine katılmamak elde değildir. Fakat, bu tahrir yapılırken, sipahilerin Kıbrıs seferinden geç dönmüş olmaları ve Sancağın piyadelerinin tahririne de 981/1574'de başlanmış bulunması, II. Selim'in vefatı ile III. Murad'ın cülusu münasebetiyle defterin beyaza çekilmesi meselesi, düşündürücü görülen üç yıllık gecikmeyi açıklayabilir kanaatindeyiz. Mezkur defter, 398 varak olup, Menemen Şehri ve Kazası'na aid bilgiler 81b-132b varakları arasında bulunmaktadır. Sancağın son tahriri olduğu bilinen bu defterin zaman içinde yapılan ilâveler ile genişleyip, sık sık müracaat edilen bir "kütük" defteri vasfına eriştiği anlaşılmaktadır. Defterin fihrist kısmında "Yörük Teşekküller" belirtilmesine rağmen, muhtevası içinde bunlara aid malûmat bulunmayıp, ayrı ve müstakil bir defter haline getirilmiş olduğu görülmektedir(1).

1-Emecen, a.g.e., s.5-7.

c-TD 125 (Tarihsiz):

Saruhan Sancağı Yörükleri'nin mufassal defteri olduğu belirtilen bu defter, tarihsiz olarak ifade edilmektedir. TD 115'in yörüklere ait mufassalı olduğuna göre, bunun da tarihinin 983/1575 olabileceği kanaatindeyiz. Ancak, gene de tarihsiz olarak ifade edilmesini uygun gördük. Bu defterde, 2a-143b varrakları arasında Menemen Şehri ve Kazası'nın, "Bugurcu" ve "Yund Dağı Ellici" Cemaatleri hakkında kayıtlar bulunmaktadır⁽¹⁾.

B-İcmâl Defterleri:

a-TD 72 (937/1531):

Mufassal Defterini tanıttığımız 1531 tarihli tahririn, timar sahipleriyle ilgili kısmını ifade eden, bir "Timar İcmâl Defteri"dir. Bu defter, Saruhan, Biga ve Karesi Sancakları timar icmâlini ihtiva eder. 306 sahifeden ibarettir. Bunun 1-157 sahifeleri Saruhan Sancağı'na ayrılmış olup, Menemen şehri ve kazasına ait kısım, 34-37 sahifeleri arasındadır. Bu defterde, timar sahiplerinde meydana gelen, feragat, nakil tebeddül ve becayış gibi değişiklikler belirtilmiştir⁽²⁾.

1-BA, TD 125, s.2a-143b.

2-BA, TD 72, s.34-37; Emecen, a.g.e., s.8.

b-TD 102 (929/1522):

Bu defter, 1521-1522 yıllarına aid Kanuni'nin ilk Saltanat yıllarında yapılan tahririn neticelerini ihtiva eder. Tamamı Saruhan Sancağına aid olup, 163 sahifeden ibarettir. Bunun 42-54 sahifeleri arası Menemen Şehri ve Kazası'ndaki timar zeamet ve haslara tahsis edilmiştir(1).

c-TD 166 (937/1531):

Mufassal Defteri'ni tanıttığımız 1531 tarihli tahririn Anadolu Eyaleti'ne ait, Saruhan, Aydın, Biga, Karesi, Menteşe, Teke ve Alâiye gibi bir kısım sancaklara ait bilgileri icmâl olarak kapsar. 628 sahife olan bu defterin 301-364 sahifeleri Saruhan Sancağı'na ayrılmıştır. Bunun da 313-321 sahifeleri arası Menemen Şehri ve Kazası'na aiddir. Bu defter de her kaza ile ilgili kayıtların sonunda toplu neticeleri gösteren cetveller bulunduğu gibi, ayrıca Evkafa aid mücmel neticeler de bulunmaktadır(2). Anadolu Eyaleti'nin diğer sancaklarına aid bilgileri de ihtiva eden bir defter daha vardır. Bu da "(BA, TD 438)"dir.

d-TK, KKA, TD 226 (980/1572-1573):

Mufassal Defteri'ni tanıttığımız 1575 tarihini taşıyan tahririn, Timar icmâl Defterleri

---

1-BA, TD 102, s.42-54; Emecen, a.g.e., s.7-8

2-BA, TD 166, s.313-321; Emecen, a.g.e., s.8

grubuna dahil olup, Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu defter 138 varaktır. Menemen Şehri ve kazası timarları ile ilgili olarak 36b-46b varakları arasında kayıtlar vardır. Bu defterde, XVII ve XVIII yüzyıllara ait ilâveler de vardır(1).

e-TK, KKA, TD 258 (980/1572-1573):

Bu defter de, [TK, KKA, TD 226] gibi, Mufassal Defteri'ni tanıttığımız 1575 tarihini taşıyan tahririn, Timar İcmâl Defterlerinden biridir. Defterin baş tarafına düşürülen, "İcmâl-i Mirmiran-ı Liva-i Saruhan, ... der-kenar zuhurunda asıl icmâline müracaat oluna, gaflet olunmaya..." kaydından anlaşıldığına göre, asıl icmâli olan, [TK, KKA, TD 226]'ya müracaat olunması istenmektedir. Bu defter 143 varak olup, Menemen Şehri ve Kazası ile ilgili kayıtlar, 38b-46b varakları arasındadır(2).

C-Evkaf Defterleri:

a-BA, TD 398 (Tarihsiz):

Bu defterin tahrir tarihi mevcut değilse de, bazı vakıfların berat tarihleri önemli ipuçları vermektedir. Bunlardan en geç tarih olarak, 924/1527-1528 olduğuna göre, defter bu tarihten sonra tanzim

---

1-TK, KKA, TD 226, s.36 b-46b; Emecen, a.g.e., s.8.
2-TK, KKA, TD 228, s.38b-46b; Emecen, a.g.e., s.8.

edilmiştir. Bu defter Saruhan sancağına aid evkaf kayıtlarını ihtiva eder. Menemen Şehri ve Kazası'na ait evkaf kayıtları 60-84 sahifeleri arasındadır(1).

b-TK, KKA, TD 544, (984/1575-1576):

Saruhan Sancağı ile ilgili ikinci Evkaf ve Emlâk Defteri olup, 140 varaktan müteşekkildir. Menemen Şehri ve Kazası ile ilgili kayıtlar, 29b-47a varakları arasındadır. Defterin başında 984/1575-1576 tarihinde teslim olduğuna dair kayıt bulunmaktadır. Bu tahrir 977-983/1570-1575 tahririnin bir cüz'ü olmalıdır(2).

D-Piyade Defterleri:

a-TD 48 (892/1487):

Bu defter, II. Bayezid zamanında Saruhan Sancağı ve kazalarındaki piyade çiftliklerinin durumları hakkında malûmatı ihtiva eder. 280 sahifeden ibarettir. Menemen Şehri ve Kazası piyade çiftlikleri ile ilgili kayıtlar, 2-4, 49-50, 267-280 sahifeleri arasında bulunmaktadır(3).

b-TD 239 (952/1545):

Bu defter, 952/1545 tarihli olup, Başbakanlık Arşivi'ndedir. Tamamı 224 sahife olup, Menemen Şehri ve

---

1-BA, TD 398, s.60-84; Emecen, a.g.e., s.8.

2-TK, KKA, TD 544, s:29b-47a; Emecen, a.g.e., s.9.

3-BA, TD 48, s.2-280; Emecen, a.g.e., s.9.

Kazası piyadeleri ile ilgili kayıtlar, 14-25 sayfeleri arasında bulunmaktadır.(1).

c-TD 568 (983/1575):

Bu defter, 983/1575 tarihli olup, Başbakanlık Arşivi'nde bulunmaktadır. 1575 tahririni yapan, Ali ve Ahmed Çelebiler tarafından tertib edilmiştir. 229 sayfeden ibaret olup, Menemen Şehri ve Kazası piyadeleri ile ilgili kayıtlar 24-34 sayfeleri arasındadır.(2).

d-TK, KKA, TD 103 (Tarihsiz):

Bu defter, Mensuh Piyadegân Defteri olarak, Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır. III. Mehmed zamanına aid olup, 210 varaktan ibarettir. Menemen Şehri ve Kazası'ndaki Mensuh Piyade Çiftlikleri'ne aid kayıtlar, 37a-52a varakları arasındadır. 990/1582 tarihli hükümle reaya yazılması kararlaştırılan Saruhan Piyadeleri'nin tahririyle, Erzurum Defterdarı, Dergah-ı Ali Müteferrikaları'ndan Dülbentci-zade Mehmed görevlendirilmiştir.(3).

1-BA, TD 239, s.14-25; Emecen, a.g.e., s.9.

2-BA, TD 568, s.24-34; Emecen, a.g.e., s.9-10.

3-TK, KKA, TD 103, s.37a-52a; Emecen, a.g.e., s.10.

e-TK, KKA, TD 356 (1120/1708):

Bu defterin başında, "Defter-i İcmâl-i Mensuha, Liva-i Saruhan ve gayri" ifadesi olup, Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır. Tamamı 46 varak olan bu defterin Menemen Şehri ve Kazası, Mensuh Piyade Çiftlikleri ile ilgili kayıtlar, 6a-18a varakları arasındadır. 20 Receb 1120 tarihini taşıyan kayıttan 18. yüzyılın başlarında ele alınmış bir icmâl defteri olduğu görülmektedir. Eski piyade çiftliklerinin normal timar sistemi içinde değerlendirildiği kayıtları ihtiva etmektedir.,.,.

İşte, varlıklarını açıklamaya çalıştığımız Saruhan Sancağı'na aid Tahrir Defterleri'nden istifade ederek, araştırma konumuz olan, Menemen Şehri ve Kazası'nın, Saruhan Sancağı idari teşkilâtındaki yerini şöyle tesbit edebiliriz.

XVI. yüzyıldaki Tahrir Defterleri'nde Sancağın idari taksimatı, Osmanlı taşra teşkilâtına uygun olarak, ana idari birim içinde "Kaza", alt birim olarak da "Nahiye" biçiminde düzenlenmiştir. Buna göre; 1531 ve 1575 tarihli tahrir defterlerinde Saruhan Sancağı idari yapısı başlıca, şu kaza ve onlara bağlı nahiyelerden meydana geliyordu:

Saruhan Sancağı:

1-Manisa Kazası (Merkez),(1).

a-1531'de, Canşa, Doğanhisarı, Palamud ve Yengi nahiyeleri vardır.

b-1575'de, Belen, Emlâk, Palamud, Yengi ve Yunddağı nahiyeleri vardır.

2-Adala Kazası,(2)

a-1531'de Mendehorya ve Menye nahiyeleri vardır.

b-1575'de Mendehorya, Menye, Poyraz ve Yenice nahiyeleri vardır.

3-Akhisar Kazası,(3)

Her iki tahrirde de nahiyesi yoktur.

4-Demirci Kazası,(4)

a-1531'de Borlu nahiyesi vardır.

b-1575'de Borlu, Orta-pare ve Karataş nahiyeleri vardır.

5-Gördük Kazası,(5)

Her iki tahrirde de nahiyesi yoktur.

-
- 1-BA, TD 165, s.1; BA, TD 166, s.301; TK, KKA, TD 115, v.1a; Emecen, a.g.e., s.10.
2-BA, TD 165, s.287; BA, TD 166, s.322; TK, KKA, TD 115, v.325a; Emecen, a.g.e., s.11.
3-BA, TD 165, s.499; BA, TD 166, s.356; TK, KKA, TD 115, v.148b; Emecen, a.g.e., s.11.
4-BA, TD 165, s.342; BA, TD 166, s.336; TK, KKA, TD 115, v.251a; Emecen, a.g.e., s.11.
5-BA, TD 165, s.518; BA, TD 166, s.359; TK, KKA, TD 115, v.161a; Emecen, a.g.e., s.11.

12-Nif Kazası,,

Her iki tahrirde de nahiyesi yoktur.

Bir devletin merkezi teşkilâtını her bakımdan destekleyip tamamlayan diğer idari üniteler, yani taşra teşkilâtı, o idari yapı içinde önemli bir yer tutar. Saruhan Sancağı'na da bütün olarak baktığımız zaman, merkez kaza ile birlikte, başlarında "Kadı" ünvanlı yöneticinin bulunduğu diğer idari merkezler ve bunlara bağlı nahiyelerin varlığı, yukarıda açıklamaya çalıştığımız Saruhan Sancağı Tahrir Defterleri'nden anlaşılmaktadır. Bunlardan; Merkez kaza Manisa, şehzadelerin yetişip, devlet adamlığına ulaştıkları, Kayacık ile Demirci kazaları Saruhan Ogulları zamanından ilk yerleşim alanı özelliği olan, Akhisar, Nif ve Menemen üretim ve ulaşım bakımından, Adala, Gördük, Gördüs, Güzelhisar, Ilıca ve Marmaracık kazaları da batı Anadolu'da, nüfus yerleşme ve üretim bakımından büyük öneme sahip olup, hem İstanbul'un hem de Avrupa'nın ticari ve zirai deposu durumunda bulunuyorlardı. Bunların hemen hepsi, eski iskân merkezleri durumunda olmaları sebebiyle, varlıklarını; bazıları gelişmiş olarak, bazıları da köy durumunda olarak günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Bunu, hem Saruhanogulları'nın hem de Osmanogulları'nın kurup geliştirdikleri idari teşkilâtın sağlamlığında görmüş

1-BA, TD 165, s.252; BA, TD 166, s.327; TK, KKA, TD 115, v.347a; Emecen, a.g.e., s.11.

olduğumuzu ifade edersek, her halde mübalâğa etmiş olmayız. Üzetlemeye çalıştığımız gibi, Saruhan Sancağı içinde, bütün bu idari ünitelerin merkezi durumunda olan Manisa merkez kazasından sonra; Manisa, İzmir ve Bergama üçgeninde, yer alan, Gediz vadisiyle Batı Anadolu'nun bir bölümünü Foçalar'a veya İzmir'e ulaştıran, idari ve iktisadi bakımdan önemi olan "Menemen Kazası" araştırma ve inceleme konumuzu teşkil etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MENEMEN'E DAİR TEMEL BİLGİLER

A-Menemen'in Adı ve Yeri:

1-Menemen Adı:

Menemen adını, Bilge Umar Luwi Dili'ne dayandırarak, Ma ırmağı (Ermes/Hermos/Gediz) ile bağlantılı olduğu ve Melamank/Mela-(u) ma-(Wa)'na "Ma bogazı Halkın Ülkesi" şeklinde ifade eder. Melama'nın Türk ağzında Melemen/Menemen ifadesiyle anıldığı üzerinde durulur⁽¹⁾. Oysa, göçer evli "Türkman yörükânı taifesi"nden Adana, Maraş, Kayseriye, Tarsus, Konya, Niğde, İçel, Teke, Alâiye, Sis sancaklarıyla Incesu, Kusun ve Karaisalı kazalarında yerleşen Melemenci / Menemenci⁽²⁾ / Menemencioglu / Menemenli / Menemenlü/Melemenli yörükânı şeklinde isimlenen aşiret ve cemaatin varlığı⁽³⁾, bu isme daha ayrı bir kökeni gerektirir. Bu da, adın öz biçiminin menşe'ini Türk diline dayandırılacağıdır. Menemen şehri

---

1-Bilge Umar, *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s.563. Bu ismin dayandığı kökenin "Luwi Dili" olduğu ifade edilip, ek kanıt için "Melous" (s.562) örneğinde bunun Rum ağzında Melenos, Ermeni ağzında Melevon ve Türk ağzında Melemen/Melemenci, Menemen adlarının kökeni olmuş tarihi adın yöredeki Mela denen önemli bir geçitle (Melen Çayı/Melaine/Meles/Menemen) bağlantılı olduğu ifade edilmektedir.

2-Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930, s.149; Yusuf Halaçoğlu, XVIII. yy.da Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara 1988, s.113.

3-Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979, s.118, 582.

mahallelerinden birinin adı da Menemenli'dir(1). Ayrıca, Evliya Çelebi, seyahatnamesinde bu adı "Melemen Güzelhisarı, Melemen Tuzlası ve Tarhaniye Vilâyeti, Melemenkiye Şehri.", şekillerinde ifade eder. Bu yöre ismini birkaç yerde vurgulayarak, "... Yani Oguzlar Vilâyeti demektir.... Hâlâ halkı gayet mele, yani Oguz tayife ve melemendir" der(2).

Faruk Sümer, Bozdoğanların belli başlı obalarından biri olan Melemenciler'in Kusun ve Karaisalı yöresine göç ettiklerini ve Menemen Şehri ile alakası olmadığını ifa eder(3). Oysa, Menemen Ovası'ndaki Türkmenler'in XV. yüzyıl başlarında Rumeli'ye sürüldükleri bilinir(4).

1-BA, TD 165, s.96; BA, TD 166, s.314; TK, KKA, TD 115, s.87a; TK, KKA, TD 125, s.24b.

2-Evliya Çelebi, Seyahatname c.9, İstanbul 1935, s.84-87.

3-Faruk Sümer, Oguzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, Ankara 1967, s.194; Necat Birinci, Menemenlizade Mehmet Tahir, Hayatı ve Eserleri: Ankara 1988, s.1. "Menemenli isminin halk arasında "Menemenci" olarak geçtiğini, bunun Namık Kemal'e atfen "Mektupçu dendiği gibi Menemenci denemez, onun aslı Menemenli'dir" demektedir.

4-Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı, İstanbul 1987, s.103, "I. Bayezid devrinde 803/1400-1401 ve Menemen Ovası'nda kışlayan aşiretlerin oradaki Tuz Gümrüğü'ne aykırı hareket ettikleri için Rumeli'deki Filibe yöresine sürülmüşlerdir...."; Ahmet Refik, a.g.e., s.149".... Bozdoğan Cemaatlerinden Karahanlı, Kürkçilü, Tekelü, Melemenci, Aladi'nlü, Yelalıroğlu Hüseyin ve Keşşafoglu Cemaatlerinin ihtiyarları ve sınır işerleri ... vs. 1126 (1714 tarihli hüküm ile Kıbrıs'a sürgün edilmişlerdir. Ancak, aşiretlerin iskanı bunların iradeleri dışında geliştiği için yeni iskan mahallerine gitmeyip firar ettikleri bilinmektedir. Ayrıca, Cevdet Paşa, Tezakir III, (Yayınlayan: Cavid Baysun), 2.Baskı, Ankara 1986, s.115, "... Kozan ber vech-i bala bir müstesna halde bulunduğundan etrafındaki nahiyeler dahi inzibatsız bir

Çukurova yöresindeki Melemencilerle ilgili bilgi, Namık Kemâl'in damadı dolayısıyla hayli çoktur⁽¹⁾. Şer'iyeye sicillerinde Menemen adı da kullanılmakla beraber, Melemen, nâm-ı diğer Tarhaniyet ifadesi kullanıldığı gibi, nâdiren "Yazhisarı Kazası" şeklinde de isimlendiği görülür⁽²⁾.

Diğer vesikalarda da "Kaza-i Menemen-Nefs-i Tarhaniyat"⁽³⁾, "Kaza-i Menemen, Nefs-i Menemen"⁽⁴⁾, "Evkaf-ı Kaza-i Menemen"⁽⁵⁾ ve "Kaza-i Tarhaniyat"⁽⁶⁾ şeklinde adlandırılan kazamız Menemen'in belgelerde sıkça kullanılan diğer adının "Tarhaniyat" olduğu anlaşılmaktadır.

---

halde olarak, buralardaki şaki ve caniler Kozan'a kaçıp kurtulurlar idi. Menemenci oğulları eski derebeyleri tavrunda bulunmağa burada Adana valisinin emirleri layıkıyla icra olunamazdı." Keza, s.190". ... Menemenci Oğlu Ahmed Bey ile Karsantı Oğlu Fırka-i İslahiye'ye gelip de isbat-ı vücud etmediler...", Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere, Batı Anadolu'da ve diğer yerlerde iradeleri dışında iskana tabi tutulmaları üzerine devlet ile karşı karşıya getirilmişler ve kendilerince güvenli saydıkları Kara-İsalı ve çevresinde barınmış olabilecekleri kanaati belirmiştir.

1-XIX. yüzyılın edebiyat dünyamızda tanınmış olan Menemenlize Mehmet Tahir (1863-1903), Karaisalı'da dünyaya gelmiş ve eğitim sahasında verimli hizmetler sağladıktan sonra İstanbul'da vefat etmiştir. Tafsilat için bkz. Halid Ziya Uşaklıgil, Kırk Yıl-Anılar, İstanbul 1987; Ali Ekrem Bolayır, Hatıralar, (Hazırlayan: Metin Kayahan Üzgül), Ankara 1991; Necat Birinci, Menemenli Zade Mehmed Tahir (Hayatı ve Eserleri), Ankara 1988.

2-M. Çağatay Uluçay, Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar, İstanbul 1940, s.VI-VII; Menemen Şer'iyeye Sicili, No:95, s.36a, "... Menemen nâm-ı diğer Yazhisarı naibi Mevlana ..." s.44b, Menemen-i diğer Yazhisar Kazası hissesi olan ..."

3-BA, TD 166, s.313.

4-TK, KKA, TD 115, s.81.

5-BA, TD 398, s.2.

6-BA, TD 165, s.92.

Tarhanıyat adı, Türkler içindeki bir sosyal statü olan, "Tarhan" veya "Tarkan"lığa dayanır,,,. Görüldüğü gibi, eski Türk Hukuk müesseselerinden biri olan Tarhanlık, çeşitli mükellefiyetlerinden muafiyet imtiyazını ifade eder.

1-A. Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul 1981, s.53."Göktürk Hakanları artık eski cedleri gibi kabileler arasında sadece hakem olan demirci tarhanlar değildi; bunlar artık büyük devletler kuran ve bunları bazen şiddetle idare eden hükümdardılar". s.97. Tarkanlık bidayette, demirci sanatkarların şefliği denildiği zaman olduğu gibi, ziraat feodali demek olduğu zaman dahi metbular üzerinde siyasi ve dini nüfuz temin etmiş görünüyor. Göktürkler çağında Semerkant dihkahına Tarkhun yani Türkhan deniliyordu. Bu rütbe göçebe Oguzlar'da ve daha büyük ehemmiyetle Hazarlar'da yaşadı. Kaşgarlı Mahmud tarhanlığı bir "cahili" kavram sayıp, İslâmiyet'e aykırı müessese olarak anlatmıştır. Mogollar zamanında ise Tarhanlık ziraat ve arazi feodalleri olarak değil, bir nevi "baronluk" kabilinden, devlete büyük hizmetleri dokunan yüksek memurlara, arazi sahiplerine ve tüccarlara verilen şeref rütbesi olarak tekrar canlandı. s.293-294. Tarhanlık ve Servaj (Servage): Bu ülüş suyurgical i nam sistemleri ile beraber devlete hizmeti dokunan büyüklere ve bazı ülema ve meşayihe kendi topraklarının vergi ve mükellefiyetlerinden muaf tuttuklarına ait verilen tarhanlık, Osmanlılar'daki muafiyet ve müsellemiyet gibi imtiyazları dikkati çeker. Bunu Mogol feodalizminin esası gibi telakki etmek yanlıştır. Mükellefiyetlerden muaflik kendisini arazi vergileri hususunda gösteriyorsa da, bu ayrı bir meseledir. Nasirettin Tusi'ye göre, Cengiz'in yasası ile tesbit olunan ve araziye müteallik tarhanlık üç nevidir: I-Herhangi bir sebeple kendisine vergi konulmayan hür topraklar ki, diğer topraklara göre kıymet itibariyle pahalıdır. II-Haraca tabi oldukları halde, birer fermanla haraçları iskat edilen toprakların muafiyeti, III-Dirlik ve arpalık olarak verilen meblağ ve toprakların muafiyeti. Bütün bu muafiyetler yasaya göre irsidir. Tarhanlık Mogollardan önce daha geniş bir manayı ifade eden müessese idi. Bir de "Tarhan oldu" tabirinin "Serbest bırakıldı, herkes istediğini yapabilir" anlamında kullanıldığı da belirtilir.

Osmanlı zamanındaki muaflik ve müsellemiyetin mahiyeti itibariyle tarhanlıkla aynı manayı içerdigi anlaşılmaktadır.

Menemen Kazası merkezine, Osmanlı vesikalarında "Tarhaniyet" adı verilmektedir. Bu "Turhaniyet" olarak okunuşa meydan vermeyecek şekilde "Tarhaniyat" imlâsıyla yazılıdır. 10 Şevval 937-27 Mayıs 1531 tarihinde tanzim edilen Saruhan Livası mufassal defterinde, "Kaza-i Menemen" başlığı altında "Nefs-i Tarhaniyat" kaydı zikredilmektedir⁽¹⁾.

Bir devletin oluşumu için insan, toprak ve hür irade gereklidir. Bu oluşumu korumak için de birtakım yaptırımlara, yani yasalara ihtiyaç vardır. Gücünü yasadan alan kuvvet, bütün Türk devletlerinde askerî olarak varlığını ortaya koymuştur. Askeri idareler "Subaşı" tesmiye olunan kumandanların elinde toplanmıştı. Bir de "yanal", "küçük yanal" ve "tarkhan" gibi büyükleri vardı⁽²⁾. Emeviler devrinde Maveraünnehir'deki müstakil beylikleri idare edenlere de "Tarkan" denirdi⁽³⁾.

Tarhaniyat kelimesinin çekirdeği olan "Tarhan" kelimesi, diplomatik ünvan olarak "elçilik", askeri ünvan olarak da "komutanlık" karşılığında

---

1-Adnan Sadık ERZİ, Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar I., "Osmanlılarda Turhanlık", Belleten, C.XVI. Sayı: 53, Ankara (Ocak) 1950, s.91-95.

2-A. Zeki Velidi Togan, a.g.e., s.183.

3-İbn Fazlan, Seyahatname, Hazırlayan: Ramazan Şeşen, İstanbul 1975, s.39.

kullanıldığı gibi, Macarlar'da "Tarjan-Tarkan", eski Türk boyları arasında da "Taryan" şeklinde boy adı olarak bahsedilmektedir⁽¹⁾.

Gerek Menemen ve gerekse Tarhaniyat olarak anılmış bulunan kazamız Menemen'in adı Luwi dilinden gelmiş diyenler de vardır⁽²⁾. Ancak her iki kelime menşe'inin Türk diline ait olduğu açık olarak anlaşılmaktadır.

Kasabamız ve çevresinde: Tarkan, Taryan, Melemen, Melemenci, Melemenli veya Menemen boy, oymak ve cemaatlerinin tamamı gelip yerleşmemiş olabilirler. Ancak, sahip oldukları kültürün izlerini taşıyıp bu beldeye nakletmişlerdir. Ayrıca, burada bir, "Menemenli Mahallesi"nin varlığı bu isimle anılan bir oymak veya cemaatin bu belde de yerleşip yaşamış olduğunun kesin bir işaretidir. Yani bu isim, doğrudan Menemenli boyu ile ilgilidir.

2-Menemen'in Yeri:

Anadolu Yarımadası'nın batısında, Ege kıyılarımızın orta kısmında yer alan Menemen, bugün 1014 km²'lik alana sahip bir kaza merkezi olan kasabanın adıdır. Menemen Şehri, İzmir'in 23 km. kuzeyinde, Gediz Nehri'nin Adalar Denizi'ne döküldüğü yerde meydana gelen deltada bulunmaktadır. Bu Gediz

---

1-İbrahim Kafesoğlu, a.g.e., s.146, 160, 165, 218.

2-Bilge Umar, a.g.e., s.563.

Deltası'nın alanı 400 km²'dir. Kuzeyde andezit volkanitlerden oluşan ve Dumanlı Dağlık kütesinin uzantısı Karahasan Dağı (750 m.), kuzeybatıda volkanik tüf ve lavlardan oluşan Foça Dağlık kütesi (450 m.), doğuda andezit volkaniklerden oluşan Dumanlı Dağ ile aynı oluşumlu Yamanlar Dağı (1050 m.), güneyde İzmir Körfezi ve batıda Ege Denizi ile sınırlanmıştır(1).

Menemen, 38° 35' kuzey enlemi, 27° 04' doğu boylamı üzerinde yer almış olup, "Orta Kuşak" üzerinde bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle kuzeyde Çandarlı Körfezi, Bergama Kazası, doğuda Saruhan Sancağı Manisa Kazası, güneyde İzmir Merkez Kazası ve İzmir Körfezi, batıda Adalar Denizi ile çevrilidir(2).

Vital Cuinet, XIX. yy. sonlarında Menemen'in 995 km² yüzölçümü bulunduğunu ve bunun 450 km²'sinin tarım sahası, 250 km²'sinin mera, 267 km²'sinin dağ, 28 km²'sinin de orman alanı olarak tesbit etmiştir(3). Bu değerler, Şemseddin Sami'nin Kaamus'ül Alâmı'nda da görülmektedir(4).

1-Ihsan Köksal Alpaydın, Menemen ve Çevresi'nin İklimi, DEÜ, SBE, Coğrafya Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1989, s.1-2.

2-Türk Ansiklopedisi, "Menemen", c.XXIII, Ankara 1976, s.498; Meydan Larous, "Menemen", c.8, İstanbul 1972, s.610.

3-Vital Cuinet, La Turguie D'Asie, Geographie Administrative, - statistique Descriptive et Raisonnée de Chague Province De L'Asie Mineure, Paris 1894, s.485-488.

4-Şemseddin Sami, Kâmus'ül Alâm, İstanbul 1316, c.6, s.4454-4455.

Şehrimizin yerleştiği Menemen Ovası, batı Anadolu'nun en yüksek delta ovasıdır. Delta oluşması sırasında, ikisi Menemen Şehri'nin kuruluş yerinde, Değirmen Dağı ve Hıdırlık Tepesi, ötekiler güneybatıda olmak üzere volkanik neojenden oluşan adaları kara içine almıştır(1).

Menemen Ovası'ndaki yükseklik 25-30 m. kadar olduğu halde, çevresindeki yükseklik 250 metreye kadar çıkar(2).

İlk yerleşim merkezlerini Değirmen dağı ve Hıdırlık Tepesi(3), olduğu belirtilen şehrimiz doğuda eski Gediz yatağı; batıda Değirmen Tepe ve Uçtepeler Dağları; Kuzey, güney ve güneybatıda İzmir Körfezi ile sınırlanmıştır(4). Delta alanının kuzeyinde Dumanlı Dağ, Foça tepeleri arasında, kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu koridor, alüvyol tabanlı bir vadi görünümünde olup, kuzeyde Nemrut Limanı'na, güneyde ise Gediz Deltası'na açılır. Koridorun eşik kesiminden güneye doğru akan Arap Dere; Hatundere birikinti konisinin gevşek malzemeleri arasında kaybolur ve daha

---

1-Besim Darkot-Metin Tuncel, Ege Bölgesi Coğrafyası 1st. 1988, s.43.

2-Yasemin Bora, Menemen'de Pamukçuluk, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Buca Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Coğrafya Anabilim Dalı, İzmir 1985, s.17.

3-Nurdan Sayın, Menemen'de Seramikçilik, No: 197, BEF Bitirme Tezi, İzmir (Tarih belirtilmemiş), s.1.

4-Fatma Yontucu, Menemen ve Çevresinde Erozyon Olayları, (BEF-SBEB, Coğrafya Anabilim Dalı), Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İzmir 1985: s.1; Nefise Bölükbaşı, Menemen Yöresinde Çölmek ve Seramik Çalışmaları, İz. Egt. Ens. Resim İş Böl. Bitirme tezi, İzmir 1974, s.44.

sonra güneyde ortaya çıkıp Foça tepelerinden yan kollarını alarak Gediz'e bağlanır(1). Gediz vadisi üzerinden Manisa'ya, deniz sahiline kadar sokulan, Gediz Ovası ile İzmir ve Aliaga'ya ulaşan Menemen'in Çandarlı ve Foça üzerinden de denize açılması önemini açıkça ortaya koyar.

Menemen kıyılarına ait en eski tesbit Piri Reis'indir. Menemen'in sahile doğru olan uzantısından, Foça kalelerinden söz edilirken, Eski Foça Limanı hakkında da bilgi verilmektedir.

"Mezkür limanın ikinci bucağına Tekir Bahçası dirlir. Ol bucak sığdur. Kenara kayık varmaz. Mezkür Tekir Bahçasın gün batısı lodos tarafına dolaşdıkdı, "Deve Boynu" dirlir bir burun vardır. Ol burnun kible tarafında bir bucak var. Mezkür bucakda poryazlı günlerde yaturlar. Mezkür bucağın tekrar kible tarafında "Keklik Limanı" dirlir, hüdâi bir liman vardır. Mezkür limanın içinde kible tarafı sığdır. Anâ varan gemiler yıldız tarafında yatur. Ve bâde mezkur limanın tekrar kible tarafında bir mil mikdarı denizde "Venedik Kayaları" dirlir, yılduza kibleye yatur birkaç azim taşlar vardır. Ol taşların bazısı su yüzünde,2, / görünür, bazı görünmez. Ammâ gemi yoluna arkırı gelür taşlar degıldür. Kenar canibinden iri barçalar yelken

---

1-Adnan Semenderoglu, Gediz Deltası ve Yakın Çevresi'nin Jeomorfolojisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990, s.38-39.

2-Piri Reis, Kitab-ı Bahriyye, Türk Tarihini Araştırma Kurumu Yayını, İstanbul 1935, s.151.

ile geçerler, deründür. Mezkür taşları kible tarafına geçtikten sonra bir burnun var. Ol burnun gün doğusu tarafına geçtikten sonra, artık Menemen Kıyısı'nda kenara yakın varılmaz, ifratla sığdur. Ve bölük bölük dalyanlardır, balük şıkâr eder. Eyle olsa İzmir'e giden gemiler kible tarafında Kızıldağ kurbüne yürürler, tâ kim Sancak Burnu'na varınca. Andan sonra, rast ortaya yürürler, zira sancak burnunda sığ vardır. Hem "Menemen Kıyısı" ifratla sığdur,, "

B-Menemen'in iklimi ve Bitki Varlığı:

1-Menemen ve Çevresi'nin iklimi:

Orta kuşakta yer alan Menemen ve Çevresi genel olarak Ege Bölgesi'nin sahil kesimi ikliminin belli başlı özelliklerini taşır. Daha geniş çevresiyle Akdeniz iklim kuşağı içinde değerlendirilebilir.

Evliya Çelebi, Menemen'in iklimi ile ilgili çok açık bilgiler verir:

"Zira havası şiddet-i har üzere halk olunup, gayet sakil havası olduğundan, mahbubu yoktur. Ve bu şehirde hikmet-i Hüda mah-ı temmuzda ba'delasır bu şehir icre bir âdem kalmayub sagir ve kebir cümle şehrin canib-i erbaasındaki bağ ve bahçelere gidüb anda yatarlar. Alessabah yine şehre gelirler. Zira şehir içinde bir adem kalsa ol gice ol ademi sivri sinekler yerler, eman virmeyüb helâk iderler. Ve hakim'ül örf bir ademe örf etse, bir gice elin ve ayağın bir direğe

---

1-Piri Reis, a.g.e., s.152.

bend idüb giderler. Sabahın ol âdem-i fakir, helâk olmuş yahud tulum gibi şişmiş bulunub cemii itdügü günahlarına muterif olur. Cümle şehir halkı evlerinde cemii havayicileri ve besat evaniler ile birağub hanelerinin babların dahi küşâde birağub bağlara giderler(1).

Menemen ve çevresi, konumu itibariyle Ege Coğrafya Bölgesi'nde, Manisa depresyonu uzantısında yer alır. İklimi; yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı geçen karakteristik bir Akdeniz iklimi özelliği taşır. Yaz ve kış aylarının belirgin durumları bir yana bırakılırsa, sonbahar yağışlarının miktar ve gün sayısı, ilkbahardakilerden daha az olduğu görülür. Bu çevrede, çöl özelliği gösteren tam kurak geçen bir yıla rastlanmamıştır(2). İklim unsurlarını kısaca ifade etmeye çalışalım.

a.Yağış:

Menemen ve çevresinde yağış miktarı ve özellikle yağışın yıl içindeki dağılışı cephe hareketleriyle ilgilidir. Kışın bu çevrede yağışlar daha sık görülür. Ilkbaharda yağış ve bulutluluk oranında azalma görülür. Nisan ve Mayıs'taki yarı kurak bir devreyi, çok kurak geçen yaz mevsimi izler. Özellikle Temmuz ve Ağustos aylarında yağışlar yok

---

1-Evliya Çelebi, a.g.e., s.85-86.

2-Alpaydın, a.g.e., s.270.

denecek kadar azdır. Eylül'de yarı kurak şartlar altında zaman zaman görülen kısa süreli yağışlar, Ekim ayında günlük sıcaklık farklarının artması ve basınç sistemindeki değişmelere uyarak, kısmen nemli bir döneme girilir. Kasım ayından itibaren Akdeniz üzerinde meydana gelen Akdeniz tali cephesi ve buna bağlı olarak oluşan faaliyetler bu sahayı etkilemeye başlar. Buna göre, Menemen ve çevresinin yağış miktarının aylara dağılımını şöyle ifade edebiliriz:

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Y.Top.
Ort. Yağış mm.	106,9	76,3	64,6	43,9	28,5	7,7	3,2	3,7	9,4	36,0	75,2	118,3	573,7

Çizelgenin incelenmesinden, en çok yağışlı ay Aralık, en az yağışlı ay da Temmuz'dur. Yıllık 573,7 mm. olan yağış miktarı 600 mm.'den düşük basamakta yer almaktadır. Buna karşılık Gediz Boğazı ve çevresi ile beraber (Aliaga, Muradiye, Manisa ve İzmir) 600-750 mm. basamağında yer almaktadır. Bu, 573,7 mm. olan yıllık yağış miktarının mevsimlere göre dağılışı da şöyledir:

Mevsim	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
MM	301,5	137,0	14,6	120,6
%	52,5	23,9	2,5	21,0

Tabloda görüldüğü gibi, en çok yağış alan mevsim "kış", en az yağış alan mevsim de "yaz"dır(1).

b. Rüzgârlar:

Mevsimlere göre, karaların ve denizlerin sıcaklığında meydana gelen değişmeler sonucunda, en yüksek ve en düşük değerlerde bir atmosfer basıncı ve bağılı olarak da rüzgârlar oluşur. Bu da, ilgili çevrenin iklimi içinde önemli bir yer tutar.

c. Sıcaklık:

Sıcaklık, iklim tiplerini oluşturan elemanların başında gelir. Sıcaklığın farklı değerlerde dağılışı göstermesi, diğer iklim elemanlarının özelliklerini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak etkiler. Menemen ovasındaki yükseklik 25-30 m. kadardır. Çevresindeki yükseklik 250 m.'ye kadar çıkar. Bu yükselti farkının da sıcaklık üzerinde etkisi vardır.

Menemen ve çevresinin aylık ortalama sıcaklığı şöyledir:

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Y.Ort.
Ortalama Sıcaklık C	7,7	8,6	10,8	14,7	19,2	24,2	26,3	25,6	21,7	17,1	13,0	9,9	16,6

1-Alpaydın, a.g.e., s.182-188.

Menemen ve çevresinin yıllık ortalama sıcaklığının değerlendirilmesinde, enlem derecesinin ve deniz etkisinin de varlığı dikkati çeker. Tablonun incelenmesinden anlaşılacağı üzere, Menemen'de en soğuk ay 7,7°C ile Ocak, en sıcak ay 26,3°C ile Temmuz ayıdır.

Menemen ve çevresinde kış sıcaklık açısından ılık bir devre sayılır. Yaz mevsimine ait ortalama sıcaklık 25°C'dir⁽¹⁾.

Menemen ve çevresinde donlu günlerin sayısı, 33 yıllık ortalamalara göre, 15,1 gündür. Don olayları her yıl başlangıç ve bitiş tarihleri değişik olmasına rağmen genelde ocak ve şubat aylarında görülür⁽²⁾.

2-Bitki Varlığı⁽³⁾:

Menemen ve çevresi flora bakımından pek zengin değildir. Bu çevrede dağılışı gösteren bitki örtüsü, bölgede egemen olan Akdeniz ikliminin özelliklerini yansıtmaktadır. Akdeniz Orman özelliklerine dahil olan bu bölgede, Gediz Nehri'nin oluşturduğu Menemen Ovası ile yükseltisi 1000 m. geçmeyen dağlık alanlar arasında farklılaşan iklim şartlarına bağlı olarak bitki örtüsü de farklı kuşaklar meydana getirmiştir.

1-Alpaydın, a.g.e., s.50-72.

2-Alpaydın, a.g.e., s.268.

3-Alpaydın, a.g.e., s.26-34.

a-Kurakçıl Çalılar: Yaz kuraklığının hakim olduğu Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü bölgelerde veya bu iklimin tesir sahalarında, maki formasyonunun tahrip edilmesi, toprak örtüsünün süpürülmesi ve zayıflamasına sebep olur. Son derece kurakçıl bir karakter kazanmış bu fakir ve cılız bitki formasyonu, asıl maki türleri ile içiçe görülür. Tarım sahaları ve yamaçlar üzerinde dağılışı gösterirler. Yamanlar Dağı eteklerinde 500 m.'e kadar etkilidir. Belli başlı türleri; abdest bozan, ateş dikeni ve kekiktir. Foça tepelerinin ovaya bakan yamaçlarında, kermez meşesi, laden, abdest bozan, ateş dikeni ve kekik bulunmaktadır. Ancak Yamanlar Dağı eteklerindeki kadar yaygın değildir.

b-Makiler: Yağış miktarı 600 mm.'i geçen, yaz kuraklığının hakim olduğu yerlerde, bol sıcak ve ışık seven maki topluluğu, 500-1000 m. arasında dağılışı gösterir. Bu topluluk, maki formasyonu ile kızılçam topluluğunun karışımı olarak açıklanır. Ayrıca boyları 40-70 cm. arasında değişen bitkilerin yaygınlık kazandığı görülür. Diğer yandan Gediz Nehri ve bu akarsuya dökülen dere kenarlarında, kavak, kayın, zakkum ve çınara rastlanır.

c-Akdeniz Orman Varlığı:

Kızılçam Ormanları: Yamanlar Dağı'nda, 200 m.'den itibaren görülmeye başlar ve 500-700 m.'ler

arasında birlikler oluşturur. Genellikle, maki formasyonuna elementlerle karışıma giren kızılçam, orman altı florası olarak, Yamanlar Dağı yöresinde nisbeten zengindir. Dağ eteklerinde, kızılçam tahrip edilmiş ve kermez meşesi etkili olmuştur.

Karaçam Ormanları: Bu sahanın 750-1200 m.'ler arasında dağılışı gösteren karaçamlar, nemli Akdeniz orman katının klimaks türlerinden birini oluşturmaktadır. Yükseltiye bağlı olarak, alt sınırından, kızılçam ve ardıç ile karışıma girer. 1200 m.den itibaren özellikle kuzeye bakan yamaçlarda saf birlikler oluşturur. Bunların orman altı florası daha çok geren, ardıç gibi dikenli çalı formunda ve tadı acı olan otsu bitkilerdir.

Akdeniz Dağ Stebi Örtüsü: Bunlar karaçam ormanlarından sonra 1000-1200 m. arasında step ve bodur ağaç türleri bulunmaktadır. 1000 m.'den yukarıda ve bu yükseklikte bazı otsu türlerin yetişmesi için uygun şartlar sağlamaktadır. Bunlar, yörenin güneydoğu yönüne doğru uzanmaktadır.

Doğal bitki örtüsünün dışındaki kültür bitkileri, ürün olarak iktisadi faaliyetler içinde değerlendirilmiştir.

C-Menemen ve Çevresi'nin XVI. Yüzyıl Öncesi

Tarihi:

1-Bölgenin Roma Öncesi Tarihi:

Antik çağda Batı Anadolu'nun Lydia adı verilen kesiminin Gediz'in denize ulaştığı delta kısmı ekonomik bakımdan hareketli bir yer idi. Ege havzasının bir bölümünü meydana getiren bu bölgenin kuzeyi, zaman içinde Trakialılar, Phrigialılar ve Galyalılar tarafından işgal edilmiştir. Ancak bunlardan başka Pelasglar, Karialılar ve Lelekler de araştırma konumuzun bulunduğu coğrafyada izler bırakmışlardır. Bunlardan Buruncuk yakınındaki Larissa, Pelasglar'ın kurduğu bir şehir olarak dikkati çekmektedir. Pelasglar'ın anayurdunun da Karadeniz'in öte yanında bir yer olduğu ifade edilmektedir⁽¹⁾. Larissa, gerçek bir Pelasg yer adı ve Pelasgos'un kızının adıdır. Aşağı Gediz (Hermos) vadisinde Kyme'den gelenlerce kurulan Larissa ve diğer şehirler kıyı yörelerinde Pelasglar, Karialılar ve Lelegler, iç kısımlarda Karia-Lydia soyundan olanlarca ele geçirilmişlerdir⁽²⁾.

Larissa adının, Ege Havzası'nın birçok yöresinde rastlandığı gibi, Sivas yakınında ve Asi nehri kıyısında Hama'nın kuzey-batısında da bir şehir

---

1-George Thompson, Eski Yunan Toplumunu Üstüne İncelemeler, Tarih Öncesi Ege I, (Çeviren: Celal Üster), İstanbul 1983, s.181-190.

2-George Thompson, Eski Yunan Toplumunu Üstüne İncelemeler, Tarih Öncesi Ege II, (Çev.: Celal Üster), İstanbul 1985, s.114-130.

adı olarak rastlanmaktadır⁽¹⁾. Buruncuk (Larissa) yerleşme sahasında yapılan kazılarda, kare bir avlunun etrafında megaron tarzında mekanları gruplandıran ve bazı kısımların üzerinde ikinci bir katın bulunduğu "Saray" ortaya çıkarılmıştır⁽²⁾.

M.Ö. 675-650 yılları arasında Sestos ve Abydos, daha sonraları Lampsakos, Syzikos, Proconnessos, Symbria, Perithe ve Kalkedon (Kadıköy) gibi şehirler yükseldiler. Bu şehirler, bilhassa Foçalılar, Megaryalılar ve Miletliler tarafından kurulmuştur⁽³⁾. İç kısımlara kolayca ulaşabilecekleri kıyı kesimlerinde şehirler kuran denizci toplumlar, daha çok kazanma düşüncesiyle ekonomiye önem vermişler ve aralarında ticari rekabete girmişlerdir.

Sais Kralı Psammetik, Lidya Kralı Giges ile birleşmiş ve ondan askeri yardım temin etmişti. Giges'in deniz yoluyla gönderdiği ve Mısırlıların "Bronzlu Adamlar" dedikleri Kar ve İon askerleri, Sais Kralı için en büyük desteği sağlayan bir kuvvet olmuştur. Batı Anadolu'da M.Ö. VII-V. Yüzyıllarda Lidya ve İon rekabeti dikkatı çeker.

1-Urfalı Mateos, Vekayname (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Türkçeye çeviren: Hrant D. Andreasyon, Ankara 1987, s.314,343.

2-Arif Müfit Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Ankara 1963, s.176, 395.

3-J. Gabriel Leraux, İlk Akdeniz Medeniyetleri, Çevirenler: Cevdet Mithat Perin, İst. 1944, s.119.

Menemen ve çevresinde Roma tesiri kökleşmeden evvel Orta Asya'dan geldikleri bilinen Lidyalılar, devlet kurup bölgeye hakim olmuşlardır. Bu arada Eolienler ve Ionienler adlarıyla anılan topluluklar da Batı Anadolu kıyılarına gelmişler ve bunlardan Eolienler, Gediz Nehri ağzından Çanakkale Boğazı'na kadar uzayan kuzey bölgede ve Midilli Adası'nda, Ionienler ise Rodos Adası hizasına kadar olan güney bölgedeki akarsu ağızlarında bulunan verimli ovalar ile bunların karşılardaki büyük adalarda yerleşmişlerdi. Bir süre sonra ise, Kuzey bölgeye yerleşen Eolienler, İzmir'i ellerine geçirdiler.

Bu çevredeki siyasi buhran Lidyalılar, İranlılar, Makedonyalılar, Bergamalılar ve Romalılar dönemlerinde de aralıklarla görüldü. M.Ö. 334 yılında, ordusunda Hellen askerleri de bulunan İskender, Çanakkale Boğazı'na (Hellespontos) yöneldi. Kısa bir sürede batı Anadolu kıyılarını idaresi altına aldı. Ayrıca, M.Ö. 261'deki Sardes zaferi sonunda Bergama Krallığı sınırlarını kuzeyde Kazdağı (İda), güneyde Çandarlı suyu (Koikos) ve Gediz ırmağı (Hermos) vadilerine kadar genişletip, İzmir ve çevresini de kontrol altına almıştı. Bir süre sonra, M.Ö. 190'daki savaşta Manisa civarında Spillos mevkiinde Selevkos Kralı Antiokhos'u mağlup eden Roma komutanı

1-V. Diakov-S. Kovalov, *İlkçağ Tarihi 1, Uzakdoğu, Ortadoğu, Eski Yunan* (Türkçesi: Özdemir İnce), Ankara 1987, s.375.

Scipio Asiaticus, batı Anadolu'da Roma hakimiyetini tesis etmeye başladı...

2-1071'den Önce Anadolu'nun Durumu:

IV. yüzyılda, İstanbul'un ortaya çıkışı, Roma yerine merkezin Anadolu'ya, kuzeybatı ucuna taşınması hem siyasi hem sosyal etkilere yol açtı. Öncelikle Bizans, Roma'nın mirasçısı olarak ortaya çıktı; neticede önemli gelişmeler oldu.

Bizans'ın VIII.-X. yüzyıllar arasında Anadolu'da İranlılar ve İslâmlarla yaptığı savaşlar, siyasi ve sosyal neticeleriyle dikkati çeker. Bu savaşlar, Anadolu'yu nüfusça olumsuz yönde etkiledi⁽²⁾.

Batı Anadolu, ilk Bizans Devri'nde (395-1081), pek bir dış tehlikeye maruz kalmadı. Yalnız, Emeviler Zamanı'nda İslâm Orduları, İstanbul'u kuşattıkları sıralarda İzmir ve çevresini de tehdit ettiler. Nitekim, İslâm dönemi 671/672 tarihinde İzmir Limanı'nda geçmişti. Ayrıca, 716 yılında Sard ve Bergama'yı ele geçiren İslâm orduları, İzmir ve çevresini de tehdit etmiş olmalıdırlar. Bundan sonraki zamanda bilhassa IX-X. yüzyıllarda, İzmir Bizans'ın Akdeniz'deki önemli bir üssü durumuna geldi. Böylece,

---

1-Şemseddin Günaltay, Yakın Şark IV, Persler'den Romalılar'a kadar Selevkoslar, Nebatiler, Galatlar, Bitinya ve Bergama Krallıkları, Ankara 1987, s.223,231; Tuncer Baykara, İzmir Şehri ve Tarihi, İzmir 1974, s.67.

2-Tuncer Baykara, Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar, İzmir 1990, s.29.

batı Anadolu bütünüyle, İzmir, Alaşehir ve İznik gibi tahkim edilmiş askeri güce dayalı olarak, Bizans hakimiyetinde kaldı. Fakat, Bizans'ta sık sık görülen karışıklıklar, daima emniyet ve huzur arayan büyük sermayenin ticari ve iktisadi faaliyetlerini İzmir'de topladı. VII. yüzyılın sonlarından itibaren İslâm mücahitlerinin akınına uğrayan İzmir, güçlü kalesiyle Bizans'ın elinde kaldı.,.,.

Bizans'ın deniz gücünün Roma kadar büyük olmayışı kıyılardaki Eski Roma şehirlerinin küçülüp gerilemesine yol açtı. Böylece ülkenin daha iç kısımlarda bulunan savunma imkânı olan yerler ve yerleşmeler önem kazandı. Halkın müstahkem yerlerde toplanması yanında, ziraatçı karakteristiklerinin ağır bastığı da dikkati çeker. Anadolu'da huzursuz olan halk İstanbul'da toplanmıştı. Bu durum, şehrin, zaten fazla olmayan ziraat sahasının daha da yetersiz kalmasına yol açtı. İstanbul'un hububat ihtiyacı, Trakya, Anadolu ve Mısır'dan temin ediliyordu.,.,. İşte bu sırada bazı büyük toprak sahipleri zuhur etti ve halkın topraklarını ele geçirmeye başladı. Böylece, onlar da ülkenin savunmasına ilgi duymaz olmuşlardı. Savunmasız kalan Anadolu'yu, kendilerine yabancı olan, ücretli

---

1-Tuncer Baykara, İzmir Tarihi, s.67; Mithat Sertoğlu, VI. Asırda İzmir, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı:16, İstanbul, Ocak 1969, s.72-74.

2-Tuncer Baykara, A.S.İ.T., s.20-27.

askerler ile korumaya çalışıyorlardı. Ayrıca doğudaki Hıristiyan kiliseleri de birbirleriyle uyum içinde değillerdi. Aynı zamanda, çeşitli oranlarda hıristiyanlaşmış, fakat ülkeye yabancı olan İskandinavlar, Türkler ve Normanlılardan kurulu, paralı askerlerden oluşan Bizans ordusundaki çatışmalar da hiç eksik olmuyordu. İktisadi bakımdan da birkaç kıyı eyaletinin dışında kalan birimler büyük bir darlık içinde idi. Bizans'ın savaş tekniği ve yöntemlerine bakacak olursak; köklü bir donanımı olmasına rağmen, bunların, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, ahenkli bir şekilde kullanımı sağlanamadığından başarılı olmaları sözkonusu değildi.

İşte bu sıralarda, yurtlarından uzaklaşıp, kendilerine tutunacak yeni yurt arayan Türkler, Anadolu'da görünmeye başladılar. 1048'de İbrahim Yinal tarafından yönetilen, Türk kuvvetleri kısa zamanda, Bizans'ın doğu sınırlarını tazyike başladılar. Tuğrul Bey ve Sultan Alparslan zamanlarında yoğunlaşan Türk nüfusu ve gücü, hemen hemen rakipsiz kalmıştı ki; Türk akınları Konya'ya kadar ulaşmış idi. İşte bu sırada doğu Anadolu'yu ve Azarbaycan'ı kurtarmak için harekete geçen Basileus Romanus Diogenes, Malazgirt'teki 1071 tarihli yenilgisiyle, adeta, Anadolu'nun kapılarını Türklere açmıştı. . . .

1-Claude, Cahen, **Osmanlılar'dan Önce, Anadolu'da Türkler** (Çv. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s.77-87.

3-Batı Anadolu'da Türkler:

XI. yüzyılda Orta Asya'dan Ön Asya'ya inen Oguz Türkleri, yüzyılın başından itibaren Anadolu'ya akınlara başlamışlardı. 1070'de Afşın Bey komutasındaki Türk kuvvetleri Anadolu'yu baştan başa geçerek, Honaz'ı almışlar ve muhtemelen İzmir önlerine kadar ulaşmışlardı. Geçici bir akın olan bu seferden sonra, 1071'deki Malazgirt zaferi, Anadolu'yu Türkler'e tamamen açtı. Danişmentnameden anlaşıldığına göre, Çavuldur Çaka olarak bilinen Alparslan'ın bir kumandanı, muhtemelen önce Kuzey Anadolu'nun fethiyle uğraştı. Fakat bu sırada Bizans'a esir düştü. 1080 yıllarındaki, Bizans'ın taht kavgasından istifade ile kaçan Çaka Bey bu defa Anadolu'nun batısıyla ilgilendi ve İzmir şehrini aldı. Bağımsız gibi hareket etmesine rağmen, Türkiye Selçukluları'yla yakın ilişki kurup kızını da Kılıçarslan'a vermişti. Çaka Bey İzmir'de bulunan tersaneden istifade ederek, güçlü bir donanma meydana getirdi. Böylece, Batı Anadolu sahilleri, Çaka Bey'in kontrolü altına girdi.

Öte yandan, Anadolu'yu kontrol altına alan Türk kuvvetleri, İznik merkez olmak üzere Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurdular. Bilhassa, Kılıçarslan zamanında, İznik ve İzmit üzerinden İstanbul şiddetle sıkıştırılıyordu. Aynı şekilde Çaka Bey de deniz kuvvetleriyle İstanbul'u baskı altında tutuyordu.

1091'de Peçenekler İstanbul önlerine gelip Oğuzlar'ın Çavuldur boyundan İzmir Beyi Çaka ile anlaştilar(1).

Alexios Komnenos da Çaka Bey'e karşı Kuman Kabileleri'nin ve İznik Sultanı I.Kılıçarslan'ın desteğini alıp önce mağlup ettirdi, sonra da 1093'den sonra öldürttü(2). Bu durum Türkler açısından büyük kayıp olduğu gibi, bölgede siyasi istikrarsızlık devam etmiş ve Bizans oyunlarıyla Türk birliğinin sağlanmasını geciktirmiştir.

Çaka Bey'in ölümüyle Batı Anadolu'da bir siyasi boşluk meydana geldi. Aynı zamanda Anadolu'nun kuzey batısında da, Haçlı Kuvvetleri'nin Kılıçarslan'a karşı elde ettikleri başarılarından istifade eden Bizans İmparatoru Alexis Komnenos, Juannis Dukas'ı Batı Anadolu'nun zaptına memur etti. Bunun üzerine Juannis Dukas İzmir, Efes, Sardes ve Alaşehir'i ele geçirdi(3). Bir süre sonra Haçlı baskısının Anadolu'daki etkisinin azalması üzerine Kılıçarslan 1102'de buraları tekrar fethetmiştir. Bunun üzerine Alexis Komnenos, buraları geri almak için kumandanlarından Philocal'ı memur etti. Philocal de ordusuyla gelip, bu yöredeki Türkmenler üzerinde büyük vahşetler uygulayıp etrata dehşet sağtı.

1-İbrahim Kafesoglu, Türk Milli Kültürü, İstanbul 1988, s.174

2-Tuncer Baykara, İzmir Tarihi, s.72-73.

3-George Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, (Çev.:Fikret İşıltan), Ankara 1981, s.336; Charles Diehl, Bizans İmparatorluğu Tarihi, (Çev.: Tefvik Bıyıkoglu), İstanbul 1937, s.130.

Bu davranış Türkler arasında büyük yankılar uyandırıp köy köy, şehir şehir dolaşarak kuvvet toplanmasına sebep oldu. Bunun için, Çukurova'da bulunan Atabeg HASAN, 24.000 kişilik ordusuyla Menderes yöresine gelip Denizli, Bergama ve İzmir havalisinde tekrar Türk hakimiyetini sağladı. Bir süre sonra Denizli ve çevresi tekrar Bizanslılar'ın eline geçti⁽¹⁾.

XII. yüzyılda Anadolu'da Türk-Bizans siyasi rekabeti, bazen dostane, bazen de hasmane olarak devam ederken, 1175 yılında Konya ile Bizans arasındaki münasebetler kesildi. Bunu izleyen yılda İmparator Manuel, büyük bir ordu ile Konya üzerine sefere çıktı. Fakat, Myriokephalon'da 17 Eylül 1176'da müthiş bir yenilgiye uğradı⁽²⁾. Bu savaşın Türk zaferiyle sonuçlanması, 1071'de Anadolu'nun "Türk Vatanı" olması yolunda sağlanan başarılı hamleyi belirginleştirip, kesinleştirdi.

Hemen hemen bütün Batı Anadolu etnik bakımdan Türk unsurları tarafından doldurulmuş olduğu gibi, siyasi bakımdan da Türk idaresi etkindi; yalnız, dahilde Bursa, İznik, Alaşehir, sahilde ise Foça, İzmir ve Karadeniz Ereğlisi gibi kaleler zorlukla

---

1-Baykara, *Denizli Tarihi*, İstanbul 1969, s.13-14; A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* c.1 (Çev.: A. Müfit Mansel), Ankara 1943, s.452; Charles Diehl, a.g.e., s.131.

2-Ösman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İst. 1971, s.205-210; Georg Ostrogorsky, a.g.e., s.345; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İst. 1985, s.126.

tutunabiliyorlardı,,, . Bu sırada, 1211 yılında yapılan Alaşehir savaşından sonra Türk-Bizans ilişkilerinde bir yumuşama görülmüş ve bu dostluk devresinde Türk-Bizans sınırı nisbi bir istikrar kazanmıştı. 1261'den sonra İzmir'de ve hemen hemen Batı Anadolu'nun tamamında Bizans hakimiyeti eski önemini kaybetti. Ayrıca, Karya, yani Menteşe Eli'nin Türkler'e giden ilk arazi olduğu belirtilir(2) .

4-Saruhan Oğulları Devri:

XIII. yüzyıl sonlarında, Sasa Bey Küçük Menderes vadisinde, Saruhan Bey de Gediz vadisinde batıya doğru ilerlemeye başlamışlardı. Bir süre sonra da XIV. yüzyılın ilk yıllarında Türkler, o sırada Akdeniz dedikleri Adalar Denizi (Ege Denizi) kıyılarına kadar ulaşmışlardı. Türkler, 1303 yılında, İzmir yakınlarındaki Menemen Ovasına akınlar yaparken, Manisa da bundan harap bir duruma girdi. İmparator Michael Menemen Boğazı'nı kapatıp, durumunu bir süre daha koruyabildi,,, . 24 Ekim 1304'de Efesos'u ele geçiren Sasa Bey, kuzeye doğru çıkmak istiyordu. Buna Germiyan

---

1-Ostrogorsky, a.g.e., s.392-395.

2-Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.1, s.1-10; Osman Turan, SZT, s.210-216; Erdoğan Merçil, a.g.e., s.115; Yaşar Yücel, XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları-Candarogulları Beylikleri, Ankara 1980, s.4; Paul Wittek, Menteşe Beyliği, 13-15. asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, (Çv: O. Ş. Gökyay), Ankara 1986, s.24.

3-Tuncer Baykara, Denizli Tarihi, s.29; İzmir Tarihi, s.74.

ve Saruhan Beyleri karşı çıkıyorlardı. Böylece bölgede hem Bizans'a karşı mücadele devam ediyor, hem de Türk beyleri arasında nüfuz rekabeti sürüyordu. Sasa Bey'in ileri harekati durdurulup Menderes Nehri'nin sınır kabul edildiği ve Menemen havalisinin Saruhan Bey'e bırakıldığı bir anlaşma yapıldı,,,. 1310'da Saruhan Bey, Sard ve çevresini ele geçirdi ve Manisa (Magnesia)'yı başkent yaptı. Cenevizliler, Saruhanlılar'a vergi vermek suretiyle deniz kıyısındaki bazı limanları elde tuttular. Ancak bir süre sonra, Bizanslılar'ın teşvikiyle ve Aydınogulları'nın desteğiyle Foça'yı ele geçirdiler. Bu zamanda Menemen, Sakız, Foça ve Midilli kontrol altında tutuluyordu,,.

Bu sırada, Sasa Bey'i Gediz vadisinde durdurup, bu mintıkanın kontrolünü elinde tutan Saruhan Bey, 1313 yılında Manisa'yı fethedip, Beyliğinin merkezi haline getirdi. Böylece, Marmara, Gördük, Gördüs, Kayacık, Karacalar, Adala, Demirci, Nif, Ilıca, Turgutlu, Foça, Güzelhisar ve Tarhaniyat (Menemen) mintıkaları bu beyliğin idaresine girdi. Saruhan Bey'in kardeşi Ali Paşa Nif'de oturdu. İkisinin 25 bin kişilik kuvveti vardı. Saruhan Bey, bu mintıkadaki Bizanslılar, Cenevizliler ve Midilli Prensleri üzerinde etkili oldu.

1-Tuncer Baykara, *Umur Bey*, s.5-6.

2-Ibn Batuta, *Ibn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul, 1986, s.39-40; Handan Bayındıroğulları, *Foça'nın Tarihi ve Tatil Köyü*, İzmir Eğt. Ens. Resim İş Böl. Bitirme Tezi, İzmir, 1980, s.19-20.

Bu sırada Hamid Beyi Dünder, Saruhan'da hakimiyet sağlamış, fakat bu çok devam etmemiştir...)

XIII. yüzyılda Türkiye Selçuklu Devleti'nin zayıflayıp, bölgenin siyasi kontrolü İlhanlılar'ın eline geçtikten sonra doğudan gelen Türkmen göçleri, süratle Batı Anadolu'ya doğru yönlendirildi. Bu devrede batıya kaydırılmış bulunan büyük nüfus kesafeti, İlhanlılar'a ekonomik ve siyasi yük olmakdan çıkacakları gibi, batıdan gelebilecek Haçlı destekli Bizans saldırılarına karşı tampon görevi yapmış olacaktı. Böylece İlhanlı idaresi de her bakımdan rahatlamış olacaktı.

Zaten aşiret disiplini içinde kendi gücüne dayanan Türkmen toplulukları kısa bir sürede bey etrafında toplanıp teşkilatlanmaya başladılar. Selçuklu Devleti vasıtasıyla İlhanlılar'a tabi görünen Türkmenler, hemen hemen bağımsız hareket edebiliyorlardı.

Nigde'li Kadı Ahmed'in verdiği Sultan Mesud'un ölüm tarihi 1308 ile Müneccimbaşı'nın verdiği

---

1-Çağatay Uluçay, "Saruhan Uğulları", i.A., c.10, s.239-244; Paul Wittek, a.g.e., s.19; Yaşar Yücel, Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Ankara 1989, s.301; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1984, s.84; Haydar Berköz, "Saruhan Uğulları", Gediz Dergisi, Sayı 16, Manisa (Mayıs) 1938, s.6; W. Heyd, Yakınoğu Ticaret Tarihi, (Çev.: E.Z. Karal), Ankara 1975, s.598; M. Feridun Emecen, a.g.e., s.17-22; Rahime Bilen, Demirci'nin Tarihi. (BEF, SEEB Tarih Anabilim Dalı). Yayınlanmamış Mezunlik Tezi, İzmir 1985, s.30-31.

İlhanlı Valisi Timurtaş'ın Selçuklu Hanedanı'nı imha ettiği 1318 tarihli, Selçuklu Devleti'nin hukuken sona erdiği şeklinde yorumlanabilir⁽¹⁾.

İşte bu dönemde Batı Anadolu'da hükümlanlık eden beylikler ve onların sahip oldukları ordu miktarı hakkında İbn Fadlullah al-Umari'nin Anadolu'lu ve Cenevizli iki râviden naklettiği malûmata göre, A. Zeki Velidi Togan şöyle bilgi vermektedir⁽²⁾.

	<u>Atlı</u>	<u>Yaya</u>	<u>Toplam</u>
1-Merkezi Ermenek olan Karamanoğlu	25.000	25.000	50.000
2-Burdur ve Eğridir'de Hamidoğlu Dünder Bey	15.000	15.000	30.000
3-Antalya'a Yunusoğlu Hızır Bey	8.000	-	8.000
4-Feke'de Menteşeoğlu	10.000	-	10.000
5-Menteşeoğlu'nun Milas Kolu	3.000	-	3.000
6-Menteşeoğlu'nun Tavas Kolu	4.000	-	4.000
7-Denizli'de İnanoğlu	10.000	-	10.000
8-Birgi'de Aydınoğlu	70.000	-	70.000
9-Manisa'da Saruhan Bey	20.000	-	20.000
10-Nif'de Saruhan bey'in kardeşi Ali bey	8.000	(Pekçok)	8.000
11-Balıkesir ve Marmara'da Karesioğlu Demirhan ve Yahşi Beyler	10.000	10.000	20.000
12-Bursa'da Osmanoğlu Orhan Bey	40.000	40.000	80.000

1-Osman Turan, S.Z.T., s.644.

2-Togan, a.g.e., s.317-318.

	<u>Atlı</u>	<u>Yaya</u>	<u>Toplam</u>
13-Kütahya ve mülhakatında Ve beylerinin öncüsü olan Germiyanoglu	40.000	-	40.000
14-Mudurnu-Göynük Karahisar'ında Emir Cakü	3.000	-	3.000
15-(Göndele) Gerede'de Şahin Bey	5.000	-	5.000
16-Kastamonu'da Çandarlı Süleyman Paşa (Sinop'taki Gazi Çelebi de buna tabi)	30.000	-	30.000
17-(Kavya) Canık Bey'i	7.000	-	7.000
18-Beyşehir'de Eşrefoglu	70.000	-	70.000
19-Bulgar Dağ'ında Ugurlu Bey	<u>25.000</u>	-	<u>25.000</u>
Genel Toplam:	403.000	90.000	493.000

Ayrıca Karahisar, Eskişehir ve Bolu mintikaları ile yerleri iyice tayin olunamayan Doğançık ve Yakup beyler de vardı ki, Çobanoğlu Timurtaş Noyan, bunları Anadolu İlhanlı naipliğine tabi kılmıştı. Bunlar da dikkate alındığında, Anadolu'daki Türk gücü olarak ordu mevcudu 600.000'in çok üstüne ulaşmaktadır ki, bu dönemde Anadolu'da Türk nüfusunun kabarmış olduğu iyice belirginleşir.

1335-1336 kışında Bizans İmparatoru yanında Kontekizenos olduğu halde Foça'ya geldi. İşte bu sırada Batı Anadolu Türkmen Beyleri ile yakın ilişki kuruldu. Buna göre Sakız'da Umur Bey'in, Alaşehir'de ise Bizans'ın durumu güçlendi. Bu sırada Saruhanoglu, Umur Bey'i ziyaret ederek belli bir plan ve program dahilinde hareket edilmesini ve düşmanın oyununa

gelinmemesini önerdi. Bunun üzerine Saruhanoglu Süleyman Paşa ile birlikte 1345'de 20.000 kişilik bir kuvvet ile Gelibolu'ya doğru sefere çıktılar. Bu sefer sırasında, Bizans'ın iç siyasetinde değişim meydana geldi. Umur Bey'in dostu durumundaki Kontakuzenos'un rakipleri, Bizans siyasetine hakim oldular. Saruhanoglu Süleyman Paşa da hastalanarak verat etti. Meydana gelen son olay Umur Bey'i çok etkiledi. Umur Bey, Saruhanoglu'nun cenazesini alarak Anadolu'ya döndü(1).

Batıda Lâtinlerden başkası Bizans ile fazla meşgul olmuyordu. Haçlılar 1343 seferiyle İzmir'i, 1366 seferiyle de Gelibolu'yu ele geçirdiler(2). Fakat birkaç yıl ellerinde tutabildiler.

Türkmen Beyleri nüfuzları altına aldıkları bölgelerde veya yeniden kurdukları şehirlerde idareyi düzenlemişlerdir. Muzafferiddin İshak Bey, daha babası İlyas Bey'in zamanında Menemen'de yönetici olarak görev yapmıştır. İshak Bey Mısır Memlûklü Sultanı Muhammed'in torunu Eşref Şaban (1363-1377) ile diplomatik diyalog kurmuş ve Rodos Adası'nın şövalyelerden alınması için 1366'da yapılacak sefere Anadolu Beyleri gibi davet edilmişti(3).

1-Turcer Baykara, **Umur Bey**, s.65-72.

2-Charles Diehl, **a.g.e.**, s.182.

3-Uzunçarşılı, **Beylikler**, s.87, "İshak Çelebi Zamanında (H.759-M.1358) yapılmış bulunan Ulucami Kitabesi'ndeki yazılış tarzına göre, İshak Çelebi'nin babasının sağlığında Menemen Beyi olduğu anlaşılıyor. "Emr-i bi imaret-i haze'l Cami-ül mübarek Fi eyyam-ı Devlet ve'd-Din Çelebi İshak Bey (Çelebi İshak Bey'in din-i devletlerinde yapılan camidir), babası İlyas Bey'in

5-Bölgenin Osmanlı İdaresine Geçişi

XIII. yüzyılın sonlarından itibaren siyasi bakımdan zayıflayan Türkiye Selçuklu Devleti'nde bir bey olan Ertuğrul Bey 1281'de vefat ettikten sonra, yerine Osman Bey geçti. Bunun zamanında (1281-1324) gerek Türkmen Beyleri ile gerekse Bizans tefurları ile sürdürülen siyasi ilişkiler arasına kesintiye uğrasa da yine devam ediyordu. Kısa sürede Bilecik, Osmaneli (Leke), Orta Sakarya Vadisi (şimdiki Vezirhan-Mudurnu arası), Yarhisar, Yenişehir ve Inegöl mntıkaları fethedilip, Bursa önlerine gelindi. Osman Bey'in vefatını müteakip oğlu Orhan Bey idareyi eline aldı. Bunun zamanında (1324-1362) Mudanya, İznik, Bursa, Karamürsel, Marmara'nın Anadolu sahilleri ve Karesi Beyliği üzerinden, 1353 yılında kalıcı bir şekilde Rumeli'ye geçildi. Bundan sonra Osmanlı Devleti'nin sınırları Vardar Vadisi üzerinden Selanik ve Kosova önlerine kadar ulaştı. Bu zamana gelinceye kadar Osmanlı Devleti'nin rakibi sadece Bizans Devleti ve Haçlılar şeklinde görünüyorsa da, başta Karamanoğlu olmak üzere, Sivas'ta Kadı Burhanettin, Germiyan, Menteşe, Hamit-İli, Aydın ve Saruhan Beyleri Osmanlı Beyliğine karşı ittifak kurdular. Diğer yandan,

---

H.764-M.1362 tarihli sikkesine göre, bu tarihte veya az sonra hükümdar olduğu belirtilmektedir", Yaşar YÜCEL, Türkiye Tarihi, s.303.

Hıristiyan hükümdarlarının birleşmesi konusunda Karamanoğlu'nun eli olduğu anlaşıldı⁽¹⁾. 1388'de Saruhan Beyliği'nde İlyas'ın ölümüyle oğlu Hızırşah, bey oldu ise de, memleketini müdafaa edemedi.

I. Bayezid (1389-1402) Alaşehir, Aydın, Menteşe, Germiyan ve Saruhan topraklarını ele geçirdi. Bu harekâta Candaroğlu II. Süleyman Paşa, I. Bayezid'in yanında yer almıştı. Bu 1390 tarihli ilk Batı Anadolu seferi sonunda mağlup olan Aydın, Menteşe ve Saruhan Beyleri Sinop'taki İstendiyyar Bey'in yanına gidip himaye görmüşlerdir. İstendiyyar Bey'in de Sinop'u verip Osmanlı Devleti tabiiyetine girmesi ve Karamanoğlu Mehmet Bey'den de Ümitlerinin kesilmesi üzerine açıkta kalan Menteşe, Aydın ve Saruhan Beyleri, Timur'a sığındılar⁽²⁾. Bir süre sonra, Osmanlı Beyliğine muhalif Beyler'in yanına İstendiyyar Bey'in de katılıp

---

1-Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül-Vukuat* c.1-2 (Sadeleştiren: Neşet Çağatay), Ankara 1979, s.9; M. Tayyib Gökbilgin, "Orhan", *IA*, c.IX, s.399-408; Uzunçarşılı, "I. Murad", *IA*, c.VIII, s.587-598; Clifford Edmund Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, İstanbul 1980, s.323-325.

2-Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, c.1, Ankara 1979, s.307; Şikari, *Karamanoğulları Tarihi* (Tertipleyen: M. Mesud Koluman), Konya 1946, s.180-183; Bosworth, *a.g.e.*, s.323-325; Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ankara 1984, s.19-55; Mükrimin Halil Yinanc, "I. Bayezid", *IA*, c.II, s.369-392; İzmir Vilayeti 1929 senesi İstatistik Yıllığı, İzmir 1930, s.8; Kazım Özses, *Manisa Ovası ve Şehrin Sit Vaziyeti*, *Gediz Dergisi*, Sayı: 82, Manisa 1945, s.15; Haydar Berköz, *Saruhan Oğulları*, *Gediz*, Sayı: 16, Manisa (Mayıs 1938), s.14; M. Tournefort, *XVIII. Asırda Manisa*, (Çev.: Zeki Ökmen), *Gediz*, Sayı: 82, Manisa 1945, s.6.

Timur'a sığınması, Anadolu'da yeni dengeler ortaya çıkardı. İçerde Türk birliği sağlanmak üzere iken bir yandan da Niğbolu önlerine kadar ulaşılmış ve Osmanlı Beyliği güçlü bir devlet görünümüne gelmişti. Çünkü, görünen başarı sadece askeri temele dayalı değildi. Hukuk, siyaset, kültür, ekonomi ve zamanın tekniği, Osmanlı Beyliğini büyük bir devlet durumuna ulaştırmıştı.

1402 yılında kaybedilen Ankara savaşı ile askeri başarısızlık ve siyasi dağınıklık meydana gelmişti... İşte bu sırada Menteşe Beyi Mehmet ve oğlu İlyas Timur'un yanında kalıp Ankara Savaşı'na katılmayarak görüşmeden hemen sonra memleketine geri döndüler. Babasından sonra Menteşe beyi olan İlyas Bey bir süre Timur'a tabi olduktan sonra Aydın ve Saruhan

---

1-Nuri Paşa, a.g.e., s.3-15; Togan, a.g.e., s.346; Yaşar Yücel, Çobanoğulları, s.79-90; *Baykara, Amir Tarihi*, s.79; Ernest Werner, Büyük Bir Devletin Doğuşu, Osmanlı Feodalizmi'nin Uluşma Süreci, (Çevirenler: Orhan Eser-Yılmaz Öner), İst. 1986, s.236; M. Çağatay Uluçay, Manisa'daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi, İst. 1941, s.5-8; Nişancı Mehmet Paşa, Osmanlı Sultanları Tarihi, (Çev.: İ.H.Konyalı), İst. (Basım tarihi belirtilmemiş), s.347; Aşık Paşaoğlu Ahmet Aşıkı, Tevârih-i Al-i Osman, (Düzenleyen: Çiftçioglu N. Atsız), İst. 1947, s.142, "Erzincan Beyi, Tahratan, Germiyanoglu, Menteşeoğlu, Düzme Aydınoglu (Buna göre Aydınoglu'nun kendisi değil, onun yerine geçecek birisi bu şikâyet kafilesine katılmış olabilir) ve İsfendiyaroglu'nun elçisi Timur'a ayrı ayrı ulaştıkları, Germiyanoglu ile Tahratan'ın tahrikte ileri gittikleri" belirtilir; Nizamettin Şami, Zafername, (Çev.: Necatî Lugal), Ankara 1987, s.318-320.

ogulları ile birlikte Çelebi Mehmed'e karşı İsa Çelebi'ye destek oldular. Fakat Çelebi Mehmed'e yenilmeleri üzerine İlyas Bey onun hakimiyetini tanımak zorunda kaldı⁽¹⁾. Bu siyasî boşlukta kardeşleriyle girdiği mücadeleden başarı ile çıkıp devlet bünyesinden ayrılan, Türkmen beylerini de kontrol altına almaya çalışan I.Mehmet, Karamanoğulları Beyliği hariç, Batı Anadolu'daki Türkmen Beylerini kendisine zarar vermektan uzaklaştırmıştı.

İznik'in rethinden sonra Larası, Aydın ve Saruhan vilâyetleri halkından ve sipahilerinden I. Mehmed'in huzuruna gelip, "De İel İelti, kutlu ve daim olsun" diyerek hepsi hizmetine girdiler⁽²⁾. Fakat I.Mehmet, Anadolu'daki siyasî istikrarı sağlamadan önce, muhtemelen 9 Aralık 1402'de, Timur Bey İzmir'i fethederek idaresini Aydınoğlu Musa Bey'e verdi. Bu sırada Timur'un gemi hazırlaması için Bizans İmparatoru Manuel'e mektup göndermesi onu çok şaşırttı. Acele elçi ve hediyeler göndererek bağlılığını bildirdi. Timur Batı Anadolu'da fazla kalmadı, Akşehir'e doğru yöneldiği sırada Bayezid'in öldüğü haberini 9 Mart 1403'de aldı. Cesedi tahnit edilip Şeyh Mahmudi Hayrani türbesinde bir süre kaldıktan sonra Timur tarafından

---

1-Uzunçarşılı, *Beylikler*, s.77; Paul Wittek, a.g.e., s.89; Bosworth, a.g.e., s.315.

2-Mehmet Neşri, *Neşri Tarihi* (Hazırlayan: M. Altay Köymen), c.2, Ankara 1984, s.16; Uzunçarşılı, "I. Mehmed", 1A, c.VII, s.496-506.

Musa Çelebi'ye teslim edilerek Bursa'ya götürülmesine izin verildi,¹. Timur'un Batı Anadolu'dan çekilmesinden sonra, Yıldırım Bayezid'in İzmir'e subaşı tayin ettiği Karahasan Ağa'nın kardeşi Cüneyd Bey İzmir ve çevresine 1426 yılına kadar hakim oldu. Cüneyd Bey, Umur Bey'in kardeşi Fatih İbrahim Bey'in oğludur. Çelebi Sultan Mehmet, 1412'de İzmir'e gelip, Cüneyd Bey'i itaate davet etti. Cüneyd Bey bir süre direnip itaat etmesine rağmen,² ihtiraslı hareketleri yüzünden 1426'da II.Murad zamanında oğlu Kurt Hasan ile birlikte öldürülmeleriyle İzmir ve çevresi Osmanlı Devleti'ne dahil oldu ve Aydın sancağına bağlı bir kaza merkezi haline getirildi.³.

Bu dönemde Manisa ve çevresi Saruhan Oğulları'ndan Hızır Paşa'nın eline geçti ise de, Çelebi Sultan Mehmet 1410'da Saruhan ve çevresini kat'i olarak Osmanlı Devleti'nin idaresine aldı. Bundan sonraki zamanda (1444-1595) Manisa, şehzadelerin devlet idaresini öğrendikleri ve kendilerini istikbale hazırladıkları bir belde ve bir manevi başşehir durumuna gelmiştir,⁴.

1-İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s.29-30.

2-Enver Behnan Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, İstanbul 1961, s.75.

3-Mehmet Neşri, a.g.e., s.86; Baykara, *İzmir Tarihi*, s.80-81; Uzunçarşılı, "I. Mehmed", I.A, c.VII, s.587-598.

4-M. Çağatay Uluçay, a.g.e., s.8; Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sanî (İstanbul'un Fethi)*, (Çev.: Karolidi, Hazırlayan: Muzafer Gökmen), İstanbul 1967, s.14.

Timur-I.Bayezid rekabeti, Anadolu Türklüğünün aleyhine bir sonuçla noktalanmış oluyordu. Ankara savaşından sonra bir yıl Anadolu'da kalan Timur, bu sürenin çoğunu Batı Anadolu'da geçirmiş ve bu arada Haçlılar'ın eline geçmiş olan İzmir ve Foça çevresi tekrar fethedilip bu havalilerde Türk hakimiyeti sağlanmıştır. Bu zaman içinde Timur Bey Saruhan, Germiyan, ve Karaman memleketlerini yağma ettirip kendi vilâyetine gitti...

Timur'un Anadolu'dan çekilmesinden sonra meydana gelen otorite boşluğunu Çelebi Sultan Mehmet'in idaresindeki Osmanlı Devleti doldurdu. Bunun sağlanması da uzun süren iç mücadeleden sonra herhalde iktisadi, hukuki ve sosyal olguyu elinde tutan ahilerin gayretleriyle olmuştur. Bu zaman içinde Bizans ile bazen dostane, bazen de hasmane ilişkileri görmek mümkündür.

Osmanlı Devleti'nin siyasi bütünlüğünün sağlanmasını istemeyen Karamanoğulları ve İzmiroğulları, Çelebi Sultan Mehmed'i devamlı surette meşgul ediyorlardı. Bu sırada, Şeyh Bedrettin Simavi adına, Karaburun ve Saruhan halkını isyana teşvik eden Bürklüce Mustafa ile Torlak Kemâl, etraflarına büyük kalabalıklar topladılar, fakat başarılı olamadılar.

1-Yaşar Yücel, **Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları** (1393-1402), Ankara 1989, s.137; Nizamettin Şami, a.g.e. s.318-320; Mehmet Neşri, a.g.e., s.198.

Olay, hayatlarıyla beraber noktalandı,,, . Ayrıca, Çelebi Sultan Mehmet'in ölümü üzerine Ankara Savaşı sırasında kaybolan Şehzade Mustafa Çelebi olduğunu ileri süren bir kişi, Edirne'de hükümdarlığını ilân etti. Bu konuda Bizans'tan destek almasına rağmen başarılı olamayan Mustafa, tarihe "Düzmece Mustafa" adıyla mal oldu. Bunun üzerine II.Murad İstanbul'u kuşattı ise de, kardeşi Mustafa Çelebi'nin isyanıyla meşgul olduğu için başarılı olamadı,,, .

Netice olarak, XIV. yüzyıl sonlarında Menemen'in de içinde bulunduğu Saruhan-eli Osmanlı ülkesine katıldı. Fakat, bir süre sonra meydana gelen Ankara Savaşı'nı müteakip, eski idaresine döndü. Ancak; Çelebi Sultan Mehmed'in yüksek hakimiyetini tanıyan Batı Anadolu şehirleriyle birlikte Menemen de, Saruhan Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olarak merkezi Kütahya olan Anadolu Beylerbeyliği'ne dahil oldu.

İşte özetlemeye çalıştığımız gibi, Batı Anadolu'ya Türkmen Beyleri'nin yerleşmeleri ve siyasi teşkilatlanmaları hızla devam edip Osmanlı Devleti'nin bünyesinde bütünleşmesi görülmüştür. Araştırma ve inceleme sahamız olan "Menemen Kazası" da bu bütünleşmenin bir ürünü olarak elimizde bulunmaktadır.

1-Mustafa Akdağ, a.g.e., c.1, Ankara 1979, s.377-378; Mustafa Nuri Paşa, a.g.e., s.31-32; İzmir Vilayeti 1929 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir 1930, s.8-9
2-Nuri Paşa, a.g.e., s.32-35; İzmir Vilayeti 1929 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir 1930, s.9, 20.

Osmanlı Devleti'nin bir kaza merkezi olan Menemen'in sosyal ve ekonomik tarihi yapısı, bütünüyle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

MENEMEN KAZASI VE ŞEHİRİ

A-Menemen Kazası:

1-Menemen Kazası'nın Oluşumu ve Tarihi:

Türkiye'de fethedilen yeni bölgeler teşkilâta bağlanıp, oraya idari sorumluluklarına dikkat edeceğine kanaat getirilen "Kadı"nın tayini ile o belde "Kaza" olarak anılır.

Kaza ayrı ve bağımsız bir birim olup, onun bulunduğu sancak veya eyaletin adı ve niteliği de önemli değildir. Kazalar arasında herhangi bir fark yoktur, ancak sıralanmaları farklıdır⁽¹⁾.

Kazada en büyük adli ve idari otorite olan "Kadılar" görevlerine, sultan tarafından tayin ediliyordu. Şehir nüfusunun yoğunluğuna göre, kadıların rütbesi mevki derecesi ve dirlikleri değişebiliyordu.

Menemen Kazası, Ankara, Gelibolu, Bosna, Trablus, Kayseri, Maraş, Tire, Birgi, Balıkesir, Erzurum, Tokat, Sivas vs. kazaları ile aynı seviyede bir kaza merkezidir⁽²⁾. Bu mevzuda Evliya Çelebi; "Ve bu Menemen Şehri Anadolu hakkında Cezayir kaleminde Sıgla Sancağı hududunda Valide Sultan hassıdır. Kırk

---

1-Tuncer Baykara, Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu), Ankara 1992, s.5.

2-İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, Ankara 1965, s.98-99, 276-277; Halime Doğru, XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü sancağı, İstanbul 1992, s.88.

yük akçe^{1,1}, iltizamdır. İkiyüz adem ile mültezimi hükümet ider. Ve yüzelli akçe şerif kazadır. Ve nahıyesi kurâdır. Kethüda yeri ve serdari vardır. Ammâ âyânı yoktur. Ve tukarası gayet çoktur. Müfti ve nakibi yokdur. Ve cümle şehri Melemen yirmibeş mahalle ve üçbin kiremitli evlerdir. Ve cümle yirmidokuz mihrabdır,²" demektedir.

Menemen yöresinin Saruhan Beyliği döneminde kadılık olup olmadığı kesin değildir. Ancak bu yöre Manisa'dan apayrı bir bölgedir; en azından naiblerce idare edilir. Ayrıca, İshak Çelebi zamanında yapılmış bulunan H.759-M.1358 tarihli Ulucamii kitabesindeki yazılış tarzına göre, İshak Çelebi'nin babasının sağlığında Menemen Beyi olduğu anlaşılıyor. "Emr-i bi imaret-i hâze'l Cami-ul mübarek, Fi eyyam-ı Devlet ve'd-Din Çelebi İshak Bey" (Çelebi İshak Bey'in din-i devletlerinde yapılan camiidir). Babası İlyas Bey'in H.764-M.1362 tarihli sikkesine göre, bu tarihte veya az sonra hükümdar olduğu belirtilmektedir,³. Saruhan Beyliği'nin, "Beyi" olabilen bir şehzadesinin, Menemen Beyi olarak görev yapması, Menemen'in çok önemli bir merkez olduğunu ifade eder. Buna göre, en azından ileri seviyede bir kadılık veya naiblik şeklinde idari uygulamada yer almıştır diyebiliriz.

1-M. Zeki Pakalın, a.g.e., III, s.639: "Yüzbin akça yerinde kullanılan bir terimdir".
2-Evliya Çelebi, Seyahatname, IX, s.84.
3-Uzunçarşılı, Beylikler, s.87.

Saruhan Yıldırım Bayezid zamanında (1390), Osmanlı topraklarına girip, 1461'de, merkezi Ankara'dan Kütahya'ya taşınan Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak olmuştu. Menemen de bu sancagın kadıliklarından biridir. Saruhan Sancağı'nın, Anadolu Eyaleti'ndeki durumu, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etti,,.

Anadolu Eyaleti'nin 1826 tarihinde, dörde bölünmesi sonucunda; Hamid Sancağı ile İzmir Muhafazası ve Aydın, Saruhan, Sığla ve Teke sancakları Vezir Hasan Paşa'nın idaresinde idi. Gelişmeler devam ediyordu. Meselâ, araştırma ve inceleme konumuz, Menemen Kazası 1278/1861 tarihinde Saruhan Sancağı'ndan ayrılıp, İzmir Sancağına bağlanmıştı,,. Bundan sonraki tahrirlerde

---

1-Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, c.1, (Çev.: Mehmet Ata), İstanbul 1990, s.110; Aynur Nalbant, *Aydın İli Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul 1968, s.28.

2-Menemen'in İzmir Sancağı'na bağlanması önceleri iki ayrı tarihle belirtiliyordu. Himmet Akın, (*Aydınogulları Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1968, s.90-103.) "1867'deki Vilayetler İdaresi Kanunu ile bu değişikliğin olduğu ifade edilirken", İzmir İl Yıllığı, (1994, İzmir Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Mart 1994, s.371,) "1850 yılında eyalet merkezinin Aydın'dan İzmir'e alınması üzerine Menemen, Manisa'dan ayrılarak İzmir'e bağlanmıştır", denilmektedir. Bunun için 1277/1860 ve 1278/1861 tarihli Devlet Salmeleri'ndeki kayıtları aynen veriyoruz.

1277/1860 Devlet Salmesi

Liva-i Saruhan: (s.136)

1-Manisa maâ nevahi-i Belen,

2-Emlâk,

3-Yaya Köyü,

4-Soganderesi,

nam-ı diğer Palamut,

Liva-i Sığala: (s.137).

1-İzmir maâ nevahi-i

Cumaabad,

2-Birunâbad,

3-Tiryanda,

4-Ayâsefid nam-ı diğer

Klicman,

5-Kasaba-i Turgutlu,
6-Nif,
7-Urganlı nam-ı diğer
Ilica-i Saruhan,
8-Dağ Marmarası,

9-Sart maa Salihlü,
10-Adala,

11-Kayacık,
12-Timurci-i Burla,

13-Borlu-i Saruhan,

14-Gördüs,
15-Mendehora maa nahiye-i
Güre,
16-Gördük,
17-Akhisar-ı Saruhan,
18-Nahiye-i Marmaracık nam-ı
diğer Timurci-i Saruhan,
19-Güzelhisar-ı Menemen,
20-Menemen,
21-Focateyn,
1278/1861 Devlet Salnamesi
Liva-i Saruhan: (s.137)
1-Manisa maa nevahi-i Belen

2-Emlâk,
3-Yaya Köyü,
4-Soganderesi nam-ı diğer
Palamut,
5-Kasaba-i Turgutlu,
6-Nif,
7-Urganlı nam-ı diğer
Ilica-i Saruhan,
8-Dağ marmarası,

9-Sart maa Salihlü,
10-Adala,

11-kayacık,
12-Nevahi-i Timurci-i Saruhan

13-Burla-i Saruhan,

14-Mendehora maa nahiye-i
Güre,
15-Gördük,
16-Akhisar-ı Saruhan,
17-Marmaracık nam-ı diğer
Timurci-i Saruhan,
18-Güzelhisar-ı Menemen,

5-Urla,
6-Karaburun,
7-Nahiye-i Çeşme,

8-Seferihisar-ı Çeşme,
maa nahiye-i Hereke,
9-Kal'a-i Sığacık,
10-Kızılhisar nam-ı diğer
Torbalu,
11-Kuşadası,
12-Aynaâbad nam-ı diğer
Ezine-i Ayasulug,
13-Söke nam-ı diğer
Akçaşehir,
14-Balat maa Bakı,
15-Mandica,

Liva-i Sığalı: (s.137)
1-izmir maa nevahi-i
Cumaabâd,
2-Birunabâd,
3-Tiryanda,
4-Ayasefid nam-ı diğer
Klizman,
5-Urla,
6-Karaburun,
7-Çeşme,
s.138
8-Seferihisar-ı Çeşme ma
nahiye-i Hereke,
9-Kal'a-i Sığacık,
10-Kızılhisar, nam-ı
diğer Tobalu,
11-Kuşadası.
12-Aynaâbad, nam-ı diğer
Ezine-i Ayasulug,
13-Söke, nam-ı diğer
Akçaşehir-i Aydın,
14-Balat maa nahiye-i
Bakı,
15-Mandica,
16-Menemen,
17-Nahiye-i Çanlı.

de idari konulardaki çalışmalar devam etmiştir. 1864'de yeni "İdare-i Vilâyet Kanunu" çıkarıldı. 1867'de 13 yeni vilâyet düzenlendi. Bu sebeple, eskiden beri işlevleri kaybolan eski kaza ve nahiyelerden büyük kısmının kaldırıldığı ve bir kısmının da idari birimlerde yer değiştirdiği görülmektedir. Bu suretle Osmanlı İmparatorluğu'nun mülki taksimatı değişmiş ve eski eyalet taksimatı kaldırılarak; vilâyet, sancak, kaza ve nahije teşkilâtı kurulmuştur. Bu yeni değişimde; vilâyet merkezi İzmir olarak kalıp, eyaletin eski adı yine "Aydın Vilâyeti" olmuştur. Buna göre, Aydın vilâyeti mülki idare bakımından İzmir, Saruhan Aydın ve Menteşe olmak üzere dört sancağa ayrılmış ve birkaç sene sonra 1881'de Denizli de sancak olarak yeniden ortaya çıkmıştır. Bu yeni gelişmeler sonunda da Menemen Kazası'nın 1285/1868 tarihi itibarıyla de Yamanlar ve Karşıyaka nahiyeleriyle beraber İzmir Sancağı'na bağlılığı devam ettirmiştir,,,. Menemen günümüzde de İzmir İli'ne bağlı bir kaza merkezidir.

2-Menemen'de Eski Yerleşim:

Menemen çevresindeki yerleşim, M.Ö. 2000 yıllarına ait seramik bulgulara göre, Yahşelli Köyü

19-Focateyn maa nevâhi-i
Gördüs,

20-Kula.

Salmeler'de de görüldüğü gibi, Menemen Kazası, 1277/1860 tarihinde Saruhan Sancağı'na, 1278/1861 tarihinde ise İzmir Sancağı'na bağlı bulunmaktadır.

1-Tuncer Baykara, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş**, I, Ankara 1988, s.131-132; 235-236.

batısında 44 m. yüksekliğe sahip Kumtepe, Balatçık, Buruncuk (Larisa),⁽¹⁾. Gerenköy (Kilise Tepe) gibi birimlerde meydana geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Menemen Tepesi'nin doğusunda 212 m. yükseltideki Boztepe'de M.Ö. 4. yüzyıla ait arkaik devir yerleşmesi ortaya çıkarılmıştır. Bizans Dönemi'ne kadar devamlı uzanan bu yerleşim alanlarının deniz ticaretine de yatkın yerleşmeler oldukları sanılıyor,⁽²⁾.

Menemen ve çevresi coğrafi konumundan ötürü eskiden beri yerleşime açık bir bölgedir. Mesela aşağı Gediz Ovası'nın batı kısmında bulunan Höyücek, Ova ile Foça Yarımadası'nı kaplayan dağların birleştiği yer ile Menemen-Foça ve Menemen-Bergama şoselerinin kavşak noktasına yakın bir yerdir,⁽³⁾.

Menemen ve çevresindeki eski yerleşim merkezlerinin, Roma Dönemi'nde de durumunu muhafaza ettiği anlaşılmaktadır. Bu yerler biraz daha kuzeyde, deniz sahiline yakın sahalarda görülmektedir. İlk yerleşimlerin ticari alış-verişler için, hammadde kaynağının yakınında depo görevi görmesi ile ilgili olabilir. Çünkü, Menemen'in şimdiki yerleşim alanlarıyla, bu eski yerleşim sahaları arasında

---

1-Cihan Ünal, **Menemen'de Toprak Eşya Yapımı**, İzmir 1979, s.2. "Larissa Eoliyen Krallarının yaşadığı bir yer olup, sonradan Daryüs'ün, İskender'in, Saruhan Beyliği'nin ve Osmanlılar'ın eline geçmiştir."

2-Adnan Semenderoğlu, a.g.e., s.43.

3-Muzaffer S. Şenyürek, E. Şenyürek, Hakkı Gültekin, Ahmet Dönmez, "Larisa civarında Höyük'te yapılan sondaj", **Bülten**, C.XIV, sayı 55, Ankara, Temmuz 1950, s.487-494.

doğrudan bir bağ görülmemektedir. Bu da yeni bir oluşumun eseri olarak ortaya çıkıp, yeni varlığı ifade eder.

3-Menemen ve Çevresi'nde Yeni Oluşumlar:

1071 tarihli Malazgirt zaferinden itibaren, Anadolu'ya büyük topluluklar halinde gelen Türkmenler, Konar-göçer veya göçer-evli olarak anılırlar. Bunlar yaşadıkları coğrafyaya kendi damgalarını vurmuşlardır. Buldukları bölgelerin yer üstü ve yer altı değerlerini çok iyi bir şekilde işleyerek, o yörenin iktisadi hayatında da mühim roller oynamışlardır.

Osmanlı Dönemi'nde, konar-göçer halkın devlet içindeki hukuki nizamlarından bahsedilirken, görevleri arasında; Madenlerin eşkiyalardan korunması, elde edilmiş madenlerin nakledilmesi, maden ocaklarının ihtiyacı olan odun ve kömür nakli ile maden elde edilmesinde bizzat çalışmaları ele alınmaktadır.

Bunların karşılığında "avarız-ı divaniye" den muaf tutulmuşlardır. Bunlar ayrıca şap, tuz ve güherçile madenlerinde çalışmışlardır. Bilhassa Saruhan ve Kütahya'daki şap ve güherçile madenleri memleketin iktisadi yapısında önemli bir yer tutmuştur. Bunların idaresinden Bolu Müsellemleri sorumlu tutulmuşlardır.

Göçer-evli Türkmen Oymakları'nın en belirgin hususiyetleri hareketli oluşlarıdır. Bunlar kendi disiplinleri içinde, bir bölgede veya bölgeler arasında

devamlı olarak mevsimlik hareket halinde bulunabiliyorlar. Bunun içindir ki, zaman zaman devletin getirdiği nizama uyumsuzluk söz konusu olabiliyor ve devlet tarafından, zorunlu olarak nakle veya iskâna tabi tutuluyorlardı.

Rumeli'de sürdürülen Osmanlı fütûhatını takiben oralara iskân için "Göçer-evli" sevk eden yerlerden biri de Saruhan'dır.

1385 veya 1387'de Saruhan'daki aşiretlerden bazıları Rumeli'nin Serez taraflarına geçirilmişlerdir⁽¹⁾. I. Bayezid devrinde uygulanan aşiret naklinin daha büyük ölçüde meydana geldiği anlaşılmaktadır. 1400-1401'de Batı Anadolu'da Menemen Ovası'nda kışlayan aşiretler, oradaki "Tuz Yasası"'na uymadıkları için, I. Bayezid'in oğlu Ertuğrul'un tesbiti ile Paşayigit'in idaresinde, bütün Göçer-evliler, Rumeli'nin Filibe yöresine nakledilmişler ve Teselya'ya geçtikten sonra da buraya yerleşmişlerdir⁽²⁾.

Menemen ve çevresinde, Alinaiblü, Azizbeğlü, Çıtak, Durgutlar, Menemenlü, Süleymanlü, Tarhaniyat perakendesini ve diğer aşiret, oymak ve cemaatlere ait Türkmenler yaşayıp, Batı Anadolu'nun Türkleşmesinde

---

1-M. Tayyib Gökbilgin, Rumeli'de Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan, İstanbul 1957, s.12-14.

2-Mehmet Neşri, a.g.e., s.339; Cengiz Orhonlu, Iskân, s.102-103; Yusuf Halaoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yecleştirelmesi, Ankara 1988, s.4; Mustafa Akdağ, a.g.e., s.478; M. Tayyib Gökbilgin, Yörükler, s.16.

önemli roller oynamışlardır⁽¹⁾. Diğer yandan, Havuçlar⁽²⁾ ve Gündüzlü⁽³⁾ aşiretleriyle, Avşar, Bayat, Çavuldur, Cepni, Danişmentler, Karkın, Kınık, Salur Boylarına mensup, aşiret oymak ve cemaatler, bu bölgede etkili olmuşlardır⁽⁴⁾.

Saruhan Sancağı ve Kazalarında da, Alayundlu, Kayı, Bayat, Avşar, Karkın, Bayındır, Salur ve Kınık boylarına ait Türkmenlerin hayat sürdürdükleri bilinmektedir. XVII. yüzyıl ortalarına doğru Çepnilerden ayrılan Başım-Kızdılu obaları, Adana, Aydın ve Saruhan vilayetlerinde yaşamışlardır. Bunlar, XVIII. yüzyıldan itibaren de, Balıkesir, Bergama, Aydın ve Manisa muhitlerinde yerleşmişlerdir. Bilhassa, Manisa'ya bağlı Muradıye, Tirkeş ve Menemen'e bağlı Harmandalı köyleri ile Turgutlu'nun Hamza-Baba, Bektaş, Gök-Gedik ve Zeamet köylerinde yerleşmişlerdir⁽⁵⁾.

Diğer yandan, Melemencioğulları, Adana ve Karaisalı muhitlerinde hayat sürerlerken, kollarından biri Aydın ve Menteşe Sancakları'na aid arazilerde

---

1-Mehmet Eröz, Ege Bölgesi'nde Yer (Köy ve Şehir) Adları, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Dergisi, Seri I., Sayı: 42, Ankara 1966, "Reşit Rahmetli Arat için", s.182-185; Togan, a.g.e., s.318-384; Cevdet Türkay, a.g.e., s.21-79; M. Çağatay Uluçay, Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar, I, İstanbul 1940, s.172.

2-M.Ş.S., 95, s.70b.

3-M.Ş.S., 95, s.74b.

4-Ahmet Belce, Manisa İli Yer Adları, İ.Ü. Ed. Fak. Tarih Böl. (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul 1968, s.6-10.

5-Faruk Sumer, a.g.e., s. 320-450.

yaşamaya devam etmişlerdir. Bunların, diğer aşiretler arasında biraz daha sert mizaçlı görünmeleri ve Karsantı Oğulları gibi Devlet'in kanunlarına pek itibar etmeyen bir aşiret ile diyalog halinde bulunmalarından ötürüdür ki, Menemenci Oğulları da asi bir aşiret olarak değerlendirilmiştir. Fakat, Fırka-i Islahiye ile daha kolay bir uyum sağladıkları da belirtilmektedir...

4-Menemen Şehri:

Menemen'in yerinde daha eski bir yerleşme yoktur. Yörede Gediz'in kuzeyinde antik Larissa vardır; Gediz'in güneyinde ise coğrafi bakımdan büyük bir şehri yaşatacak alan yoktur. Ancak bazı küçük yerleşmeler olabilir.

Menemen Ovası, çevredeki yaylalarda yaşayan Türkmenler için bir kışlak alanı olmuştur. Burada dolaşan Türkmenler, XV. yüzyıl başlarında "Tuz Yasası"na uymayınca, Rumeli'ye sürülmüşlerdir. Geride kalanlar, kışlak olarak bu ovayı kullanmaya devam ettiler. Orada Gediz'e yakın bir yerde pazar ihtiyaçlarını da görüyorlardı. İşte bu yerde, XIV. yüzyılda bir iskân çekirdeği teşekkül etti. Burada tuz yasakçıları Tarkanlar da bulunuyordu. İşte Menemen

---

1-Faruk Sümer, a.g.e., s.194; Cevdet Paşa, Tezakir-i Cevdet, (Yayınlayan: Cavit Baysun), Tezkire: 21-39, Ankara 1986, s.115,190.

Kasabası çekirdeği böylece XIV. yüzyıl ortalarında teşekkül etti.

Şehrin kuruluşunu, dini ve sosyal yapıların tarihleri de kısmen belirler. Menemen'de Türk Devri'nin en eski kitabesi Ulucamii'dedir. Buradaki yeni hayatın temelinde, çevredeki geniş Türk kitlelerinin ihtiyaçlarını karşılamak esastır.

XIII. yüzyılın sonlarında Selçuklu Devleti'nin güçsüzleşmesi üzerine bir çok Ahi'nin yani esnafın uç bölgelerine canlanan yeni yörelere göçtüğü biliniyor. Bu Ahiler arasında, "Gazi" şöhretini duydukları Batı Anadolu Beylikleri, Aydın ve Saruhanogulları ülkesine gelenler bir hayli çoktur. Manisa, Bergama, Birgi, Tire, Ayasulug ve İzmir gibi şehirlerde teşekkül eden Türk mahallelerinde bu ustalar da yerleşmiş olabilir.,.,.

Menemen'deki mahalle adları, bu durumu göstermektedir. "Ahi Hıdır" mahalle adı, yeni oluşan bu şehre gelenler arasında Ahilerin bulunduğunu açık bir şekilde göstermektedir.,.,.

Kasabalar, genelde üretim hayatı farklı dağ ve ova köyleri arasında bir pazar ve mübadele merkeziydi. Aslında, kasabaların teşekkülünün sebebi, bu tip pazar yerlerindeki küçük iskân yerlerinin gelişmesiydi. Bunun için pazar yeri ve onun hemen

---

1-Baykara, Umur Bey, s.70.

2-Bkz. Menemen Kazası Mahalleleri.

yanındaki "Ulucamı", kasabanın merkezini teşkil ediyordu¹.

"Şehir veya kasaba", zirai kriterlerin yanında başka istihsal faaliyetlerinin görüldüğü hukuki bakımdan belirli bir statüye sahip toplanma merkezleridir. Ekseri bir Kadı'nın ve mülki-askeri idarecilerin bulunduğu Osmanlı şehrinin², teşekkül ve gelişmesinde imaretlerin oynadığı rol çok önemlidir. İmaretler, han, çarşı, fırın, hamam, boyahane, salhane... vs. gibi çok defa kurulacak bir şehrin veya imarı istenen eski bir şehrin parçasını teşkil ediyordu³. Bir Türk şehri olan Menemen, bir iktisadi ve sosyal birliğin merkezi idi. Şehir bir bütün olarak toplumun değişiminden ayrılmazdı. Kasabalar ise bazı özellikler gösterirlerdi. Her şeyden önce bağ, bahçe ve bostan gibi zirai üniteler ile çevrilmişlerdi. Bir bakıma bahçe ziraatı iş hayatının bir bölümünü oluşturuyordu.

Menemen'de ilk yerleşmenin Degirmen Dağı eteklerinde olduğu söylenir. Çünkü burası ovaya göre biraz yüksekçedir.

Türk şehirleri sadece fiziki doku bakımından bile incelenmiş olsun, görülecek manzara şudur; "Bir Türk şehrinde, bir plan, bir disiplin ve ve bir ahenk

---

1-Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım (Derleyen: Salih ÖZBARAN), İzmir 1984, s.2.

2-Feridun E. Emecen, a.g.e., s.46.

3-Cengiz Orhonlu, Şehircilik, s.3.

vardır". Çünkü, günümüzde çağdaş şehircilik anlayışında olduğu gibi, "Mimar Odaları" karşılığında, her mimarın emrinde diğer mimarlar belli bir hiyerarşik anlayış içinde çalışırlar. Bu teknik bir mesele olması itibarıyla, mimarın müslim veya gayri müslim durumu üzerinde durulmayıp, sadece işin ehli olup olmadığına bakılmaktadır. Nitekim, Şa'ban 1143/Şubat 1730 tarihli kayıta, "Menemen Kasabası'nda neccar taifesi üzerine ser mimar Dimitri nam-ı zımmî ..", ve Şa'ban 1144/Ocak 1731 tarihli kayıta, "Menemen Kasabası'nda neccar taifesi üzerine ser mimar olan Yorgi veled-i Nikola nam-ı zımmî .." ve zilcade 1144/Nisan 1731 tarihli kayıta da "Menemen ve tevvabiinde neccar ve âna tabi ehl-i hiref taifesi üzerine mimar olan Yorgi veled-i Nikola, hizmetine tekasül (ilgisiz) üzere olduğundan gayri, ehl-i hiref taifesini kendüden hâli olmamağla, ref'inden mimarlık Ahmed'e tavsiye olunmuş ve taife-i mezbureye iltihak eylediklerinde, kaza-i mezburede Naib es-Seyyid Ahmed Efendi arzıyla, mimarlık, mezkûr usta Ahmed'e verilmiş ve daha sonra da Ramazan 1146/Şubat 1733'te mimar olan Alemdar Hasan, beraat-ı şer'ile mutasarrıf"tır,...

Menemen şehri XIV yüzyıl başlarından itibaren Türk şehirlerinin bütün özelliklerini gösteren bir yerleşim merkezidir. Osmanlı şehirlerinin diğer Türk-İslâm Devletleri'ndeki şehirlerden hemen hemen pek bir

---

1-VGMA, Asker, No: 145, s.83-85.

farkı yoktur. Şehir, kelime olarak Fari'si menşe'li olup, "Şehr" şeklinde telaffuz edilirken, Türkçe'de "şehir" olarak telaffuz edilmiştir. Hakimiyet ve idari bölge karşılığında kullanıldığı belirtilir,^{1,1}. Türkçe olarak "Kent" sözcüğüyle karşılanan bu kavram, orada oturanların yaşamaları için gerekli şartları taşıyan iskân merkezidir,². Belirli bir coğrafi çevrenin merkezi olan iskân yeri özellikle bir idari merkez olunca, "şehir" anlamı ağır basmaktadır. Eger, bir iskân yeri, halkın yaşamasına elverişli şartlara sahip olmasına rağmen, idari merkez değil ise "kasaba" olarak adlandırılmaktadır,³. Ayrıca, Osmanlı Şehirleri, "cuma kılınur ve bazara durur" yer olarak da tanımlanır,⁴. Ancak, zaman içinde, kırsal kesimde köy iskân yeri durumunda olan birimlerde de "cami" bulunması itibariyle pazar kurulması istenebiliyor. Nitekim, Menemen (Tarhaniyat)'e tabi Gökliye Köyü'nün yakınından geçen Gediz Nehri taşınca, halk Menemen Pazar'ına gidememiş ve köyde "cami" bulunduğu için pazar kurulması hususunda izin istenmişti. Sosyal ve ekonomik yapı bütünleştirilerek, Cuma farizasıyla haftalık alış-veriş bir arada değerlendirilip, haftalık pazarların Cuma günleri kurulması üzerinde durulurken, bazı

1-V.F. Büchner, "Şehir", IA, XI.

2-Tuncer Baykara, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara 1985, s.18-19; Yeni Tarama Sözlüğü, (Düzenleyen: Cem Dilçin), TDK yayını, Ankara 1983, s.133.

3-Tuncer Baykara, Konya, s.20.

4-Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancagı (1518-1566), Ankara 1989, s.222.

birimlerde de bunun ayrılması hususunda, istegin gündeme geldiği görülür. Mesela, Yenice Vardar'da, Cuma günleri pazar kurulduğu için halkın "huzur-u kalp" ile namazın eda edilmediği belirtilip, pazarın başka bir güne alınması istenmiştir^{1,1}. Buna göre, "cami" ve "pazar"ın varlığı, her zaman şehri ifade etmeyebilir. Kaynaklarda rastladığımız "Nefs-i Menemen" ifadesinden, "merkezi" yani Menemen iskân yerini şehir merkezini anlıyoruz. Çünkü "Nefs" ifadesi, Tahrir Defterleri'nde hem nüfus, hem de iktisadi kapasitesi büyük şehirler için kullanıldığı gibi, nüfusu az, ziraatla iştiğâl eden küçük merkezler için kullanılmakta olup, bir yerde Kadı'nın bulunması da oranın "Nefs" olarak anılmasını gerektirmektedir. Şu halde "Nefs" olarak tanımlanan şehir ve kasaba arasında bir fark bulunmadığı anlaşılmaktadır^{2,1}.

1-BA, KK, RD 224, s.257; BA, KK, RD 215, s.19; M. Feridun Emecen, a.g.e., s.270.
2-Feridun M. Emecen, a.g.e., s.46,47.

5-Menemen Mahalleleri:

1-Abdestli₍₁₎:

Abdest almış bulunan veya abtesi (abdesti) bozulmamış olan anlamındadır₍₂₎.

Mahallenin adı, çevrede zimmi tebaanın varlığını ifade maksadıyla abdestli olan müslümanlardan gelmiş olabileceği gibi, merhametli ve sorumluluğunu bilen, sosyal bakımdan ileri gelen insanların yerleşmiş olmasından da gelmiş olabilir.

937/1531 tahririnde 4. sırada olup, 24 hane, 15 mücerred ve 3 muaf ile birlikte, 42 nefer kaydı vardır₍₃₎.

983/1575 tahririnde 9. sırada olup, 28 hane, 9 mücerred ve 1 muaf ile birlikte, 38 nefer kaydı vardır. Bu dönemde sakinleri arasında, müderris, muhassıl ve hafız ünvanlı kimseler oturmakta idi₍₄₎. Tarihsiz bir yörük defterinde 9. sırada olan bu mahallede 19 nefer yörük kaydı da bulunmaktadır₍₅₎.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 12 avarız hanesi kaydı vardır₍₆₎.

1-Şemsettin Sami, *Kâamus-u Türki*, İstanbul 1317, s.16: "Abdestsiz-Abdest almamış, abdesti bozulmuş, perhizsiz (muharrerattan ihtiraz etmez) haramdan sakınmaz" anlamını ifade ettiğine göre, abdestli adı da bunun tersini ifade eder.

2-TDK, *Türkçe Sözlük I*, 1988, s.77; D. Mehmed Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 1982, s.2.

3-BA, TD 165, s.93-94; BA, TD 166, s.313.

4-TK, KKA, TD 115, s.84a.

5-TK, KKA, TD 125, s.23a.

6-BA, MMD 2782, s.13.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde, 19 nefer mükellef kaydı bulunmaktadır. Günümüzde ise adına rastlanmamaktadır.

2-AhiHıdır:

Ahi-Hıdır daha çok Ahi adıyla bağlantılı kabul edilmelidir. Bu mahalle adını, ahilik teşkilatı⁽²⁾ ileri gelenlerinden Hıdır'dan almış olabilir. 937/1531 tahririnde 16.sırada olup, 33 hane, 14 mücerred ve 4 muaf ile birlikte 51 nefer kayıtlıdır.⁽³⁾

983/1575 tahririnde 14. sırada olup, 31 hane, 18 mücerred ve 4 muaf ile birlikte 53 nefer kayıtlıdır. Bu dönemde sakinleri arasında, müderris ve muhassıl ünvanlı kimseler de vardır.⁽⁴⁾ Ayrıca tarihsiz bir

1-MŞS, No: 95, s.27a.

2-Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I, 1983, s.29; "Ahi, Osmanlılardan önce Azeri ve Selçuki memleketlerinde, esnaf kahyalarıyla şeyhler hakkında kullanılan bir tabirdi". Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar, 1984, s.211-213, "Ahiler, fütüvvet meslegine dahil olup, senetlerini Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Peygamber'e kadar götürürlerdi. İçlerinde birçok kadı ve müderrisler de bulunan ahilik teşkilatı herhangi bir esnaf topluluğu değil, o teşkilat üzerine istinad eden, akidelerini o vasıta ile yayan bir tarikat sayılabilir"; Ziya Kazıcı, Ahilik, DİA, I, s.540, XIII. yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlayan, bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli rol oynayan dini, içtimai teşkilât. Keza bk. Mikail Bayram, Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi", Ahilik ve Esnaf, İstanbul 1986, s.175-194.

3-BA, TD 165, s.98; BA, TD 166, s.134.

4-TK, KKA, TD 115, s.85b.

yörük defterinde, 13. sırada olup, 16 nefer yörük kaydı bulunmaktadır⁽¹⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 20 avarız hanesi bulunmaktadır⁽²⁾.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde 66 nefer mükellef kaydı bulunmaktadır⁽³⁾. Bu mahalle günümüzde de önemini koruyup aynı isimle anılmaktadır⁽⁴⁾.

3-Asarlık:

Bu mahalle, eski yerleşim alanı olmasından ötürü bu adı almış olabilir.

937/1531 tahririnde 14. sırada olup, 16 hane, 15 mücerred ve 2 muaf ile birlikte 33 nefer kaydı vardır⁽⁵⁾.

983/1575 tahririnde 25. sırada olup, 22 hane, 19 mücerred ve 1 muaf ile birlikte 42 nefer kaydı vardır⁽⁶⁾. Ayrıca, tarihsiz bir yörük defterinde de 25. sırada bulunan bu mahallede 20 nefer yörük kaydı vardır⁽⁷⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 22 avarız hanesi vardır⁽⁸⁾.

1-TK, KKA, TD 125, s.23b.

2-BA, MMD, 2782, s.13.

3-MSS, No: 95, s.27a.

4-Mustafa Ağır, Dünkü ve Bugünkü Menemen, İzmir (Basım tarihi belirtilmemiş), s.214.

5-BA, TD 165, s.97; BA, TD 166, s.313.

6-TK, KKA, TD 115, s.87b-88a.

7-TK, KKA, TD 125, s.24b.

8-BA, MMD, 2782, s.13.

XVII. yüzyıl sonlarından itibaren bu mahalle köy olarak kayıtlı bulunup(1), günümüzde de aynı isimle varlığını sürdürmektedir(2).

4-Balabanoglu:

Balaban, iri vücutlu anlamında olup, şahıs ismine çok rastlanır(3). Bu mahalle adını, ilk yerleşen kişi olan Balabanoglu'ndan almış olabilir. 937/1531 tahririnde 23. sırada olup, 22 hane, 9 mücerred ve 3 muaf ile birlikte 34 nefer kaydı vardır(4).

983/1575 tahririnde 22. sırada olup, 15 hane, 12 mücerred ve 2 muaf ile birlikte 29 nefer bulunmaktadır(5). Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde de 22. sırada olan bu mahallede 19 nefer yörük kaydı bulunmaktadır(6).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 10 avarız hanesi kaydı vardır. Bu mahallenin adı, XVII. yüzyıl sonlarından itibaren sadece "Balaban" olarak anılmıştır(7).

1-MSS, No: 95, s.3a-3b; Aydın Vilayeti Salmamesi, 1307, s.464-465.

2-Mustafa Ağır, a.g.e., s.181.

3-TDK, Türkçe Sözlük, Ankara 1979, s.87; Şemseddin Sami, a.g.e., s.273.

4-BA, TD 165, s.101; BA, TD 166, s.314.

5-TK, KKA, TD 115, s.87a.

6-TK, KKA, TD 125, s.24a.

7-BA, MMD, 2782, s.13; MSS, No: 95, s.3a, 27b.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf
cedvelinde, 66 nefer mükellef kaydı vardır,(1).
Günümüzde ise adına rastlanmamaktadır.

5-Bazarbaşı (Zeybek):

"Bazarbaşı" adı, mahallenin pazar ile ilgili olduğunu gösterir. Hatta, pazar yöneticisinin mahallesi demek olabilir. Diğer adı olan "Zeybek" de, Batı Anadolu'da asayişî korumakla vazifeli, hafif silâhlî bir sınıf askeri anlamındadır,(2).

937/1531 tahririnde 7. sırada olup; 19 hane, 11 mücerred ve 2 muaf ile birlikte, 32 nefer kaydı vardır,(3).

983/1575 tahririnde 6. sırada olup, 18 hane, 25 mücerred ve 2 muaf ile birlikte, 45 nefer kaydı vardır,(4). Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde 5. sırada olup, 6 nefer yörük kaydı vardır,(5).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 8 avarız hanesi vardır,(6).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf
cedvelinde 27 nefer mükellef kaydı bulunmaktadır,(7).
Günümüzde ise adı, "Cami-i Kebir" mahallesi ile

1-MSS, No: 95, s.27a.

2-Şemsettin Sami, a.g.e., s.693.

3-BA, TD 165, s.94-95; BA, TD 166, s.313.

4-TK, KKA, TD 115, s.83b.

5-TK, KKA, TD 125, s.22b.

6-BA, MMD 2782, s.13.

7-MSS, No: 95, s.27a.

birleşik "Camiikebir-Pazarbaşı" şeklinde
anılmaktadır(1).

6-Bektaş:

Bektaş; akran, eş ve eşit anlamlarını ifade etmektedir(2). İsim olarak da kullanılır. Bu mahallenin adı, ilk yerleşenlerden "Bektaş" isimli birisinden gelmiş olabilir.

937/1531 tahririnde 18. sırada olup, 25 hane, 15 mücerred ve 3 muaf ile birlikte 43 nefer kaydı vardır(3).

983/1575 tahririnde 12. sırada olup, 22 hane, 14 mücerred ve 4 muaf kaydı ile birlikte 40 nefer bulunmaktadır(4). Ayrıca, tarihsiz bir yürük defterinde de 12. sırada olan bu mahallede 36 nefer yürük kaydı bulunmaktadır(5).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 15 avarız hanesi bulunmaktadır(6).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde 3 nefer mükellef kaydı vardır(7). Günümüzde ise adına rastlanmamaktadır.

-
- 1-Mustafa Ağır, a.g.e., s.214.
  - 2-Şemsettin Sami, a.g.e., s.298.
  - 3-BA, TD 165, s.99; BA, TD 166, s.314.
  - 4-TK, KKA, TD 115, s.84b.
  - 5-TK, KKA, TD 125, s.23b.
  - 6-BA, MMD 2782, s.13.
  - 7-MSS, No: 95, s.27a.

7-Cami-i Kebir:

Her Türk şehrinde en önemli cami, "Cami-i Kebir" veya "Ulu Cami" adıyla anılır. Onun etrafındaki mahalle de aynı adı taşır. Bu mahallenin adı bu şekilde meydana gelmiştir. Menemen'in en önemli ve ilk adı geçen mahallesidir.

937/1531 tahririnde 1. sırada olup, 70 hane, 18 mücerred ve 3 muaf ile birlikte 91 nefer kaydı vardır(1).

983/1575 tahririnde de 1. sırada olup, 25 hane, 17 mücerred ve 6 muaf ile birlikte 48 nefer kaydı vardır(2). Bu nüfus kaybının sebebi, 1531'deki mücerret sayısının azlığıdır. Ayrıca, tarihsiz bir yörük defterinde de 1. sırada olmasına rağmen sadece 2 nefer yörük kaydı bulunmaktadır(3).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 10 avarız hanesi kaydı vardır(4).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde, 54 nefer mükellef kaydı vardır(5). Günümüzde ise, Bazarbaşı mahallesi ile birlikte, "Camiikebir-Pazarbaşı" adıyla anılmaktadır(6).

1-BA, TD 165, s.92; BA, TD 166, s.313.

2-TK, KKA, TD 115, s.83a-83b.

3-TK, KKA, TD 125, s.22b.

4-BA, MMD 2782, s.13.

5-MSS, No: 95, s.27a.

6-Mustafa Ağır, a.g.e., s.24.

8-Dülbentli:

Dülbent (Tülbent), ince ve sık dokunmuş baş örtüsü, sarık anlamındadır. Bu mahallenin adı da, başında devamlı tülbentle dolaşan bir zattan gelmiş olabilir.

937/1531 tahririnde 12. sırada olup, 15 hane, 5 mücerred ve 1 muaf ile birlikte 21 nefer kaydı vardır,(1).

983/1575 tahririnde 17. sırada olup, 21 hane, 20 mücerred ve 1 muaf ile birlikte 42 nefer kaydı bulunmaktadır,(2). Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde 21. sırada olan bu mahallede, 14 nefer yörük kaydı bulunmaktadır,(3).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 4 avarız hanesi vardır,(4).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde 32 nefer mükellef kaydı bulunmaktadır,(5). Günümüzde de önemini muhafaza edip, aynı isimle anılmaktadır,(6).

9-Gaybî:

Gaybî, gaybla ilgili, hatta kaybolmuş anlamını ifade eder,(7). Bu mahallenin adı Gaybî isimli

1-BA, TD 165, s.96; BA, TD 166, s.314.

2-TK, KKA, TD 115, s.86a.

3-TK, KKA, TD 125, s.24a.

4-BA, MMD 2782, s.13.

5-MSS, No: 95, s.27a.

6-Mustafa Ağır, a.g.e., s.214.

7-Şemsettin Sami, a.g.e., s.972; TDK, a.g.e., s.309.

bir zattan gelmiş olabileceği gibi, kaybolmuş ve sonra ortaya çıkmış bir kimseden gelmiş olabilir.

937/1531 tahririnde 13. sırada olup, 29 hane, 11 mücerred ve 3 muaf ile birlikte 43 nefer kayıtlıdır.(1).

983/1575 tahririnde 18. sırada olup, 25 hane, 19 mücerred, 13 muaf olmak üzere 57 nefer kaydı vardır. Bu mahallenin sakinleri arasında muaf, ehl-i berat ve muhassıl da bulunmaktadır.(2). Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde 18. sırada olan bu mahallede, 5 nefer yörük kaydı vardır.(3).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 14 avarız hanesi bulunmaktadır.(4).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde 28 nefer mükellef kaydı vardır.(5). Bu mahalle günümüzde de önemini koruyup, aynı isimle anılmaktadır.(6).

10-Hacı Abdi:

Adını, Hacı Abdi isimli zattan alan bu mahalleye 937/1531 tarihinde rastlanmadığından, bunun 983/1575 tahririnden önce iskâna başıldığı anlaşılmaktadır.

-
- 1-BA, TD 165, s.97; BA, TD 166, s.314.
  - 2-TK, KKD, TD 115, s.86a.
  - 3-TK, KKA, TD 125, s.24a.
  - 4-BA, MMD 2782, s.13.
  - 5-MSS, No: 95, s.27a.
  - 6-Mustafa Ağır, a.g.e., s.214.

983/1575 tahririnde 21. sırada olup, 9 hane, 15 mücerred ve 2 muaf olmak üzere, 26 nefer kaydı vardır(1). Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde 19. sırada olan bu mahallede 1 nefer yörük kaydı bulunmaktadır(2).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 8 avarız hanesi kaydı vardır(3).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde 14 nefer mükellef kaydı bulunmaktadır(4). Günümüzde ise adına rastlanmamaktadır.

11-Hacı Bazarlı:

Bu mahalle adını, Hacı Bazarlı adlı bir zattan almış olabilir. 937/1531 tahririnde 15. sırada olup, 16 hane, 8 mücerred, ve 4 muaf ile birlikte 28 nefer kaydı vardır(5).

983/1575 tahririnde 16. sırada olup, 20 hane, 15 mücerred ve 1 muaf ile birlikte 36 nefer kaydı vardır(6). Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde 17. sırada bulunan bu mahallede, 18 nefer yörük kaydı vardır(7).

1-TK, KKA, TD 115, s.87a.

2-TK, KKA, TD 125, s.24a.

3-BA, MMD 2782, s.13.

4-MSS, No: 95, s.27a.

5-BA, TD 165, s.98; BA, TD 166, s.314.

6-TK, KKA, TD 115, s.86a.

7-TK, KKA, TD 125, s.24a.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde
6 avarız hanesi kaydı vardır,(1).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf
cedvelinde 10 nefer mükellef kaydı bulunmaktadır,(2).
Günümüzde adına rastlanmamaktadır.

12-Hacı Davud:

Bu mahalle adını, mahalleye ilk yerleşen Hacı
Davut'dan almış olabilir. 937/1531 tahririnde 22.
sırada olup, 12 hane, 1 mücerred ve 1 muaf ile birlikte
14 nefer kaydı vardır,(3).

983/1575 tahririnde 20. sırada olup, 16 hane,
9 mücerred ve 2 muaf ile birlikte 27 nefer kaydı
vardır. Mahallede sakinler arasında, zaviyedar ve ehl-i
berat da bulunmaktadır,(4). Ayrıca tarihsiz bir yörük
defterinde 20. sırada olan bu mahallede 18 nefer yörük
kaydı vardır,(5).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde
10 avarız hanesi kaydı vardır,(6).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf
cedvelinde 3 mükellef kaydı bulunmaktadır,(7). Günümüzde
ise adına rastlanmamaktadır.

-
- 1-BA, MMD 2782, s.13.
  - 2-MSS, No: 95, s.27a.
  - 3-BA, TD 165, s.98; BA, TD 166, s.314.
  - 4-TK, KKA, TD 115, s.87a.
  - 5-TK, KKA, TD 125, s.24a
  - 6-BA, MMD 2782, s.13.
  - 7-MSS, No: 95, s.27a.

983/1575 tahririnde 11. sırada olup, 15 hane, 11 mücerred ve 2 muaf ile birlikte 28 nefer kaydı vardır.(1). Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde de 11. sırada olan bu mahallede 5 nefer yörük bulunmaktadır.(2).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 7 avarız hanesi vardır.(3).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde, 13 nefer mükellef kaydı vardır. XVII. yüzyıldan itibaren de bu mahalle adı "Veli Fakı" olarak anılmıştır.(4). Günümüzde ise adına rastlanmamaktadır.

15-Hoca Zeyni:

Bu mahalle adını, Zeyni isimli "Hoca", yani tacirden almış olabilir. 937/1531 tahririnde 10. sırada olup, 12 hane, 6 mücerred ve 4 muaf ile birlikte, 22 nefer kaydı vardır.(5).

983/1575 tahririnde 15. sırada olup, 20 hane, 19 mücerred ve 2 muaf ile birlikte 41 nefer kaydı vardır.(6). Ayrıca, tarihsiz bir yörük defterinde de 15. sırada olan bu mahallede 15 nefer yörük vardır.(7).

-
- 1-TK, KKA, TD 115, s.84b-85a.
  - 2-TK, KKA, TD 125, s.23a.
  - 3-BA, MMD 2782, s.13.
  - 4-MSS, No: 95, s.3a, 27a.
  - 5-BA, TD 165, s.96; BA, TD 166, s.314.
  - 6-TK, KKA, TD 115, s.85b-86a.
  - 7-TK, KKA, TD 125, s.23b.

13-Hacı Seyh:

Bu mahalle adını, Hacı Şeyh adlı bir zattan almış olabilir. 937/1531 tahririnde 20. sırada olup, 20 hane, 4 mücerred ve 3 muaf ile birlikte 27 nefer kaydı vardır,⁽¹⁾.

983/1575 tahririnde 24. sırada olup, 9 hane, 10 mücerred ve 1 muaf ile birlikte 20 nefer kaydı vardır,⁽²⁾. Ayrıca, tarihsiz bir yörük defterinde 24. sırada olan bu mahallede 16 nefer yörük kaydı vardır,⁽³⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 7 avarız hanesi kaydı bulunmaktadır,⁽⁴⁾.

cedvelinde 4 nefer mükellef kaydı bulunmaktadır,⁽⁵⁾. Günümüzde mahalle olarak adına rastlanmamaktadır.

14-Hoca Veli:

Bu mahalle adını, Hoca Veli isimli zattan almış olabilir. Hoca, bundan önceki dönemde tacir anlamındadır. 937/1531 tahririnde 3. sırada olup; 11 hane, 6 mücerred ve 5 muaf ile birlikte 22 nefer vardır,⁽⁶⁾.

-
- 1-BA, TD 165, s.100; BA, TD 166, s.314.
  - 2-TK, KKA, TD 115, s.87b.
  - 3-TK, KKA, TD 125, s.24b.
  - 4-BA, MMD 2782, s.13.
  - 5-MSS, No: 95, s.27a.
  - 6-BA, TD 165, s.93; BA, TD 166, s.313.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde
8 avarız hanesi kaydı vardır,(1).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf
cedvelinde 13 nefer mükellef kaydı bulunmaktadır.
Günümüzde adına rastlanmayan bu mahalle XVIII. asırdan
itibaren sadece "Zeyni" olarak anılmaktadır,(2).

16-Kanalıcı:

Bu mahalle adını, kan alma işi ile ilgilenen
bir zattan almış olabilir.

937/1531 tahririnde 8. sırada olup, 19 hane,
15 mücerred ve 4 muaf ile birlikte 38 nefer kaydı
vardır,(3).

983/1575 tahririnde 10. sırada olup, 25 hane,
22 mücerred ve 2 muaf ile birlikte 49 nefer kaydı
vardır,(4). Ayrıca tarihsiz bir yürük defterinde de 10.
sırada bulunan bu mahallede 4 nefer yürük vardır,(5).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde
11 avarız hanesi kaydı bulunmaktadır,(6).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf
cedvelinde 9 nefer mükellef kaydı vardır,(7). Günümüzde
ise adına rastlanmamaktadır.

8-BA, MMD 2782, s.13.

2-MSS, No: 95, s.3a, 27a.

3-BA, TD 165, s.95; BA, TD 166, s.313; TK, KKA 115.

4-TK, KKA, TD 115, s.84b.

5-TK, KKA 125, s.23a.

6-BA, MMD 2782, s.13.

7-MSS, No: 95, s.27a.

17-Kara Sevinç:

Bu mahalle adını, ilk yerleşen "Kara Sevinç" adlı kişiden almış olabilir.

937/1531 tahririnde kaydına rastlanmayan bu mahallenin 983/1575 tahririnden önce kurulup iskâna açıldığı anlaşılmaktadır. 983/1575 tarihinde 3. sırada olan bu mahallede 17 hane, 11 mücerred ile birlikte 28 nefer vardır,⁽¹⁾. Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde de 3. sırada yer alan bu mahallede 5 nefer yörük kaydı vardır,⁽²⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 3 avarız hanesi kaydı bulunmaktadır,⁽³⁾.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde 42 nefer mükellef kaydı vardır. Günümüzde kaydına rastlanmayan bu mahalle adı, XVII. asırdan itibaren sadece "Sevinç" olarak anılmıştır,⁽⁴⁾. Ayrıca, Karakadı Mahallesi'nde, Karakadı tarafından vakfedilen bir hamamın adı da "Karakadı" hamamıdır,⁽⁵⁾. Bunun da bu mahalle ile bağlantılı olabileceği anlaşılmaktadır.

18-Kasımpaşa:

Bu mahallenin, 937/1531 ve 983/1575 tahrirlerinde kaydına rastlanmamıştır. Bu tarihten sonra kurulup iskâna açıldığı anlaşılan mahallenin

-
- 1-TK, KKA, TD 115, s.82b.
  - 2-TK, KKA, TD 125, s.22b.
  - 3-BA, MMD 2782, s.13.
  - 4-MSS, No: 95, s.27a.
  - 5-BA, TD 398, s.84.

1079/1668 tarihli "Avarız Haneleri" tesbiti sırasında 1. sırada bulunması önemini ifade eder. 1/2 oranıyla 12 "Avarız Hanesi" tesbit edildiği anlaşılan bu mahallenin 24 hanesinin bulunduğu tahmin edilmektedir(1).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde 42 nefer mükellef kaydı bulunan(2), bu mahallenin varlığı günümüzde de devam etmektedir(3). Bu mahalledeki Cami vakfına ait, 921/1515 ve 928/1522 tarihli berat kaydı vardır(4). Buna göre; cami ve vakfının varlığı XVI. yy. ilk çeyreğinde meydana gelmiş, mahalle kuruluşu ise 983/1575 tahririnden sonra olmuştur.

19-Kethüda Balı:

Bu mahalle adını, "Balı Kethüdası" adlı zattan almış olabilir. 937/1531 tahririnde 21. sırada olup, 13 hane, 12 mücerred ve 3 muaf ile birlikte 28 nefer kaydı vardır(5).

983/1575 tahririnde 19. sırada olup, 11 hane, 11 mücerred ve 3 muaf ile birlikte, 25 nefer kaydı vardır(6). Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde 16.

1-BA, MMD 2782, s.13.

2-MSS, No: 95, s.27a.

3-Mustafa Ağır, a.g.e., s.214.

4-BA, TD 398, s.69; TK, KKA, TD 54, s.29b.

5-BA, TD 165, s.100; BA, TD 166, s.314; TK, KKA, TD 115.

6-TK, KKA, TD 115, s.86b.

sırada olan bu mahallede, 2 nefer yörük kaydı bulunmaktadır,⁽¹⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 5 avarız hanesi kaydı bulunmaktadır,⁽²⁾.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde, 38 nefer mükellef kaydı vardır,⁽³⁾. Günümüzde ise adına rastlanmamaktadır.

20-Köse Bülbül:

Bu mahalle adını, güzel sesli köse görünümlü bir zattan almış olabilir. 937/1531 tahririnde 6. sırada bulunan bu mahallede 5 hane, 3 mücerred ve 5 muaf olmak üzere toplam 13 nefer kayıtlıdır,⁽⁴⁾.

983/1575 tahririnde 5. sıraya yükselen mahallenin 11 hane, 7 mücerred ve 1 muaf kaydı olup, toplam 19 nefer bulunmaktadır,⁽⁵⁾. Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde 6. sırada olup, 2 nefer yörük kaydı vardır,⁽⁶⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 5 avarız hanesi kaydı bulunmaktadır,⁽⁷⁾.

-
- 1-TK, KKA, TD 125, s.23b.
  - 2-BA, MMD 2782, s.13.
  - 3-MSS, No: 95, s.27a.
  - 4-BA, TD 165, s.94; BA, TD 166, s.313.
  - 5-TK, KKA, TD 115, s.83a.
  - 6-TK, KKA, TD 125, s.23a.
  - 7-BA, MMD 2782, s.13.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde, 18 nefer mükellef kaydı vardır(1). Bu mahallenin adına günümüzde rastlanmamaktadır.

21-Menemenlü:

Bu mahalle adı, sonradan kasaba adı olan "Menemen" ile ilgili olmalıdır. Menemenlü, Menemenci veya Melemenlü, Melemenci, bir aşiret adı olup, Anadolu'da görülür(2). Hacı Eyne Begi'nin bu mahallenin mescidi ile ilgili vakfı vardır. Ayrıca, "Eyne" ve "Eynesi" adlarının, Dereköy'de oturan halk ile bağlantısı olabileceği gibi Menemenlüler ile de bağlantılı olmalıdır(3).

937/1531 tahririnde 11. sırada olup, 24 hane, 5 mücerred ve 3 muaf kaydı ile birlikte 32 nefer bulunmaktadır(4).

983/1575 tahririnde 11. sırada olup, 24 hane, 5 mücerred ve 3 muaf kaydı ile birlikte 32 nefer bulunmaktadır(5). Ayrıca tarihsiz bir yörük defterinde de 23. sırada bulunan bu mahallede 9 nefer yörük kaydı vardır(6).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 8 avarız hanesi kaydı bulunmaktadır(7).

1-MŞS, No: 95, s.27a.

2-Ahmed Refik, a.g.e., 174; Faruk Sümer, a.g.e., s.194.

3-Bkz. Menemen Köyleri; BA, TD 398, s.77.

4-BA, TD 165, s.96; BA, TD 166, s.314.

5-TK, KKA, TD 115, s.87a.

6-TK, KKA, TD 125, s.24b.

7-BA, MMD 2782, s.13.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde, 6 nefer mükellef kaydı vardır(1). Günümüzde ise adına rastlanmamaktadır.

22-Mermerlü:

Bu mahallenin adı, mermer işiyle ilgilenen tanınmış bir zatla ilgili olabilir.

937/1531 tahririnde 17. sırada olup, 17 hane, ve 4 mücerred olmak üzere 21 nefer kaydı bulunmaktadır(2).

983/1575 tahririnde ise 2. sıraya yükselerek, belirgin bir önem kazanmıştır. Bu dönemde 20 hane ve 17 mücerred kaydı ile 37 nefer bulunmaktadır(3). Ayrıca tarihsiz bir yürük defterinde de 2. sırada olan bu mahallede 16 nefer yürük kaydı vardır(4).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 6 avarız hanesi kaydı bulunmaktadır(5).

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde 54 nefer mükellef kaydı bulunmaktadır(6). Günümüzde de önemini koruyup, aynı isimle anılmaktadır(7).

-
- 1-MSS, No: 95, s.27a.
  - 2-BA, TD 165, s.99
  - 3-TK, KKA, TD 115, s.82b.
  - 4-TK, KKA, TD 125, s.22b.
  - 5-BA, MMD 2782, s.13.
  - 6-MSS, No: 95, s.27a.
  - 7-Mustafa Ağır, a.g.e., s.214.

23-Nasrullah:

Bu mahalle adını, ilk yerleşenlerden Nasrullah adlı bir zattan almış olabilir. 937/1531 tahririnde 19. sırada olup, 14 hane, 6 mücerred ve 4 imam ile birlikte 21 nefer kaydı vardır⁽¹⁾.

983/1575 tahririnde Seyyid Nasrullah olarak anılan bu mahalle 13. sırada olup, 21 hane, 10 mücerred ve 1 muaf ile birlikte, 32 nefer kayıtlıdır⁽²⁾. Tarihsiz bir yörük defterinde 14. sırada bulunan bu mahallede 4 nefer yörük kaydı vardır⁽³⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 7 avarız hanesi kaydı bulunmaktadır⁽⁴⁾.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde 20 nefer mükellef kaydı vardır⁽⁵⁾. Günümüzde adı Seydinasrullah olarak anılmaktadır⁽⁶⁾.

24-Osman Fakih:

Bu mahalle adını, Hukuk-u İslâm mensubu Osman isimli bir zattan almıştır. 937/1531 tahririnde 9. sırada olup, 13 hane, 3 mücerred ve 5 muaf ile birlikte 21 nefer kaydı vardır⁽⁷⁾.

1-BA, TD 165, s.99-100; BA, TD 166, s.314.

2-TK, KKA, TD 115, s.85a-85b.

3-TK, KKA, TD 125, s.23b.

4-BA, MHD 2782, s.13.

5-MSS, No: 95, s.27a.

6-Mustafa Ağır, a.g.e., s.214.

7-BA, TD 165, s.95; BA, TD 166, s.314.

983/1575 tahririnde ise 8. sırada olup, 17 hane, 6 mücerred ve 2 muaf ile birlikte 25 nefer kaydı vardır,1,1,1.

Ayrıca, tarihsiz bir yörük defterinde de 8. sırada olan bu mahallede 13 nefer yörük vardır,2,1,1.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 6 avarız hanesi kaydı bulunmaktadır,3,1,1.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde 5 nefer mükellef kaydı vardır,4,1,1.

Günümüzde ise adına rastlanmamaktadır.

25-Seydi Ali:

Mahalle adını, ilk yerleşenlerden Seydi Ali isimli bir zattan almıştır. 937/1531 tahririnde 5. sırada olup, 9 hane, 11 mücerred, 1 sipahi, 1 imam ve 1 muaf ile birlikte 23 nefer kaydı bulunmaktadır,5,1,1. Yusuf Veled-i Abdullah da Şehzade Alemşah'ın,6,1 bendegânından idi.

983/1575 tahririnde 7. sırada olup, 24 hane, 19 mücerred ve 2 muaf ile birlikte 45 nefer kaydı vardır,7,1,1.

1-TK, KKA, TD 115, s.84a.

2-TK, KKA, TD 125, s.23a.

3-BA, MMD 2782, s.13.

4-MSS, No: 95, s.27a.

5-BA, TD 165, s.94; BA, TD 166, s.313.

6-II. Bayezid'in oğlu olup, Menteşe Valiliği sırasında ölmüştür.

7-TK, KA, TD 115, s.84a.

Tarihsiz bir yörük defterinde de 7. sırada olan bu mahallede 2 nefer yörük kaydı vardır⁽¹⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 6 avarız hanesi kaydı vardır⁽²⁾.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde, 20 nefer mükellef kaydı vardır⁽³⁾. Günümüzde ise adına rastlanmamaktadır.

26-Sofiler:

Tasavvuf ehli olarak manalanan bu isim, öyle kimselerin bulunmasından ötürü bu mahalleye verilmiş olabilir. 937/1531 tahririnde 2. sırada olup, 23 hane, 16 mücerred, 2 müezzın ve 1 imam kaydı ile birlikte 42 nefer vardır⁽⁴⁾.

983/1575 tahririnde ise 4. sırada olup, 34 hane, 34 mücerred ve 2 muaf kaydı ile birlikte 70 nefer vardır⁽⁵⁾. Ayrıca, tarihsiz bir yörük defterinde de 4. sırada olan bu mahallede 19 nefer yörük kaydı vardır⁽⁶⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 8 avarız hanesi kaydı vardır⁽⁷⁾.

1-TK, KKA, TD 125, s.23a.

2-BA, MMD 2782, s.13.

3-MSS, No: 95, s.27b.

4-Ferit Develioglu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugât, Ankara 1986, s.1152; TDK, Türkçe Sözlük, Ankara 1979, s.718.

5-BA, TD 165, s.93; BA, TD 166, s.313.

6-TK, KKA, TD 115, s.83a.

7-TK, KKA, TD 125, s.22b.

XVIII. yüzyıldan itibaren bu mahalle adına rastlanmamaktadır.

27-Zımnıyan:

Bu mahalle, Osmanlı Devleti tebaasından olan Hıristiyanların oturdukları yerdir.

937/1531 tahririnde 24. sırada olup, 42 hane ve 1 mücerred kaydı ile birlikte 43 nefer bulunmaktadır.,.,.

983/1575 tahririnde 26. sırada olup, 12 hane, 11 mücerred ve 3 muaf kaydı ile birlikte 26 nefer bulunmaktadır.,.,. 1531 tahririnde mücerred sayısının az oluşu bu dönemdeki nüfus gerilemesini açıklamaktadır.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbiti sırasında; 16 avarız hanesi kaydıyla Rumiyan ve 5 avarız hanesi kaydıyla da Ermeniyan adlarıyla iki ayrı mahalle olarak kayıtlıdır.,.,.

1244/1829 yılı Menemen Kazası masraf cedvelinde, 49 nefer mükellefi olan Rumiyan mahallesi ile 20 nefer mükellefi olan Ermeniyan mahallesi olmak üzere iki ayrı mahalle olarak kayıtlı bulunmaktadır.,.,.

Günümüzde ise isimlerine rastlanmamaktadır.

Menemen şehir merkezinde 27 mahalle vardır. Bunlardan: Hacı Abdi, Kara Sevinç ve Kasımpaşa

1-BA, TD 165, s.101-102; BA, TD 166, s.314.

2-TK, KKA, TD 115, s.87b-88a.

3-BA, MMD 2782, s.13.

4-MSS, No: 95, s.27b.

mahallelerinin, 937/1531 tahriri sırasında kayıtlarına rastlanmamaktadır. Hacı Abdî ve Kara Sevinç mahallelerinin 983/1575 tahririnde varoluşlarından, bu tahrirden önce kurulmuş oldukları anlaşılmaktadır. Kasımpaşa mahallesi ise 983/1575 tahririnde kayıta yok idi. Evliya Çelebi "Ulu Camii ve Kasımpaşa Camii bir' kârgir minareli camilerdir",,, şeklinde verdiği bilgiye dayanarak, Kasımpaşa mahallesinin, Kanuni'nin vezirlerinden Kasım Paşa'nın adına atfen yapılmış bulunan "Kasımpaşa Camii" etrafında kurulup gelişmiş olabileceği anlaşılmaktadır.

Zımmiyan mahallesi 937/1531 tahririnde 42 hane iken 983/1575 tahririnde 12 hanedir. Bu düşüşün sebebi, ilk tahrirde görülen mücerred sayısının azlığıdır. Bu mahallenin, XVII. yüzyıldan itibaren gelişip büyüdüğünü görüyoruz. Bunun en belirgin sebebi, bu yüzyılda, İzmir'de meydana gelen "deprem ve yangınların(2), oluşturduğu tahribattan kaçıp, Menemen ve Manisa gibi merkezlere yönelik yerleşmelerdir. Bunun içindir ki, Rumıyan ve Ermeniyan olarak iki ayrı mahalle meydana gelmiştir. XIX. yüzyılda da aynı durumlarını korumuşlardır.

Evliya Çelebi, Menemen hakkında bilgi verirken şöyle der: "Ve cümle şehri-i Melemen, yirmibeş

1-Evliya Çelebi, a.g.e., s.85.

2-Necmi Ülker, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi, I, İzmir 1994, s.18-32; Melih Gürsoy, Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları ile Bizim İzmirimiz, İzmir 1993, s.33-41.

mahalle ve üçbin kiremitli evlerdir. Kimi fevkâni,³ ekseri tahtani zibalardır,¹). Ve cümle 29 mihrabdır",²). Burada, Evliya Çelebi'nin mahalle sayısını 25 olarak vermesinden, Zımmiyan mahallesini hiç dikkate almadığı anlaşılmaktadır.

Asarlık mahallesinin ne zaman köy olarak ayrıldığı kesin tesbit edilmemekle beraber, bunun Evliya Çelebi'nin seyahatinden yani XVII. yüzyıl ortalarından evvel gerçekleşmiş olması muhtemeldir. XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Sofiler mahallesinin kaydına rastlanmamaktadır.

Ahi Hıdır, Bazarbaşı (Zeybek), Camii Kebir, Dülbentlü, Gaybi, Kasımpaşa, Mermerlü ve Seyyid Nasrullah mahalleleri günümüzde de varlıklarını sürdürmektedirler.

3-Üst üste, çok katlı.

1-Aitleri han veya dükkân.

2-Evliya Çelebi, a.g.e., s.84.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MENEMEN'DE KIR İSKAN MERKEZLERİ

A-Menemen Köyleri:

1-Alagöz:

937/1531 tahririnde 21. sırada Mirliya hassı olup, 52 hane, 10 mücerred ve 1 ma'hül ile birlikte 63 nefer kaydı vardır.(1).

983/1575 tahririnde 14. sırada, şehzade hassı olup; 40 hane, 36 mücerred olmak üzere 76 nefer kayıtlıdır.(2). Tarihsiz bir yörük defterinde 7 nefer yörük kaydı vardır.(3).

Hasılı; Köprü, Seyrek, Türkeri, Büyük Buruncuk ve Küçük buruncuk köyleri ile birlikte verilmiş olup, her iki tahrirde de buğday, arpa, susam, nohut, mercimek, bögürölce, bağ, bostan ve kovan öşürü ile degirmen destevanı ve duhan resmi olarak, 65.730 akçedir.(4). 1079/1668 tarihli avarızhaneleri tespitinde 4 avarız hanesi vardır.(5).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamıştır.

1-BA,TD 165, s.116-117; BA, TD 166, s.316.

2-TK, KKA, TD 115, s.96a.

3-TK, KKA, TD 125, s.27a.

4-BA, TD 165, s.121; BA, TD 166, s.316; TK, KKA, TD 115, s.101a.

5-BA, MMD 2782, s.15.

2-Asarlık:

XVII. yüzyıl ortalarına kadar mahalle olan Asarlık, bu dönemden itibaren köyler arasında zikredilmektedir. Bu değişimin Evliya Çelebi'nin Menemen'i ziyaretinden evvel gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 22 avarız hanesi vardır.(1).

1307/1890 tarihli Aydın Livası salnamesinde, 148 nüfus kaydı vardır.(2).

Günümüzde Menemen'e bağlı bir köy olarak varlığını sürdürmektedir.(3).

3-Asunbeglü (Nam-ı diğer Belen):

983/1575 tahririnde 80.sırada olup, Bergos mezarası ile birlikte tahrir edilmiştir. Perviz, Ca'fer, Ali ve Mahmut'un timarıdır. 7 mücerred ve 7 hane kaydı vardır. Bugday, arpa, erzen, susam, böğrülce, burçak, nohut, zeytin, incir, badem, nar, piyaz, pamuk, bağ ve bostan yetiştirilip otlak ve ağıl rüsumu ile birlikte hasılı 13.000 akçedir.(4).

Yörük defterinde, 4 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemati"nden 27 nefer kaydı vardır.(5).

1-BA, HMD 2782, s.13.

2-Aydın Livası Salnamesi-1307, s.464.

3-Genel Nüfus Sayımı 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır, a.g.e., s.181.

4-TK, KKA, TD 115, s.125b.

5-TK, KKA, TD 125, s.32a, 142b.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde,
3 avarız hanesi vardır,⁽¹⁾.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Sainamesi'nde,
197 nüfus kaydı vardır,⁽²⁾.

Günümüzde ise sadece Belen adıyla anılıp,
Menemen'e bağlı köy olarak varlığını sürdürmektedir,⁽³⁾.

4-Balatçık:

İlyas, Mehmet ve Davut tımarıdır. 937/1531'de
15 hane, 3 mücerret, 1 piri fani kayıtlıdır. Buğday,
arpa, nohut, burçak, susam ve bağ yetiştirilir. Bazı
zeminlerle birlikte 5115 akçelik hasılı vardır,⁽⁴⁾.
983/1575'de Şehzade hassıdır.20 hane, 13 mücerred ve 1
imam kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de aynı ürünler
yetiştirilip 5566 akçe hasılı vardır,⁽⁵⁾. Yörük
defterinde 6 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici
Cemaati"nden 4 nefer kaydı vardır,⁽⁶⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri
tesbitinde, 4 avarız hanesi vardır,⁽⁷⁾.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Sainamesi'nde
92 nüfus kaydı vardır,⁽⁸⁾.

1-BA, MMD 2782, s.14.

2-Aydın Livası Sainamesi 1307, s.464.

3-Genel Nüfus Sayımı 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır,
a.g.e., s.181.

4-BA, TD 165, s.114; BA, TD 166, s.317.

5-TK, KKA, TD 115, s.104a.

6-TK, KKA, TD 125, s.26a, 142b.

7-BA, MMD 2782, s.15.

8-Aydın Livası Sainamesi, 1307, s.464-465.

Günümüzde ise Çigli'ye bağlı bir semt olarak varlığını sürdürmektedir.

5-Bozköy:

937/1531'de 103. sırada olup, Yeni Foça Kal'ası, kale adamlarının tımarıdır. 2 hane kayıtlıdır. Bugday, arpa, burçak, nohut, bakla, pamuk ve bağ yetiştirilir. Çeltik ekilir. Rüsümü ile beraber hasılı 6968 Akçadır... .

983/1575'de Yeni Foça Kal'ası kale adamlarının tımarı olup, 3 mücerred ve 3 hane kayıtlıdır. Hasılı 9000 akçe olup en çok bugday, arpa ve bağ ürünü yetiştirilir... .

Yörük defterinde 90 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 1 nefer kaydı vardır... .

Ayrıca Bozköy ve Pınar Mezrası da vardır.

1531'de Yenice Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 5 çiftlik yerdir. Hariçten ekip öşrünü verirler. Bugday, arpa, pamuk, nohut, burçak, böğrülce, alef ve bağ yetiştirilir. Hasılı 590 akçadır... .

1575'de Pınar Mezrası olarak tahrir edilen bu belde Ahmet'in tımarıdır. Hayvancılık ve bağcılık yapıлып, öşür ve rüsum olarak hasılı 1000 akçedir... .

1-BA, TD 165, s.160.

2-TK, KKA, TD 115, s.131b.

3-TK, KKA, TD 115, s.31a, 143b.

4-BA, TD 165, s.164; BA, TD 166, s.320.

5-TK, KKA, TD 115, s.127b.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde
4 avarız hanesi vardır,(1),.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salmamesi'nde
296 nüfus kaydı vardır,(2),.

Günümüzde Aliaga'ya bağlı bir köy olarak
varlığını sürdürmektedir,(3),.

6-Büyük Buruncuk (Nam-ı diğer Bağlarca)

937/1531'de Mirliva hassıdır. 36 hane, 19
mücerred ve 1 imam kayıtlı olup, 25. sıradadır,(4),.
1575'de 57 hane, 22 mücerred kaydı vardır,(5),. Ayrıca
yörük defterinde 18 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici
Cemaati"nden 2 nefer kaydı bulunmaktadır,(6),. Hasılı,
Alagöz Köy grubu ile birlikte verilmiştir.

Ayrıca, Küçük Buruncuk Mezrası da vardır. Bu
mezra, Büyük Buruncuk'a tabidir. 937/1531'de Mirliva
hassıdır. 7 hane, 7 mücerred kayıtlı olup, 26.
sıradadır,(7),. 1575'de "Hali ezreaya" kaydı
bulunmaktadır,(8),. Bu tarihte boş bulunan köy hakkında
yörük defterinde de herhangi bir kayıt yoktur. Hasılı
Alagöz köy grubu ile birlikte verilmiştir.

1-BA, NMD 2782, s.14.

2-Aydın Livası Salmamesi, 1307, s.465.

3-Genel Nüfus Sayımı 1990, 35 İzmir, s.5.

4-BA, TD 165, s.119-120.

5-TK, KKA, TD 115, s.100b.

6-TK, KKA, TD 125, s.30b, 143a.

7-BA, TD 165, s.120.

8-TK, KKA, TD 115, s.101a.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde,
3 avarız hanesi vardır⁽¹⁾.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde
145 nüfus kaydı vardır⁽²⁾.

Günümüzde, Menemen'e bağlı bir köy olarak,
sadece Buruncuk adıyla anılır⁽³⁾.

7-Büyük Kızılca:

937/1531'de Kepsutoğlu İlyas'ın tımarı olup,
ilk zikredilen köydür. 15 hane, 8 mücerred ve 1 fakir
kaydı vardır. Toprakları tarıma elverişlidir. Hasılı
7431 akça olup, en çok bağ ürünü, buğday ve arpa
yetiştirilir⁽⁴⁾.

983/1575'de Mustafa ve Perviz'in tımarıdır.
18 hane ve 28 mücerred kaydı vardır. Ayrıca 13,5
çiftlik yeri vardır. Hasılı 13000 akçedir⁽⁵⁾. Yörük
defterinde 5 nefer yörük kaydı bulunmaktadır⁽⁶⁾.

Ayrıca, Küçük Kızılca (Köseler) adıyla anılan
mezrası vardır. Bu mezra, 937/1531'de Büyük Kızılca ile
bağlantılı 3 çiftlik yerdir. İskân kaydı yoktur.
Buğday, arpa ve bostan yetiştirilir. Hasılı 961
akçadır⁽⁷⁾. Kızılca Mezrası'nın diğeri "Köseler" olarak

1-BA, MMD 2782, s.14.

2-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464-465.

3-Genel Nüfus Sayımı 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa
Ağır, a.g.e., s.181.

4-BA, TD 165, s.103; BA, TD 166, s.317.

5-TK, KKA, TD 115, s.119a.

6-TK, KKA, TD 125, s.140a.

7-BA, TD 165, s.103; BA, TD 166, s.317.

anılıp 5 çiftlik yerdir. Hariçten ekilir, öşür verirler. Burada da buğday, arpa, nohut, piyaz, bagat ve pamuk yetiştirilir. Harac-ı zemini vardır. Hasılı 1320 akçadır,¹. Bu mezranın, Karahasanlı'dan yenilen ve hariçten ekilen 8 çiftlik yeri vardır. Burada da buğday, arpa, burçak, nohut, böğrölce, alef, susam, piyaz ve pamuk yetiştirilir. Hasılı 2130,5 akçadır,². Ayrıca Ulucak Köyü'nün ilâvesi olup, 8 çiftlik yerdir. Ziraat edilip, öşür ve rüsum verirler. 2 hassa çiftliği vardır. Burada da buğday, arpa, susam, piyaz, bostan ve pamuk yetiştirilir. Hasılı 4055 akçadır. Aynı şekilde Sasalu'nun ilâvesi olan ve ürün olarak buğday, arpa, susam, bostan, bagat, piyaz, incir, böğrölce ve zeytin yetiştirilen Küçük Kızılca mezrası da vardır. Hasılı 1208 akçadır,³. 983/1575'de Mehmet Çavuş'un tımarı olan 3 çiftlik, Küçük Kızılca Mezrası'nda, aynı ürünler yetiştirilip, 1000 akça hasılı vardır,⁴. Bu tahrirde Yusuf'un tımarıdır. Hariçten ekilir, 5 çiftlik yerdir. Aynı cins ürünler üretilip, 2500 akça hasılı vardır. Ayrıca bu mezranın "Sülemiş Yeri" olarak anılan yer, Anadolu Mirmirani kâtiplerinden Ahmet'in tımarıdır. 8 çiftlik yerdir. Aynı cins ürünler yetiştirilir. Hasılı 2135 akçadır,⁵.

1-BA, TD 165, s.113; BA, TD 166, s.317.

2-BA, TD 165, s.114; BA, TD 166, s.317.

3-BA, TD 165, s.141, BA, TD 166, s.318.

4-TK, KKA, TD 115, s.117a.

5-TK, KKA, TD 115, s.128a.

Ulucak Köyü'nün ilâvesi olan Küçük Kızılca Mezrası 10 çiftlik yerdir. Aynı ürünler yetiştirilip, 5000 akça hasılı vardır,(1). Ayrıca diğer bir Küçük Kızılca Mezrası daha vardır ki, önceki tahrirde Sasalı'nun ilâvesi olarak görülüyordu. Bu tahrirde de aynı cins ürünler yetiştirilir. Hasılı 1999 akçadır,(2). Tarihsiz bir yörük defterinde Köseler olarak anılan Küçük Kızılca mezrasında, 15 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 4 nefer kaydı bulunmaktadır,(3).

1079/1668 avarız haneleri tesbitinde Kızılca'nın 14, Köseler Mezrası'nın da 4 avarız hanesi kaydı vardır,(4).

Daha sonraki zamanlara ait kayıtları görülmemektedir.

8-Büyük Kürek:

937/1531'de 89. sırada olup, Yenice Foça kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 51 hane ve 13 mücerred kayıtlıdır. Bugday, arpa, burçak, alef, nohut, pamuk, susam, bağ ve bostan yetiştirilir. Hasılı 8250 akçadır,(5).

983/1575'de Yenice Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 4 çift; 11 nim, 16 mücerred ve

---

1-TK, KKA, TD 115, s.113b.

2-TK, KKA, TD 115, s.128b.

3-TK, KKA, TD 125, s.26b-142b.

4-BA, MMD 2782, s.14-15.

5-BA, TD 165, s.15-16; BA, TD 166, s.320.

10 bennak kayıtlıdır. Hasılı 9800 akça olup, en çok; Bugday Resm-i zemin ve arpa geliri vardır(1).

Yörük defterinde 29 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 1 nefer kaydı vardır(2).

Ayrıca, Küçük Kürek Mezrası da vardır. Bu mezra, Umür ve Kara Ali tımarıdır. 937/1531'de 16 hane, 4 mücerred kayıtlıdır. Tarıma elverişli bir sahadır. Bugday, arpa, susam, burçak, alef, nohut ve bağ yetiştirilir. On çiftlik yerdir. Hariçten ekilir. Hasılı 5153'dür(3).

983/1575'de Durmuş'un tımarıdır. 23 çiftlik yer olup hariçten ekilir. 21 mücerred, 20 hane kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler yetiştirilip, arıcılık ve hayvancılık yapılır. Hasılı 7000 akçadır(4). Yörük defterinde 4 nefer yörük kaydı vardır(5).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, Büyük Kürek'in kaydına rastlanmadı. Küçük Kürek'in ise 9 avarız hanesi vardır(6). Daha sonraki zamanlara ait kayıtları görülmemektedir.

-
- 1-TK, KKA, TD 115, s.130b.
  - 2-TK, KKA, TD 125, s.34a, 143b.
  - 3-BA, TD 165, s.112; BA, TD 166, s.317.
  - 4-TK, KKA, TD 115, s.24b.
  - 5-TK, KKA, TD 125, s.27a.
  - 6-BA, MMD 2782, s.14.

9-Büyük Şeyhlü:

İlk tahrirde kaydına rastlanmamıştır. 983/1575'de Şehzade haslarına dahil köyler arasında tahrir edilmiş olup, 2 imam, 1 imam-hatip, 2 muhassıl, 3 muaf, 82 mücerret ve 116 hane kaydı vardır,⁽¹⁾. Tarihsiz bir yörük defterinde 31 nefer yörük kaydı bulunmaktadır,⁽²⁾. Hasılı Alagöz Köy grubu içinde ele alınmıştır.

Ayrıca, Küçük Şeyhlü adıyla anılan mezrası da vardır. Gökçe (Nam-ı diğer Küçük Şeyhlü), 937/1531'de Karaca Foça Kal'ası'ndan kale adamlarının tımarıdır. Nüfus kaydı yoktur. 1 hassa çiftliği vardır. Bugday, arpa, burçak, nohut, alef, bakla ve bağ yetiştirilir. Deştevani ile birlikte hasılı 3546 akçadır,⁽³⁾. 983/1575'de Şehzade hasları arasında bulunmaktadır. Toplam 17 nefer kayıtlıdır. Göçen Şahlu adıyla da anılmaktadır. Hasılı, Osmanlı, Kozbeglü, Büyük Şeyhlü, Akça, Bucak ve Kilise köyleriyle birlikte şehzade hası olarak ele alınıp toplam 8000 akçadır,⁽⁴⁾.

Ayrıca, Gökçe nam-ı diğer Küçük Şeyhlü adıyla Karaca Foça Kal'ası kale adamlarının tımarı olan 4200 akça hasıllı bir mezrası daha vardır,⁽⁵⁾.

1-TK, KKA, TD 115, s.93b-94a.

2-TK, KKA, TD 125, s.34a.

3-BA, TD 165, s.162; BA, TD 166, s.319.

4-TK, KKA, TD 115, s.94b-95a.

5-TK, KKA, TD 115, s.130a.

Yörük defterinde adından Küçük Seyhlü olarak bahsedilen bu köyde 10 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 3 nefer kaydı bulunmaktadır.,.,.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, Büyük Seyhlü'nün 7, Küçük Seyhlü'nün 2 avarız hanesi vardır.,.,.

1307/1890 Aydın Livası Salnamesi'nde "Seyh-i Kebir" adıyla Foçateyn Kazası köyü olarak görünen bu köyün 72 nüfus kaydı vardır.,.,. Daha sonraki zaman da kaydına rastlanmamıştır.

10-Büyük Yahşellü:

937/1531'de 50. sırada olup, Yusuf b. Hüseyin'in tımarıdır. 19 hane, 5 mücerred, 1 imam, 1 berat sahibi ve 1 muhassıl kaydı vardır. En çok bağ, buğday, arpa yetiştirilip hayvancılık yapılır. 14 çiftlik 720 dönüm yer hariçten ekilir. Hasılı 7930,5 akçedir.,.,.

983/1575'de Ali, Doğançı İlyas, Mustafa ve diğer Ali'nin tımarıdır. 17 hane kaydı vardır. Bu tahrir döneminde 16500 akçelik hasıla ulaşılmıştır.,.,. Yörük defterinde 13 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 3 nefer kaydı bulunmaktadır.,.,.

1-TK, KKA, TD 125, s.33b-143b.

2-BA, MMD 2782, s.13.

3-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s. 464.

4-BA, TD 165, s.138; BA, TD 166, s.318.

5-BA, KKA, TD 115, s.123a.

6-TK, KKA, TD 125, s.31a, 143b.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde,
7 avarız hanesi vardır,¹⁾.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salmamesi'nde
106 nüfus kaydı vardır,²⁾.

Günümüzde, sadece Yahşelli adıyla Menemen'e
bağlı bir köy olarak varlığını sürdürmektedir,³⁾.

11-Çavuş:

Abdullah, Lütfi ve Dursun'un tımarıdır.
937/1531'de 6 hane, 3 mücerret kayıtlıdır. Bugday,
arpa, burçak, alef, böğrölce, biber, susam, bostan ve
bağ yetiştirilir. Otlakları vardır. Hayvancılık
yapılır. 12 çiftlik yeri hassa çiftlik olarak
ekilmiştir. 5820 akçelik hasılı vardır,⁴⁾.

983/1575'de Dergah-ı Ali Çavuşlarından İvaz
Çavuş'un zeametidir. 2 bennak ve 3 mücerret nefer kaydı
vardır. Bu dönemde de bugday, arpa, alef, burçak,
nohut, erzen, böğrölce, susam ve bostan yetiştirilir.
Bağ ve bostan ziraatı yapılır. Otlakları vardır ve
çoğunlukla küçükbaş hayvan yetiştirilir. 16 çiftlik
yeri vardır. Hariçten ekilip öşrünü verirler. 8003
akçelik hasılı vardır,⁵⁾. Yörük defterinde 26 nefer

1-BA, MND 2782, s.15.

2-Aydın Livası Salmamesi, 1307, s.464.

3-Genel Nüfus Sayımı 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır,
a.g.e., s.181.

4-BA, TD 165, s.110; TD 166, s.315.

5-TK, KKA, TD 115, s.109b.

yörük ile Yund Dağı "Ellice Cemaati"nde 5 nefer kaydı bulunmaktadır.,.,.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 3 avarız hanesi vardır.,.,.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde 44 nüfus kaydı vardır.,.,.

Günümüzde Menemen'e bağlı olarak "Çavuşköy" adıyla varlığını sürdürmektedir.,.,.

12-Çukur:

937/1531'de 40. sırada olup, padişah haslarından. 71 hane, 23 mücerret ve 1 imam kayıtlıdır. Bugday, arpa, bağ yetiştirilir. Arıcılık ve hayvancılık yapılır. Hububat ölçüsü olarak müd ve kile (keyl) kullanılır. Hasılı 3197 akçedir.,.,.

983/1575'de Şehzade hasları arasında zikredilir. 60 mücerred ve 68 hane kayıtlıdır. Hasılı 3187 akçe olup, en çok bağ ürünü, resm-i bennak ve resm-i ganem geliri sağlanır.,.,.

Yörük defterinde 16 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 31 nefer kaydı vardır.,.,.

1-TK, KKA, TD 125, s.28b, 143a.

2-BA, MMD 2782, s.14.

3-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

4-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır, a.g.e., s.181.

5-BA, TD 165, s.132-133; BA, TD 166, s.315.

6-TK, KKA, TD 115, s.103b.

7-TK, KKA, TD 125, s.32b, 142a.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde
27 avarız hanesi vardır,⁽¹⁾.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salmamesi'nde
831 nüfus kaydı vardır,⁽²⁾.

Günümüzde, Çukurköy adıyla Menemen'e
bağlıdır,⁽³⁾.

13-Dere (Nam-ı diğer Eynesi):

937/1531'de 61. sırada olup, Yeniçeri
Mehmet'in tımarıdır. 16 hane, 9 mücerred ve 1
sipahizade kayıtlıdır. En çok bağlar, buğday ve çeltik
yetiştirilir. Hasılı 5817,5 akçedir,⁽⁴⁾.

983/1575'de Piri ve Behram Kethüda'nın
tımarıdır. Hasanlar Mezrası ile birlikte tahrir olmuş,
39 mücerred ve 37 hane kayıtlıdır. Bu dönemde
tahılların dışında endüstri bitkisi olan pamuk ve keten
yetiştirilir. Eskiden çeltik ekimi yapılırmış, fakat bu
dönemde vazgeçilmiştir. Arıcılık yapılır. Bu köy
dahilinde 1 çiftlik ve 1 incirlik bulunur. Ağıl, otlak
ve ganem rüsumu bu çevrede yörüklerin varlığını ifade
eder. Hasılı 15000 akçedir,⁽⁵⁾. Yörük defterinde 29
nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 36 nefer
kayıdı vardır,⁽⁶⁾.

1-BA, MHD 2782, s.14.

2-Aydın Livası Salmamesi, 1307, s.464.

3-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa
Ağır, a.g.e., s.181.

4-BA, TD 165, s.143-144; BA, TD 166, s.318.

5-TK, KKA, TD 115, s.122a.

6-TK, KKA, TD 125, s.32b-141a.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, Egnebegü Deresi olarak zikrolan bu köyün 10 avarız hanesi vardır,,.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salmamesi'nde 409 nüfus kaydı vardır,,.

Günümüzde, Emiralem'e, "Degirmendere" adıyla bağlı bulunmaktadır,,.

14/1-Ensar: (Bu köyün nisfidir)

937/1531'de 45. sırada olup Mustafa oğlu Ali'nin tımarıdır. 1 hane, 2 mücerred kayıtlıdır. Bugday, arpa, burçak, biber, susam, pamuk, bağ ve bostan yetiştirilir. Degirmencilik yapılır. Bir buçuk (1,5) çiftlik yer hariçten ekilip öşrün verilir. Hasılı 2443 akçadır,,.

983/1575'de Mustafa ile Ali'nin tımarıdır. 4 hane, 5 mücerred kaydı vardır. Bugday, arpa, pamuk, incir ve bostan yetiştirilir. Hasılı 5695 akçadır,,.

14/2-Ensar: (Bu köyün diğer nisfidir)

937/1531'de 72. sırada olup, Hasan ve Yahya'nın tımarıdır. 1 hane, 1 mücerred ve 3 sipahizade kayıtlıdır. 5,5 çiftlik yerdir. Hariçten ekip öşrün

1-BA, MMD 2782, s.13-14.

2-Aydın Livası Salmamesi, 1307, s.464.

3-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 izmir, s.9; Mustafa Ağır, a.g.e., s.181.

4-BA, TD 165, s.136; BA, TD 166, s.318.

5-TK, KKA, TD 115, s.124a.

verirler. Buğday, arpa, pamuk, biber, böğrölce, burçak, susam, bağ ve bostan yetiştirilir. Arıcılık yapılır. Hasılı 2831 akçadır.,.,.

983/1575'de Ca'fer ile Abdi'nin tımarıdır. 3 mücerred, 2 hane kayıtlı olup, 7,5 çiftlik yer hariçten ekilir. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler elde edilip 5050 akçalık hasıl sağlanmıştı.,.,.

Yörük defterinde adına ait "Yanık" kaydı bulunan bu köyde 16 nefer yörük kaydı bulunmaktadır.,.,.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 5 avarız hanesi vardır.,.,.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde de adı "Yanık" olarak anılan bu köyün 472 nüfusu vardır.,.,.

Günümüzde, "Yanikköy" adıyla anılır ve Menemen'e bağlılığını sürdürmektedir.,.,.

15-Hamza Beglü (Nam-ı diğer Emir-i Alem):

937/1531'de 33. sırada olup, Mir'i Ahur oğlu Mehmet'in tımarıdır. 65 hane, 20 mücerred, 1 pir-i ma'lul, 1 divane ve 1 tekaüd kayıtlıdır. Buğday, arpa, susam, böğrölce, bostan ve zeytin yetiştirilir. Arıcılık ve küçükbaş hayvancılık yapılır. Üşür ve rüsum

1-BA, TD 165, s.149; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.124a.

3-TK, KKA, TD 125, s.32a.

4-BA, MMD 2782, s.14.

5-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

6-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır, a.g.e., s.181-211.

olarak hasılı 10050 akçedir,^{1,1}. 983/1575'de Piri Çavuş'un zeametidir. 34 mücerred ve 60 hane kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de aynı tür ürünler elde edilip, 10050 akçe hasılı vardır,². Yörük defterinde 17 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 6 nefer kaydı bulunmaktadır,³.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 20 avarız hanesi vardır,⁴.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde 510 nüfus kaydı vardır,⁵.

Günümüzde, bucak merkezi olarak Menemen'e bağlıdır,⁶.

16-Hatun Deresi:

937/1531'de 41. sırada olup Padişah Hassıdır. 40 hane, 7 mücerred kayıtlıdır. Bugday, arpa, burçak, nohut ve bağ yetiştirilir. Arıcılık ve hayvancılık yapılır. Üşür ve rüsum olarak 6604 akçalık hasılı vardır,⁷. 983/1575'de Şehzade hassı olup, 1 kötürüm, 22 hane ve 17 mücerred olmak üzere 40 nefer kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de aynı ürünler elde edilip, 6604 akçalık hasılı vardır,⁸. Yörük defterinde 11 nefer

1-BA, TD 165, s.136-127; BA, TD 166, s.317.

2-TK, KKA, TD 115, s.108a.

3-TK, KKA, TD 125, s.31, 31a, 143b.

4-BA, MMD 2782, s.13.

5-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

6-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır, a.g.e., s.181.

7-BA, TD 165, s.133-134; BA, TD 166, s.317.

8-TK, KKA, TD 115, s.102b- 103a.

yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 3 nefer kaydı vardır(1).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 10 avarız hanesi vardır(2).

1307 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde, 316 nüfus kaydı vardır(3).

Günümüzde, Menemen'e bağlı olarak varlığını sürdürmektedir(4).

17-Helvacı:

937/1531'de 42. sırada olup Padişah hassıdır. 21 hane, 6 mücerred kayıtlıdır. Hasılı 417 akçedir. Helvacı köyünün mahsülü Hatun Deresi mahsülüne dahildir. 933/1575'de 13 hane, 10 mücerred, 1 pir ve 4 ehl-i berat olmak üzere 28 nefer kaydı olup, bu tahrir döneminde de Hatun Deresi'ne tabi olarak Sehzade Hassıdır(5). Yörük defterinde 18 nefer yörük kaydı vardır(6).

Ayrıca, Halvacı Çiftliği ve Yunus Köyü Mezrası da vardır. Bu mezra 937/1531'de 47. sırada olup, Kasım'ın tımarıdır. Bugday, arpa, bögrülce, susam, bağ ve bostan yetiştirilir. 198 dönüm

- 1-TK, KKA, TD 125, s.30a- 143a
- 2-BA, MMD 2782, s.14.
- 3-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.
- 4-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır, a.g.e., s.181.
- 5-BA, TD 165, s.134-135; BA, TD 166, s.317.
- 6-TK, KKA, TD 115, s.103a.
- 7-TK, KKA, TD 125, s.30b.

Helvacı ve 260 dönüm Karye-i Yunus Çiftliği hariçten ziraat ekilir. Öşrünü ve resm-i zeminini 220 akça olarak verirler. Helvacı Çiftliğinin hasılı 1035 akçedir,(1),.

983/1575'de Yunus Köyü'ne aittir. Dergah-ı Al-i Çavuşlarından Ahmet Çavuş'un zeametidir. 1531'deki ölçüler ile hariçten ekilip öşrünü ve resmini verirler. Hasılı 1034 akçedir,(2),.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 3 avarız hanesi vardır,(3),.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde 1196 nüfus kaydı vardır,(4),.

Günümüzde Aliaga'ya bağlı belediye olarak varlığını sürdürmektedir,(5),.

18-İlî Pınar:

937/1531'de 99. sırada olup, Yenice Foça Kalesi kale adamlarının tımarıdır. 4 hane, 1 ehl-i berat kayıtlıdır. Hasılı 1676 akçe olup, en çok buğday, arpa ve alef üretilir,(6),.

983/1575'de Mehmet Çavuş'un, Yeni Foça Kal'ası Dizdarı İbrahim ve Topçu Mehmet'in tımarıdır. 9 mücerred, 5 hane ve 1 ehl-i berat kayıtlıdır. Bu tahrir

---

1-BA, TD 165, s.136; BA, TD 166, s.318.

2-TK, KKA, TD 115, s.109a.

3-BA, MMD 2782, s.14.

4-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

5-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.5.

6-BA, TD 165, s.159; BA, TD 166, s.320.

döneminde de aynı çeşit ürünler yetiştirilip, 6170 akçelik hasılı vardır. Bu dönemde de en çok arpa, buğday yetiştirilir⁽¹⁾. Yörük defterinde 124 nefer yörük kaydı bulunmaktadır⁽²⁾. Ayrıca, 1575 tarihli tahrirde bu köye dahil, San Mehmet'in tımarı da vardır. Hariçten ekilen bu yer 4 çiftliktir. Hasılı 1500 akçadır⁽³⁾.

Aynı şekilde, Müsellem Yusuf Mezrası da 937/1531'de 86. sırada olup İli Pınar'a tabidir. Evvelce Dogancı Anış Çiftliğine tabi imiş. Hasılı 350 akçadır⁽⁴⁾.

Bu mezra 983/1575 tahrir döneminde de İlipınar'a tabi olup, hasılı 350 akçadır⁽⁵⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneferi tesbitinde 7 avarız hanesi vardır⁽⁶⁾.

1307/1890 Aydın Livası Salnamesi'nde Foçateyn Kazası Köyü olarak, kayıtlı olan bu köyün 433 nüfusu vardır⁽⁷⁾.

Günümüzde de Foça'ya bağlı köydür⁽⁸⁾.

-
- 1-TK, KKA, TD 115, s.121a.
  - 2-TK, KKA, TD 125, s.34b.
  - 3-TK, KKA, TD 115, s.128b.
  - 4-BA, TD 165, s.154; BA, TD 166, s.139.
  - 5-TK, KKA, TD 115, s.117b.
  - 6-BA, MHD 2782, s.15.
  - 7-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.
  - 8-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.7.

19-İbrim Deresi (İgne Dere):

937/1531'de 73. sırada olup, Emirşah ve Civan'ın tımarıdır. 18 hane, 30 mücerred, 3 muhassıl kayıtlıdır. Buğday, arpa, burçak, nohut, mercimek, pamuk ve bostan yetiştirilir. Arıcılık ve hayvancılık yapılır. 5 çiftlik yeri hariçten ekilip rüsum verirler. Hasılı 5231,5 akçedir(,). .

983/1575'de Yasin ile Şahverdi'nin zeametidir. 10 mücerred ve 7 hane kayıtlıdır. Ayrıca 1 imam, 9 mücerred ve 10 hane kayıtlı olan Davutlar mezarası ile birlikte tahrir edilmiştir. Bu tahrir döneminde de aynı ürünler elde edilip yaylak, ağıl ve ağnam rüsumu ile birlikte 7000 akçelik hasıl sağlanmıştır(,). . Yörük defterinde 5 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 1 nefer kaydı bulunmaktadır(,). .

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 3 avarız hanesi vardır(,). .

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde "İgnederesi" adıyla anılan bu köyün 99 nüfus kaydı vardır(,). .

Günümüzde de İgnedere olarak anılan bu köy Emirâlem'e bağlıdır(,). .

1-BA, TD 165, s.149-150; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.115a.

3-TK, KKA, TD 125, s.32b-143a.

4-BA, MMD 2782, s.15.

5-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

6-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır, a.g.e., s.181.

20-Kaklıç:

Kadı Derviş, Pir Ahmet, Arslan ve Pir Ali'nin tımarıdır. 937/1531'de 27 hane, 2 mücerred, 1 pir-i fani ve 1 imam kayıtlıdır. Buğday, arpa, burçak, susam ve bögrülce yetiştirilir. Arıcılık yapılır. Otlakları olup, hayvancılık yapılır. Üşür ve rüsum geliri toplam 21561,5 akçedir. 28. sıradadır⁽¹⁾. 983/1575'de Derviş'in zeametidir. 1 imam, 28 mücerred ve 41 hane kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler elde edilip hasılı 26000 akçeye ulaşmıştır⁽²⁾. Yörük defterinde 48 yörük kaydı vardır⁽³⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 4 avarız hanesi vardır⁽⁴⁾.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde 443 nüfus kaydı vardır⁽⁵⁾.

Günümüzde, Karşıyaka'ya bağlı olarak varlığını sürdürmektedir⁽⁶⁾.

21-Karahasanlı (nam-ı diğer İsmailî)

937/1531'de 91. sırada olup Karaca Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 1 hane, 1 mücerred ve 5 sipahizade kayıtlıdır. Buğday, arpa, pamuk, burçak, payam, nohut ve bostan yetiştirilir. Kışlak,

1-BA, TD 165, s.121-122; TD 166, s.317.

2-TK, KKA, TD 115, s.111b.

3-TK, KKA, TD 125, s.26a.

4-BA, MMD 2782, s.15.

5-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

6-Genel Nüfus Sayımı, 1990, s.5.

çayır ve otlak rüsumunun varlığı, çevrede konar-göçer yörüklerin varlığını ifade eder. Deştrevani ile birlikte hasıllı 3855,5 akçadır,(1)..

983/1575'de Karaca Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 4 hane, 1 mücerred kayıtlıdır. Hasıllı 6570 akça olup en çok buğday, arpa ve pamuk yetiştirilir,(2)..

Yörük defterinde 22 nefer ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 54 nefer kaydı vardır,(3)..

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 3 avarız hanesi vardır,(4)..

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde, 232 nüfus kaydı bulunmaktadır,(5)..

Günümüzde ise Hasanlar adıyla Emirâlem'e bağlı bir köy olarak varlığını sürdürmektedir,(6)..

22-Kilise:

Süleymanoglu, Musa, Ali ve Hamit tımarıdır. 937/1531'de 22 hane, 12 mücerred, 3 muaf kayıtlıdır. İki çiftlik yer hassa çiftlik kaydedilip ortak ekilmiştir. Eskiden Emr-i Padişahi ile satılıp, zikredilen olan çiftlik yerlerini alan kimseler dönümüne 1 akçe

1-BA, TD 165, s.157; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.120b.

3-TK, KKA, TD 125, s.33b-141b.

4-BA, MMD 2782, s.14.

5-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

6-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır, a.g.e., s.181.

verirler. Hasılı 1790 akçedir,¹. 983/1575'de Şehzade hasları arasında bulunmaktadır. 1 imam, 3 muaf, 21 mücerred ve 35 hane kayıtlıdır. Hasılı, Gökçe, Osmanlı, Büyük Şeyhlü ve Bucak köyleriyle birlikte alınıp, toplam 8000 akçedir,². Yörük defterinde 15 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 3 nefer kaydı bulunmaktadır,³.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 10 avarız hanesi vardır,⁴.

Daha sonraki tarihlerde kaydına rastlanmamaktadır.

23-Köprü:

937/1531'de 22. sırada olup, Alagöz köyler grubuna dahildir. Mirliwa hassıdır. 83 hane, 28 mücerred, 2 pir-i fani ve 2 sipahizade kayıtlıdır,⁵.

983/1575'de Alagöz köyüne tabi olup, 114 hane, 80 mücerred ve 4 muaf olmak üzere, toplam 198 nefer kayıtlıdır,⁶. Ayrıca, yörük defterinde de 5 nefer yörük kaydı bulunmaktadır,⁷. Hasılı Alagöz köy grubu ile birlikte verilmiştir.

-
- 1-BA, TD 165, s.103-104; BA, TD 166, s.317.
2-TK, KKA, TD 115, s.95a.
3-TK, KKA, TD 125, s.34a-143b.
4-BA, MMD 2782, s.14.
5-BA, TD 165, s.117-118.
6-TK, KKA, TD 115, s.96b-97a.
7-TK, KKA, TD 125, s.27a.

1079 1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 6 avarız hanesi vardır.

Ayrıca, farklı şahısların tımarı olan "Köprü" adıyla anılan tımarlar vardır. Bunlar Nısf-ı Köprü ve Diğer Nısf-ı Köprü olarak isimlenmiş ve Alagöz köy grubunun dışında değerlendirilmiştir. Bunun için, Köprü adıyla anılan birimlerin nüfuslarını topluca vermeyi uygun gördük.

Daha sonraki zamanlarda, Köprü adıyla anılan köy ya da mezra kaydına rastlanmamaktadır.

23/1-(Nısf-ı) Köprü:

937/1531'de 51. sırada olup, Mehmet ve ebna-i sipahiyan Hüseyin'in tımarıdır. 10 hane ve 2 mücerred kayıtlıdır. 10 hanenin içinde 4 sipahizade kaydı bulunmaktadır. Buğday, arpa, burçak, böğrölce, susam, nohut, , bağ ve bostan yetiştirilir. İki çiftlik hariçten ekilir. Hayvancılık yapılır. Çayırlıkları vardır. Çayırlıkların bir kısmını Gediz suyu basar. Suların çekilmesinden sonra yine çayır özelliği kalmadığından ziraat olunması için sipahi magrifetiyle reayaya tapu olmuştur. Hasılı 2765 akçadır. 983/1575'de Defter-i Hakani kâtiplerinden Cafer'in tımarıdır. 2 seyyitzade, 12 mücerred ve 22 hane

---

1-BA, MMD 2782, s.14.

2-BA, TD 165, s.139; BA, TD 166, s.318

kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler elde edilip 4000 akçalık hasıla ulaşılmıştır,,.

23/2-(Diğer Nısf-1) Köprü:

937/1531'de 62. sırada olup, Nafiz oğlu Mehmet'in tımarıdır. 4 hane kayıtlıdır. 3,5 çiftlik yerdir. Hariçten ekilir. Buğday, arpa, pamuk, susam, böğrülce, bağ ve bostan yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. Ayrıca, 6 neferin işlediği mezrası da vardır. Hasılı 3917,5 akçadır,,.

983/1575'de Menemen'e tabi şehzade hasları arasında bulunur. 4 mücerred, 6 hane olmak üzere toplam 10 nefer vardır. 3,5 çiftlik yerden fazlası hariçten ekilir. Buğday, arpa, nohut, mercimek, böğrülce, susam, bakla, burçak, pamuk, bağ ve bostan yetiştirilir. Otlak ve deştrevani rüsumuyla beraber hasılı 3917 akçadır,,.

24-Kuzubeglü:

937/1531'de 97. sırada olup, Yenice Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 1 hassa çiftliği olup, dokuz çiftlik yeri vardır. Hasılı 3329 akça olup, en çok bağ ürünü, buğday ve resm-i zemin %06 gelir elde edilmiştir,,.

-
- 1-TK, KKA, TD 115, s.109b.
  - 2-BA, TD 165, s.144; BA, TD 166, s.318.
  - 3-TK, KKA, TD 115, s.104b.
  - 4-BA, TD 165, s.159; BA, TD 166, s.320.

983/1575'de Yenice Foça Kal'ası, kale adamlarının tımarı olup, dokuz çiftlik yeri vardır. 3 bennak, 1 mücerred kayıtlıdır. Hasılı 7000 akça olup, en çok bağ ürünü, buğday ve arpa yetiştirilir⁽¹⁾. Yörük defterinde de 65 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 12 nefer kaydı vardır⁽²⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 10 avarız hanesi vardır⁽³⁾.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde Foçateyn Kazası'na bağlı olarak 524 nüfus kaydı vardır⁽⁴⁾.

Günümüzde de Foça Kazası'na bağlı bir köy olarak varlığını sürdürmektedir⁽⁵⁾.

25-Musa Beglü:

937/1531'de 49. sırada olup Ali, Bekir, Nurullah ve Yusuf'un tımarıdır. 14 hane, 6 mücerred, 1 sipahizade ve 1 pir-i fani kayıtlıdır. Buğday, arpa, nohut, alef, burçak ve pamuk yetiştirilir. 274 dönüm yer ortak ekilir imiş; Emr-i Padişahi ile raiyyete satılıp öşürün verirler. Hasılı 3257 akçedir⁽⁶⁾.

983/1575'de Mehmet, Bayram ve növbetli olarak Hamza'nın tımarıdır. 274 dönüm ortak yeri vardır. Öşür

1-TK, KKA, TD 115, s.131a.

2-TK, KKA, TD 115, s.35b-143b.

3-BA, MMD 2782, s.14.

4-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

5-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.7.

6-BA, TD 165, s.317-318; BA, TD 166, s.318.

ve rüsum verirler. 16 mücerred, 11 hane kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler elde edilip otlak, ağıl ve ganem rüsumuyla birlikte 5125 akçe hasıl elde edilmiştir,1,1).

Yörük defterinde 16 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 1 nefer kaydı vardır,2,1).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 10 avarız hanesi vardır,3,1).

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde, 144 nüfus kaydı vardır,4,1).

Günümüzde Menemen'e bağlı bir köy olarak varlığını sürdürmektedir,5,1).

26-Üzbek:

937/1531'de 60. sırada olup, Pir Ahmed ile Mahmud'un tımarıdır. 27 hane, 3 mücerred kayıtlıdır. Buğday, arpa, burçak, böğrölce, susam, pamuk, bağ ve bostan yetiştirilir. Arıcılık ve hayvancılık yapılır. Ayrıca, hariçten ziraat edilip, öşrünün verildiği ve 10 neferin işlediği bir mezrası da vardır. Toplam hasılı 5799 akçadır,6,1).

983/1575'de Anadolu kâtiplerinden Hüseyin ve Süleyman'ın tımarıdır. 13 neferin işlediği Göcek

1-TK, KKA, TD 115, s.126b.

2-TK, KKA, TD 125, s.28b-143a.

3-BA, MMD 2782, s.14.

4-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

5-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır, a.g.e., s.181.

6-BA, TD 165, s.143; BA, TD 166, s.318.

mezrası vardır. 21 mücerred, 39 hane kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler elde edilmekle beraber bakla, nohut ve piyaz da yetiştirilir. Hasılı 18906 akçadır⁽¹⁾. Yörük defterinde 24 nefer yörük kaydı vardır⁽²⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 7 avarız hanesi vardır⁽³⁾.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde ve daha sonraki kayıtlarda adına rastlanmamaktadır.

27/1-Samrı: (Bu köyün nisfidir)

937/1531'de, Çakırcı Hasanoglu Hüseyin'in tımarıdır. 9 hane ve 3 mücerred kayıtlıdır. 1 hassa çiftliği vardır. Bugday, arpa, nohut, burçak, böğrülce ve bağ yetiştirilir. Eskiden Mer'a deyü karye yakınında 20 dönüm yer vardır. İ'timata kaabil bulunup, bundan evvel dahi bir kimesne ziraat olunmuş bulundu. Hasılı 2577 akçadır⁽⁴⁾.

983/1575'de Mirmiran-ı Anadolu Çavuşlarından Mehmet Çavuş'un tımarıdır. 2 mücerred, 6 hane kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde önceki ürün çeşitlerine ilâveten susam, incir, piyaz, pamuk, keten ve bostan yetiştirilir. Hasılı 5530 akçadır⁽⁵⁾. Yörük defterinde

---

1-TK, KKA, TD 115, s.118b.

2-TK, KKA, TD 125, s.25b.

3-BA, MMD 2782, s.15.

4-BA, TD 165, s.111-112; BA, TD 166, s.317.

5-TK, KKA, TD 115, s.118a.

8 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 2 nefer kayıtlıdır.,.,.

27/2-Samrı: (Bu köyün diğer nisfidir)

937/1531'de 71. sırada olup, Hasan ve Abdil'in tımarıdır. 3 hane, 3 sipahizade kayıtlıdır. Bugday, arpa, pamuk, burçak, böğrülce, susam, bağ ve bostan yetiştirilir. 1 hassa çiftliği vardır. Hasılı 3804,5 akçadır.,.,. 983/1575'de 3 mücerred, 2 hane kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler elde edilip, 3804 akçalık hasıl sağlanmıştır. Arıcılık ve hayvancılık yapılır.,.,. Yörük detterinde 37 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 3 nefer kaydı bulunmaktadır.,.,.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 10 avarız hanesi vardır.,.,.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde Samurlu adıyla anılıp, 267 nüfusu vardır.,.,.

Günümüzde Aliaga'ya Samurlu adıyla bağlı olarak varlığını sürdürmektedir.,.,.

-
- 1-TK, KKA, TD 125, s.28b-143a.
  - 2-BA, TD 165, s.148-149; BA, TD 166, s.319.
  - 3-TK, KKA, TD 115, s.126a.
  - 4-TK, KKA, TD 125, s.27b-143a.
  - 5-BA, MMD, 2782, s.14.
  - 6-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.
  - 7-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.5.

28/1-Sasalu (nam-ı diğer Büyükçadır)

937/1531'de 30. sırada olup, Mehmet İvaz, Mustafa ve Mehmet oğulları tımarıdır. 75 hane, 16 mücerred, 1 pir-i fani kayıtlıdır. Buğday, arpa, böğrölce, susam, bostan ve bağ yetiştirilir. Eskiden olan 10 dönüm bağat-ı hassa 800 akçe yarar bağat-ı reaya bulunup, ziraat edip öşrün verirler. 10 çiftlik yer hariçten ekilip, öşrün ve rüsumun verirler. 858 cizye yeri vardır. Hasılı 8247 akçedir⁽¹⁾.

983/1575'de Hasan'ın zeameti ve Ali'nin tımarı olup, 72 mücerred, 4 sipahizade ve 76 hane kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler elde edilir. Eskiden 3 dönüm hassa bağları olduğu, bununla ilgilenen reayanın ziraat edip öşrünü verdikleri kayıtlıdır. Hasılı 12.000 akçedir⁽²⁾. Yörük defterinde 9 nefer yörük kaydı vardır⁽³⁾.

28/2-Sasalu (nam-ı diğer Orta Çadır)

937/1531'de 31. sırada olup, Ahmet ve Resul'ün tımarıdır. 37 hane, 17 mücerred, 2 muaf kayıtlıdır. Buğday, arpa, burçak, böğrölce, susam yetiştirilir. 200 dönüm yer vardır; hariçten ekerler, öşrün verirler. İki dönüme 1 akçe tapu-y-u zemin alınır. Öşür ve rüsumu 4399 akçedir⁽⁴⁾.

1-BA, TD 165, s.123-124; BA, TD 166, s.317.

2-TK, KKA, TD 115, s.116b.

3-TK, KKA, TD 125, s.27a.

4-BA, TD 165, s.124; BA, TD 166, s.317.

983/1575'de Anadolu Mirimiranı Mehmet Cavuş'un tımarıdır. 18 mücerred, 33 hane kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler elde edilir. Üşür ve rüsumu 8200 akçedir. Bu köyde 200 akçelik resm-i zemin karşılığında haraç vergisi vardır(1). Yörük defterinde 1 nefer yörük kaydı vardır(2).

28/3-Sasalı (nam-ı diğer Küçük Cadır)

937/1531'de 32. sırada olup, Fahri ve Ali'nin tımarıdır. 26 hane, 24 mücerred ve 1 muaf kayıtlıdır. Buğday, arpa, susam, böğrülce, bağ ve bostan yetiştirilir. Üşür ve rüsumu 7462'dir(3).

983/1575'de İbrahim, Emin, Şaban ve Mehmet'in tımarıdır. 30 mücerred ve 31 hane kaydı vardır. Bu tahrir döneminde aynı çeşit ürünler elde edilip hasılı 14.000 akçeye ulaşmıştır(4). Yörük defterinde 1 nefer yörük kaydı vardır(5).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 5 avarız hanesi vardır(6).

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde 308 nüfus kaydı vardır(7).

-
- 1-TK, KKA, TD 115, s.116b.
  - 2-TK, KKA, TD 125, s.27b.
  - 3-BA, TD 165, s.125; BA, TD 166, s.317.
  - 4-TK, KKA, TD 115, s.117a.
  - 5-TK, KKA, TD 125, s.27a.
  - 6-BA, MMD, 2782, s.14-15.
  - 7-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

Günümüzde, Karşıyaka'ya bağlı, Sasalı olarak anılan belediye teşkilâtı olan bir köy olarak varlığını sürdürmektedir.,.,.

29-Seyrek:

937/1531'de Mirliva hassıdır. 26 hane, 9 mücerred kayıtlıdır.,.,. 983/1575'de 11 hane ve 6 mücerred kaydı vardır. Alagöz köy grubuna dahildir.,.,. Yörük defterinde 5 nefer yörük kaydı vardır.,.,. Hasılı Alagöz köy grubu ile birlikte verilmiştir.

Ayrıca Küçük Seyrek mezrası da vardır. Bu mezra Karaca Foça'lı Dünder ve Merdan'ın tımarıdır. 937/1531'de 2 hane ve 6 sipahizade kayıtlıdır. Buğday, arpa, burçak, susam , bostan ve bağ yetiştirilir. Defter harici 11 çiftlik yerden 493 akça rüsum alınır. Hasılı 4272 akçadır.,.,.

983/1575'de Solak Rüstem'in tımarıdır. 6 mücerred ve 11 hane kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler yetiştirilip, defter harici 13 çiftlik yerden alınan 330 akçalık rüsum ile birlikte hasılı 8200 akçadır.,.,. Yörük defterinde 4 nefer yörük kaydı vardır.,.,.

1-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.5.

2-BA, TD 165, s.118.

3-TK, KKA, TD 115, s.101a.

4-TK, KKA, TD 125, s.27b.

5-BA, TD 165, s.113; BA, TD 166, s.319.

6-TK, KKA, TD 115, s.120a.

7-TK, KKA, TD 125, s.120a.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde
19 avarız hanesi vardır(1).

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde,
523 nüfus kaydı vardır(2).

Günümüzde, Menemen'e bağlı olarak varlığını
sürdürmektedir(3).

30-Sögütlü:

937/1531'de Yeni Foça Kal'ası Dizdarı Hıdır
ile Hasan'ın tımarıdır. 13 hane, 5 mücerred kayıtlıdır.
Bugday, arpa, pamuk, susam, burçak ve bağ
yetiştirilir. 7 çiftlik yeri olup, hariçten ekilen ve
öşrü verilen "Saru mezrası" ile 7 nefer defter harici
raiyyet kaydı da bulunmaktadır. Hasılı 11.797
akçadır(4).

983/1575'de Hasan'ın zeameti olup, 1 imam, 9
mücerred ve 8 hane kayıtlıdır. Ayrıca, 2 mücerred ve 4
hane kaydı bulunan 7 çiftlik miktarı, Harun mezrası ile
birlikte tahrir olunup, aynı çeşit ürünler elde
edilmiştir. Yaylak resmi ile bağ ve bahçeler, Dizdar
Mehmet'in elinde bulunmaktadır. Deştrevani ve diğer
rüşumuyla birlikte hasılı 15.000 akçadır(5).

1-BA, MMD 2782, s.15.

2-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.465.

3-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa
Ağır, ..., s.181.

4-BA, TD 165, s.163; BA, TD 166, s.320.

5-TK, KKA, TD 115, s.115b-116a.

Yörük defterinde 11 nefer yörük kaydı bulunmaktadır⁽¹⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 3 avarız hanesi vardır⁽²⁾.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde, Foçateyn Kazası'na bağlı olup, 595 nüfus kaydı bulunmaktadır⁽³⁾.

Günümüzde kaydına rastlanmamaktadır.

31/1-Süle Beglü: (Bu köyün nisfidir):

937/1531'de 34. sırada olup, Kethüda Mehmet tımarıdır. 12 hane, 1 mücerred kayıtlıdır. Bugday, arpa, alef , burçak, bostan ve bağ yetiştirilir. Dışür ve rüsum olarak hasılı 5098 dir⁽⁴⁾.

983/1575'de Mehmet ve İbrahim'in tımarıdır. 1 mücerred, 5 hane kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde benzer ürünler elde edilmektedir. Bununla beraber hane sayısında azalma görülmüş ve hasılı 4000 akçeye düşmüştür⁽⁵⁾. Yörük defterinde 9 nefer yörük kaydı vardır⁽⁶⁾.

1-TK, KKA, TD 125, s.28a.

2-BA, MMD 2782, s.14.

3-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

4-BA, TD 165, s.127; BA, TD 166, s.317.

5-TK, KKA, TD 115, s.126a.

6-TK, KKA, TD 125, s.27b.

31/2-Süle Beglü: (Bu köyün diğer nisfidir):

937/1531'de 35. sırada olup, Muharrem'in tımarıdır. 7 hane, 1 ehl-i berat kayıtlıdır. Bugday, arpa, burçak, susam, alef, bostan ve bağ yetiştirilir. Üşür ve rüsum olarak 2371 akça hasılı vardır,.,.

983/1575'de Ahi'nin tımarıdır. 1 mücerred, 2 hane kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde benzer ürünler elde edilip 4999 akçe hasıl elde edilmiştir,.,.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 3 avarız hanesi vardır,.,.

Daha sonraki zamanda kaydına rastlanmamaktadır.

32-Toy:

937/1531'de 64. sırada olup, Anadolu kethüdası Cafer Beg'in zeametidir. 7 hane, 2 mücerred kayıtlıdır. Bugday, arpa, incir, zeytin, bağ yetiştirilir. Arıcılık yapılır. Hasılı 4600 akçedir,.,.

937/1575'de 4 hane ve 4 mücerred olmak üzere 8 nefer kayıtlı olup, 4600 akçalık hasılı vardır,.,. Ayrıca yörük defterinde 27 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 110 nefer kaydı bulunmaktadır,.,.

-
- 1-BA, TD 165, s.128; BA, TD 166, s.317.
2-TK, KKA, TD 115, s.126b.
3-BA, MMD 2782, s.14.
4-BA, TD 165, s.145; BA, TD 166, s.318.
5-TK, KKA, TD 115, s.106a.
6-TK, KKA, TD 125, s.30a-140b

Ayrıca Toylar Mezrası da vardır. Bu mezra, 937/1531'de 46. sırada olup, Hamid oğlu Seyid'in tımarıdır. Mukim olarak hiç bir nefer kaydı yoktur. Bugday, arpa yetiştirilir, hayvancılık yapılır. Üç çiftlik hariçten ekilir. Hasılı 3594 akçadır.(1).

983/1575'de Hüseyin'in tımarıdır. 3 çiftlik yer olup, hariçten ekilir. Bu tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler elde edilip, hasılı 4500 akçadır.(2).

Daha sonraki zamanda kaydına rastlanmamaktadır.

33-Tuzcu ve İçme Su Mezrası:

937/1531'de 38. sırada olup, mirliva hassıdır. 122 hane, 45 mücerred, 1 imam ve 1 muaf kayıtlıdır. Ortaklardan çift akçası alınmayıp, bennak ve kara alınır. Zirâki, hasılları üç çeşit olup, birini kendülerü alır, birini tohum için verip, birini hassa alurlar. Aynı tarihte 39. sırada bulunan ve mirliva hassına dahil olan İçme Su'da 48 hane ve 10 mücerred kayıtlıdır. Bu hassın hasılı 25148 akçadır. Bugday, arpa, susam, alef ve bağ yetiştirilir, hayvancılık da yapılır.(3).

983/1575'de Tuzcu ve İçme Su, her ikisi de Şehzade hassıdır. Tuzcu köyünün 33 mücerred ve 67 hane kaydı, İçme Su Mezrasını'nın 17 mücerred ve 32 hane

1-BA, TD 165, s.136; BA, TD 166, s.318.

2-TK, KKA, TD 115, s.123b.

3-BA, TD 165, s.130-132; BA, TD 166, s.316.

kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de hasılları 25148 akçedir⁽¹⁾. Tarihsiz bir yörük defterinde Tuzcu Köyü'nde 9 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 21 nefer kaydı, İçme Su Mezrası'nda da 2 nefer yörük kaydı bulunmaktadır⁽²⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 9 avarız hanesi vardır⁽³⁾.

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde 251 nüfus kaydı vardır⁽⁴⁾.

Günümüzde, Menemen'e bağlı, Tuzçullu adıyla varlığını sürdürmektedir⁽⁵⁾.

34-Türk İli:

937/1531'de Mirliva hassıdır. 34 hane, 14 mücerred, 1 imam ve 2 muaf kayıtlı olup, 24. sıradadır⁽⁶⁾. 983/1575'de Alagöz Köy grubu içinde Şehzade hassı olarak, 40 hane ve 34 mücerred olmak üzere toplam 74 neferin işlediği bir köydür⁽⁷⁾. Yörük defterinde 62 nefer yörük kaydı ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 5 nefer yörük kaydı bulunmaktadır⁽⁸⁾. Hasılı, Alagöz köy grubu ile birlikte verilmiştir.

1-TK, KKA, TD 115, s.101b.

2-TK, KKA, TD 125, s.25a, 27b, 140a.

3-BA, MMD 2782, s.14.

4-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

5-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa Ağır, a.g.e., s.181.

6-BA, TD 165, s.119.

7-TK, KKA, TD 115, s.96b-97a.

8-TK, KKA, TD 125, s.29a-143a.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde,
5 avarız hanesi vardır,(1).

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde,
434 nüfus kaydı vardır,(2).

Günümüzde, Türkelli adıyla, Menemen'e bağlı
bir köy olarak varlığını sürdürmektedir,(3).

35-Ulucak:

937/1531'de 54. sırada olup, Silahdar
Iskender tımarıdır. 7 hane, 1 mücerred, 1 imam, 1 ehli
berat kayıtlıdır. Buğday, arpa, burçak, nohut,
böğrülce, susam, pamuk, bağ ve bostan yetiştirilir. Beş
buçuk hassa çiftlik ki, Padişah-i Emr-i Ali ile satulub
miri için zabıt olundu. Hariçten ekilip, öşür ve rüsum
verirler. Ayrıca 5 nefer kaydı bulunup, hasılı 4868,5
akçedir,(4).

1575'de Karamolla'nın zeameti Şa'ban'ın
tımarıdır. 3 şerifzade, 1 imam, 8 mücerred ve 9 hane
kayıdı vardır. Bu tahrir döneminde öncekilere ilâveten
zeytin, incir, nar, ve mahlut yetiştirilip, 7000
akçelik hasıla ulaşılmıştır,(5). Yörük defterinde 26
nefer yörük kaydı bulunmaktadır,(6).

1-BA, MMD 2782, s.15.

2-Aydın Livası Salnamesi, 1307, s.464.

3-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa
Ağır, a.g.e., s.181.

4-BA, TD 165, s.140; BA, TD 166, s.318.

5-TK, KKA, TD 115, s.113b.

6-TK, KKA, TD 125, s.26b.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde,
4 avarız hanesi vardır.(1).

1307/1890 tarihli Aydın Livası Salmamesi'nde
360 nüfus kaydı vardır.(2).

Günümüzde de Menemen'e bağlı bir köy olarak
varlığını sürdürmektedir.(3).

36-Umurbeglü:

Mirahur Ahmet'in tımarıdır. 937/1531'de 28
hane, 7 mücerred, 1 ehl-i berat ve 1 muhassıl
kayıtlıdır. Bugday, arpa, buçak, nohut ve bağ
yetiştirilir. Hasılı 9853'dür.(4).

983/1575'de İbrahim'in zeametidir. 1 hatip,

pamuk, bağ ve bostan yetiştirilmiştir.
Bahçecilik önemli bir yer tutar. Otlak resminin
varlığından konar-göçer yürüklerin yaşadığı anlaşılır.
Hasılı 14000 akçedir.(5).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde,
10 avarız hanesi vardır.(6).

Daha sonraki zamanlarda, kaydına
rastlanmamaktadır.

1-BA, MMD 2782, s.15.

2-Aydın Livası Salmamesi, 1307, s.465.

3-Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 İzmir, s.9; Mustafa
Ağır, a.g.e., s.181.

4-BA, TD 165, s.115-116; BA, TD 166, s.317.

5-TK, KKA, TD 115, s.110a.

6-BA, MMD 2782, s.14.

37-Urla:

937/1531'de 36. sırada olup, Pirioglu Hüseyin'in tımarıdır. 39 hane, 18 mücerred, 1 ehl-i berat, 3 piri fani ve 1 imam kayıtlıdır. Bugday, arpa, burçak, bögrülce , susam, bostan ve bağ yetiştirilir. Üşür ve rüsum olarak 3445 akçedir(1).

983/1575'de 13 mücerred ve 19 hane kayıtlı olup, Derviş'in zeametidir. Bugday, arpa, mahlut, bakla, bögrülce, susam , pamuk, burçak, bağ-bahçe ve bostan yetiştirilir. Hasılı 4999 akçedir(2). Yörük defterinde 40 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 2 nefer kaydı bulunmaktadır(3).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 6 avarız hanesi vardır(4).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

38-Yaşagaçlı (Başıbağluca):

937/1531'de Hamid ve Murad'ın tımarıdır. 16 hane ve 20 mücerred kayıtlıdır. En çok arpa, bugday, burçak, nohut, bögrülce, alhat (ahlat) ve bostan yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. 3583 hasılı vardır(5).

1-BA, TD 165, s.128-129; BA, TD 166, s.317.

2-TK, KKA, TD 115, s.112a.

3-TK, KKA, TD 125, s.32b-143a.

4-BA, MMD 2782, s.14.

5-BA, TD 165, s.115; BA, TD 166, s.317.

983/1575'de İsa'nın tımarıdır. 19 mücerred ve 24 hane kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler elde edilip 5000 akçelik hasıl sağlanmıştır(1). Yörük defterinde 11 nefer yörük kaydı bulunmaktadır(2).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamıştır.

39-Yeldeğirmeni:

937/1531'de 48. sırada olup, Ser Sekbanan Mehmet Beg zeametidir. 16 hane, 5 mücerred, 1 imam ve 1 ma'lül kayıtlıdır. 1 hassa çiftliği vardır. Buğday, arpa, alef, burçak, susam ve pamuk yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. 85 çiftlik kısmı beraber ekip öşür verirler, hasılı 6656 akçadır(3). 983/1575'de Miralay Hüseyin Bey'in zeametidir. 23 hane, 11 mücerred ve 1 imam kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler elde edilip, 6900 akçe hasılı vardır(4). Yörük defterinde 12 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 2 nefer kaydı vardır(5).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamıştır.

XVI. yüzyılda Menemen'in mahallesi olan Asarlık, XVII. yüzyıldan itibaren, köy olarak değerlendirilmiştir.

1-TK, KKA, TD 115, s.122b.

2-TK, KKA, TD 125, s.25b.

3-BA, TD 165, s.137; BA, TD 166, s.318.

4-TK, KKA, TD 115, s.106b.

5-TK, KKA, TD 125, s.28a-143b.

XVII. yüzyıldan itibaren, Toy, Yaşagaçlı (Başıbağluca) ve Yeldeğirmeni köyleri varlıklarını kaybetmişlerdir.

XVIII. yüzyıldan itibaren de, Büyük Kızılca, Büyük Kürek, Kilise, Üzbek, Süle Beglü, Umur Beglü ve Urla köyleri varlıklarını kaybetmişlerdir.

Asarlık, Asunbeglü (Belen), Buruncuk, Büyük Yahşelli, Çavuş, Çukur, Hamzabeglü (Emir-i Alem), Hatun Deresi, Musa Beglü, Seyrek, Tuzcu, Türkili ve Ulucak köyleri Menemen'e, Balatçık Çigli'ye, Bozköy ve Helvacı Aliaga'ya, Dere (Eynesi) ve İbrim Deresi (İgne Dere) Emir-i Alem'e, Ilıpınar Foça'ya, Kaklıç ve Sasalı köyleri de Karşıyaka'ya bağlı olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

B-Menemen Mezraları:

1-Abdaluca Dere:

937/1531'de Menemen'e tabi olup, defter mucibince Ali Çelebi tımarıdır. Hasılı 400 akçadır(3).

983/1575'de Behzat'ın tımarıdır. Bugday, arpa, bakla, nohut ve burçak yetiştirilip, 999 akça hasıl elde edilmiştir(4).

Her iki tahrirde de nüfus kaydı bulunmayan bu mezranın daha sonraki zamanlarda adına rastlanmamıştır.

2-Akça Köy:

937/1531'de Yenice Foça Kalası adamlarının tımarıdır. Nüfus kaydı yoktur. İki çiftlik ekilir. Yemiş bağı olmuş ve 29 çiftlik yeri var. Ekseriya dağ yer, taşlı yer olduğu belirtilir. Bağların öşrünün çokluğu, bu köyde bağcılığın önemli bir yer olduğunu ifade eder. Deştrevani ile birlikte hasılı 6639 akçadır(5). 983/1575'de şehzade hasları arasında bulunmaktadır. 1 imam, 1 muaf, 35 mücerred ve 45 hane kaydı vardır. Hasılı; Gökçe, Osmanlı, Kozbeglü, Büyük Seyhlü, Bucak ve Kilise köyleriyle birlikte şehzade hası olarak ele alınıp, toplam 8000 akçadır(6). Yörük defterinde 57 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 1 nefer kaydı bulunmaktadır(7).

-
- 1-BA, TD 165, s.164; BA, TD 166, s.319.
  - 2-TK, KKA, TD 115, s.126b.
  - 3-BA, TD 165, s.161; BA, TD 166, s.320.
  - 4-TK, KKA, TD 115, s.94b-95a.
  - 5-TK, KKA, TD 125, s.33a-143b.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde
5 avarız hanesi vardır(1).

Daha sonraki zamanlarda kaydına
rastlanmamaktadır.

3-Ali Naiblü:

937/1531'de 37. sırada olup, Kethüde Mustafa
timarıdır. 3 hane, 1 mücerred kayıtlıdır. Bugday, arpa,
alef, burçak, susam yetiştirilir. Üşür ve rüsum olarak
4563 akça hasılı vardır(2).

983/1575'de Anadolu Mirmirani'ndan Ramazan
Cavuş'un timarıdır. 1 mücerred, 2 hane kayıtlıdır. Bu
tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler elde edilip 5000
akçelik hasıl sağlanmıştı(3).

Daha sonraki tarihlerde kaydına
rastlanmamaktadır.

4-Azaklu:

937/1531'de Yenice Foça Kal'ası adamlarının
timarıdır. 5 hane, 3 mücerred kayıtlıdır. Bugday, arpa,
nohut, alef, burçak, bakla, mercimek, pamuk, susam ve
bağ yetiştirilir. Resm-i "otlak ve agnam"ın varlığı,
çevrede konar-göçer yürüklerin varlığını ifade eder.
Hasılı 3185 akçadır(4).

1-BA, MMD 2782, s.14.

2-BA, TD 165, s.129; BA, TD 166, s.317.

3-TK, KKA, TD 115, s.119b.

4-BA, TD 165, s.161; BA, TD 166, s.320.

983/1575'de Karamolla'nın zeameti ve Yenice Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 10 mücerret, 8 hane olmak üzere toplam 18 nefer kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de aynı cins ürünler elde edilip, deştevani ve diğer rüsum ile birlikte 9300 akçalık hasıl elde edilmiştir,...

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

5/1-Bahadurlu:

937/1531'de 43. sırada olup, Yeniçeri Mustafa'nın tımarıdır. 7 hane, 4 mücerred kayıtlıdır. 2 hassa çiftliği vardır. Hariçten ekilir. Bugday, arpa, bögrülce, burçak, susam, bağ ve bostan yetiştirilir. Dşür ve rüsum olarak 2705,5 akçalık hasılı vardır,2).

983/1575 tahririnde Anadolu Mirmirani'ndan Ramacan Çavuş'un tımarı olan bir yer daha olup, aynı isimle anılmaktadır. Bugday, arpa, mahlut, bögrülce, susam, nohut, burçak, pıياز, pamuk, bağ ve bostan yetiştirilir. Otlığı ve korusu da vardır. Hasılı 2999 akçadır,3).

1-TK, KKA, TD 115, s.113a.

2-BA, TD 165, s.135; BA, TD 166, s.317.

3-TK, KKA, TD 115, s.120a-120b.

5/2-Bahadurlu (Bu Bahadurlu'nun diğer birimidir):

İlk tahrirde "Betül" olarak anılan bu mezra, ikinci tahrirde "Bahadurlu" nam-ı diğer "Betül" olarak kayıtlıdır. 937/1531'de 76. sırada olup, Zaim Osman Bey'in tasarrufundadır. 7 hane, 1 sipahizade kayıtlıdır. Buğday, arpa, bamyâ, alef, nohut, burçak, susam, bostan ve pamuk yetiştirilir. Arıcılık ve hayvancılık yapılır. Hasılı 4844 akçadır,...

983/1575'de Bahadurlu ve Betül adıyla anılıp, Rüstem'in zeametidir. 1 imam ve 5 hane kaydı vardır. Hasılı 5000 akça olup, en çok arpa, buğday ve pamuk yetiştirilir,2,. Yörük defterinde 9 nefer yörük kaydı bulunmaktadır,3,. Nüfusu birleştirilerek verilmiştir.

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

6-Baran:

937/1531'de Yenice Foça Kal'ası adamlarının tımarıdır. 1 Hassa Çiftliği ve 4 çiftlik yeri vardır. Buğday, arpa, burçak, alef, aris, pamuk ve bağ yetiştirilir. Deştrevani ile birlikte hasılı 1974 akçadır,...

2-BA, TD 165, s.151; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.112b.

3-TK, KKA, TD 125, s.28b.

4-BA, TD 165, s.161; BA, TD 166, s.320.

983/1575'de Yenice Foça Kal'ası, kale adamlarının tımarıdır. Hasılı 2800 akça olup en çok buğday, arpa ve bağ ürünü yetiştirilir.(1).

Her iki tahrirde de nüfusu olmayan bu mezranın, daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

7-Bimar:

937/1531'de 94. sırada olup, Yenice Foça Kal'ası adamlarının tımarıdır. 16 çiftlik yerdir, hariçten ekilir. 2 hassa çiftlik, 2 ortak çiftlik vardır. Buğday, arpa, alef, nohut, pamuk, burçak, bakla, aris ve bağ yetiştirilir. Hasılı 2855 akçadır.(2).

983/1575'de Karaca Foça Kal'ası adamları ile Erbab-ı timar Mehmed'in tımarıdır. Hasılı 9400 akça olup, en çok buğday, arpa ve pamuk yetiştirilir.(3).

Her iki tahrirde de nüfusu olmayan bu mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

8-Bogaca:

937/1531'de 57. sırada olup, Eski Foça Kal'ası dizdarı Mustafa'nın tımarıdır. 1 hassa çiftliği vardır. 1 çiftliği ortaktır. 16 çiftlik daha yeri

1-TK, KKA, TD 115, s.132a.

2-BA, TD 165, s.158; BA, TD 166, s.319.

3-TK, KKA, TD 115, s.130a.

vardır. 528 akçalık rüsumu vardır. Ayrıca buğday, arpa, alef, burçak, nohut, pamuk, bamyâ ve mercimek yetiştirilir. Arıcılık ve hayvancılık yapılır. Hasılı 5944 akçadır(1).

983/1575'de Karaca Foça Kal'ası nizzarı Sinan ile Mehmet tımarıdır. Önceki tahrirde olduğu gibi 1 hassa çiftliği, 1 ortak çiftliği ile 16 normal çiftlik yeri vardır. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler elde edilip, 8400 akçalık hasıl sağlanmıştır(2).

Her iki tahrirde de nüfusu olmayan bu mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

9-Bucak:

937/1531'de 100. sırada olup, Yeni Foça Kal'ası Dizdarı Hıdır'ın tımarıdır. Tahminen 10 çiftlik yeridir. Karve diye anılmasına rağmen nüfus yoktur. En çok buğday, arpa, bakla yetiştirilir. Hasılı 1982 akçadır(3).

983/1575'de 3 şerifzade, 1 muaf, 13 mücerred ve 26 hane kayıtlıdır. Hasılı; Kozbeglü, Osmanlı, Büyük Seyhlü, Akça ve Kilise köyleriyle birlikte Şehzade hassı olarak 8000 akçadır(4). Ayrıca, Yeni Foça Kal'ası Dizdarı İbrahim'in tımarı olarak 3 çiftlik yerden

1-BA, TD 165, s.141; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.129a.

3-BA, TD 165, s.160; BA, TD 166, s.320.

4-TK, KKA, TD 115, s.95a.

benzer ürünler elde edilerek 3000 akçalık hasıl sağlanmıştır(1). Yörük defterinde de 38 nefer yörük kaydı vardır(2).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

10-Çağatay:

Büyük Buruncuk'a tabidir. 937/1531'de 16 hane, 3 mücerred, 1 imam kayıtlı olup, 27. sıradadır(3). 983/1575'de 4 nefer kaydı(4), yörük defterinde de 13 nefer ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 7 nefer kaydı bulunmaktadır(5). Hasılı Alagöz köy grubu içinde verilmiştir.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 6 avarız hanesi vardır(6).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

11-Çağış:

937/1531'de Dizdar Mehmet Çelebi'nin hassıdır. 11 çiftlik yerdir. Hariçten ekip öşrün verirler. Hassa çiftlik yeri 3 nefer tarafından ortak ettiklerine dair eski defterde kayıt bulunduğu

-
- 1-TK, KKA, TD 115, s.121a.
  - 2-TK, KKA, TD 125, s.35a.
  - 3-BA, TD 165, s.120.
  - 4-TK, KKA, TD 115, s.101a.
  - 5-TK, KKA, TD 125, s.29b-143a.
  - 6-BA, MMD 2782, s.14.

belirtilir. Buğday, arpa, burçak, nohut, susam, pamuk ve bağ yetiştirilir. Deştrevani ile beraber hasılı 4806,5 akçadır(11).

983/1575'de Mehmet ve Ömür'ün tımarıdır. 11 çiftlik yer olup hariçten ekilir, öşür ve rüsumu verilip aynı çeşit ürünler yetiştirilir ve 6000 akçalık hasıl elde edilmiştir(12).

Her iki tahrirde de nüfusu olmayan bu mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

12/1-Çeltik (Bu mezranın nisfidir):

937/1531'de Mahmut ve Muharrem'in tımarıdır. 1 hane kayıtlıdır. 5,5 çiftlik yeridir. Hariçten ekilir. Bu çiftlik, 20 dönümü hassa yayalarının elinde, 20 dönümü hariç reaya elinde olup, cem'an 40 dönümdür. Buğday, arpa, burçak, nohut ve susam yetiştirilir. Hasılı 3179'dur(13).

983/1575'de şehzade hassı olup, 10 mücerred ve 10 hane kaydı vardır. Aynı cins ürünler yetiştirilir. Hasılı 3302 akçadır(14). Tarihsiz bir yörük defterinde 12 neter yörük kaydı vardır(15).

-
- 1-BA, TD 165, s.163; BA, TD 166, s.319.
  - 2-TK, KKA, TD 115, s.128a.
  - 3-BA, TD 165, s.109; BA, TD 166, s.317.
  - 4-TK, KKA, TD 115, s.105a.
  - 5-TK, KKA, TD 25, s.26a.

12/2-Çeltik (Bu mezranın diğer nisfidir):

937/1531'de Yusuf ile İlyas'ın tımarıdır. 5 hane, 5 mücerred ve 1 pir-i fani kayıtlıdır. Buğday, arpa, bostan, burçak, böğrülce ve nohut ziraatı yapılır. Bağ yetiştirilir. 6 çiftlik yeri hariçten ekilir. Hasılı 3469 dur,,.

983/1575'de Mustafa ve Cafer'in tımarıdır. 1 mücerred ve 1 hane kaydı vardır. Nohut, burçak, susam, böğrülce, pıyaz, pamuk, zeytin, bağ ve bostan yetiştirilip, 7050 akçalık hasıl elde edilmiştir,,.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 7 avarız hanesi vardır,,.

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

13-Çok Viran:

937/1531'de 98. sırada olup, Yenice Foça'lı Kethüde Mustafa ile Ece Halife Hatib'in tımarıdır. 1 hassa çiftliği vardır. Ayrıca 5 çiftlik yeri vardır. Buğday, arpa, alef, pamuk, burçak, nohut ve bağ yetiştirilir. Hasılı 2331 akçadır,,.

983/1575'de Osman Halife ve Ramazan Kethüde ile Yeni Foça Camii Imam Hatip ve müezzininin

---

1-BA, TD 165, s.109-110; BA, TD 166, s.317.
2-TK, KKA, TD 115, s.123b-124a.
3-BA, MMD 2782, s.15.
4-BA, TD 165, s.159; BA, TD 166, s.320.

tımarıdır. 6 çiftlik yerdir. Hasılı 5100 akça olup, en çok bağ ürünü, buğday ve arpa yetiştirilir,(1),.

Yörük defterinde 4 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 3 nefer kaydı vardır,(2),.

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

14/1-Depe Gülbeği (Bu mezranın nisfidir):

937/1531'de 85. sırada olup, Karaca Foça'lı Kethüda Hacı Yusuf'un tımarıdır. Dört çiftlik yeri hariçten ekilip öşrünü verirler. Buğday, arpa, burçak, pamuk ve alef yetiştirilir. Hasılı 786 akçadır,(3),.

983/1575'de Karaca Foça Kal'ası Kethüdalarından Halil'in tımarıdır. 4 çiftlik yerdir. Hariçten ekilip, öşür ve rüsûmunu verirler. 2 hassa çiftliği vardır. Hasılı 1200 akça olup, en çok buğday, arpa yetiştirilmiş ve resm-i zemin geliri elde edilmiştir,(4),.

14/2-Gülbeği (Bu mezranın diğer nisfidir):

937/1531'de 92. sırada olup, Karaca Foçalı Kethüda Hacı Yusuf'un tımarıdır. 2 hassa çiftliği vardır. Buğday, arpa, burçak, pamuk, alef ve aris

---

1-TK, KKA, TD 115, s.130b.

2-TK, KKA, TD 125, s.32b-143b.

3-BA, TD 165, s.154; BA, TD 166, s.319.

4-TK, KKA, TD 115, s.129a.

yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. Deştrevani ile beraber hasılı 1018 akçadır,(1).

983/1575 tahririnde de Karaca Foça kale adamlarının tımarıdır. Buğday, arpa, alef, burçak yetiştirilir. Yeldeğirmeni vardır. Hasılı 3175 akçadır,(2).

Her iki tahrir döneminde nüfusu olmayan bu mezranın, daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

15-Derecik:

937/1531'de 90. sırada olup, Karaca Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 5 hane, 2 mücerred ve 3 sipahizade kayıtlıdır. Buğday, arpa, pamuk, nohut, piyaz, susam ve aris yetiştirilir. Arıcılık ve hayvancılık yapılır. Mintıkada konar-göçer yörükler de bulunmaktadır. Hasılı 3121 akçadır,(3).

983/1575'de Karaca Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. Nüfus kaydı yoktur. Hasılı 5600 akça olup, en çok, buğday, arpa ve pamuk yetiştirilir,(4).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

1-BA, TD 165, s.157; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.132b.

3-BA, TD 165, s.156; BA, TD 166, s.319.

4-TK, KKA, TD 115, s.132b.

16-Düdüncik:

937/1531'de 69. sırada olup, Ayas Paşa'nın adamlarından Keyvan'ın tımarıdır. 2 hane kayıtlı olup, Bazdar'a ait 150 akça hasıllı 1 çiftlik yeri vardır. Hasıllı 2634 akça olup, en çok buğday, arpa ve pamuk yetiştirilir.¹⁾

983/1575'de Kasım ve Mustafa'nın tımarıdır. Hasıllı 4300 akça olup, en çok buğday, arpa ve pamuk yetiştirilir.²⁾ Ayrıca, 983/1575 tahririnde Doğancı Mezrası'nda Şehzade Lalası Cafer Bey'in hasları arasında hariçten ekilen 1 çiftlik, 500 akça hasıllı bir yer daha bulunmaktadır.³⁾

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

17/1-Eşreflü (Bu mezranın nisfidir):

937/1531'de 65. sırada olup, Hasan oğlu Mahmud'a aittir. 6 çiftlik yeridir. Hariçten ekilir. 3 hane kayıtlıdır. Buğday, arpa, burçak, nohut, susam, pamuk, bağ ve bostan yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. Ayrıca 6 neterin işlediği mezrası vardır. Hasıllı 5451 akçadır.⁴⁾

983/1575'de Hüseyin'in tımarıdır. 2 mücerred ve 4 hane kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de aynı

1-BA, TD 165, s.147-148; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.125a.

3-TK, KKA, TD 115, s.10a.

4-BA, TD 165, s.145; BA, TD 166, s.318.

çeşit ürünler yetiştirilip, 7000 akçalık hasıl elde edilmiştir(1).

17/2-Eşreflü (Bu mezranın diğer nisfidir):

937/1531'de 66. sırada, Dursun oğlu Kâmil'in timarı olan ve 3 hane kayıtlı bulunan Nasif Eşreflü'nün diğer nisfında 13 çiftlik yeri hariçten ziraat olunur ve öşrünü verirler. Burada da buğday, arpa, pamuk, burçak, susam, nohut, bağ ve bostan yetiştirilir. 3182,5 akça hasılı vardır(2).

983/1575'de Behzat'ın timarıdır. 13 çiftlik yer olup, hariçten ekilir. öşür ve rüsum verirler. Bu tahrir döneminde de buğday, arpa, mahlud, erzen, böğrülce, susam, nohut, burçak, pıyaz, pamuk, bağ ve bostan yetiştirilip rüsumu ile birlikte 4000 akçalık hasıl sağlanmıştı(3). Tarihsiz bir yörük defterinde 18 neter yörük kaydı vardır(4).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

18-Eynebeglü ve Bergoz:

937/1531'de 29. sırada olup, Bekir ve Kasım'ın timarıdır. 9 hane, 3 mücerred ve 1 Rum kayıtlıdır. Buğday, arpa, susam, böğrülce, nohut,

1-TK, KKA, TD 115, s.121b.

2-BA, TD 165, s.146; BA, TD 166, s.318.

3-TK, KKA, TD 115, s.126a.

4-TK, KKA, TD 125, s.30a.

penbe. bağ ve bostan yetiştirilir. 1 çiftliği. eskiden ortakçı yeridir. Hasılı 5804 akçadır(1).

983/1575'de Hasan. Bayram ve Behram'ın tımarıdır. 6 çiftlik yerdir. Buğday, arpa, alef, burçak, bakla, nohut, mercimek ve pamuk yetiştirilir. Otladı vardır. Hasılı 6300 akçadır(2).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

19-Furançalı:

937/1531'de Karaca Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. Buğday, arpa, nohut, mercimek, burçak, alef, bakla, pamuk ve bağ yetiştirilir. Arıcılık yapılır. Hasılı 3896 akçadır(3).

983/1575'de Karaca Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. Hasılı 5760 akça olup, en çok buğday, arpa ve bağ ürünü yetiştirilir(4).

Her iki tahrirde de nüfus kaydı yoktur. Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamıştır.

20/1-Göcek ve Rahim:

Mustafa ve Ahmet tımarıdır. 937/1531'de 14. sırada olup, 3 hane kayıtlıdır. Buğday, arpa, burçak,

---

1-BA, TD 165, s.122; BA, TD 166, s.317.

2-TK, KKA, TD 115, s.127a.

3-BA, TD 165, s.162; BA, TD 166, s.319.

4-TK, KKA, TD 115, s.1296.

nohut, susam, aler, bostan ve bağ yetiştirilir. Otlak ve sazlık alanları vardır. Hasılı 5105'dir.^{1,2}

983/1575'de Rahım mezzası ile birlikte ele alınmış olup, 1 hane ve 1 mücerred kayıtlıdır. Buğday, arpa, mahtut, alef, buręak, nohut, bęgrülce, mercimek, susam ve pamuk yetiştirilir. Otlak ve ağnam rüsumu hayvancılığın ve yörüklerin etkinliğini ifade eder. Elde edilen ürünlerin miktarı 1531'e göre iki kat artmış görünmektedir. Buna bağlı olarak hasılı 7000 akęaya ulaşmıştır.^{2,3} Yörük defterinde 10 nefer yörük kaydı vardır.^{3,4}

20/2-Göcek (Nam-ı diğer Züre):

Bu mezza aynı yerde iki ayrı tımar olarak tevcih edilmiştir. Buna göre tımarın birisi 937.1531'de 52. sırada olup, Murad ve Hamid'e aittir. 2 hane, 2 sipahizade kayıtlıdır. Buğday, arpa, susam, nohut, bęgrülce, buręak, erzen, pamuk ve bostan yetiştirilir. İki çiftlik yeri hariçten ekilir. resm-i zemin verirler. Hasılı 2864 akęadır. Diğer tımar ise aynı tahrirde 53. sırada olup, Pir Ahmet ve Balı Şerif'e aittir. 6 hane, 1 mücerred ve 2 sipahizade kayıtlıdır. Buğday, arpa, bostan, buręak, bęgrülce, nohut ve bağ yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. 2 çiftlik yer

1-BA, TD 165, s.113; BA, TD 166, s.317.

2-TK, KKA, TD 115, s.110a-b.

3-TK, KKA, TD 125, s.27b.

sipahızade eli altında ekip öşrünü verirler. Bir buçuk çiftlik hariçten ekilir. Hasılı 3957,5 akçadır,(1).

983/1575'de Ahmed'in zeametidir. 6 çiftlik yerdir. 1 mücerred, 5 hane kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de aynı ürünler elde edilip, 3000 akçalık hasıl elde edilmiştir,(2). Yörük defterinde Yund Dağı "Ellicı Cemaatı"nden 3 nefer kayıtlıdır,(3). 983/1575'de Menemen'e tabı Şehzade Lalası Cafer Bey'in hasları arasında bulunur. 3 çiftlik yeri olup, hariçten ekilir. Öşrünü verirler. Buğday, arpa, mahlut ve nohut yetiştirilir. Utlak resmi ile beraber hasılı 2000 akçadır,(4).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 5 avarız hanesi kaydı vardır,(5). Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

21-Gökliye ve Dibalıca:

937/1531'de Karaca Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 68 hane, 15 mücerred vardır. Toprağı tarıma elverişlidir. Buğday, arpa, burçak, böğrülce, susam, pamuk ve bostan ziraatı yapılır. Hasılı 25.000 akçadır,(6).

1-BA, TD 165, s.139-140; BA, TD 166, s.318.

2-BA, TD 115, s.114a.

3-TK, KKA, TD 125, s.143a.

4-TK, KKA, TD 115, s.105-106a.

5-BA, MMD 2782, s.15.

6-BA, TD 165, s.105-108; BA, TD 166, s.319.

983/1575'de Devlet-i Ali kâtiplerinden. Kâtip Abdurrahman'ın zeametidir. 4 şerifzade, 58 mücerred ve 72 hane kaydı vardır. 150 dönümlük kilisecik Mezrası ile defter harici olup, Büyük Şeyhlü köyüne dahil Karasulu mezrası ile birlikte hasılı 20.000 akçadır. Bu tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler elde edilir⁽¹⁾. Yörük defterinde de 37 neler yörük kaydı vardır⁽²⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 8 avarız hanesi vardır⁽³⁾. Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

22-Hamid:

937/1531'de 3 çiftlik yer olup hariçten ekilir. Iskender oğlu Mustara'nın tımarıdır. Buğday, arpa, burçak, nohut yetiştirilir. 766 akça hasılı vardır⁽⁴⁾.

983/1575'de Veli'nin tımarı olup, 3 çiftlik yerdir. Buğday, arpa, mahlud, bakla, nohut, burçak, pamuk ve bağ yetiştirilir. Arıcılık yapılır. Hasılı 1025 akçadır⁽⁵⁾.

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamıştır.

1-TK, KKA, TD 115, s.107a.

2-TK, KKA, TD 125, s.29a.

3-BA, MMD 2782, s.15.

4-BA, TD 165, s.146; BA, TD 166, s.318.

5-TK, KKA, TD 115, s.128b.

23/1-Kaba Abdi:

937/1531'de 44. sırada olup, Mir-i Ahuroglu Mehmed'in tımarıdır. 5 hane kayıtlıdır. İki ortak çiftliği vardır ve 2 çiftlik hariçten ekilip öşrünü verirler. Bugday, arpa, alef, susam ve pamuk yetiştirilir. Hasılı 305 akçadır.(1).

983/1575'de Mirza'nın tımarı olup, hariçten ekilen 4 çiftlik yerdir. Hasılı 480 akçadır.(2).

23/2-Kaba Abdi (Bu mezranın diğer birimidir):

937/1531'de 68. sırada olup, hassa kayıtlı Karaca Foça kale adamlarının ve sipahilerinin tımarıdır. 5 çiftlik yerdir. hariçten ekilip öşrünü verirler. Fakat, defter-ı sabıkada 2 çiftlik ortak ekilmiş. Şimdiki zamanda öşrünü verirler. Bugday, arpa, alef, susam, pamuk yetiştirilir. Hasılı 1206 akçadır.(3).

983/1575'de Karaca Foça Kal'ası, Kale adamlarının tımarı olup, hariçten ekilen 5 çiftlik yerdir. Hasılı 1200 akça olup, hayvancılık yapılır.(4).

983/1575 tarihli tahrirde her iki birimde de nüfus kaydı yoktur.

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

1-BA, TD 165, s.135; BA, TD 166, s.317.

2-TK, KKA, TD 115, s.128b.

3-BA, TD 165, s.147; BA, TD 166, s.319.

4-TK, KKA, TD 115, s.130b.

24-Kanamış:

937/1531'de 59. sırada olup, Sah Oglu Divane Ali'nin tımarıdır. Buğday, arpa, böğrölce, susam, pamuk, burçak, bağ ve bostan yetiştirilir. 4834 akça hasılı vardır. Ayrıca, Nısıf Kanamış olarak anılan bir kısım olup, burası, Divane Ali ile Ali b. Şadan'nın tımarıdır. 1 hassa çiftliği vardır. 5 çiftlik yeri hariçten ekilir. 60 dönümü yayalar ve müsellemler elindedir. Buğday, arpa, pamuk, susam, burçak, böğrölce, incir ve bostan yetiştirilir. Hasılı 4167 akçadır(1).

983/1575'de Fazlullah'ın zeametidir. 4 mücerred ve 16 hane kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler elde edilip, ağıl, ganem ve deştevani rüsumuyla birlikte hasılı 11.000 akçaya ulaşmıştır(2). Yörük defterinde 12 nefer yörük kaydı vardır(3).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

25-Kara:

1531'de 74. sırada olup, Mehmet ve Müstak'ın tımarıdır. 5 hane, 1 mücerred kayıtlıdır. Buğday, arpa, nohut, burçak, biber, susam, pamuk ve bostan

---

1-BA, TD 165, s.142; BA, TD 166, s.318.
2-TK, KKA, TD 115, s.114b.
3-TK, KKA, TD 125, s.26a.

yetiştirilir. 12 çiftlik yer hariçten ekilir. Öşürün ve rüsumun verirler. Hasılı 3302 akçadır(1).

983/1575'de Ahmet'in tımarı olup 10 çiftlik yerdir. Hariçten ekilip öşür ve rüsum verirler. 3 hane kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler elde edilip ağıl ve otlak rüsumu ile birlikte 3745 akçalık hasıl elde edilmiştir(2). Yörük defterinde 22 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 2 nefer kaydı vardır(3).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbiti sırasında Karaağaç olarak anılıp, 2 avarız hanesi kaydı vardır(4).

Günümüzde Aliaga'ya bağlı bir köy olarak varlığını sürdürmektedir(5).

26-Karaman:

937/1531'de 78. sırada olup, Yusuf ve Ali'nin tımarıdır. Bugday, arpa, alet, burçak, nohut, incir, pamuk, badem, böğrölce, zeytin, zerdalü, bağ ve bostan yetiştirilir. Hasılı 3869 akçadır(6).

983/1575'de Mehmet ve Abdürrahim'in tımarıdır. Eski defterlerde çeltük ekülüp öşürünün verildiği belirtilir. Bugday, arpa, mahlut, aler.

1-BA, TD 165, s.150; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.113b.

3-TK, KKA, TD 125, s.25b, 142b.

4-BA, MMD 2782, s.13.

5-izmir İstatistik Yıllığı, 1930-1931, s.65; Genel Nüfus Sayımı, 1990, 35 izmir, s.5.

6-BA, TD 165, s.152; BA, TD 166, s.319.

burçak, nohut, palamut, bağ ve bostan yetiştirilip, 10.000 akçalık hasıl elde edilmiştir,1,1.

Her iki tahrir döneminde de nüfusu olmayan bu mezranın, daha sonraki dönemlerde kaydına rastlanmamaktadır.

27-Karapınar ve Sakallı:

937/1531'de Yenice Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. Yedi çiftlik yerdir. Hasılı 1000 akçadır,2,1.

983/1575'de Yenice Foça Kal'ası. Kale adamlarından Topçu Mehmet'in tımarı olup, yedi çiftlik yerdir. Hasılı 1000 akça olup, en çok, bağ ürünü, buğday ve resm-i zemin ile tapu-yu zemin geliri sağlanır,3,1.

Her iki tahriri döneminde de nüfusu olmayan bu mezranın, daha sonraki dönemlerde kaydına rastlanmamaktadır.

28-Karayakuplu:

937/1531'de Ahmet ile Kasım'ın tımarıdır, 6 hane, 3 mücerred, 1 piri fani kayıtlıdır. Buğday, arpa, susam, böğrülce, nohut ciraatı yapıp, bağ yetiştirilir.

1-TK, KKA, TD 115, s.125a.

2-BA, TD 165, s.162; BA, TD 166, s.320.

3-TK, KKA, TD 115, s.132b.

Eskiden, boz kum yer olup, üzerine su yürümüş, 100 dönümdür. Hasılı 4791 akşadır.,.,.

989/1575'de Hüseyin'in tımarıdır. 1 mücerred ve 4 hane kaydı vardır. Bu tahrir döneminde de buğday, arpa, erzen, mercimek, böğrölce, susam, nohut, burçak, piyaz, pamuk, bostan ve bağ yetiştirilir. Otlakları vardır. Hasılı 6100 akşadır.,.,. Yörük defterinde 12 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden de 3 nefer kaydı bulunmaktadır.,.,.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, 3 avarız hanesi vardır.,.,.

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

29-Kargucak:

937/1531'de 88. sırada olup, Yusuf oğlu Hüseyin'in tımarıdır. Buğday, arpa, burçak, pamuk, saz, bağ ve çeltük yetiştirilip 2000 akşalık hasıl elde edilmiştir.,.,.

983/1575'de Ali ve Ahmet'in tımarıdır. Bu tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler elde edilip, 3000 akşalık hasıl elde edilmiştir.,.,.

-
- 1-BA, TD 165, s.109; BA, TD 166, s.317.
  - 2-TK, KKA, TD 115, s.121a.
  - 3-TK, KKA, TD 125, s.27a-142b.
  - 4-BA, MMD 2782, s.14.
  - 5-BA, TD 165, s.155; BA, TD 166, s.319.
  - 6-TK, KKA, TD 115, s.127b.

Her iki tahrir döneminde de nüfusu olmayan bu mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

30-Kayalı:

937/1531'de 101. sırada olup, Yeni Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 17 çiftlik yeri vardır. Bugday, arpa, alet, burçak, nohut, bakla ve pamuk yetiştirilir. Arıcılık yapılır. Hasılı 1080 akçadır.,.,.

937/1575'de Kayalı Dere olarak anılan bu mezra, Yenice Foça Kal'ası, kale adamlarının tımarı olup, 17 çiftlik yerdir. Hasılı 4200 akçadır. En çok, bugday, arpa ve tapu-yu Zemin geliri elde edilmiştir.,.,.

31-Kıran:

937-1531'de 95. sırada olup, Yenice Foça Kal'ası, kale adamlarının tımarıdır. 10 çiftlik yeri vardır. 1 hassa çiftliği vardır. Bugday, arpa, alet, nohut, burçak, bakla, mercimek, pamuk ve bağ yetiştirilir. Hasılı 3385 akçadır.,.,.

1-BA, TD 165, s.160; BA, TD 166, s.320.
2-TK, KKA, TD 115, s.131b.
3-BA, TD 165, s.158; BA, TD 166, s.320.

983/1575 Yenice Foça kal'ası kale adamlarının
tımardır. 11 çiftlik yerdir. Hasılı 4500 akça olup, en
çok bağ ürünü, buğday ve arpa yetiştirilir.

Her iki tahrir döneminde de nüfusu olmayan bu
mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına
rastlanmamaktadır.

32-Kirpayan:

937/1531'de 80. sırada olup, Mirliva
hassıdır. 4 çiftlik yerdir. Hariçten ekilir. 2 hassa
çiftliği vardır. Buğday, arpa, alet, burçak
yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. Hasılı 924
akçadır.

983/1575'de şehzade hasları arasında tahrir
edilmiştir. 6 çiftlik yer olup hariçten ekilir.
Hayvanat öşrü ve otlak rüsumu ile birlikte hasılı 924
akçadır.

Her iki tahriri döneminde de nüfusu olmayan
bu mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına
rastlanmamaktadır.

1-TK, KKA, TD 115, s.132a.

2-BA, TD 165, s.152; BA, TD 166, s.316.

3-TK, KKA, TD 115, s.105a.

33-Kındutman:

937/1531'de 84. sırada olup, İsa ve Mehmed'in tımarıdır. 2 hane kayıtlıdır. 8 çiftlik yer hariçten ekilip öşürünü verirler. Buğday, arpa, pamuk, burçak, mercimek, nohut ve susam yetiştirilir. Bu mntıkada konar-göçer yörükler de vardır. Deştrevani ile birlikte hasılı 3796 akçadır.,.,.

983/1575' de şehzade Lalası Ca'fer Beg'in haslarındanndır. 9 çiftlik yerdir. Hariçten ekilip, öşür ve rusumun verirler. Buğday, arpa, nohut, burçak, alaf, mercimek, susam ve pamuk yetiştirilir. Ağıll ve otlak resmin alınır. Hasılı 5000 akçadır.,.,. Bundan da muhitte konar-göçer Türkmenlerin var olduğu anlaşılır.

983.1575 tahririnde nurus kaydı bulunmayan bu mecranın daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

34-Konurcalı:

937/1531'de 67. sırada olup, Karaca Foça Kal'ası, kale adamlarının tımarıdır. 2 hane. 1 ma'lul kayıtlıdır. Buğday, arpa, pamuk, burçak, susam, nohut, zeytün, böğrülce, incir, bağ ve bostan yetiştirilir. Arıcılık yapılır. Hasılı 5653 akçadır.,.,.

1-BA, TD 165, s.153-154; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.105b.

3-BA, TD 165, s.147; BA, TD 166, s.139.

983/1575'de Karaca Foça Kal'ası kale adamlarının tımarıdır. Hasılı 8700 akça olup, en çok buğday, arpa ve pamuk yetiştirilir,1,1.

983/1575 tarihli tahrirde nüfus kaydı olmayan bu mezranın, daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

35-Koziuca:

937/1531'de 70. sırada olup, Ayas Paşa'nın adamlarından Keyvan'ın tımarıdır. 1 hassa çiftliği vardır. 5,5 çiftlik yerdir ve hariçten ekilip öşrünü verirler. Buğday, arpa, pamuk, alet, burçak, susam, nohut, mercimek yetiştirilir. Hasılı 1382.5 akçadır,2).

983/1575'de Kasım ve Mustara'nın tımarıdır. Boş bir köydür. 80 dönümlük yer Lala Cafer'in uhdesindedir. Ayrıca 6 çiftlik yer hariçten ekilip, öşür ve rüsum verirler. Buğday, arpa, alet, burçak, nohut, mercimek, susam, pıyaz ve pamuk yetiştirilip 2700 akçalık hasıl elde edilmiştir,3).

Her iki tahriri döneminde de nüfus kaydı olmayan bu mezranın, daha sonraki zamanda kaydına rastlanmamaktadır.

1-TK, KKA, TD 115, s.130a.

2-BA, TD 165, s.148; BA, TD 166, s.319.

3-TK, KKA, TD 115, s.125a.

36-Köklücek (Hacı Ali Bağ dahi derler):

937/1531'de 58. sırada olup, Eski Foça Kalesi kale adamlarının tımarıdır. 1 hassa çiftliği vardır. 16 çiftlik yeri olup hariçten ekilir. 336 akçalık rüsumu vardır. Buğday, arpa, burçak, nohut, banya, pamuk, keten ve bağ yetiştirilir. Arıcılık ve hayvancılık yapılır. Hasılı 5737 akçadır,^{1,1,1}.

983/1575'de Karaca Foça Kal'ası kale adamları ile Halil'in tımarıdır. 1 hassa çiftliği ile 16 normal çiftlik yeri olup, hariçten ekilir. Hasılı 7160 akça olup, en çok, buğday, bağ ürünü ve arpa yetiştirilir,^{2,2}.

Her iki tahrir döneminde de nüfusu olmayan bu mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

37-Kuzucuk:

937/1531'de 96. sırada olup, Yenice Foça kal'ası kale adamlarının tımarıdır. 1 hassa çiftliği ile dört de normal vardır. Buğday, arpa, burçak, bakla, pamuk, nohut, aris ve bağ yetiştirilir. Hasılı 3543 akçadır,^{3,3,3}.

983/1575'de Yenice Foça Kal'ası kale adamlarının tımarı olup, 5 çiftlik yeridir. Hasılı 7100

1-BA, TD 165, s.141-142; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.129a.

3-BA, TD 165, s.158; BA, TD 166, s.320.

akça olup, en çok bağ ve kesik, buğday ve arpa yetiştirilir(1).

Her iki tahrir döneminde de nürusu bulunmayan bu mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

38-Ortaca ve Kilise:

937/1531'de, Mücahitoglu Süleyman'ın tımarıdır. 11 hane, 9 mücerred, 1 sipahizade kayıtlıdır. Arazisi tarıma elverişlidir. Buğday, arpa, burçak, alef, nohut, susam ve pamuk ziraatı yapılır. Hasıllı 5151'dir(2). Kilise Mezrası ise 937/1531'de 93. sırada olup, Karaca Foça Kala'sı kale adamlarının tımarıdır. 1 hassa çiftliği vardır. 6 çiftlik veridir. Harıçten ekilir. Buğday, arpa, alef, burçak, nohut, pamuk, peyam ve bağ yetiştirilir. Kurbağalı Kuyu mezrası ile birlikte hasıllı 5018 akçadır(3).

983/1575 tahririnde Ortaca Mezrası'nda 14 mücerred, 19 hane kaydı, Kilise Mezrası'nda 1 imam, 21 mücerred ve 23 hane kaydı bulunmaktadır. Buğday, arpa, mahlüt, burçak, nohut, pamuk, mercimek ve susam yetiştirilip, rüsum ile birlikte 8000 akça hasıllı vardır(4). Tarihsiz bir yörük defterinde Ortaca Mezrası'nda 8 nefer yörük, Kilise Mezrası'nda 13 nefer

1-TK, KKA, TD 115. s.132a.

2-BA, TD 165. s.104-105; BA, TD 166. s.317.

3-BA, TD 165. s.157; BA, TD 166. s.230.

4-TK, KKA, TD 115. s.110b-111a.

yörük. Yund Dağı "Ellicı Cemaatı"nden de Ortaca'da 2. Kilise'de 3 nefer bulunmaktadır.,.,.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 6 avarız hanesi vardır.(2),.

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

39-Ömürlü ve Bayramlı:

937/1531'de 63. sırada olup, 3 hane kayıtlıdır. Buğday, arpa, aler, burçak, bamya, nohut, mercimek, pamuk ve bağ yetiştirilir. 7 çiftlik "Boz yatur" yeri vardır. 3 zeamet çiftliği hariç, elindedir. Hassa çeltük sahası vardır. Hasılı 5766 akçadır.(3),.

983.1575'de Karamolla'nın zeametidir. Bu tahrir döneminde de önceki ürünlere ilâveten mahlut, bakla ve susam yetiştirilir. Otlak, kışlak ve deştevani rüsumu ile birlikte hasılı 13.000 akçadır.,.,. Yörük defterinde 20 neter yörük kaadı vardır.(4),.

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

40/1-Sınurcalı (Bu mezranın nisfidir):

937/1531'de 6 hane, 4 mücerred kayıtlıdır. Mehmet'in tımarıdır. Buğday, arpa, burçak, neft, susam.

1-TK, KKA, TD 125, s.28a.

2-BA, MMD 2782, s.14.

3-BA, TD 165, s.145; BA, TD 166, s.318.

4-TK, KKA, TD 115, s.113a.

5-TK, KKA, TD 125, s.32a.

bağ ve bostan yetiştirilir. Çayırılık alanını Gediz suyu basup, suyun öte geçesinde kalan reaya "kara" üzerinden kabul eylediler. Hasılı 4031 akçadır(1).

983/1575'de Dergah-ı Alı çavuşlarından Ahmet Çavuş'un zeametidir. 13 hane ve 15 mücerred. toplam 28 nefer kayıtlıdır. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler elde edilip, 4033 akça hasil sağlanmıştı(2). Yörük defterinde 13 nefer yörük kaydı bulunmaktadır(3).

40/2-Sinurcalı (Bu mezranın diğer nisfidir):

937.1531'de İlyas ve Keksud'un tımarıdır. 17 hane, 11 mücerred kayıtlıdır. Buğday, arpa, piyaz, bostan ve pamuk yetiştirilir. Hasılı 3377 akçadır(4).

983.1575'de aynı Ahmet Çavuş'un zeametidir. 5 mücerred ve 10 hane kaydı vardır. Aynı çeşit ürünler elde edilip, 3377 akça hasil sağlanmıştı(5). Tarihsiz bir yörük defterinde 5 nefer yörük kaydı vardır(6).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 3 avarız hanesi vardır(7).

Daha sonraki defterlerde kaydına rastlanmamaktadır.

- 1-BA, TD 165, s.110-111; BA, TD 166, s.317.
- 2-TK, KKA, TD 115, s.108b.
- 3-TK, KKA, TD 125, s.25a.
- 4-BA, TD 165, s.111; BA, TD 166, s.17.
- 5-TK, KKA, TD 115, s.108b.
- 6-TK, KKA, TD 125, s.32b.
- 7-BA, MMD 2782, s.14.

41-Sofu Deresi:

938/1575'de Şehzade hasları arasında değerlendirilir. Bağ, bahçe ve hayvanattan alınan öşür ile resm-i zemin ve diğer rüsumdan 8165 akçalık hasıl sağlanmıştır. Ayrıca, Sögütçük mezrasından sağlanan otlak resmi, Hasan, Nebi ve Pir Ahmed'in tımarı olarak tevcih edilmiş ve Sofu Deresi'nin toplam hasılı 9000 akçaya ulaşmıştır⁽¹⁾. Yörük defterinde 46 nefer yörük ile Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 54 nefer kaydı bulunmaktadır⁽²⁾.

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 3 avarız hanesi vardır⁽³⁾.

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

42-Subaşı:

937/1531'de 87. sırada olup, Ali oğlu Ümmet'in tımarıdır. 10 çiftlik yeri harıftan ekilip öşürünü verirler. Buğday, arpa, burçak, payam, nohut ve bağ yetiştirilir. Hasılı 1772 akçadır⁽⁴⁾.

938/1575'de Yusuf'un tımarıdır. 10 çiftlik yer olup harıftan ekilir, öşür ve rüsum verirler. Bu tahrir döneminde de benzer ürünler elde edilip, 4000 akçalık hasıl sağlanmıştır⁽⁵⁾.

1-TK, KKA, TD 115, s.125b.

2-TK, KKA, TD 125, s.25a-140b.

3-BA, MMD 2782, s.15.

4-BA, TD 165, s.154-155; BA, TD 166, s.319

5-TK, KKA, TD 115, s.126b.

Her iki tahrir döneminde de nüfusu olmayan bu mezranın, daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

43-Tekürlü:

937/1531'de 77. sırada olup, reayası yoktur. Bekri Mustafa'nın tımarıdır. 5 çiftlik yerdir. Hariçten ziraat edip öşrün ve rüsumun verirler. 2 hassa çiftliği vardır. Bugday, arpa, pamuk, nohut, burçak, alef ve mercimek yetiştirilir. Degirmeni ve çayırıkları vardır. Hasılı 1699 akçadır⁽¹⁾.

983/1575'de Anadolu Mirmirani'ndan Ramazan Çavuş'un tımarıdır. Bu tahrir döneminde de 5 çiftlik yeri olup, hariçten ekilir. 2 hassa çiftliği vardır. Degirmeni ve çayırıkları olup, arıcılık da yapılır. Hasılı 3000 akçadır⁽²⁾.

Her iki tahrir döneminde de nüfusu olmayan bu mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamıştır.

44-Uzunek:

937/1531'de 102. sırada olup, Yeni Foça kal'ası kale adamlarının tımarıdır. Hasılı resm-i ağılve resm-i kovan ile birlikte diğer rüsumun toplamı olarak 650 akçadır⁽³⁾.

1-BA, TD 165, s.151-152; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.120a.

3-BA, TD 165, s.160; BA, TD 166, s.320.

983/1575'de Yeni Foça Kal'ası Dizdarı İbrahim'in tımarıdır. İskan kaydı yoktur. Buğday, arpa ve bağ yetiştirilip, otlak ve kışlak rüsumu ile birlikte hasılı 1000 akçadır(1).

Her iki tahrir döneminde de nüfusu olmayan bu mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

45-Varsa git:

937/1531'de 83. sırada olup, Baki, Pir Ahmet ve Ahmet'in tımarıdır. Eski defterde kayıtlı hassa on çiftlik yeri vardır. Buğday, arpa, alef, burçak, bakla, pamuk, susam ve bağ yetiştirilir. "Ağıl resmi"nin olmasından çevrede konar-göçer yörüklerin bulunduğu anlaşılır. Deştrevani ile birlikte hasılı 3799 akçadır(2).

983/1575 tahririnde 10 çiftlik yer işlenip aynı çeşit ürün yetiştirilir. 6415 akça hasılı vardır(3).

Yörük defterinde, Yund Dağı "Ellici Cemaati"nden 5 nefer kaydı vardır(4).

Daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

1-TK, KKA, TD 115, s.121b.

2-BA, TD 165, s.153; BA, TD 166, s.319.

3-TK, KKA, TD 115, s.110b.

4-TK, KKA, TD 125, s.143b.

46-Yaya:

937/1531'de 82. sırada olup, Hamzabeglü Zaim Bekir'in tasarrufundadır. 1 hassa çiftliği, 19 çiftlik yeri vardır. Bugday, arpa, pamuk, bakla, nohut, alef ve burçak yetiştirilir. Resm-i zemin ve deştevani ile birlikte hasılı 1657 akçadır,(1).

983/1575'de Zaim Rüstem'in tasarrufundadır. Aynı miktar çiftlik işlenir. Aynı ürünler elde edilmekle beraber, bu tahrir döneminde mercimek ve bağ yetiştirilmiştir. Otlak, kışlak ve ağıl rüsumu önemli bir yer tutup, hasılı 3499 akçaya ulaşmıştır,(2).

Her iki tahrir döneminde de nüfusu olmayan bu mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır.

47-Yegan:

937/1531'de 79. sırada olup, Iskender oğlu Pir Ali'nin tımarıdır. 10 çiftlik yerdir. Bugday, arpa, alef, pamuk, nohut, burçak yetiştirilir. Hayvancılık yapılır. Hasılı 1366 akçadır,(3).

983/1575'de Solak Rüstem ile Mehmet'in tımarıdır. 10 çiftlik yer olup, bu tahrir döneminde de aynı çeşit ürünler elde edilmiş ve 4799 akçalık hasıl sağlanmıştır,(4).

1-BA, TD 165, s.153; BA, TD 166, s.319.

2-TK, KKA, TD 115, s.112b.

3-BA, TD 165, s.152; BA, TD 166, s.319.

4-TK, KKA, TD 115, s.120b.

Her iki tahrir döneminde de nüfusu olmayan bu
mezranın daha sonraki zamanlarda kaydına
rastlanmamaktadır.

C-Menemen'de Yaya Çiftlikleri:

Osmanlı Devleti'nde askeri bakımdan yayaların önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Bu devletin kurulduğu dönemde "Yaya ve Müsellem" olarak anılan askeri bir güç vardı. İşte Osmanlı Devleti'nin ordu teşkilâtında önemli bir yeri olan yaya ve müsellemler sefere gittikleri zaman belirli bir maaş almakta idiler.

Ocak esasına göre teşkilâtlanan yaya ve müsellemler, maaşlarına mukabil bir çiftlik tasarruf eden, avarız-ı divaniyyeye karşılık bir hizmetle yükümlü tutulan bir yaya ve bir yamaktan oluşan bir ünitedir. Vazifeleri ve vergi muafiyetleri sebebiyle askeri statü içinde yer alırlar. Yaya ocaklarının nüfusu, XV. yüzyılda 2-4, Süleyman Kanunnamesi'nde 6-7 ve XVI. yüzyılda 4-15 kişi olarak kaydedilmesine rağmen, XVI. yüzyıl defterlerinde "beray-ı tezekkür" kaydedilen küçük çocuklar ile ocakların varlığı ile 40-50 kişiye yükselmektedir. Anadolu yayaları, tasarruf ettikleri çiftliği eşit şartlarda işlerler. Sefere giden yamak bile olsa yaya, diğerleri onun yamaklarıdır. Rumeli yaya teşkilâtında uygulama farklıdır. Ocaga tahsis edilen çiftlik, baş ve yamak hissesi olarak iki kısma ayrılmıştır. Herkes kendi hissesinin hak sahibidir. Anadolu ve Rumeli yaya ocaklarında, yaya ve yamaklar isterlerse, "harbe darbe kadir" oğul, akraba ve azat edilmiş kullarını

üzerlerine yamak olarak kaydettirebilmekte idiler. Yaya ve müsellemler, tımarlı sipahi teşkilâtının dışında ayrı bir sancak teşkilâtına sahiptirler. Yaya ve müsellemler dâğınık bir şekilde, sipahiye ait köylerde oturmuş olsalar bile, oturdukları yerler yaya yeri sayılıp, sipahinin tasarrufu dışında kalırlar(1).

Fütühatın genişlemesi ile birlikte askeri teşkilâta meydana gelen gelişmelerin bir sonucu olarak, maden, tersane, inşaat ve nakliyet gibi hizmetlerde istihdam edilmişlerdir(2).

Yaya ve müsellemlerin vazife itibarıyla bir ayrılıkları yoktur. Menşe olarak yorükler ve köylerde oturan reayaya uzanmakta olup, ilk teşkilât fikrini Candarlı Kara Halil Paşa ile Alaeddin Paşa belirlemiştir. Güçlü ve kuvvetli Türk gençlerinden yaya ve atlı olmak üzere biner kişilik birlikler kuruldu ve bunlara savaş zamanında önce birer, sonra ikişer akçalık gündelik verilmesi kararlaştırıldı. Savaş olmadığı zamanlarda ise ziraat yapmak üzere kendilerine toprak tahsis edilip, vergiden muaf tutuldular. Başlangıçta yayaların arasında bulunan atlı askerleri birtakım vergilerden muaf olanları müsellemler olarak

---

1-Muzaffer Arıkan, Yaya ve Müsellemlerde Toprak Tasarrufu, Atatürk Konferansları VIII, 1975-1976, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s.175-178.

2-İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları I, Ankara 1984. s.2; Mustafa Akdağ, a.g.e., I, s.410-412; M. Feridun Emecen, a.g.e., s.142; Yusuf Halaoğlu, XVI-XVII. yy.da Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 1991, s.35.

anıldı. Zaman içinde yaya ve müsellemlerin arasına başıboş kimselerin (haymana), bağışlanmış kulların, kul oğullarının ve gayrimüslimlerin dahi kaydedildikleri görülmektedir.,.,.

Yaya ve müsellemler, sefer veya hizmet vaki oldukça, altı aylık nöbetler halinde hizmete koşan ocaklar olarak teşkilâtlanmışlardır. Bu "Ocak" tabiri, bir yaya ve yamakları ile birlikte tasarruf edilen bir çiftliğe tekabül edip, belirli bir hizmetle mükellef olan ve bunun karşılığında tekalif ve avarız vergisinden muat bulunan "askeri" yapıya sahip bir üniteyi ifade eder. Müsellemler, yayalarla birlikte ifade edilerek ayrı bir teşkilâtı kastedmeyip kelime manasının karşıladığı üzere hizmet karşılığı bazı vergilerden muafiyeti ifade eder. Piyadegan defterlerinin tetkikinden de anlaşılacağı üzere, Osmanlı Devleti'nin askeri yapısının çekirdeğini oluşturan piyadeler, gerek çiftlik ve gerekse yaya-yamak mevcudu bakımından Saruhan Sancağı'nda önemli bir duruma sahip bulunmaktaydılar. Fakat XVI. yüzyıldan itibaren ise ehemmiyetlerini kaybettikleri, sayılarının azalmasından anlaşılmaktadır. Daha Urhan Bey zamanından itibaren, yaya ve müsellemlerin saltanata ve divana bağlı esas ordu olmaktan çıkarılıp, onların vilâyet

---

1-Ahmet Refik, a.g.e., s.43; M. Feridun Emecen, a.g.e., s.143; Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., 35; Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e., III, s.608-609.

kuvvetleri kadrosu içinde yardımcı bir askeri teşkilât haline konulmasından sonra yerlerine azaplar ve sipahi zümresi geçirilmiş bulunuyordu.,.,.

Yaya defterlerinin incelenmesinden, karşılaşılan kayıtlar arasında, 13-14 yaşın altında iki yaşa kadar yamak kaydına rastlanmaktadır. Bundan, erkek nüfusun daha erken zamanda tesbiti ve askeri hizmete hazırlanması için yapılmış bulunan planlı çalışmanın varlığı anlaşılmaktadır. Defterlerde "yarayınca eşer kaydı" 14 yaşın altındaki çocuklar içindir. Çünkü 14 yaş, bilfiil hizmete gitme işinin temel yaşıdır. İşte bu şekilde, defterlerde yaşların özellikle belirlenmesi, gerek ocakların alt yapıya sahip olup teşekkülünün kaynağını tesbit etmek ve gerekse hizmete gidebilecek durumdaki yayaların gerçek sayılarının tesbiti bakımından dikkate değer bir uygulamadır.,.,.

Yaya teşkilâtı hakkındaki bu kısa açıklamalardan sonra, Menemen'deki yaya çiftliklerini şöyle sıralabiliriz:

1-Ahmet Çiftliği:

892/1487 tarihinde Turhanbey Köyüne tabi olup, 1 yaya, 1 Sülebeğlü'de Süleyman Çiftliği'nden

---

1-M. Feridun Emecen, a.g.e., s.144; Mustafa Akdag, a.g.e., s.413.
2-M. Feridun Emecen, a.g.e., s.144-145.

ayrılan ve 3 kendi kadrosunda olmak üzere, 4 yamak, 3 eski ve 3 yeni mürdesi vardır⁽¹⁾.

952/1545 tarihli tahrire göre de Turhan bey köyüne tabidir. 1 yaya, 1 yamak ve Menteşe Livası'nda Savcı Çiftliği'nden haliya verilen 2 yamak ile birlikte 3 yamak bulunmaktadır. 60 dönüm ziraat arazisi, 150 akça gallâtı ve 7 yeni mürdesi vardır⁽²⁾.

Daha sonra yapılmış bulunan tahrirlerde kaydına rastlanmamıştır.

2-Aksu (Akhasan) Çiftliği:

983/1575 tarihli tahrire göre Gökçe Köyüne tabi olup, Harun köyünden 1 yaya, Görece köyünden 2, Eynesi Deresi'nden 2, Karayakalı Çiftliği'ne verilen 2 ve kendi kadrosunda da 2 yamak olmak üzere toplam 8 yamağı vardır. Çiftlik-i satılmış ki, Aksu Çiftliği'ne iki yük verildi. 4 yeni mürdesi ve Satılmış Çiftliği'nden 1 eski mürdesi, 100 dönüm ziraat arazisi, 300 gallâtı ve deştianisi vardır⁽³⁾. Mirasçısı kalmadığı⁽⁴⁾ belirtilen bu çiftliğin, 990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer aldığı ve aynı ölçülerdeki ziraat arazisi ile 2960 akça hasıla sahip olduğu görülmektedir⁽⁵⁾.

1-BA, TD 48, s.274.

2-BA, TD 239, s.24.

3-BA, TD 568, s.26.

4-BA, TD 568, s.34.

5-TK, KKA, TD 103, s.49a.

3-Deniz Çiftligi:

892/1487 tarihinde mahlül olduğu sebepten, gelinos(?) yayabaşlılığından Menemen tevabinde Hamza Beglü'den 1 yaya, 5 yamak, 5 eski ve 1 yeni mürdesi vardır. Gökçe Ahmet Oglu Pazarlı Çiftligi'ne zammolundu. İki eşerler(1).

952/1545 tarihinde 1 yaya, ikisi İsa ve Süleyman Çiftligi'nden, ikisi Seyrek'te Hamza Çiftligi'nden haliya verilen yamaklar ile birlikte 7 yamağı vardır. 3 eski ve yeni mürdesi bulunan bu çiftliğin 120 dönüm ziraat arazisi, 250 akçalık gallât ve bagatı vardır. Gökçe Ahmet oğlu Pazarlı Çiftligi'ne sabıka zammolunup, iki eşerlerimiş kemakan mukarrer(2).

4-Ekmekçi Mehmet Çiftligi:

892/1487 tarihinde Yanuk Köyü'ne tabi olup 1 yaya, 1 yamak ve 6 mürdesi vardır. İsa Çiftligi'ne zammolundu. İki eşerler(3).

952/1545 tarihinde 1 yaya, 6 yamak ile Kızılköy'de Halil Çiftligi'nden haliya verilen 3 yamak ile birlikte 10 neferi, 5 yeni mürdesi, 80 dönüm ziraat arazisi ve 300 gallâtı vardır(4).

1-BA, TD 48, s.268.

2-BA, TD 239, s.20.

3-BA, TD 48, s.272.

4-BA, TD 239, s.19.

983/1575 tarihinde Yanuk Köyü'nden 1 yaya, 8 yamak, 7 eski mürde, 2 yeni mürde, 80 dönüm ziraat arazisi ve 300 akça gallâtı vardır(1).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik, 80 dönüm ziraat arazisine ve 2788 akça hasıla sahiptir(2).

5/1-Eynebegi Çiftliği:

892/1487 tarihinde Gökçe Köy'e tabidir. 1 yaya, 3 yamak ve 2 mürdesi vardır(3).

952/1545 tarihinde 1 yaya, 1 pir, 2 Sofu Deresi'nde Hıdır Çiftliği'nden, 2 Hüseyin Çiftliği'nden verilenler ile birlikte 9 yamak, 4 eski ve 5 yeni mürdesi vardır. 130 dönüm ziraat arazisi ve 300 akça gallâtı olup, Oruç Gazi Çiftliği'ne zammolunduğu her seferde iki eşerler deyü Defter-i Cedide kaydolundu(4).

983/1575 tarihinde Menemen'e tabi Süleymanlı Köyü'nden 1 yaya, 4 yamak, 1 eski ve 10 yeni mürdesi, 112 dönüm ziraat arazisi ve 500 akça galâtı vardır(5).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar ve zeamet statüsüne bağlanıp, aynı alan ölçüsü ile 2413 akça hasılı vardır(6).

-
- 1-BA, TD 568, s.32.
  - 2-TK, KKA, TD 103, s.46b.
  - 3-BA, TD 48, s.269.
  - 4-BA, TD 239, s.15.
  - 5-BA, TD 568, s.25.
  - 6-TK, KKA, TD 103, s.47b.

5/2-Eynebegi Çiftligi:

Yanık Köyü'ne tabidir. Güzelhisar'a tabi Egriyar Köyü yakınındadır. Bu çiftligi Timur Celebi ve Çağatay nam-ı kimesneler tasarruf ederlerimiş. Menemen'e tabi Hasanlar Köyü'nden 1 yaya, 2 yamak ile Süleymanlı Köyü'nden 2 yamak daha dahil olmak üzere toplam 9 yamağı, 7 eski ve 5 yeni mürdesi olup, 150 dönüm ziraat arazisi ile 200 akça gallâtı vardır(1). Ancak bu çiftligin yeni kayda göre mirasçısının kalmadığı belirtilmektedir(2).

6-Eynebeyoglu Eyne Çiftligi:

Gökçe köyüne tabidir. 892/1487 tarihinde 1 yaya, biri Göçeri Köyü'nde Kuşluoglu Yağmur Çiftligi zimamlarından olan 3 yamağı, 1 eski ve 8 yeni mürdesi vardır(3).

952/1545 tarihinde Kızılca Turud Çiftligi'nden haliya verilen 1 yamak, Delüca Çiftligi'nden haliye verilen 1 yamak, Karaca İlyas Çiftligi'nden haliye verilen 1 yamak, Küçük Yahşelü'de Ali Hoca Çiftligi'nden haliye verilen 3 yamak kendi kadrosundaki bir yamak ile birlikte 7 yamağı, 3 yeni mürdesi, 200 dönüm ziraat arazisi ve 200 akça gallâtı vardır(4).

1-BA, TD 568, s.32.

2-BA, TD 568, s.34.

3-BA, TD 48, s.271.

4-BA, TD 239, s.21.

983/ 1575 tarihinde Süleymanlı Köyü'nden 1
yaya, 4 yamak, 2 eski ve 2 yeni mürde ile 2 eski tımar
eri vardır. 150 dönüm ziraat arazisi ve 300 akça
gallâtı vardır(1).

990/1582 tarihinden itibaren tımar sistemi
içinde yer alan bu çiftlik, 150 dönüm ziraat arazisi ve
2485 akça hasıla sahiptir(2).

IV.Murad zamanında 1040/1630 tarihinde Biga,
Hüdavendigar, Karasi, Kocaeli ve Saruhan sancaklarının
defter-i icmali yeniden düzenlendi. İşte bu tarihte
Tire'li Mustafa'nın tımarına dahil olan bu çiftliğin
hasılı da 2489 akçedir(3).

7-Gökçe Çiftliği:

892/1487 tarihinde Belen Köyü'ne tabi olup, 1
yaya, biri Kızılüzüm yayabaşılığında, Çukur Bağ'da
Beglü Çiftliği'nden 3 yamak, 1 eski ve 2 yeni mürdesi
vardır(4).

952/1545 tarihli tahrirde 1 pir, Etmekçi
Mehmet Çiftliği'nden haliya verilen 2, Musa
Çiftliği'nden haliya verilen 3, Kuyucu Çiftliği'nden
haliya verilen 1 yamak, 1 yeni mürde, 140 dönüm ziraat
arazisi, 300 gallât ve bahçesi vardır(5).

-
- 1-BA, TD 568, s.27.
2-TK, KKA, TD 103, s.49a.
3-BA, TD 683, s.73.
4-BA, TD 48, s.276.
5-BA, TD 239, s.23.

983/1575 tarihli tahrirde, Mirâlem Köyü'nden 1 yaya, 5 yamak, 2 eski mürde, 4 yeni mürde, 140 dönüm ziraat arazisi ve 300 akçe gallâtı vardır.(1).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftliğin 140 dönüm ziraat arazisi ve 3050 akçe hasılı vardır.(2).

8-Gökçeoglu Pazarlı Çiftliği:

892/1487 tarihinde Gökçe Köy'e tabidir. Karacalu Bölüğü'nden 1 yaya, Kuzucu Çiftliği zimamlarından 1 ve kendi kadrosunda da 1 olmak üzere 2 yamağı, 1 eski ve 4 yeni mürdesi vardır. Deniz Çiftliği'ne zammolundu. İki eşerler.(3).

952/1545 tarihinde 1 yaya, 1 pır, 5 yamak, 3 mürde-i cedidi olup 120 dönüm ziraat arazisi ve 400 akçe gallâtı vardır. Deniz Çiftliği'ne sabıka zammolunup 2 eşerlermiş, kemakan mukarrer.(4).

983/1575 tarihinde Süleymanlı Köyü'nden 1 yaya, 6 yamak, 3 yeni ve 6 eski mürdesi olup, 84 dönüm ziraat arazisi ve 400 akçe gallâtı vardır. Mezkûr çiftlik eskiden Deniz Çiftliği'ne zammolunup iki eşerlermiş, yamaklarının ittifakları ile karye-i Göndük'te Oruç Gazi Çiftliği buna zammolunup her seferde 3

1-BA, TD 568, s.33.

2-TK, KKA, TD 103, s.37b.

3-BA, TD 48, s.268.

4-BA, TD 239, s.1b.

eşerlerimiş, kemakân mukarrer deyü, der defter-i atik hala be mukarrer(1).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar ve zeamet statüsüne bağlanıp, aynı alan ölçüyle ziraat faaliyeti sürmüş ve hasılı 2798 akçedir(2).

9-Hamid Çiftliği:

892/1487 tarihli tahrirde Sasalu Köyü'ne tabidir. 1 yaya, biri Kızılüzüm yayabaşılığında bugurluyan Kara Murad Ömür Çiftliği züemasından toplam 4 yamak ve 1 mürdesi vardır. Hisarlı Yaylası'nda mezkür yaya 300 akça verilegelmiş. Zira çiftliklerine tuz düşermiş. "Kadim-i aliyemden çiftlikleri imiş, gene bir karar-ı Sabık Mukayyed kılındı"(3), kaydı vardır.

983/1575 tarihli tahrire göre mirasçısı kalmadığı belirtilir(4).

10-Hamza ve Hakkı Çiftlikleri:

892/1487 tarihinde Seyrek Köyü'ne tabidir. 1 yaya, Kızılüzüm yayabaşılığından Çukurbag'da, Sündük Çiftliği züemasından 1, Hacı İvaz'da mürde kaydolan 1 ve diğerleriyle birlikte 4 yamak ve 5 mürdesi vardır. Kilise Köyü'ndeki Hakkı Çiftliği'ne zammolundu. İki

1-BA, TD 568, s.25.

2-TK, KKA, TD 103, s.38a.

3-BA, TD 48, s.275.

4-BA, TD 568, s.34.

eşerlerimiş. Bu tahrirde Hakkı Çiftliği'nin de 1 yaya, 1 yamak ve 5 mürdesi vardır⁽¹⁾.

952/1545 tarihli tahrirde 1 yaya, 1 yamak ve Etmekçi Mehmet Çiftliği'nden haliye verilen 3 yamak ile birlikte 4 yamağı, 4 eski ve 6 yeni mürdesi vardır. Kilise Köyü'nde Hakkı Çiftliği ve Güzel Hisar'da Eğri Yanık Köyü'nde Paşa Yigit Çiftliği'ne sabıka zammolunup iki eşerlerimiş. Kemakan mukarrer⁽²⁾.

983/1575 tahririnde Hakkı Çiftliği olarak kayıtlı olup, Katlıç Köyü'nden 1 yaya Reislü Köyü'nden Mustafa Çiftliği'nden verilen 2 yamak, Kızılüzüm mukataasından Samıkçı Halil Çiftliği zevatından verilen 1 yamak, 1 eski ve 6 yeni mürdesi vardır. 60 dönüm ziraat arazisi olup, gallâtı 300 akçadır. Ayrıca mirasçısı kalmayan Hakkı Çiftliği, Hamza Çiftliği'ne yer eşerlerimiş deyü mukayyettir⁽³⁾.

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan Hakkı Çiftliği, 60 dönüm ziraat arazisine ve 1554 akça hasıla sahiptir⁽⁴⁾.

Hamza Çiftliği'nde Paşayigit Zekeriya ve Timur Çiftlikleri ile birlikte mevkuf çiftlikler arasında kayıtlı olup, 300 akça hasılı vardır⁽⁵⁾.

1-BA, TD 48, s.273-275.

2-BA, TD 239, s.21.

3-BA, TD 568, s.27-34.

4-TK, KKA, TD 103, s.38a.

5-TK, KKA, TD 103, s.47a.

11-Hasanoglu Aydın Çiftligi:

892/1487 tahririne göre Bozköy'e tabi, mahlül olduğu sebepten kızıl üzüm Yayabaşlığı'ndan Beglerce Köyü'nde Uzun Hıdır Çiftligi züeamasından 1 yamak, biri Kalkan Köyünde Mustafa Çiftligi'nden ayrılan 3 yamak ve 5 mürdesi vardır,(1).

983/1575 tahririne kadar kaydına rastlanmayan bu çiftligin, mirasçısının kalmadığı belirtilmektedir,(2).

12/1-Hıdır Çiftligi:

892/1487 tarihinde Toy Köyü'ne tabi olup, 1 yaya, 3 yamak ve 3 mürdesi vardır. Yağmur Çiftligi müşterek olup, iki eşerler,(3).

952/1545 tarihinde Helvacı Köyü'ne tabi olan bu çiftligin 1 yaya, 3 yamak, Gökçe Köyü'nde İsa ve Süleyman Çiftliklerinden verilen 1 yamak ve Nasıf Çiftligi'nden verilen 1 yamak ile birlikte 6 neferi, 3 mürde-i cedidi olup, 100 dönüm ziraat arazisi, 200 akça gallâtı vardır. Rıdvan Çiftligi'nden sabıka zammolunup, iki eşerlermiş, kemakân mukarrer,(4).

983/1575 tarihinde ise tekrar Toy Köyü'ne tabi olan bu çiftligin Toy Köyü'nden 1 yaya, 6 yamak, 4

-
- 1-BA, TD 48, s.276.
2-BA, TD 568, s.34.
3-BA, TD 48, s.272.
4-BA, TD 239, s.17.

eski mürde, 5 yeni mürde, 82 dönüm ziraat arazisi ve 400 akça gallâtı vardır.

Mezkûr çiftlik Karye-i Sülebeğlü'de Ridvan Çiftliği'ne sabıka zammolunup 2 eşerlerimiş, kemakan mukarrer deyü der defter-i atik hala yine mukarrer⁽¹⁾.

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan Hıdır Çiftliği, Armutlar'a tabi 60 dönüm ziraat arazisi ve 2345 hasılı⁽²⁾ Toy'a tabi, 82 dönüm ziraat arazisi ve 2291 akçe hasılı⁽³⁾ olarak iki ayrı çiftlik haline geldiği anlaşılmaktadır.

12/2-Hıdır Çiftliği (Diger):

892/1487 tarihinde Gökçe Köye tabidir. Mahlûl olduğu sebepten, Kızıl Üzüm Yaya Başlığı'ndan, Gökçe Köy'de Yahşi Han Çiftliğinden (Çoruk Deresi) 1 yaya, 3 yamak, 6 eski ve 2 yeni mürdesi vardır⁽⁴⁾. Ayrıca 1 yaya, 3 yamak ve 3 mürdesi olan bir Hıdır Çiftliği kaydı daha vardır⁽⁵⁾.

952/1545 tarihinde Aksu çiftliği'nden haliya verilen 1 yamak ile Öküzlü köyünde oturan 1 yaya, 3 yamak ve 4 yeni mürdesi vardır. 50 dönüm ziraat arazisi olup, 120 akça gallâtı vardır⁽⁶⁾. Bu tahrir döneminde de, 1 yaya, 4 yamak ve Eynebeyoğlu Eyne Çiftliği'nden

-
- 1-BA, TD 568, s.28.
  - 2-TK, KKA, TD 103,
  - 3-TK, KKA, TD 103, s.42b.
  - 4-BA, TD 48, s.273.
  - 5-BA, TD 48, s.270.
  - 6-BA, TD 239, s.24.

verilen 1 yamak ile birlikte 5 yamak, 3 eski ve 8 yeni mürdesi olup, 150 dönüm ziraat arazisi ve 300 akça gallâtı vardır(1).

983/1575 tarihinde Süleymanlı Köyü'nden 1 yaya, 4 yamak, 3 eski ve 4 yeni mürdesi olup, 98 dönüm ziraat arazisi, 500 akça gallâtı ve palamut geliri vardır. Mezkûr çiftlik a'la olmanın Karye-i Sipil Aslıhan'da Osman çiftliğine zammolunmak münasip olmanın, zammolundu. Her hizmete iki eşeler deyü mukayyed, der defteri atik halâ mukarrer(2).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik, 98 dönüm ziraat arazisi ve 1300 akçalık hasılı vardır(3).

13-İbrahim Çiftliği:

892/1487 tarihinde, Gökçe Köye tabidir. Çukur Köy'den 1 yaya, birisi Kilise Köyü'nde oturan 5 yamağı vardır. Eyne Gazi Çiftliği'ne zammolundu. İki eşerler(4).

952/1545 tarihinde, 1 yaya, ikisi Ya'kup Çiftliğinden haliye verilen, 4 yamak, 2 eski mürde, 3 yeni mürdesi, 120 dönem ziraat arazisi ve 150 akça gallâtı vardır(5).

-
- 1-BA, TD 239, s.18.
2-BA, TD 568, s.26.
3-TK, KKA, TD 103, s.50a.
4-BA, TD 48, s.271.
5-BA, TD 239, s.23.

983/1575 tarihinde tahrir göre,
mirasçısının kalmadığı belirtilir(1).

14-Ilyas Çiftliği:

892/1487 tarihinde, Yeldeğirmeni Köyü'ne tabi olup, 1 yaya, Kızılüzüm yayabaşılığında Kuruca Derede Okçu Çiftliği züemasından 1 ve kendi kadrosundaki 2 yamak ile birlikte 3 yamak ve 4 mürdesi vardır(2).

952/1545 tarihinde de Yeldeğirmeni Köyü'ne tabi olan bu çiftlik Manisa Yayabaşılığında Bedir Çiftliği'nden haliya verilen 1 yamak ile birlikte 4 yamağı, 1 yayası ve 4 yeni mürdesi vardır. 130 dönüm ziraat arazisi ve 750 akça gallâtı vardır(3).

983/1575 tarihinde, Göcek Köyü'ne tabi olan bu çiftlik, Katlıç Köyü'nden 1 yaya, 1 Üzbek Köylü, 1 Urlalı ve 3 kendi kadrosundan olmak üzere 5 yamağı olup, bunlardan 3 yamağı Manisa Mukataatı'ndan Tarhaniyat'ta Hasan Çiftliği züemasından verilmiştir. Bu çiftliğin 2 eski ve 4 yeni mürdesi vardır. 70 dönüm ziraat arazisi ve 500 akça gallâtı vardır(4).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik 100 dönümlük ziraat arazisi ve 2940 akçalık hasılı ile Yeldeğirmeni Köyü'ne tabi olarak görülür. Ancak, 983/1575 tahririnden

-
- 1-BA, TD 568, s.34.
2-BA, TD 48, s.274.
3-BA, TD 239, s.19.
4-BA, TD 568, s.34.

itibaren Göcek Köyü'ne tabi olan 70 dönüm ziraat arazili ve 1000 akça hasıllı olan bir "İlyas Çiftliği" kaydına da rastlanmaktadır.,.,.

15-İsa Çiftliği:

892/1487 tarihinde Gökçe Köyü'ne tabi olup, Süleyman yeri zammolunmuş, 1 yaya, 4 yamak, 1 eski ve 2 yeni mürdesi vardır. Yatuk Köyü'de Etmekçi Mehmet Çiftliği'ne zammolundu. İki eşerler.,.,.

952/1545 tarihinde, Turali Çiftliğinden haliya verilen 1 yaya ve 2 yamak ile birlikte 10 yamağı, 2 eski ve 3 yeni mürdesi vardır. 250 dönüm ziraat arazisi ve 500 akça gallâtı vardır.,.,.

983/1575 tarihinde Süleymanlı Köyü'nden 1 yaya, 4 yamak, 1 eski ve 6 yeni mürdesi vardır. 108 dönüm ziraat arazisi ve 500 akça gallâtı vardır.,.,.

990/1582 tarihinden itibaren, normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik, 108 dönüm ziraat arazisi ve 1300 akça hasıla sahiptir.,.,.

16-Karakayaluca Çiftliği:

Eynesidere Köyü'ne tabidir. 892/1487 tarihli tahririne göre, 1 yaya, Etmekçi Mehmet Çiftliği'nden ayrılan 1 ve kendi kadrosundaki 4 yamak ile birlikte 5

-
- 1-TK, KKA, TD 103, s.49b, 52a.
  - 2-BA, TD 48, s.268.
  - 3-BA, TD 239, s.19.
  - 4-BA, TD 568, s.27.
  - 5-TK, KKA 103, s.50b.

yamağı vardır. Görece Köy'de Kuşluoğlu Ali Çiftliğine zammolundu. İki eşerler. 6 mürdesi vardır⁽¹⁾.

952/1545 tarihli tahrirde, 1 yaya, 6 yamak ve Kuşluoğlu Çiftliğinden verilen bir yamak ile birlikte 7 yamak ve 3 yeni mürdesi olup, 60 dönüm ziraat arazisi ve 500 akça gallâtı vardır. Bu çiftliğin yerine en son kim sahip olursa, Samrı Köyü'nde boş olan Hamza Çiftliğinden 30 dönüm yer verildi⁽²⁾.

983/1575 tarihinde, Eynesi Deresi Köyü'nden 1 yaya, 7 yamak, 7 eski ve 2 yeni mürdesi olup, 110 dönüm ziraat arazisi ve 500 akçe gallâtı vardır⁽³⁾.

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik, 110 dönüm ziraat arazisi ve 2660 akçe hasıla sahiptir⁽⁴⁾.

17-Karlıoğlu Eyne Gazi Çiftliği:

892/1487 tarihinde, Eyne Gazi Köyü'ne tabi olan bu çiftlik, 1 yaya, ve Belen Köyü'nde Hamza Çiftliğine Eyne Gazi Köyünden Karlıoğlu Eyne Gazi yayabâşılığında 1 yaya, 6 yamak, 5 eski ve 6 yeni mürdesi vardır. Mezkurlar bu iki çiftliği müşterek tasarruf idüb iki eşerler⁽⁵⁾.

952/1545 tarihindeki tahrirde, 1 yaya, 2 yamak, Sülebeğlü Köyü'nde Mentеше Çiftliği'nden haliya

1-BA, TD 48, s.270.

2-BA, TD 239, s.15; BA, TD 568, s.34.

3-BA, TD 568, s.29.

4-TK, KKA, TD 103, s.42a.

5-BA, TD 48, s.274.

verilen 3 yamak, Kuyucu Çiftligi'nden haliya verilen 1 yamak, Manisa'da şanmaride Bedir Çiftligi'nden haliya verilen 2 yamak, Hacı Abdi Çiftligi'nden haliya verilen 1 yamak ile birlikte toplam 10 neferi, 2 yeni mürdesi, 50 dönüm ziraat arazisi ve 160 akça gallâtı vardır.

Bu çiftlik gayetle kim veya sahip olmanın Menemen tevabiinde Karye-i Hamzabeglü'de mahlül-ü kadim olan Kuşluoglu Ali Çiftliginden 40 dönüm yer verildi(1).

983/1575 tarihli tahrirde, Eynesi deresi Köyü'nden 1 yaya, 10 yamak, 6 eski mürde, 1 yeni mürde, 82 dönüm ziraat arazisi ve 550 akça gallâtı vardır.

Bu çiftlik kim sahip olmanın Menemen tevabinde Karye-i Hamzabeglü'de mahlul-u kadim olan Kuşluoglu oğlu Ali Çiftligi'nden sabıka 40 dönüm yer verilmiş ba'dehu ber muceb emr-i âli ita olundukta ikisinden 82 dönüm yer bir çiftlik yegan olup bakiyesi zevaid için ifraz olunmuş deyü mukayyed der defter-i atik(2).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftliğin 82 dönüm ziraat arazisi ve 2200 akça hasılı vardır(3).

1-BA, TD 239, s.20.

2-BA, TD 568, s.31.

3-TK, KKA, TD 103, s.51a.

18-Kızılca Turud ve Süleyman Çiftlikleri:

892/1487 tarihinde, Gökçe Köye tabidir. Hatun deresinden 1 yaya, Süleyman Çiftliği'nin de 1 yayası ve her iki çiftliğin 6 yamağı vardır. Mezkurlar, bu iki çiftliği müşterek tasarruf edip, hizmette 2 eşerler. 6 mürdesi vardır(1)..

955/1545 tarihinde 1 yaya, 16 yamak ve 220 dönümlük ziraat arazisini işlerler, 7 mürde-i cedid-i vardır. Bir seferde eşerler(2)..

983/1575 tarihinde çiftliklerin alanlarının belirginleştiğini görüyoruz. Süleymanlı Köyü'nden 1 yaya, 8 yamak, 4 yaşında 3 ve 9 yaşında da 2 yamak adayı bulunmaktadır. 1 eski ve 4 yeni mürdesi olup, Kızılca Turud Çiftliği'nin 95, Süleymanlı Çiftliği'nin 94 dönüm ziraat arazisi vardır. Gallâtı 800'dür. Mezkurlar bu iki çiftliğe mutasarrıflar olup, her defada iki eşerler imiş kemakan mukarrer(3)..

990/1582 tarihinden itibaren, normal tımar ve zeamet statüsüne bağlanıp, aynı alan ölçüleriyle iki ayrı çiftlik durumuna gelmiş, fakat hasılı müşterek toplanmış olup, 3066 akçadır(4)..

-
- 1-BA, TD 48, s.270.
2-BA, TD 239, s.14.
3-BA, TD 568, s.24.
4-TK, KKA, TD 103, s.48a.

19-Kuşluoglu Ahmet Çiftligi:

Görece Köyü'ne tabidir. 892/1487 tarihinde, 1 yaya, 2 yamak ve 3 mürdesi vardır. Karakayaluca Çiftligi'ne zammolundu. İki eşerler,1,1.

952/1545 tarihinde, Yeldeğirmeni'nde İlyas Çiftligi'nden haliya verilen 1, Belen'de Göncü Çiftligi'nden haliya verilen 3 ve Gülnos yayabaşılığında Karye-i Gömecli'de Hisarbegi Çiftligi'nden haliya verilen 4 yamak ve kendi kadrosundaki 6 yamak ve 1 yaya ile birlikte toplam 15 nefer bulunmaktadır. 80 dönüm ziraat arazisi ve 150 akça gallâtı vardır. 7 nefer de mürde-i cedidi vardır.

Zikrolan çiftligi su basup, harap edüp; ziraata kabil yeri kalmadığı ecilden Kızılüzüm mukaatatında Göcek Köyü'nde mahlûl olan Yusufoglu Gazi Çiftligi buna ilhak olundu,2,1.

983/1575 tarihinde, Eynesi Deresi Köyü'nden 1 yaya, 1 yamak Görece Köyü'nden, 9 yamak da kendi kadrosundan olup, 3 eski mürdesi 130 dönüm ziraat arazisi, deştibani ve resm-i otlak ile birlikte gallâtı 300'dür,3,1.

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftligin 130 dönüm ziraat arazisi ve 1500 akça hasılı vardır,4,1.

1-BA, TD 48, s.267.

2-BA, TD 239, s.15.

3-BA, TD 568, s.31.

4-TK, KKA, TD 103, s.

20-Kuyucu Çiftligi:

892/1487 tarihinde Gökçe Köyü'ne tabidir. 1 yaya, 3 yamak ve 7 mürdesi vardır.(1).

952/1545 tarihinde, 1 yaya, 2'si Kızılca Turud Çiftligi'nden verilen 11 yamağı, 3 eski ve 2 yeni mürdesi olup, 120 dönüm ziraat arazisi ve 300 akça gallâtı vardır.(2).

983/1575 tarihinde, Menemen'e tabi Asunbeglü Köyü'nden, 1 yaya, 1 Süleymanlı, 2 Göreceli, 5 Kızılca Turud Çiftligi zevatından verilenler ile birlikte 14 yamak, 6 eski ve 4 yeni mürdesi olup, 120 dönüm ziraat arazisi ve 400 akça gallâtı vardır.(3).

990/1582 tarihinden itibaren, normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik, 120 dönüm ziraat arazisiyle 2080 akça hasıla sahiptir.(4).

21-Manisa Çiftligi:

892/1487 tarihinde, Sülebeglü Köyü'ne tabi olan bu çiftlik, 1 yaya, biri Belen Köyü'nde Hamza Çiftligi'nden ayrılan 3 yamak ile 5 mürdesi vardır.(5).

952/1545 tarihli tahrirde, Turahan Beg'de Habib Çiftligi'nden haliya verilen 1 yaya, 5 yamak, Mandacı Çiftligi'nden haliya verilen 1 yamak, 2 yeni

-
- 1-BA, TD 48, s.26a.
  - 2-BA, TD 239, s.20.
  - 3-BA, TD 568, s.30.
  - 4-TK, KKA, TD 103, s.39b.
  - 5-BA, TD 48, s.271.

mürdesi, 60 dönüm ziraat arazisi ve 300 gallâtı vardır(1).

983/1575 tarihinde Eynesi Deresi Köyü'nden 1 yaya, 1'i Yanık Köy'den 13 yamak, 6 eski mürde, 2 yeni mürde, 60 dönüm ziraat arazisi ve 350 akça gallâtı vardır(2).

990/1582 tarihinden itibaren, normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftliğin 60 dönüm ziraat arazisi ve 2332 akça hasılı vardır(3).

22-Mehmet Çiftliği:

892/1487 tarihinde Gökliye Köyü'ne tabi olup, Egri Gölcük'te Karabektaş Çiftliği'nden 1 yaya, 3 yamakve 4 mürdesi vardır(4).

952/1545 tarihinde 1 yaya, 3 yamak, Göncü Çiftliği'nden haliya verilen 3 yamak, Sofu deresinde Hacı Doğan Çiftliği'nden haliya verilen 4 yamak, Akça Sulu'da Kara Bayram Çiftliği'nden haliya verilen 1 yamak, 5 yeni mürde, 220 dönüm ziraat arazisi ve 300 akça gallâtı vardır(5).

983/1575 tarihinde bu çiftlik, Kolanlı Köyü'nde mahlul olan Mustafa Çiftliği ile birlikte anılıp, Gökliye Köyü'nden 1 Yaya, 1 Kılıçlı, 1 Gökliyeli, 2 Manisalı ve 5 kendi kadrosundaki yamak

-
- 1-BA, TD 239, s.17.
2-BA, TD 568, s.29.
3-TK, KKA, TD 103, s.46a.
4-BA, TD 48, s.275.
5-BA, TD 239, s.22.

olmak üzere 9 yamak ki, bunlar Kızılızüm mukataatından Karye-i Hark deresinde Gazioglu Mustafa Çiftligi'nden verildiler. Bu çiftliğin 2 eski, 8 yeni mürdesi, 80 dönümü Mehmet Çiftligi'nin, 60 dönümü Mustafa Çiftligi'nin olan ziraat arazisi ve 400 gallâtı vardır. Mezkûr çiftliklerinin piyadeleri bu iki çiftliğe mutasarrıf olup, her hizmete iki eşerler imiş deyü mukayyet der defter-i atık(1).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik, 80 dönüm ziraat arazisi ile Göklüyü'ndeki boş olan 60 dönümlük Mustafa Çiftligi ve 65 dönümlük Ada Çiftligi ile birlikte değerlendirilip, 800 akçalık hasıla sahiptir(2).

23-Musa Çiftligi:

Ali Naib Köyü'ne tabidir.

892/1487 tarihli tahrir göre, 1 yaya, Eynebegi Çiftligi'nden ayrılan 1 yamak ile birlikte 3 yamak ve 5 mürdesi vardır(3).

1575 tarihli tahrir göre mirasçısı kalmadığı belirtilmektedir(4).

24-Mustafa Çiftligi:

Kolanlu Köyü'ne tabidir.

1-BA, TD 568, s.32.

2-TK, KKA, TD 103, s.46a.

3-BA, TD 48, s.273.

4-BA, TD 568, s.34.

892/1487 tarihli tahrir e göre, Kalkan Köyü'nde mahlul olan bu çiftliğin 5 mürdesi vardır⁽¹⁾.

1575 tarihli tahrir e göre de, mirasçısı kalmadığından, Görece Köyü'ndeki Ömür Çiftliği'ne 30 dönüm yer verildiği belirtiliyor⁽²⁾.

25/1-Oruçgazi Çiftliği:

892/1487 tarihinde, Eynesi deresi Köyü'ne tabidir. 1 yaya, Osman Çiftliği imamlarından 1 ve kendi kadrosunda 2 olmak üzere 3 yamağı vardır. Gökçe Köy'de İbrahim Çiftliği'ne zammolundu. İki eşerler. 3 eski ve 4 yeni mürdesi vardır⁽³⁾.

952/1545 tarihinde Esed Çiftliği'nden 4 ve Eynebegi Çiftliği'nden verilen 1 yamak ile birlikte 11 yaya ve yamak bulunmakta olup, 3 eski ve 3 de yeni mürdesi vardır. Gökçe'de Eynebegi çiftliğine zammolunup her sefere 2 eşerler deyü defteri mezbure kayıd olundu. 60 dönüm ziraat arazisi olup, gallâtı 300'dür⁽⁴⁾.

983/1575 tarihinde, Süleymanlı Köyü'nde 1 yaya, 9 yamak, 1 yeni ve 1 de eski mürdesi vardır. 110 dönüm ziraat arazisi olup, 400 akça gallâtı içinde palamut geliri de vardır⁽⁵⁾.

Ayrıca Eynesi deresi Köyü'nde Oruçgazi Çiftliği ve Gökçe Köydeki diğer çiftlik olarak anılan

-
- 1-BA, TD 48, s.276.
  - 2-BA, TD 568, s.34.
  - 3-BA, TD 48, s.267.
  - 4-BA, TD 239, s.15.
  - 5-BA, TD 568, s.25.

bir çiftlik daha vardır. Süleymanlı Köyü'nden 1 yaya, biri Emiralemlî 14 yamak, 4 yeni 1 eski mürdesi vardır. 220 dönüm ziraat arazisi ve 750 gallâtı vardır.

Mezkur çiftliklerin piyadeleri Gökçe Köyü'nde, Gökçeoğlu Bazarlı Çiftliği'nin piyadeleriyle taallikatı olmayıp, ittifaklarıyla birbirine zammolunup 3 eşerler imiş kemakan mukarrer deyü mukayyed der defter-i atik, hala yine mukarrer(1).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik, 110 dönüm ziraat arazisi ve 2533 akça hasılı vardır(2). Ayrıca diğer Oruçgazi Çiftliği'nin bu dönemde 200 dönüm ziraat arazi olduğu ve 2966 akça hasılı bulunduğu kaydı da vardır(3).

25/2-Oruçgazi Çiftliği (Diğer):

892/1487 tarihinde Gündük Köyü'ne tabidir. 1 yaya, 3 yamak ve 2 mürdesi vardır(4).

952/1545 tarihli tahrire göre, Bayramlı'da Mehmet Çiftliği'nden haliya verilen 1 yaya, 2 yamak, 1 mürde-i cedid, 60 dönüm ziraat arazisi ve 200 gallâtı vardır(5).

Diğer tahrirlerde kaydına rastlanmamıştır.

-
- 1-BA, TD 568, s.24.
  - 2-TK, KKA, TD 103, s.41b.
  - 3-TK, KKA, TD 103, s.48b.
  - 4-BA, TD 48, s.273.
  - 5-BA, TD 239, s.22.

26-Osman Çiftligi:

892/1487 tarihinde Köprü Köyü'ne tabi olup, 1 yaya, 3 yamak ve 2 mürdesi vardır(1).

952/1545 tarihli tahrirde 1 yaya, 1 yamak, Kızılca Turud Çiftligi'nden haliya verilen 3 yamak, (biri Asunbeyli köyünde oturur), 3 yamak da raiyeti Sultan olmak üzere 9 neferi vardır. 5 Mürde-i Cedidi, 60 dönüm ziraat arazisi ve 300 gallâtı bulunmaktadır(2).

983/1575 tarihli tahrirde, Menemen'e tabi Görece köyünden 1 yaya, Hasanlar köyünden 1 yamak ve kendi kadrosunda bulunan 6 yamak, 60 dönüm ziraat arazisi ve 150 gallâtı vardır. 6 eski, 5 yeni ve (3 eski tımar eri vardır), Mezkur Çiftlik edna olmağın Gökçe Köy'de Hıdır Çiftligi'ne zammolundu, her hizmette iki eşerler deyü mukayyed der defteri atik mukarrer(3).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik, 60 dönüm ziraat arazisine ve 2705 akça hasıla sahiptir(4).

27-Ömür Çiftligi:

Görece Köyü'ne tabidir. 892/1487 tarihinde, Büyük Yahşellü'den 1 yaya, 3 yamak ve 5 mürdesi vardır(5).

-
- 1-BA, TD 48, s.270.
  - 2-BA, TD 239, s.24.
  - 3-BA, TD 568, s.26.
  - 4-TK, KKA, TD 103, s.40a.
  - 5-BA, TD 48, s.267.

952/1545 tarihinde Ömür Çiftligi'nde, Gökçe'de Hacı İbrahim Çiftligi'nden, Gökagaç'ta Turhan Çiftligi'nden ve Kızılcıca Turud Çiftligi'nden Görece Çiftligi'ne verilip, haliya bunda mürd olan ile Hakkı Çiftligi'nden haliya verilen de olmak üzere 13 yaya ve yamak bulunmaktadır. Ayrıca 8 mürdesi de bulunan bu çiftliğe en son kim sahip olursa, (Kulabağ'da) mahlul olan Mustafa Çiftligi'nden 30 dönüm yer verilmiş olup, toplam 200 dönüm ziraat arazisine sahiptir. Gallât ve rüsumatı 600 akçadır,^{1,1}.

983/1575 tarihinde, Görece Köyü'nden 1 yaya, Seyrek Köyü'nden 2 yamak, Dere Köyü'nden 1 yamak, Küçük Yahşellü mukataatından Karye-i Sofu deresinde Sübük Çiftligi zevatından verilen, göreceli 1 yamak, Küçük Yahşelü mukataatından Karye-i Küçük Yahşelü'de Beglü Çiftligi zevatından verilen Seyrekli 1 yamak ve kendi kadrosundaki 5 yamak ile birlikte 9 yamak, 1 eski mürde, 4 yeni mürde, 110 dönüm ziraat arazisi 600 gallâtı vardır.

Mezkur Çiftlik za'yıf olmanın, mahlül-ü kadimden, Karye-i Seyrek'te Hamza Çiftligi'nden 30 dönüm yer ilhak olundu,^{2,1}.

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik 110 dönüm ziraat arazisine sahip olup, 1500 akça hasılı vardır,^{3,1}.

1-BA, TD 239, s.14.

2-BA, TD 568, s.29-30.

3-TK, KKA, TD 103, s.18.

28-Rıdvan Çiftliği:

892/1487 tarihinde Sülebeglü Köyü'ne tabidir.

Mahlul olduğu sebebden, Eynebey Çiftliği'nden ayrılan 1 yaya, biri Toy Köyü'nde Hıdır Çiftliği'nden ayrılan, 3 yamak ve 5 mürdesi vardır. Toy Köyü'nde Hıdır Çiftliği müşterek olup, iki eşerler(1).

952/1545 tarihli tahrirde 1 yaya, 4 yamak, Kızılcaturut Çiftliği'nden 1, Gökçe'de Hacı İbrahim Çiftliği'nden 1 ve Hıdır Çiftliği'nden verilen 1 yamak ile birlikte 8 neferi, 3 mürde-i cedidi, 60 dönüm ziraat arazisi ve 120 gallâtı vardır. Zikrolan çiftliklerin yerleri şey-i kalil olmanın haliya mahlül olub, Karye-i Gökçe'de Hacı İbrahim Çiftliği verildiği mutasarrıf olanlar (Maksudiye) Köyü'nde Hıdır Çiftliği'ne sabuka zam olunub iki eşerlermiş kamakan mukarrer(2).

983/1575 tarihli tahrirde, Hasanlar Köyü'nden 1 yaya, 1 Eynesi Deresi'nden olmak üzere 10 yamak, 2 eski ve 3 yeni mürde, 95 dönüm ziraat arazisi ile 400 gallâtı vardır.

Mezkur Çiftlik Karye-i Toy'da Hıdır Çiftliği'ne zammolunub iki eşerlerimiş kemakan mukarrer deyü mukayyed der defter-i atik hala yine mukarrer(3).

1-BA, TD 48, s.271.
2-BA, TD 239, s.17.
3-BA, TD 568, s.28.

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftlik, 95 dönüm ziraat arazisi ve 2585 akça hasıla sahiptir⁽¹⁾.

29-Sofu Deresi Çiftlikleri:

a-Bedir Çiftliği:

1 yaya, Sofu deresi Devlethan Çiftliği zimamlarından 1 ve kendi kadrosunda 3 olmak üzere 4 yamak vardır. İlyasoglu Yusuf'un tımarına dahil olan bu çiftliğe, Eynesi Köyü'nden tımarına taalluk eden 40 dönüm yer alınıp, zammolunup, defteri köhnede kaydolunmuş. Eyle olsa, defter-i cedide dahi kayd olundu. 5 mürdesi vardır⁽²⁾.

b-Devlethan Çiftliği:

1 yaya, 2 yamak ve 5 mürdesi vardır⁽³⁾.

c-Hacı Hüseyin Çiftliği:

1 yaya, 1 Sofu Deresi Sündük Çiftliği zimamlarından ve 1 diğer yamak ile birlikte 2 yamak ve 3 mürdesi vardır⁽⁴⁾.

Sofu Deresi'nin Beglik yeri olması itibariyle⁽⁵⁾, bu anılan çiftliklerin diğer tahrirlerde kaydına rastlanmamaktadır.

1-TK, KKA, TD 103, s.456.

2-BA, TD 48, s.4.

3-BA, TD 48, s.4.

4-BA, TD 48, s.4.

5-BA, TD 48, s.4.

d-Kagan Çiftligi:

Sofu Deresi'nde Sündük Çiftligi zimamlarından 1 yaya, Küçük Yahşellü'de İbramlı Çiftligi zimamlarından 1, Gelimos yayabaşılığında Gömeçlü'de Emir Hasan Çiftligi'nden ayrılan 1 ve kendi kadrosundaki 1 yamak ile birlikte 3 yamak ve 4 mürdesi vardır. Yeni yayalardan Osman.

Amma mezkur Osman Tarhaniyat tevabiinde Manastırlu Köyü'nden Emirâlem maiyetlerinden kendü ihtiyariyle mezkür çiftlige yaya yazılıp, şimdi yamak gerekmez.

Müşterek asakir-i mansurinin hizmetinde şeraiti mucibince yerine su'î sebepten bu çiftlige yamak verildi. Mezkûrlar Turudluca ile karındaşı Ali'nin iyalleri Mustafa, Şirali, Dursunoglu Hacı İlyaslulu yayadan 4200 akçaya değirmen satın alup, mezkûr Mustafa müteveffa olup, oldeğirmen şehit kethüda oğulları Turudluca ile Ali'nin ellerinde mukarrer kadı mektubu ile mülklerinde sureti defter hakkı avarız kaydı mukarrer(1).

e-Yusuf Çiftligi:

1 yaya, 2 yamak ve 5 mürdesi vardır. Sofu deresinde Hacı Doğan yeriyle müşterek olup, piyade iki eşer(2).

1-BA, TD 48, s.3.

2-BA, TD 48, s.3.

30-Süleyman Çiftliği:

892/1487 tahririne göre, Sülebeğlü Köyü'ne tabi, 1 yaya, 3 yamak ve 4 mürdesi vardır⁽¹⁾.

952/1545 tahririne göre, 1 yaya, 4 yamak ve 7 yeni mürdesi vardır. 50 dönüm ziraat arazisi olup, 100 akça gallâtı vardır⁽²⁾.

983/1575 tahririne göre ise, mirasçısının kalmadığı belirtilmektedir⁽³⁾.

31-Turali Çiftliği:

892/1487 tarihinde Hisarlı Köyü'ne tabi olan bu çiftliğin 1 yaya, 3 yamak ve 5 mürdesi vardır⁽⁴⁾.

952/1545 tarihli tahrirde Sasalu Köyü'ne tabi olduğu görülen bu çiftliğin, 1 yaya, 1 ama, 1 pir ve 5 yamağı bulunup, 4 yeni mürdesi, 100 dönüm ziraat arazisi ve 200 akça gallâtı vardır⁽⁵⁾.

983/1575 tarihinde de Sasalu Köyü'ne tabi olan bu çiftliğin, Sasalu Köyü'nden 1 yaya ve 1 yamak ile normal kadrosundaki 3 yamak da dahil 4 yamağı, 7 eski ve 7 yeni mürdesi olup, 100 dönüm ziraat arazisi ve 200 akça gallâtı vardır⁽⁶⁾.

-
- 1-BA, TD 48, s.276.
2-BA, TD 239, s.22.
3-BA, TD 568, s.34.
4-BA, TD 48, s.275.
5-BA, TD 239, s.25.
6-BA, TD 568, s.33.

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alan bu çiftliğin 100 dönüm ziraat arazisi ve 1500 akça hasılı vardır.(1).

32/1-Yakup Çiftliği:

892/1487 tarihinde Sıpil Aslıhan Köyü'ne tabidir. 1 yaya, 1 Yatuk Köy'de Ekmekçi Mehmet Çiftliği'nden ayrılan, 1 Gökçe Köy'de İbrahim Çiftliği'nden ayrılan olmak üzere 2 yamak, 2 eski 3 yeni mürdesi vardır.(2).

952/1545 tarihli tahrire göre, Samrı köyünde oturan 1 yaya, Öküz Köyü'nde oturan 2 yamak ve (Papalıkta) Yatık Fakir Çiftliği'nden haliya verilen 3 yamak ile birlikte toplam 6 neferi, 2 yeni mürdesi, 80 dönüm ziraat toprağı ve 350 gallâtı vardır.(3).

Diğer tahrirlerde kaydına rastlanmamıştır.

32/2-Yakup Çiftliği (Diğer):

892/1487 tarihinde Samrı Köyü'ne tabidir. 1 yaya, 3 yamak ve 3 mürdesi vardır.(4).

952/1545 tarihli tahrire göre de Samrı Köyü'ne tabidir. 1 yaya, 5 yamak, 6 mürde-i cedid, 1 mürde-i atik, 120 ziraat arazisi ve 200 gallâtı, 6 yeni ve 1 eski mürdesi vardır.(5).

-
- 1-TK, KKA, TD 103, s.47a.
  - 2-BA, TD 48, s.272.
  - 3-BA, TD 239, s.18.
  - 4-BA, TD 48, s.272.
  - 5-BA, TD 239, s.23.

Daha sonra yapılmış bulunan tahrirlerde kaydına rastlanmamıştır.

33-Yahyaoglu Hasan Çiftligi:

Gökçe Köy'e tabidir.

892/1487 tarihinde kaydına rastlanmamıştır.

952/1545 tarihinde, Hasanoglu Aydın Çiftligi'nden haliya verilen 1 yaya, 6 yamak, 100 dönüm ziraat arazisi ve 150 akça gallâtı olup, 6 yeni mürdesi vardır,(1).

983/1575 tarihinde Miralem Köyü'nden 1 yaya, 9 yamak, 2 eski ve 2 yeni mürdesi olup, 100 dönüm ziraat arazisi ve 150 akça gallâtı vardır,(2).

990/1582 tarihinden itibaren normal tımar sistemi içinde yer alıp, aynı alan ölçüsüyle işlenmiş olup, 2440 akça hasılı vardır,(3).

34-Yavaş Halil Çiftligi:

892/1487 tahririnde, Sofu Deresi'ne tabi olup, 1 yaya, Aydogdu Çiftligi zimamlarından 2, Görece ve Belen yayabaşılığından Görece Köyü'nde İsmail Çiftligi'nden ayrılan 2 yamak ile birlikte 4 yamak ve 7 mürdesi vardır,(4).

-
- 1-BA, TD 239, s.25.
2-BA, TD 568, s.30.
3-TK, KKA, 103, s.48a.
4-BA, TD 48, s.3.

983/1575 tarihine kadar başka bir kayda rastlanmayan bu çiftliğin mirasçısının kalmadığı bildirilmektedir.⁽¹⁾

Zamanla yaya çiftliklerinin verimliliğinin düştüğü, buna paralel olarak da nüfuslarının arttığı anlaşılmaktadır. Bu sırada devlet, toprağı verimliliğine göre, âlâ, evsat ve edna olarak üç kısma ayırdığı gibi, işletme gücünü teşkil eden yayaları da; varlıklı, orta halli ve fakir olmak üzere üç kısımda toplamıştır. İşte yasal ölçülere göre, küçülen veya zirai özelliğini kaybeden çiftlikler yerinde tesbit edilerek, gerekli ise ihtiyaç oranında çiftliğe toprak ilâve ediliyordu. Ayrıca, ocak nüfusunun artması sonucu, geçindirme gücünü kaybeden çiftlikler için "Fakirdir, hizmete kâdir degildir" kaydına rastlandığı belirtilmektedir. Böylece, kuruluş devri yaya çiftlikleriyle, XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki yaya çiftlikleri, nüfus ve genişlik bakımından farklılıklar göstermektedir. Bunun için, devlet kadrolarının güçlü olduğu zamanlarda bile, çiftliklerin birleştirilmesine göz yumulduğu anlaşılmaktadır.⁽²⁾ Burada esas olan, verimliliği yüksek seviyede tutmaktır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli değişikliklere uğrayan Yaya Çiftlikleri, XVII. yüzyıldan itibaren belirgin olarak, normal tımar

---

1-BA, TD 568, s.34.

2-Muzaffer Arıkan, a.g.m., s.182-186.

sistemi içinde yer almıştır. Bilhassa, 1030/1623 tarihinde defter olunan çiftlikler ile 1040/1630 tarihinde, Biga, Hüdavendigâr, Karesi, Kocaeli ve Saruhan sancaklarının defterleri içmalinin yeniden düzenlenmesi sırasında çiftliklerin hasıllarında 2/3 oranında tenzilat yapıldığı görülmektedir. Mesela; Gökçe Çiftliği'nin 3050 akça olan hasılı 1017 akça, Pazırlu Çiftliği'nin 2798 akça olan hasılı 933 akça ve Güzelhisar'a tabi Kurban Çiftliği'nin 2000 akça olan hasılı 666 akça olarak tespit edilmiştir⁽¹⁾. Aynı şekilde, Yanık Köyü'nde Etmekçi Mehmet Çiftliği 2888, Güneri Köyü'nde Haykıran ve Yusuf Çiftliklerinin 2659, Palamut nahiyesine tabi Bolat Çiftliği 2200 ve Musa Çiftliği 2026 hasıla sahip iken vakfedilmiş çiftliklerden Manisa'ya tabi Adil Çiftliği 400, Yahşioğlu Çiftliği 375 ve Paşayigit Çiftliği 375 akça olarak tespit edilen hasılların tetkik olunup, 2/3 oranında tenzil edildiği görülmektedir⁽²⁾.

Gerek yaya çiftliklerinde ve gerekse normal tımar sistemi içindeki çiftlikler ile hasılların ve çiftliklerin olanakları farklı olmakla birlikte gene de birbirine çok yakın oldukları görülmektedir. Mesela, Nif Kazası'na tabi Şeyh Hasan Çiftliği 2565, Menemen Kazası'na tabi Hıdır Çiftliği 2345 akçalık hasıllar ile birbirine yakın geliri ifade eder⁽³⁾. Diğer yandan,

1-BA, TD 683, s.60; BA, TD 700, s.56.

2-BA, TD 683, s.67.

3-BA, TD 683, s.61.

tımar çiftlikleri ile zeamet çiftliklerinin arasında da yakınlık görünmektedir. Mesela Yusufoglu Peyam Mustafa'nın çiftliğine ait Menemen'e tabi Hasan Çiftliği'nin hasılı 2585 akça, Tireli Mustafa'nın tımarına ait Menemen'e tabi Eynebeyoglu Eyne Çiftliği'nin hasılı da 2485 akçedir⁽¹⁾. Çiftliklerin alanlarına gelince, Yanık Köyündeki Mustafa Çiftliği 60 dönüm⁽²⁾, Menemen'e tabi Hıdır Çiftliği 82 dönüm⁽³⁾, Gökçe Köy'deki Hıdır Çiftliği 98 dönüm⁽⁴⁾, ve Gökçe Köyündeki Oruçgazi Çiftliği 120 dönüm⁽⁵⁾, olup, bu farklılık toprağın durumundan kaynaklanmaktadır.

1-BA, TD 683, s.67-73.

2-BA, TD 600, s.23.

3-BA, TD 600, s.20.

4-BA, TD 600, s.18.

5-BA, TD 600, s.16.

D-MENEMEN'DE DIVAN:

Menemen'in kır iskan çevresinde bulunan birimlerin hemen hemen hepsi, "karye" olarak değerlendirilmiştir. Ancak, nüfus bakımından küçük olan veya nüfussuz olup, sadece tarım ünitesi halinde bulunan birimler "mezra" olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, sadece birkaç mezra ile değil, birkaç köyün de birleşimiyle belli bir iktisadi ünite meydana getirilmiştir. Alagöz köyü etrafında oluşturulan birlik sadece iktisadi alanda görülmektedir.

Belgelerde rastlanan "Niyâbet-ı divan-ı Tarhaniyat" ifadesi divanın, burada da olduğunu gösteriyor.

Bu divan ifadesinin bazı coğrafyacılar göre, Kuzey Anadolu'ya mahsus bir "köy-altı" iskân şekli olup, divan ile muhtarlık teriminin, birbirini takip eden biri yeni diğeri daha eski iki deyim olduğu belirtilir. Ancak, 615/1218 tarihli İzzeddin Keykavus Vakfiyesine göre, Sivas'ın Kânâbâd nahiyesi Kuymad

---

1-BA, TD 165, s.102; TK, KKA, TD 115, s.88a; Bahaeddin Yediıldız, a.g.e., s.44: "Niyabetin, divanlar'dan meydana geldiğini, Divan ile Bölük'ün eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtir. Ancak, nahiye-ı niyabet ve bölük-i niyabet tabirleriyle nahiye ve niyabet arasında bağ olduğu anlaşılır. Bilindiği gibi, nahiye; "yan, taraf cihet, meskûn yer ve havalisi, küçük idari bölge gibi değişik anlamlar ifade eder; Ferit DEVELİOĞLU, a.g.e., s.1008; Niyabet, "Naiblik, vekillik, kadı vekilligi" anlamlarını belirtir; BA, TD 72, s.6; "Nahiye-i Menemen, Divan-ı Tarhaniyat ..." ifadesiyle de. Nahiye ve divan kavramları iç içe görülmektedir. Öte yandan Divan Merkezi durumunda Alagöz'e bağlı Güneri, Türkeli, B. Buruncuk (Baklacı), K. Buruncuk ve Çagatay köyleri bulunmaktadır.

Divanı'na bağılı 14 pare köy adı verilmiştir. Divan'ın varlığı yalnız kuzey Anadolu'da değil, memleketin muhtelif yerlerinde görülebilir. Çünkü, bu bir köy-altı, iskan ifadesi değil, köylerin meydana getirdiği, "köy-üstü" bir iskan ifadesi olmaktadır⁽¹⁾. Nitekim, nahiye terimi açıklanırken, "XV. asırda bir lıvanın, muayyen bir şehir, kasaba veya büyükçe meskûn bir mahal ile bunlar etrafındaki bölgeleri işaret eden, divan, cemaat ve vilâyet tabirlerinin yanı sıra ve bazen bunların eşanlamlıları olarak kullanıldığı ifade edilir⁽²⁾.

1-Tuncer BAYKARA, A.S.i.T., s.86; Bahaddin Yediyıldız, a.g.e., s.44.

2-M. Tayyib Gökbilgin, "Nahiye", 1A, IX, s.37-38; Nejat Göyünç, XVI. Yüzyılda Mardin Sancığı, Ankara 1991, s.38-39; Nicolare Beldiceanu, XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla, Osmanlı Devletinde Tımar, (Çv: Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1985, s.83: "XV. yüzyıl tahrir defterine göre, "Nahiye teriminin, alt idari birimlerinden biri için kullanıldığını belirtir.

E-Menemen'de Nüfus ve Dağılışı:

Menemen Kazası'nda XV.-XVIII. yüzyıllardaki tahmini nüfusunu incelemek için, şehir merkezi, köyleri ve mezralarında bulunan, hane, mücerred, sipahi, muaf, pır, a'ma, ma'lül ve yörük olarak tesbit edilen, Tahrir defterlerindeki kayıtlara göre toplam nefer sayısı dikkate alınmıştır. Toplam nüfusun tahmini olarak hesaplanmasında gelenek haline gelen "5" katsayısı, kullanılmamıştır. Tahmini nüfus tesbiti yapılırken, hane sayısının "5" katına mücerred nefer eklenmiş oluyordu. Ancak; biz, Menemen kazası ve çevresinde nüfus tahmininde bulunurken, hane, mücerred, sipahi, muaf, pır, ma'lül ve a'ma olarak tesbit edilen, toplam nüfus sayısının "3" katsayısı çarpımını ele aldık. Ayrıca, 1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde ise 1/2 oranı dikkate alındığından sola çıkılarak, mevcut avarız hanesinin "2" katı ele alınıp, bulunan hane sayısı, nüfus tesbitinde kullanılan geleneksel "5" kat sayısı ile çarpılıp, belli bir sayıya ulaşılmıştır. Bu yol ile yaptığımız tesbit ile 937/1531, 983/1575 ve 1244/1829 tarihli kayıtlara yaklaşan bir sonuç alınmıştır. Ancak köy ve mezralardaki avarız hanesi tesbitinin 1/2 oranında değil 1/4 oranında ele alındığı

1-Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi" Türkiye Mecmuası X. (1953), s. 12; Nihal Göyünç, "Hane Beyimi Hakkında" İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Tarih Dergisi, 32, (I.H. Uzunçarşılı Armağanı) İstanbul 1979, s. 331-348; Halime Doğu, a.g.e., s. 117-118.

tahmin edilmektedir. Buna göre mevcut avarız hanesinin "4" katı kadar normal hane sayısının var olabileceği anlaşılmaktadır. Bundan da, geleneksel "5" katsayısıyla çarpılıp, tahmini nüfus sayısına ulaşılır.

1-Menemen Mahalleleri'nin tahmini nüfusu:

	937/1531	983/1575	1079/1668	1244/1829
Abdestlü	126	171	120	95
Ahi Hıdır	153	207	200	198
Asarlık	99	186	-	-
Balabanoglu	102	144	100	114
Bazarbaşı (Zeybek)	96	153	80	81
Bektaş	129	228	150	9
Camii Kebir	273	150	100	162
Dulbentli	63	138	40	96
Gaybi	129	186	140	84
Hacı Abdi	-	81	80	42
Hacı Bazarlı	84	162	60	100
Hacı Davut	42	135	100	30
Hacı Seyh	81	108	70	12
Hoca Veli	66	99	70	39
Hoca Zeyni	66	168	80	39
Kanalıcı	114	159	110	27
Kara Sevinç	-	99	30	126
Kasımpaşa	-	-	120	126
Kethuda Balı	84	81	50	114
köse Bülbül	39	63	50	54
Menemenli	96	123	80	18
Mermerli	63	159	60	162
Seyyid Nasrullah	63	108	70	60
Osman Fakih	63	114	60	15

	937/1531	983/1575	1079/1668	1244/1829
Seydi Ali	69	135	60	60
Sofiler	126	267	80	-
Zimmiyan	129	78	R-160 E- 50	147 60
rekül	2355	3531	2591	1941

Menemen şehir merkezinde, 937/1531'de 129 Zimmî, 2226 Türk, 983/1575'de 78 zimmî, 3453 Türk, 1079/1668'de 210 zimmî, 2181 Türk, 1244/1829'da 207 zimmî, 1734 Türk nüfusun varlığı tahmin edilmektedir.

Ayrıca, 1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde, Menemen Şehir merkezinin 5062 nüfus kaydı bulunmaktadır. . . .

2-Menemen Köyleri'nin tahmini nüfusu:

	937/1531	983/1575	1079/1668	1307/1890
Alagöz	189	249	80	-
Ararlık		-	44	148
Azıncıbeğli (Belen)	-	135	60	197
Balatlık	57	132	80	92
Bozköyü	10	109	80	296
Büyük Buruncuk	210	297	60	145
Büyük Kızılcıca	72	210	360	-
Büyük Kurek	252	336	180	-
Büyük Seyhli	-	801	180	72
Büyük Yahşeli	81	99	140	106
Cavuş	27	108	60	44
Dukur	285	525	540	831
Dere (Eynesi)	78	423	200	409
Enear	24	90	100	472
Hamza Beğli (Emir-i Alem)	264	351	400	510
Hatun Deresi	141	162	200	316
Helvacı	81	138	60	1196
İli Pınar	15	417	140	433
İbrim Deresi (İğne Dere)	153	129	60	99
Kaklıç	93	354	80	443
Karahasanoğlu (İsmaili)	28	243	60	232
Kilise	111	219	200	-
Köprü	393	747	120	-
Kucubeğli	-	243	200	524

	937/1531	983/1575	1079/1668	1307/1890
Musa Beğlü	66	132	200	144
Özbek	70	291	140	-
Samrı	54	189	200	267
Sasalu	597	732	100	308
Seyrek	132	132	380	523
Söğütlü	75	105	60	595
Süle Beğlü	63	54	60	-
Tov	27	405	-	-
Tuccu	621	543	150	251
Türk İli	153	423	100	434
Ulucak	30	111	80	360
Umurbeglü	111	117	200	-
Urta	186	222	120	-
Yaşagaçlı (Başibağlıca)	106	162	-	-
Yeldeğirmeni	67	147	-	-
YEKÜN	5006	10182	5900	9447

Menemen köylerinin tahmini nüfusu, 937/1531 tarihli tahrirde 5006, 983/1575 tarihli tahrirde 10182, 1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde 5900, 1307/1890 tarihli kayıтта 9447'dir. Buna göre, Menemen köylerinin nüfus bakımından en yoğun dönemi 983/1575 tahririnin yapıldığı devredir. Bu da devletin iç ve dış sahada her bakımdan güçlü olduğu devreye rastlamaktadır.

1307/1890 tarihindeki tesbite göre de nüfusun yoğunlaşmaya yöneldiğini görüyoruz. Çünkü, bu devrede de, göçlerin dıştan içe doğru olduğu ve bilhassa kır iskân bölgelerinde nüfus yoğunluğunu oluşturduğunu görüyoruz. Ancak, XVII. yüzyıldan itibaren Toy, Yaşagaçlı (Başibağluca) ve Yeldeğirmeni köylerinin kaydına rastlanmamaktadır. Bunlara ilâveten daha sonraki dönemlerde de Alagöz, Büyük Kızılcı, Büyük Kürek, Kilise, Köprü, Özbek, Sülebeğli, Umurbegü ve Urla köylerinin nüfus kaydına rastlanmamaktadır. Bunlar, sosyal ve ekonomik sebeplerinin tesiriyle başka bölgelere gitmiş olabilirler.

3-Menemen Mezraları'nın tahmini nüfusu.

	937/1531	983/1575	1079/1668	1307/1890
Abdaluca Dere	-	-	-	-
Akça Köy	-	420	100	-
Ali Naiblu	12	9	-	-
Azaklu	24	54	-	-
Bahadur lu	57	45	-	-
Baran	-	-	-	-
Bimar	-	-	-	-
Boğaca	-	-	-	-
Bucak	-	243	-	-
Cağatay	60	72	-	-
Cağış	-	-	-	-
Celtik	36	102	140	-
Cokviran	-	28	-	-
Depe Gülbegi	-	-	-	-
Derecik	30	-	-	-
Düdecik	10	-	-	-
Eşreflü	18	72	-	-
Eynebeğli ve Bergoz	39	-	-	-
Furancalu	-	-	-	-
Göcek	48	63	100	-
Gökliye ve Dibaluca	249	513	160	-
Hamid	-	-	-	-
Kaba Abdi	25	-	-	-
Kanamış	-	96	-	-
Kara	18	81	40	-

	937/1531	983/1575	1079/1668	1307/1890
Karaman	-	-	-	-
Karapınar ve Sakallı	-	-	-	-
Karayakuplu	30	60	60	-
Kargucak	-	-	-	-
Kayalı	-	-	-	-
Kıran	-	-	-	-
Kırpayan	-	-	-	-
Kındıran	10	-	-	-
Konurcalı	9	-	-	-
Kozluca	-	-	-	-
Köklücek	-	-	-	-
Kuzucuk	-	-	-	-
Ortaca ve Kilise	63	312	120	-
Ömürlü ve Bayramlı	15	60	-	-
Sınurculu	114	144	-	-
Subaşı	-	-	-	-
Sofuderesi	-	300	60	-
Tekürlü	-	-	-	-
Uzunek	-	-	-	-
Varsagıt	-	15	-	-
Yaya	-	-	-	-
Yegân	-	-	-	-
YEKÜN	867	2689	780	-

Mezraların durumuna baktığımızda; bunlar, köy ve şehirleri hem ekonomik hem de demografik yönden besleyen kaynak durumunda olduğunu görürüz. Menemen mezraları da zirai faaliyetlerin yapıldığı, fakat nüfus bakımından çok fakir olan yerlerdir. Köylerin yakınında olup, bunlarla bütünleşen mezralar, ilgili köyler ile birlikte değerlendirilmiştir.

Menemen mezralarının, 937/1531 tarihli tahrirde 867 olan nüfus kaydı, 983/1575 tarihli tahrirde 2689'a ulaşmıştır. 1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbiti sırasında da toplam 39 avarız hanesi olan bu mezraların daha sonraki zamanlarda kaydına rastlanmamaktadır. Her halde, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda görülen idari, siyasi ve ekonomik durgunluğun, güvenlik problemini de gündeme getirmiş olması, mezralardaki nüfus kaybını açıklamaktadır.

Menemen ve çevresini, şehir merkezi, köyler, mezralar ve divan olmak üzere coğrafi bakımdan değerlendirdiğimizde; nüfusun yıllar itibariyle değişik bir seyir takip ettiği görülmektedir. Mesela, 983/1575 tahririnde görülen tahmini toplam nüfus 16402 iken 1307/1890 tarihli Aydın Livası Salmamesi'nde 14509 nüfus kaydı bulunmaktadır. Nüfusa ait bu rakamlar, XV-XVIII. yüzyıllar arasında varlığını muhafaza eden ve kayıtlarda bulunan birimlere aittir. Ancak, yerleri değişen veya sonradan oluşan iskân birimlerine ait nüfus varlığı bu rakamların dışındadır. Çünkü,

Şemsettin Sami'nin 1316/1899 tarihli Kâmûs'ul A'lâm'ında 30196 nüfus kaydı verilmektedir.

Menemen kazasının tahmini nüfus cetveli.

	937/1531	983/1575	1079/1668	1307/1890
Şehir merkezi	2355	3531	2390	5062
Köyler	5006	10182	2950	9447
Mezralar	867	2689	390	-
YEKÜN	8228	16402	5730	14509

Buna göre; araştırmamızın zaman sınırları içerisindeki kayıtlarda da bir nüfus kaybı görülmektedir. Bu durum güvenlik ve ekonomik arayış ile yeni birimlere kayıp-göçme sonucunda meydana gelebileceği gibi, aynı yerde olmalarına rağmen defter harini kayıtlar dışında kalabilme gayretinden de kaynaklanabilir.

Fakat, XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlarında görülen nüfus tespitleri daha net olarak izlenebilmektedir. Çünkü bu dönemde, Balkanlar ile Anadolu'nun Batı kısımlarını, Türk idaresinden koparmak gayretleri, sessizce yürütülmekteydi. Bunun içindir ki, bu dönemin nüfus kaydı, yerli ve yabancı kaynaklar tarafından çok sıkı bir şekilde takip edilmektedir. Meselâ, Vitâl Cuinet ve Şemseddin Sami, 20309 Müslüman-

1-Şemsettin Sami, a.g.e., s.4455.

Türk, 7779 Ortodoks-Rum, 508 Grégoriens-Ermeni, 1500 ecnebi ve 100 yahudi olmak üzere toplam 30196 nüfus kaydı verirler(1).

1317/1900 tarihli Aydın Livası Salmamesi'nde; 15799 Müslüman-Türk, 6352 Rum, 106 Ermeni, 288 Yahudi, 174 Bulgar, 63 tabiye-i ecnebiye ve 653 yabancı olmak üzere toplam 23435 nüfus kaydı bulunmaktadır.

Ayrıca, Menemen de XVII. yüzyıla kadar, zimmiyen adıyla tek mahalle oluşturan gayri müslimler, daha sonraki yüzyıllarda, devletin içinde bulunduğu zayıf durumdan istifade edip, kendi nüfuslarını arttırarak, geniş bir nüfus mücadelesine girdikleri anlaşılmaktadır. Çünkü bunun belirgin görüntüsü Sévres anlaşması sırasında ortaya konmuş idi.

1-Vital Cuinet, a.g.e., s.486; Şemseddin Sami, a.g.e., s.4455.

DÜRDÜNCÜ BÖLÜM

MENEMEN'DE İKTİSADİ HAYAT:

A-Menemen Merkezi:

XIII. yüzyıl sonlarından itibaren, Menemen ve çevresinde Türk Beyleri'nin nüfuz mücadelesi olmasına rağmen, iktisadi hayat canlılığını koruyordu. Gerek iç ve gerekse dış ticarete etkili olan bölgelerde belli bir ticaret merkezi oluşturuluyor ve bunlar da pazar olarak anılıyordu. İşte bu pazarlardan pek çoğu yapılan cami, hamam ve dükkanlar ile tedricen kasaba ve şehir halini alıyordu.

Böylece, "Göçebe Türkmenler" in hayvan ve mahsüllerini satıp, mamül maddeler almaları için her şehrin dışında da pazarlar kuruluyordu. Bunlara Türkmen-bazar veya Taş (dış) bazar adı veriliyordu. Şehirlerin surları dışında kurulmuş bulunan Türkmen-bazar (suki-t-terakime)ları önemli olup, bunlar zamanla şehrin birer çarşı ve mahallesi haline gelmiştir⁽¹⁾.

Menemen Kazası'nda da eskiden beri haftalık pazar kurulduğu bilinmektedir. Nitekim, Hacı Bazarlı ve Bazarbaşı Mahalleleri'nin varlığı bunu doğrulamaktadır. Ayrıca, Hoca Veli ve Hoca Zeyni mahalleleri de, Menemen'de aktif bir ticaretin olduğunu ifade eder. Aynı şekilde iktisadi hayat ile ilgili olarak, Ahi Hıdır Mahallesi de bulunmaktadır⁽²⁾.

1-Osman Turan, Tarih-i Akış İçinde Din ve Medeniyet, İstanbul 1980, s.168-170.

2-Bkz. Menemen Kazası Mahalleleri.

Bu mahallelerin varlığı Menemen'in önemli bir iktisadi merkez olduğunu ifade eder. Çünkü, coğrafi yerinin de İzmir, Manisa ve Alağa üçgeninin merkezi konumunda oluşu itibarıyla, bölgenin kırsal kesiminin iktisadi merkezi, hem de bölgeler arasındaki iktisadi faaliyette yer almaktadır.

XVII-XVIII. yüzyıllarda meydana gelen şiddetli deprem ve yangınlar İzmir'in bayındırlık bakımından harab olmasına sebep teşkil eder(1). Bu zaman içinde büyük zarara uğrayan tüccarlar, İzmir'in dışında güven duydukları, Buca, Seydiköy, Manisa, Menemen ve Foça gibi merkezlere gitmişler ve daha sonra da tekrar İzmir'de toplanmışlardır. Dış ticarete etkili olan bu tüccarlar, normal şartlardaki alışverişlerini sürdürürken, bazende yasa dışı (kaçak) alışverişler içine girmektedirler.

Nitekim, Tarhaniyet ve Seferihisar'dan verilecek zahirenin havas-ı hümayun ambarlarından satılması hakkında, 7 R. evvel 972/14 Ekim 1564 tarihli hüküm bulunmaktadır(2).

Bu dönemde dış ticarete belirgin bir durgunluk göze çarpmasına rağmen gene de ticaret devam ediyor; Menemen, Tire ve Manisa dimileri alaca dimi,

---

1-F. Slaars, *Etude Sur Smyrne*, Smyrne 1868, s.128-131; Gastan Rambert, *Histoire du Commerce de Marseille*, Tome V., de 1660 à 1789, Le Levant, Paris 1957, s.132-133; Adnan Bilget, *Son Yüzyılda İzmir Şehri (1849-1949)*, İzmir 1949, s.7.

2-MD 6, 108/226.

bogası, İzmir çiti gibi pamuklu, kilim, alaca, koyun kebesi, masa örtüsü gibi yünlü dokumalar ve sabun ihraç ediliyordu.,.,.

Bu arada, ya gümrük resm-i vermeden veya ihracı men edilen bir malı kaçak olarak almak isteyen tacirlere de rastlanmaktadır. Mesela, İzmir iskelesi'nde kumaş yüküyle yakalanmış bir Frenk gemisine, Menemen ve Tarhaniyat⁽²⁾, taraflarında hazırlanan miribezin (Menemen bezi)⁽³⁾, Midilli ve Sakız Beyleri'nin gemileri refakatinde, Boğazhisarı'ndan içeri gönderilmesi, Venedik ve Fıransızlar'a ait gemilerin salıverilmemesi hakkında, 14 Receb 979/3 Aralık 1571 tarihli bir hüküm bulunmaktadır.,.,.

Arz talep, dengesini göz önünde bulunduran Devlet-i Ali, Galata'daki hassa kadırgaların yelken ve tente bezi ihtiyacının, donanmanın ilkbahardaki seferine kadar yetiştirilmesi⁽⁵⁾, ve bunların yabancı tüccarlara satılmaması⁽⁶⁾, hususunda, Saruhan, İzmir, Menemen, Tarhala, Akhisar ve Gördük kadılarına hüküm yazılmıştır. Ayrıca, iç piyasanın dengeli olması

1-Bkz: Halil Sahillioglu, 1763'te İzmir Limanı İhracat Gümrüğü ve Tarifesi, BTTD, Sayı 8, İstanbul 1968.

2-Menemen ve Tarhaniyat ifadeleri ayrı birimlermiş gibi yazıldığı görülmektedir. Ancak bunun, idari ve coğrafi çevre olarak anlaşılıp, değerlendirilmesi gerekir.

3-Mubahat S. Kütükoğlu, Osmanlılar'da Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri, İstanbul 1983, s.116-214.

4-MD 10, 223/341.

5-MD 5, 293/758; MD 46, 298/681.

6-MD 7, 21/72.

hususunda da dikkatli davranılmıştır. Meselâ, Aydın tuzlasının üretim düşüklüğü üzerine, Menemen tuzlasının üretim fazlalığının Aydın mintikasına gönderilmesi⁽¹⁾, bağların üzümünün sıra olarak dışarıya satılmasının önlenip, eskisi gibi pekmez ve turşu yapılarak İstanbul'a gönderilmesi hususunda, Niğbolu, Bogazhisarı, Bozcaada, Midilli, İstanköy, Ağrıboz, Çeşme, İzmir ve Tarhaniyat kadılarına hüküm gönderilmiştir⁽²⁾.

Menemen Kazası Merkezinde Kurulu "Kadınlar Bazarı", bazarın cuma gününe tahvil olması, Padişah-ı Hümayun'dan sadır alan berat-ı ali muvacehesinde defter olunduğu" 13 cumadelula 1227/25 Haziran 1812 tarihli kayıttan anlaşılmaktadır⁽³⁾.

Yine aynı şekilde, (10 zilkade 1283) 17 Mart 1867 tarihli "Emr-i Şerif" ile Saruhan Sancığı Güzelhisar-ı Menemen Kazası'nda Ali Ağa Çiftliği yanında, pazar günleri her hafta yeniden pazar küşat olunması hususu, havas-ı hümayun defterinde alınması ve halkın ihtiyacı bulunması itibariyle uygun görülüp, "Maliye Nezareti" tarafından ilâm üzere tahrir olunmuştur⁽⁴⁾.

Menemen Kazası Şer'îye siciline intikal eden 3 Zilhade 1247/5 Nisan 1831 tarihli kayıda göre: "Nefs-

---

1-MD 41, 372/799.

2-MD 43, 211/381.

3-TK, KKA, TD 115, s.88a.

4-TK, KKA, TD 103, s.40a.

i Menemen Kazası bazarı bir müddeden beri 1 gün olagelmiş olup, alış-verişlerin kolay ve rahat yapılabilmesi için anılan bazarın iki güne dönüştürülmesi, Nefs-i Menemen tahtında mukarrer mutalaa-ı ihtisab-ı Tarhaniyat, Kantar ve a-yar Vilâyet-ı Tarhaniyat ve Bazar'ül sipahi'ül mezbure fi sene muacibi tarhihi havas-ı hümayun tarafından 2 güne dönüşüp, emsali gibi iradeyle kaydolundu,,,. Askeri sınıf dışındaki nüfusu 5000'in altında olan birkaç kentte kapalı çarşı bulunmakta idi.

Menemen ve Akhisar kapalı çarşısı bulunan önemli merkezler idi,²⁾. Böylece, haftada iki gün pazar kurulabilen Menemen'in iktisadi hayatında oldukça canlı olduğu anlaşılmaktadır.

937/1531 tarihli tahrir göre Menemen merkezinin üretim ve vergi durumu şöyledir,³⁾:

Nefs-i Menemen

1-Niyabet-i Nefs-i Tarhaniyat ve Meyhane ve resm-i dönüm,

ve ispence-i Kefere ve dşr-ü kovan şehr-i

Tarhaniyat, fi sene 18200

2-Harac-ı Bagat-ı Tarhaniyat, fi sene 12430

1-MŞS, Nu.95, s.60b.

2-Süraiya Faroghi, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, (Türkçesi: Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 1993, s.33.

3-BA, TD 165, S.102.

3-Mukata-i Menafi-i Tarhaniyat, fi sene	7500
4-Ihtisab-ı Nefs-i Tarhaniyat, kantar ve a'yar Vilsyet-i Tarhaniyat ve bezzazistan, fi sene	23647
5-Mukata-i Şemihane ve bozahane-i Tarhaniyat fi sene	567
6-Mukata-i Başhane-i Tarhaniyat, fi sene	10017
7-Mukata-i Ser asesan-ı Nefs-i Tarhaniyat, fi sene	5400
8-Mukata-i Deştivane-i Menemen, fi sene	5677
9-Mukata-i İhraz-ı mahkeme-i Tarhaniyat, fi sene	2500
	YEKÜN: 85948
10-Mukata-i Milh-i Memleha-i Kaza-i Tarhaniyat Ber muceb-i hüccet-i kadı, fi sene	433334
11-Niyabet-i Divan-ı Tarhaniyat ma'a bad-ı hava-i nisf-ı timarha-i sipahiyan-ı nahiye-i mezbure der tasarruf Mirliva, fi sene	11000
	<hr/>
	Genel Yekün: 530283

983/1575 tarihli tahrir e göre, şehzade hasları arasında değerlendirilen Menemen merkezinin üretim ve vergi durumu şöyledir.,.,.

El mahsül:

Nets-i Menemen

1-TK, KKA, TD 115, S.88a.

1-Niyabet-i Nefs-i Tarhaniyat ve meyhane ve resm-i dönüm ve ispençe-i kefere ve öşr-ü kovan şehri Tarhaniyat, fi sene	18200
2-Mukata-i ihtisab-ı Nefs-i Tarhaniyat Kantar ve a'yar-ı vilâyet-i Tarhaniyat, fi sene	23657
3-İhzar-ı mahkeme-i Nefs-i Tarhaniyat, fi sene	2500
4-Mukata-i Ser asesan-ı Nefs-i Tarhaniyat, fi sene	5400
5-Mukata-i Şemihane-i ve Bozahane-i Tarhaniyat fi sene	567
6-Mukata-i Serhane-i Tarhaniyat, fi sene	10017
7-Mukata-i Menâfi Tarhaniyat, fi sene	7510
8-Harac-ı Bagat-ı Tarhaniyat, fi sene	12430
9-Mukata-i Deştivane-i Tarhaniyat, fi sene	5677
	YEKÜN: 85948
10-Niyabet-i Divan-ı Tarhaniyat mæ'bad-ı hava-i nisf-ı timarha-i sipahiyan-ı nahiye-i mezbure, fi sene	11000
11-Mukata-i memleha-i Menemen	355000
	YEKÜN: 451948

Menemen merkezinin iktisadi yapısına
bütünüyle baktığımızda, ilk üç sırayı alan gelir durumu
şöyledir:

	Hasıl	%
1-İhtisab-ı Nefs-i Tarhaniyat, Kantar ve a'yar vilâyet-i Tarhaniyat ve		

bezzazistan fi sene	23647	27.50
2-Niyabet-i Nefs-i Tarhaniyat ve		
meyhane ve resm-i dönüm ve işpençe-i		
kefere ve öşr-ü kovan şehr-i		
tarhaniyat fi sene	18200	21.1
3-Harac-ı bagat-ı Tarhaniyat fi sene		
	12430	14.46

Burada ilk sırayı kantar ve tartı işlerinin gelirinin alması, şehir merkezinin işlek bir ticaret sahası olduğunu ifade eder. Diğer yandan ikinci ve üçüncü sıralarda görülen işpençe ve haraç menşe'li gelirin varlığı da gayri müslimlerin çok rahat bir hayat içinde olup, ticari ve zirai faaliyetlerini yapabildiklerinin bir ifadesidir.

Menemen merkezinde ticaretin ağırlıklı olduğu, 1243 senesinde mühimmat ve taksim edilen nefer masraf cetvelinde; Bağcevan, Duhancı, Babuşcu, Bakkal, Katmerci ve Abacı esnafına yer verilmesiyle de teyit edilmektedir(1).

Menemen Memlehası'nın geliri merkez listesinde ele alınmasına rağmen, merkez gelir sıralamasına dahil edilmemiştir. Menemen Memlehası müstakil bir ünite olarak ele alınmıştır.

1-MŞS, Nu: 95, s.9b; 14a.

B-Menemen Köyleri:

937/1531 ve 983/1575 tarihli tahrirlere göre, Menemen köylerinin üretim ve vergi durumu şöyledir(1).

KÖYLER	1 Alagöz (2)		2 Asarlık (3)		3 Asunbeglü (4) (Belen)		4 Balatçık		5 Bozköy		
	TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..							99	99	33	33	
Nim Çift							83,5	160	12	16,5	
Bennak		1186	1392				84	96	74	12	
Kara		330	1164				42	18	714	18	
Hinta (Üşür)		24000	23888				5530	1200	1800	2340	3840
Şair (Üşür)		9600	9530				1400	720	1000	2172	1660
Burçak (Üşür)							42	12	24	60	280
Erzen (Üşür)											
Alef - Hası (Üşür)										9	
Nohud (Üşür)		400	495					40	60	60	240
Mercimek (Üşür)											
Bögrülce (Üşür)							120			20	
Bakla (Üşür)										100	192
Piyaz (Üşür)		600					36		150	50	
Susam (Üşür)		20	55				72	20	20		
Penbe (Üşür)		4240	4234				3000	150		330	120
Bağat (Üşür)		2000	2000				4900	1752	362	397	647
Bostan (Üşür)			600				100				
Zeytün (Üşür)							36		3		

1-BA, TD 165, s.103-164; TK, KKA, TD 115, s.89a-132b.

KÖYLER	1 Alagöz		2 Asarlık		3 Asunbeğlü (Belen)		4 Balatçık		5 Bozköy	
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531
İncir (Üşür)						1440			220	142
Badem (Üşür)						24			40	34
Meyve (Üşür)						95				
Berk-i Tut (Üşür)										
Kovan (Resim)	100	130					50	50		
Otlak (Resim)						15		100	230	150
Çayır (Resim)										
Sazlık (Resim)										
Koru (Resim)	1000	1000								
Asiyan Bad/Ab (Resim)	30	30							120	120
Ağnam (Resim)	800	840								
Kışlak-Aqıl (Resim)	300	300						33	200	250
Zemin (Resim)	3600	1200				470		221	500	250
Tapu-yu Zemin (Resim)	1000	1000				900	265	280	415	500
Arusiye	2200					100			20	20
Cürüm-Cinayet (Resim)										50
Deştevani (Resim)	1200	1200								
Diğer (Resim)	500	1800					837	416	450	1580,5
YEKÜN	65730	65730				13000	5115	5566	7538	10000

2-Büyük Buruncuk, Büyük Şeyhlü, Köprü, Seyrek ve Türkili köyleriyle Çağatay mezrasının hasılı Alagöz Köyü içinde kaydedilmiştir.

3-Asarlık Köyü 983/1575 tahririnde Menemen mahalleleri arasında bulunmaktadır.

4-Asunbeğlü (Belen) köyünün 937/1531 tahririnde kaydına rastlanmamıştır.

KÖYLER	6 Büyük Buruncuk (1)		7 Büyük Kızı İca		8 Büyük Kürek		9 Büyük Şeyhlü (2)		10 Büyük Yahşellü	
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531
Cift ..			33		363	165			363	33
Nim Cift			16,5	66	664	374,5			85,5	66
Bennak			154	168	204	168			48	132
Kara			54	168	54	222			30	60
Hinta (Üşür)			5100	7800	3460	6480			2000	7440
Şair (Üşür)			2048	4620	2132	2900			720	2800
Burçak (Üşür)			58	112	120	168			30	140
Erzen (Üşür)				18	10					
Alef - Hasıl (Üşür)			39		27	35				
Nohud (Üşür)			70	160	50	316			10	144
Mercimek (Üşür)										
Böğrölce (Üşür)			3			24			30	48
Bakla (Üşür)										
Piyaz (Üşür)			300	328	170	156			180	162
Susam (Üşür)			130	180	70	144			10	12
Penbe (Üşür)			2708	3024	1889	2200				800
Bağat (Üşür)			4889	5294	176	751			2660	2662
Bostan (Üşür)			65	163	135	31				100
Zeytün (Üşür)			30	87					88	8

1-Büyük Buruncuk Köyü'nün hasılı Alagöz köyler grubu içinde yer almaktadır.

2-Büyük Şeyhlü Köyü'nün hasılı, Alagöz köyü içinde kaydedilmiştir.

KÖYLER	6		7		8		9		10	
	Büyük Buruncuk		Büyük Kızılcıca		Büyük Kürek		Büyük Seyhli		Büyük Yahşellü	
HASIL TARİH	937-1531	983-1575	937-1531	983-1575	937-1531	983-1575	937-1531	983-1575	937-1531	983-1575
İncir (Üşür)			220	142	20	20				182
Badem (Üşür)			40	34						62
Meyve (Üşür)										40
Berk-i Tut (Üşür)										3
Kovan (Resim)				4	12	12			50	50
Otlak (Resim)				120	130	110				
Çayır (Resim)			30							
Sazlık (Resim)						10				15
Koru (Resim)										
Asiyab Bad/Ab (Resim)										
Ağnam (Resim)			395	146	150	40			103	104
Kışlak-Ağıl (Resim)				4		150				
Zemin (Resim)			563	1238	1240	1563			200	568
Tapu-yu Zemin (Resim)			290	1500	1000	970				400
Arusiye				200		130				300
Cürüm-Cinayet (Resim)			65	9	200	200				9
Deştavani (Resim)			120		130					
Diğer (Resim)			351	370	759	1691,5			1321	
YEKÜN			16126	25634	13403	16800			7930,5	16500

KÖYLER	11		12		13		14		15	
	Çavuş		Çukur		Dere (Eynesi)		Ensar (Yarıık)		Hamzabeglü (Emir-i Alem)	
HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..	99								132	66
Nim Çift	33			33	148.5	214.5	16.5		214	198
Bennak	12	24	672	672	84	288	12	72	544	504
Kara	24	30	60	360	48	234	18	48	96	204
Hinta (Üşür)	1800	960	400	120	1200	5760	1600	3920	800	960
Şair (Üşür)	840	1400	144	70	360	1680	720	2240	240	560
Burçak (Üşür)	36	280			48	154	24	70		
Erzen (Üşür)						9				
Alef - Hasıl (Üşür)	24	800								210
Nohud (Üşür)		24			60	192		72		
Mercimek (Üşür)										
Böğülice (Üşür)	20	24			50	48	20	48	20	240
Bakla (Üşür)								60		
Piyaz (Üşür)	20	24				17	40	72	10	24
Susam (Üşür)	30	48			5		30	12	20	168
Penbe (Üşür)		720			300	1200	1374	1320	80	756
Bağat (Üşür)	2334	2230	750	750	1600	1553	512	990	7179	3826
Bostan (Üşür)	16	89		21	30	30	33	186	25	7
Zeytün (Üşür)						87			20	

KÖYLER	11 Çavuş		12 Çukur		13 Dere (Eynesi)		14 Ensar (Yanık)		15 Hamzabeglü (Emir-i Alem)	
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531
İncir (Üşür)					40	215		628		
Badem (Üşür)						116				85
Meyve (Üşür)						44				1042
Berk-i Tut (Üşür)			50	50						
Kovan (Resim)			6	16	30	38	25	25	50	
Otlak (Resim)	150	390	45	45				15		
Çayır (Resim)			150	150				8		
Sazlık (Resim)										
Koru (Resim)					100	100				500
Asiyab Bad/Ab (Resim)							20	30		
Ağnam (Resim)			660	660		39			50	
Kışlak-Ağıl (Resim)						22				50
Zemin (Resim)		660			300	581	342.5	445		
Tapu-yu Zemin (Resim)	495	368			100	1000	150	328	100	
Arusiye					60			50		100
Cürüm-Cinayet (Resim)						60				
Deştavani (Resim)			200	200	150	300	80		100	
Diğer (Resim)	528		60	50	1100	84.5	257		360	550
YEKÜN	5820	8003	3197	3187	5817.5	15000	5277	10745	10050	10050

KÖYLER	16 Hatun Deresi		17 Helvacı (1)		18 İlipınar		19 İbrim Deresi (İgnedere)		20 Kaklıç			
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	
Çift ..		33				66			99		752	490
Nim Çift		280.5	198				16.5	189	181.5	49.5	148.5	
Bennak		264	528			24	48	48	72	72	252	
Kara		36	270				54	66	114	6	168	
Hıta (Üşür)		1420	1440			900	1920	1400	1920	5600	7200	
Şair (Üşür)		1008	840			400	2520	480	1400	2880	5040	
Burçak (Üşür)		48	70			60	140	18	70	240	280	
Erzen (Üşür)												
Alef - Hasıl (Üşür)						78	70		21	6	8	
Nohud (Üşür)		60	88			20	72	40	48		168	
Mercimek (Üşür)							25	5	24			
Böğrülce (Üşür)										40	48	
Bakla (Üşür)							24				24	
Piyaz (Üşür)									12	40	135	
Susam (Üşür)			44						24	140	24	
Penbe (Üşür)			200			30	80	45	93	6000	8000	
Bağat (Üşür)		850	850				399		249	353		
Bostan (Üşür)		60						40			324	
Zeytün (Üşür)												

1-Helvacı Köyü'nün hasılı, Hatun Deresi Köyü hasılına dahil edilmiştir.

KÖYLER	16 Hatun Deresi		17 Helvacı		18 Ilıpınar		19 İbrahim Deresi (İğnedere)		20 Kaklıç	
	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)										
Badem (Üşür)								6		
Meyve (Üşür)										
Berk-i Tut (Üşür)										
Kovan (Resim)	50	50			35		75		80	80
Otlak (Resim)	30	30			60	32			80	185
Çayır (Resim)										
Sazlık (Resim)										
Koru (Resim)										
Asiyab Bad/Ab (Resim)	500	530								
Ağnam (Resim)	1000	1036				20	156	156	100	100
Kışlak-Ağıl (Resim)	250	250						133		
Zemin (Resim)					43	254		230	1305	1545
Tapu-yu Zemin (Resim)						456		50	2500	660
Arusiye		100					33	33	60	142
Cürüm-Cinayet (Resim)						50				
Deştevani (Resim)					50			100	150	200
Diğer (Resim)	717.5	80					2525.5	2033.5	188	878.5
YEKÜN	6604	6604			1676	7670	5231.5	7000	21561	26000

KÖYLER	21 Kara Hasanlu (İsmailiü)		22 Kilise		23 Köprü,,,		24 Kuzubeglü		25 Musabeglü	
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531
Çift ..					66	99			132	66
Nim Çift	16.5				112.5	82.5			33	49.5
Bennak		48			60	204		36	96	72
Kara	6	6				96		6	36	96
Hinta (Üşür)	1320	2880	800	2400	2420	3450	440	960	1400	1920
Şair (Üşür)	720	1120	108	560	1440	1260	180	840	600	1120
Burçak (Üşür)	24	140	24	140	36	70	60	70	12	14
Erzen (Üşür)										
Alef - Hasıl (Üşür)		70	18	140		70	30	70	12	14
Nohud (Üşür)	20	48	20	120	30	72	20	48	20	24
Mercimek (Üşür)		24		120		24				72
Bögrülce (Üşür)					40	120				
Bakla (Üşür)				120		12				
Piyaz (Üşür)	30	60			30	54				41
Susam (Üşür)	40	72	40	120	130	120				
Penbe (Üşür)	1200	1012	180	40	660	488	60	160	306	408
Bağat (Üşür)		392	3400	6284	179	240	2200	4367		
Bostan (Üşür)	100			15	130	74				15
Zeytün (Üşür)										

1-Köprü Köyü'nün hasılı Alagöz Köyü içindedir. Buradaki hasıl ise, mezra durumundaki bağlantılarına aittir.

KÖYLER	21 Kara Hasanlu (İsmailü)		22 Kilise		23 Köprü		24 Kuzubeglü		25 Musabeglü		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)											
Badem (Üşür)											
Meyve (Üşür)											
Berk-i Tut (Üşür)			20								
Kovan (Resim)					100	30		20			
Otlak (Resim)	20	30	40	40	100	100	30	30			35
Çayır (Resim)	20				50						
Sazlık (Resim)											
Koru (Resim)											
Asiyah Bad/Ab (Resim)				30							
Ağnam (Resim)											35
Kışlak-Ağıl (Resim)	45	70									25
Zemin (Resim)	300	300	198	198	115.5	380	189	189	155		473
Tapu-yu Zemin (Resim)		100	50	372	500	500		87			446
Arusiye		150				160		100			70
Cürüm-Cinayet (Resim)				42				70			
Deştvani (Resim)	150	28					100				
Diğer (Resim)			200	737	581	212					
YEKÜN	3855.5	6570	1790	8000	6682.5	7917	3329	7000	3257		5125

KÖYLER	26 Üzbek		27 Samrı		28 Sasalı		29 Seyrek (1)		30 Sögütlü	
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531
Cift ..	429	490	33		528	528	33	66	33	66
Nim Cift	99	112.5	99	49.5	983	973.5		66	66	66
Bennak	120	120	60	60	576	780	12	60	96	272
Kara	18	126	12	30	300	726		36	24	66
Hınta (Üşür)	1480	7680	2000	3600	6050	14040	1800	3840	2400	4320
Şair (Üşür)	760	3920	600	966	5562	7945	720	1680	1680	2240
Burçak (Üşür)	36	140	84	140	24	329	24	42	200	280
Erzen (Üşür)				11						
Alef - Hasıl (Üşür)										240
Nohud (Üşür)		120	20	48				48		
Mercimek (Üşür)										
Bögrülce (Üşür)	20	48	30	96	70	266		24		48
Bakla (Üşür)		12								
Piyaz (Üşür)		24	90	67		108	80	24	36	240
Susam (Üşür)	120	48	5	24	120	228	10	84	30	48
Penbe (Üşür)	1950	2700	1200	1586	982	2790	561	792	2100	2160
Bağat (Üşür)	95	278	73	42	50	336	343	343	3779	3021
Bostan (Üşür)	114	110	70	108	150	810	15			24
Zeytün (Üşür)		17								

1-Seyrek Köyü hasılı, Alagöz Köyü hasılı içindedir. Buradaki hasıl ise mezra durumundaki bağlantılarına aittir.

KÖYLER	26 Özbek		27 Samrı		28 Sasalı		29 Seyrek		30 Sögütlü		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)			30	411							56
Badem (Üşür)											
Meyve (Üşür)				8							
Berk-i Tut (Üşür)	39	39									
Kovan (Resim)	50										
Otlak (Resim)	50	88	100								
Çayır (Resim)											
Sazlık (Resim)											
Koru (Resim)											
Asiyab Bad/Ab (Resim)											
Ağnam (Resim)		50		42		117					
Kışlak-Ağıl (Resim)			12								
Zemin (Resim)	153	469	755	821	218	955					653
Tapu-yu Zemin (Resim)	70	600	782	705	450	1100	150	310	408	500	
Arusiye	20			150	184	550					
Cürüm-Cinayet (Resim)		300									400
Deştevani (Resim)	182		50				30		363		
Diger (Resim)		1414.5	215	367.5	3761	1618.5	493	785	131	150	
YEKÜN	5799	18906	6381.5	9334	20108	34200	4272	8200	11797	15000	

KÖYLER	31 Sülebeğlü		32 Toy		33 Tuzcu		34 Türkili...		35 Ulucak	
	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..	264	99							33	33
Nim Çift	82.5	49.5	82.5	49.5					49.5	82.5
Bennak	72	12	24	24	672	360			36	24
Kara	6	12		18	126	300			6	48
Hınta (Üşür)	1330	3600	1200	1200	11200	9600			1000	2400
Sair (Üşür)	840	2100	360	280	7440	5600			600	1680
Burçak (Üşür)	30	21							24	140
Erzen (Üşür)										
Alef - Hasıl (Üşür)	18	168		6	60	3200				
Nohud (Üşür)		76							40	120
Mercimek (Üşür)										
Böğrülce (Üşür)				24					20	48
Bakla (Üşür)										
Piyaz (Üşür)	120	168			250	1200				24
Susam (Üşür)	10	72			200	1700			100	120
Penbe (Üşür)	342	320		24	3300				500	503
Bağat (Üşür)	364	421	1002	1095	500	150			200	179
Bostan (Üşür)	34	55	750	504					55	66
Zeytün (Üşür)				100						6

1-Türkili Köyü'nün hasılı, Alagöz Köyü hasılına dahildir.

KÖYLER	31 Sülebeğlü		32 Toy		33 Tuzcu		34 Türkili		35 Ulucak	
	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
HASIL TARİH										
İncir (Üşür)			20	240					20	20
Badem (Üşür)			360							
Meyve (Üşür)										
Berk-i Tut (Üşür)	125			110						
Kovan (Resim)										
Otlak (Resim)			10	7						
Çayır (Resim)				30						
Sazlık (Resim)										
Koru (Resim)										
Asiyab Bad/Ab (Resim)										
Ağnam (Resim)					700	798				39
Kışlak-Ağıl (Resim)				12						
Zemin (Resim)	481	1035	453	453					450	408
Tapu-yu Zemin (Resim)	120	485	250	250					150	300
Arusiye		100		150	200	500				
Cürüm-Cinayet (Resim)										
Deştevani (Resim)			50		500	400			100	150
Diğer (Resim)	576								885	639.5
YEKÜN	7469	8999	8194	9100	25148	25148			4868.5	7000

KÖYLER	36 Umur Beglü		37 Urta		38 Yaşagaçlı (Başı Bağlı)		39 Yeldeğirmeni		YEKÜN		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..		132	66	231	165	33	396	231	4547	2824	
Nim Çift		171.5	132	181.5	214.5	99	148.5	66	148.5	3934	3902
Bennak		165	204	300	36	48	168	36	84	6231	7094
Kara		48	60	72	78	114	114	30	66	1648	5868
Hınta (Üşür)		1200	2880	800	1440	1200	1920	3200	1920	94460	151028
Şair (Üşür)		648	560	720	1400	1039	1400	720	1400	54932	84445
Burçak (Üşür)		24	224	36	266	24	28	36	280	1324	3696
Erzen (Üşür)										10	38
Alef - Hasıl (Üşür)								18	160	339	5282
Nohud (Üşür)		10	24				48		220	990	3047
Mercimek (Üşür)										5	208
Bögrülce (Üşür)			24	10	24					681	1322
Bakla (Üşür)				10	24		24			110	420
Piyaz (Üşür)		20	120	40	80			10	120	2216	3710
Susam (Üşür)		20	24		24			20	240	1320	3717
Penbe (Üşür)		90	1272	450	289			450		31469	40288
Bağat (Üşür)		6337	6337	103	179		128			44205	51799
Bostan (Üşür)		81	235	30	20		50			1933	3722
Zeytün (Üşür)							96			138	482

KÖYLER	36 Umur Beglü		37 Urla		38 Yaşagaçlı (Başı Bağlı)		39 Yeldegirmeni		YEKÜN		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)										350	3354
Badem (Üşür)						24				400	351
Meyve (Üşür)						5					1238
Berk-i Tut (Üşür)										234	242
Kovan (Resim)										713	505
Otlak (Resim)			500			20	30	50	70	1948	1672
Çayır (Resim)										250	188
Sazlık (Resim)					60			300		300	85
Koru (Resim)								84	150	1184	1750
Asiyab Bad/Ab (Resim)										700	770
Ağnam (Resim)					41	125	45			4239	4308
Kışlak-Ağıl (Resim)										807	2106
Zemin (Resim)		386	400	66	88		253	54	610	9412	16910
Tapu-yu Zemin (Resim)		683	177	300	200	35	400	300	320	10563	17089
Arusiye			400	33			50	100	100	2910	3655
Cürüm-Cinayet (Resim)										265	1190
Deştevani (Resim)		150			60	50		50	120	3955	2758
Diğer (Resim)		99	356	53	210.5	99	36	735	660	18237	16838
YEKÜN		9853	14000	3445	4999	3583	5000	6656	6900	313569	448887

Menemen köylerine ait gelir içinde ilk üç sırayı tarım ürünleri almaktadır.

937/1531 tarihli tahrir göre;

	Hasıl	%
1-Bugday (Hinta)	94460	29.93
2-Arpa (Şair)	54932	17.40
3-Bağ-ürünü	44205	14.00
	<hr/>	
Yekün	193597	61.33

937/1575 tarihli tahrir göre;

	Hasıl	%
1-Bugday (Hinta)	151028	33.64
2-Arpa (Şair)	84445	18.81
3-Bağ-ürünü	51799	11.53
	<hr/>	
Yekün	287272	63.98

Ayrıntılı dökümün incelenmesinden, daha çok anlaşılabilceği gibi, her iki tahrir döneminde de en çok üretilen ürünler arasında tahıl ve bağ ürünü yer almaktadır. Bunların ikinci tahrirdeki oranı ilkinde göre, 2,65 daha fazladır. Burada, her iki tahrirde de dördüncü sıra pamuk ürünü görüyoruz. Bunun üretimi ilkinde 31469 akça oranı 10.03 olup, ikinci tahrirde, 40288 akça, oranı 08,97 dir. İkinci tahrir döneminde bakliyat ürünlerinin de üretiminin arttığı anlaşılmaktadır. Her iki tahrir döneminde de zemin ve tapuyu zemin geliri, belirgin bir yer tutar.

Menemen'in köylerine ait toplam gelir, ilk tahrirde 313569 akça olmasına karşılık, ikinci tahrirde

bu rakam 448887 akçaya ulaşmıştır. Buna göre artış miktarı 135318 akça olup, oranı 43.15'dir.

C-Menemen Mezraları:

937/1531 ve 983/1575 tarihli tahrirlere göre,

Menemen mezralarının üretim ve vergi durumu şöyledir:

MEZRALAR	1 Abdaluca Dere		2 Akçaköy		3 Ali Naibli		4 Azaklu		5 Bahadurlu	
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531
Cift ..					33	33	99		99	33
Nim Cift								132	33	33
Bennak				48	24	12	24		24	24
Kara				24	6	6	18	60		
Hinta (Üşür)		2160	400	2400	2280	2400	600	3564	1100	960
Sair (Üşür)		700	120	280	1376	1680	1080	2900	960	1120
Burçak (Üşür)		140	12	70	18	28	54	560	48	140
Erzen (Üşür)										
Alef - Hasıl (Üşür)		140	6	35	6	7	20	10	12	80
Nohut (Üşür)		120		120			50		40	44
Mercimek (Üşür)		24					10	48		
Böğrülce (Üşür)										
Bakla (Üşür)		24					100	20	120	44
Piyaz (Üşür)										12
Susam (Üşür)		36		120	10	16	10	36	20	24
Penbe (Üşür)		56	78	200	33	44	360	378	1050	880
Bağat (Üşür)		210	5953	6394			400			822
Bostan (Üşür)										13
Zeytün (Üşür)										

MEZRALAR	1 Abdaluca Dere		2 Akçaköy		3 Ali Naibli		4 Azaklı		5 Bahadurlu		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)											6
Badem (Üşür)											
Meyve (Üşür)											
Berk-i Tut (Üşür)											
Kovan (Resim)			50							30	9
Otlak (Resim)			90			40	40	20	20	50	30
Çayır (Resim)											
Sazlık (Resim)					15		100				
Koru (Resim)											
Asiyab Bad/Ab (Resim)					16						
Ağnam (Resim)						75	75	100	100		
Kışlak-Ağıl (Resim)			100				3	50	100	60	60
Zemin (Resim)			162	60	65	396	396	168	192	300	300
Tapu-yu Zemin (Resim)			188		184	100	97		200		200
Arusiye						33	53		100		
Cürüm-Cinayet (Resim)											
Deştevani (Resim)				10	30	10		30			50
Diğer (Resim)						127			680	208	98
YEKÜN		400	999	6639	8000	4563	5000	3185	9300	7549.5	7999

MEZRALAR	6		7		8		9		10	
	Baran		Bimar		Boğaca		Bucak		Cağatay	
HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..										
Nim Çift										
Bennak										
Kara										
Hınta (Üşür)	600	1200	1200	3360	2400	3120	1140	1440		
Sair (Üşür)	240	560	240	2800	840	542	504	770		
Burçak (Üşür)	36	56	48	112	1500	540	12	28		
Erzen (Üşür)										
Alef - Hasıl (Üşür)	18	70	18	42	192	280	6	84		
Nohut (Üşür)		48	50	120	50	240		24		
Merciçek (Üşür)		48		48	40	24		12		
Böğrülce (Üşür)										
Bakla (Üşür)			80	96		96	40	24		
Piyaz (Üşür)				48						
Susam (Üşür)								24		
Penbe (Üşür)	30	64	270	1220	99	240		16		
Bağat (Üşür)	750	544	110	127	160	542		120		
Bostan (Üşür)										
Zeytün (Üşür)										

MEZRALAR	6		7		8		9		10	
	Baran		Bimar		Boğaca		Bucak		Çağatay	
HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)										
Badem (Üşür)			10	20						
Meyve (Üşür)										
Berk-i Tut (Üşür)										
Kovan (Resim)					30		10			
Otlak (Resim)	25	25		47			25			
Çayır (Resim)			25		30					
Sazlık (Resim)										
Koru (Resim)										
Asiyab Bad/Ab (Resim)								30		
Ağnam (Resim)					80					
Kışlak-Ağıl (Resim)		30	500	500		200		24		
Zemin (Resim)	75	105		332		528	100	166		
Tapu-yu Zemin (Resim)	50	50	20	289	60	300	30	50		
Arusiye										
Cürüm-Cinayet (Resim)	40							30		
Deştavani (Resim)	10				25		10			
Diğer (Resim)			284	239	538	800	105	158		
YEKÜN	1974	2800	2855	9400	6472	8400	1982	3000		

MEZRALAR	11 Çagış		12 Celtik		13 Çokviran		14 Depe Gülbeği		15 Derecik		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..			66						99		
Nim Çift			33						33		
Bennak			24	12							
Kara			30	6					12		
Hınta (Üşür)	2600	3360	2000	3360	400	960	960	1140	1400	2880	
Şair (Üşür)	480	1120	1080	1960	39	140	300	560		840	
Burçak (Üşür)	48	14	36	56	12	48	48	154		24	
Erzen (Üşür)										10	
Alef - Hasıl (Üşür)		14			12	70	30	28		14	
Nohut (Üşür)	20	24	20	48	20	48		96	20	48	
Mercimek (Üşür)		24				12		96		48	
Böğrülce (Üşür)			15	24							
Bakla (Üşür)		24				72					48
Piyaz (Üşür)	10	24	50	60					50	120	
Susam (Üşür)	20	24	50	48					10	24	
Penbe (Üşür)	600	800		1200	30	34	120	240	450	600	
Bağat (Üşür)	450	709	400	246	1681	3500		584	70	240	
Bostan (Üşür)		144	35	57							
Zeytün (Üşür)			25	5							

MEZRALAR	11 Çağış		12 Celtik		13 Çokviran		14 Depe Gülbeği		15 Derecik		
	TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)											
Badem (Üşür)											
Meyve (Üşür)											
Berk-i Tut (Üşür)				18							
Kovan (Resim)									15	15	
Otlak (Resim)				25		30	30	100	170		50
Çayır (Resim)				20				9			
Sazlık (Resim)										100	100
Koru (Resim)											
Asiyab Bad/Ab (Resim)								60	120		
Ağnam (Resim)										60	
Kışlak-Ağıl (Resim)									17	7	6
Zemin (Resim)				480	268			160	300		223
Tapu-yu Zemin (Resim)				700	500		126		380	263	293
Arusiye							52			20	
Cürüm-Cinayet (Resim)											
Deştevani (Resim)						10		5			
Diğer (Resim)				1495		100	8	94		93	17
YEKÜN	4806.5	6000	6648	10352	2331	5100	1804	4375	3121	5600	

MEZRALAR	16 Düdençik		17 Eşreflü		18 Egne Beglü		19 Furancalu		20/1 Göcek ve Rahim		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..			33		33					33	33
Nim Çift			33	66	33					33	
Bennak	36		36		72						
Kara				12	72						6
Hinta (Üşür)	1200	1920	3200	3840	1800	3480	600			2100	2880
Sair (Üşür)	480	918	2640	3003	480	1638	144			1200	1680
Burçak (Üşür)	54	112	84	70	36	294	48			60	280
Erzen (Üşür)											
Alef - Hasıl (Üşür)	24	63				70	30			90	140
Nohut (Üşür)	30	36	60	108		120	40			50	120
Mercimek (Üşür)				24		240	40				
Bögrülce (Üşür)				48	80						
Bakla (Üşür)						96	60				
Piyaz (Üşür)		72	20	36						70	50
Susam (Üşür)	20	36	80	103	60					80	24
Penbe (Üşür)	330	426	1740	1360	1500	240	60			300	400
Bağat (Üşür)	82.5		70	55	510		2524			50	
Bostan (Üşür)		12	40	195						35	
Zeytün (Üşür)											

MEZRALAR	16 Düdüncik		17 Eşreflü		18 Egne Beğlü		19 Furancalu		20/1 Göcek ve Rahim		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)											
Badem (Üşür)											
Meyve (Üşür)			2								
Berk-i Tut (Üşür)				3		5					
Kovan (Resim)							20				
Ötlak (Resim)			75	75		500			40	40	
Çayır (Resim)											
Sazlık (Resim)						36			75	75	
Koru (Resim)											
Asiyah Bad/Ab (Resim)											
Ağnam (Resim)									150	150	
Kışlak-Ağıl (Resim)							40				
Zemin (Resim)		340	429	829	460	209	140		590	642	
Tapu-yu Zemin (Resim)		300	336	600	136	353			150		
Arusiye				20					30	30	
Cürüm-Cinayet (Resim)											
Deştevani (Resim)			50				50				
Diğer (Resim)	527.5	30	7055	1968	590						450
YEKÜN	2634	4800	8633.5	11000	5804	6300	3896	5760	5105	7000	

MEZRALAR	20/2 Göcek ve Züre		21 Gökliye ve Dibaluca		22 Hamid		23 Kaba Abdi		24 Kanamış	
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531
Çift ..	66		825	264			66		66	165
Nim Çift	49.5	82.5	362	634.5					132	66
Bennak	36		353	300			36		36	96
Kara	6	6	90	336						24
Hınta (Üşür)	2480	960	9600	4800	400	480	700		2800	3360
Şair (Üşür)	759	560	5040	4200	180	175			1320	1960
Burçak (Üşür)	96	200	12	70	18	14			64	140
Erzen (Üşür)										
Alef - Hasıl (Üşür)		140		70		14	21			
Nohut (Üşür)	20	48		120	5	24				48
Mercimek (Üşür)		24								
Böğrülce (Üşür)	20	45	20	240					110	28
Bakla (Üşür)				60		24				
Piyaz (Üşür)	20	50							30	24
Susam (Üşür)	50	24	80	380			35		50	72
Penbe (Üşür)	1350	900	4686	3850	60	42	87		3000	3000
Bağat (Üşür)	104		125	147		114			60	40
Bostan (Üşür)	50	20	50	200					113	137
Zeytün (Üşür)										

MEZRALAR	20/2 Göcek ve Züre		21 Gökliye ve Dibaluca		22 Hamid		23 Kaba Abdi		24 Kanamış		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)										7	
Badem (Üşür)											
Meyve (Üşür)											
Berk-i Tut (Üşür)											10
Kovan (Resim)						13					
Otlak (Resim)	60	40									
Çayır (Resim)											
Sazlık (Resim)		75									20
Koru (Resim)											
Asiyab Bad/Ab (Resim)											
Ağnam (Resim)	50	150	100	250							7
Kışlak-Ağıl (Resim)											6
Zemin (Resim)	149	642		2025	103	104	170			410	577
Tapu-yu Zemin (Resim)	900		150	1200		22				150	500
Arusiye		30		33							200
Cürüm-Cinayet (Resim)											
Deştavani (Resim)				240			10			100	
Diğer (Resim)	554	450	232	671.5						650	520
YEKÜN	3957.5	5000	25000	20000	766	1025	1511	1680	9001	11000	

MEZRALAR	25 Kara		26 Karaman		27 Karapınar ve Sakallı		28 Kara Yakuplu		29 Kargucak		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..		165	33					825			
Nim Çift									16.5		
Bennak		24	24					12	12		
Kara								24	6		
Hınta (Üşür)		1000	1440	1460	4800		240	1000	2400		940
Şair (Üşür)		600	840	480	1400		48	260	1120		1120
Burçak (Üşür)		10	70	72	84		14		42		140
Erzen (Üşür)											
Alef - Hasıl (Üşür)			35	12	14		21	150			
Nohut (Üşür)		20	48	60	144		24		48		120
Mercimek (Üşür)									12		
Böğrülce (Üşür)				30	60			10	12		
Bakla (Üşür)											
Piyaz (Üşür)		20	24		24			40	96		
Susam (Üşür)		10	24					50	48		
Penbe (Üşür)		744	225	600	110		8				24
Bağat (Üşür)				450	998		500	630	444		200
Bostan (Üşür)		5	5	40	43			150	752		33
Zeytün (Üşür)								12	147		

MEZRALAR	25 Kara		26 Karaman		27 Karapınar ve Sakallı		28 Kara Yakuplu		29 Kargucak	
	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
HASIL TARİH										
İncir (Üşür)			40	44						
Badem (Üşür)			30	125						
Meyve (Üşür)			50	73						
Berk-i Tut (Üşür)										
Kovan (Resim)			10							
Otlak (Resim)	25	25				7		5		
Çayır (Resim)										
Sazlık (Resim)										150
Koru (Resim)										
Asiyab Bad/Ab (Resim)										
Ağnam (Resim)										
Kışlak-Ağıl (Resim)		12	5	5				496		132
Zemin (Resim)		540	300	300		158		300		
Tapu-yu Zemin (Resim)		200	100	500				100		
Arusiye		200								
Cürüm-Cinayet (Resim)										
Deştevani (Resim)	100									
Diğer (Resim)	429		140	250				43.5		137
YEKÜN	3302	3745	3869	10000	1000	1000	4791	6100	2000	3000

MEZRALAR	30 Kayalu		31 Kıran		32 Kırpayan		33 Kindutman		34 Konurcalu		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..							33				
Nim Çift											
Bennak							12		24	12	
Kara											
Hınta (Üşür)	560		1640	960	660	660	1600	2400	1400	4800	
Şair (Üşür)	180		492	840	132	132	720	840	840	1760	
Burçak (Üşür)	36		72	56	72	72	120	280	10	70	
Erzen (Üşür)											
Alef - Hasıl (Üşür)	18		66	70	30	30		160			
Nohut (Üşür)	40		100	24			160	240	10	120	
Mercimek (Üşür)			40	28			200	200			
Böğrülce (Üşür)									10	24	
Bakla (Üşür)	20		160	24							
Piyaz (Üşür)											12
Susam (Üşür)							20	240	10	24	
Penbe (Üşür)	15		90	120			600	360	798	1000	
Bagat (Üşür)			150	1285					1830	378	
Bostan (Üşür)									66	83	
Zeytün (Üşür)									20	24	

MEZRALAR	30 Kayalu		31 Kıran		32 Kırpayan		33 Kindutman		34 Konurcalu		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)										10	
Badem (Üşür)											38
Meyve (Üşür)											
Berk-i Tut (Üşür)											
Kovan (Resim)	10			10						21	21
Otlak (Resim)	50					20	20	20	20		
Çayır (Resim)								30			
Sazlık (Resim)											
Koru (Resim)			300	400							
Asiyab Bad/Ab (Resim)											
Ağnam (Resim)											
Kışlak-Ağıl (Resim)								6	6		
Zemin (Resim)	150		125	230					189	225	225
Tapu-yu Zemin (Resim)				377					45	350	506
Arusiye											
Cürüm-Cinayet (Resim)											
Deştevani (Resim)	10		50		10	18	50	30			
Diğer (Resim)			100	56			225				
YEKÜN	1080	4200	3385	4500	924	924	3796	5000	5653	8700	

MEZRALAR	35 Kozluca		36 Köklücek		37 Kuzucuk		38 Ortaca ve Kilise		39 Ömürlü ve Bayramlı		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..		33						193	165	33	
Nim Çift								198	66	33	
Bennak								168	396		
Kara								126	210		
Hınta (Üşür)		600	1440	1520	2880	200	2400	2200	2400	2400	6120
Şair (Üşür)		240	560	228	560	96	560	2016	2520	720	2240
Burçak (Üşür)		12	70	168	280	12	42	60	154	96	420
Erzen (Üşür)					50						
Alef - Hasıl (Üşür)		3	14		140			1018	14	60	280
Nohut (Üşür)		10	72	100	240	120	240	38	48	20	120
Mercimek (Üşür)		5	24				24	20	24	5	48
Böğrülce (Üşür)											
Bakla (Üşür)				40	120	20	24			60	24
Piyaz (Üşür)		10	24	50				40	12		
Susam (Üşür)		5	24		48			80	12		24
Penbe (Üşür)		180	183	60	200	15	24	186	339	393	400
Bağat (Üşür)				3030	1460	1935	3454	3400		70	6
Bostan (Üşür)					20						
Zeytün (Üşür)					24						

MEZRALAR	35 Kozluca		36 Köklücek		37 Kuzucuk		38 Ortaca ve Kilise		39 Ümürlü ve Bayramlı		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)											
Badem (Üşür)				70							
Meyve (Üşür)											
Berk-i Tut (Üşür)	12	12									
Kovan (Resim)			10	10		10				40	
Otlak (Resim)			50	50	30	30	40				130
Çayır (Resim)		50									
Sazlık (Resim)						8					37
Koru (Resim)	50	10									
Asiyab Bad/Ab (Resim)			60	60			15	15			
Ağnam (Resim)							140	100			
Kışlak-Ağıl (Resim)			500	352		150					230
Zemin (Resim)	222.5	225		357	30	105	377	166			561
Tapu-yu Zemin (Resim)			50	320	25	29	50	138	150		400
Arusiye							20	160			
Cürüm-Cinayet (Resim)										50	
Deştevani (Resim)			50		40		50				120
Diğer (Resim)		62	336				217	1061	1625	1839	
YEKİLİN	1382.5	2700	5737	7160	3543	7100	10169	8000	5755	13000	

MEZRALAR	40 Sinurcalu		41 Sofu Deresi		42 Subaşı		43 Tekürlü		44 Uzunek		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..	99	33									
Nim Çift	198	165									
Bennak	96	132									
Kara	100	120									
Hınta (Üşür)	4800	1920			600	960	1080	1440			360
Şair (Üşür)	600	1400			240	560	48	420			140
Burçak (Üşür)	12	38			48	56	48	56			
Erzen (Üşür)											
Alef - Hasıl (Üşür)	3	68			36	70	18	40			
Nohut (Üşür)					20	48	20	48			
Mercimek (Üşür)						48	40	72			
Bögrülce (Üşür)											
Bakla (Üşür)											
Piyaz (Üşür)	80	12			30	60					
Susam (Üşür)	80	72			20	48					
Penbe (Üşür)	1800	176			45	120	45	176			
Bağat (Üşür)	397	918			500	1375					75
Bostan (Üşür)	248	194				133					
Zeytün (Üşür)											

MEZRALAR	40 Sınurcalu		41 Sofu Deresi		42 Subaşı		43 Tekürlü		44 Uzunek		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
İncir (Üşür)											
Badem (Üşür)											
Meyve (Üşür)											
Berk-i Tut (Üşür)											
Kovan (Resim)		3	23					10			
Otlak (Resim)			15		100	100					425
Çayır (Resim)		300						40			
Sazlık (Resim)											
Koru (Resim)								60	60		
Asiyab Bad/Ab (Resim)								120	120		
Ağnam (Resim)		335	50								
Kışlak-Ağıl (Resim)		330									
Zemin (Resim)		662	491			133	330		226		
Tapu-yu Zemin (Resim)		930	628		8165		192		400		
Arusiye			193								
Cürüm-Cinayet (Resim)											
Deştevani (Resim)		30	290					10			
Diğer (Resim)		221	472		735			160			
YEKÜN		7408	7410	-	9000	1772	4000	1699	3000	650	1000

MEZRALAR	45 Varsagit		46 Yaya		47 Yegan		YEKUN		
	HASIL TARİH	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
Çift ..								2899	759
Nim Çift								1170.5	1195,5
Bennak								1049	1056
Kara								258	816
Hınta (Üşür)		1200	1920	1040	1680	600	2400	65720	98584
Şair (Üşür)		240	840	168	144	36	840	28538	49390
Burçak (Üşür)		84	56	24	84	48	140	3324	5258
Erzen (Üşür)						18		18	60
Alef - Hasıl (Üşür)		48		24	120		140	1870	2495
Nohut (Üşür)			72	60	48	50	240	1283	3448
Mercimek (Üşür)					24		144	475	1656
Böğrülce (Üşür)			24					295	505
Bakla (Üşür)		20		60	24		96	780	940
Piyaz (Üşür)			12					520	722
Susam (Üşür)		10	12					820	1551
Penbe (Üşür)		198	1296	6	21	99	160	22033	21352
Bağat (Üşür)		600	274		8		55	23979	26217
Bostan (Üşür)			86					832	1489
Zeytün (Üşür)								57	53

MEZRALAR	45 Varsagit		46 Yaya		47 Yegan		YEKÜN	
	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575	937- 1531	983- 1575
HASIL TARİH								
İncir (Üşür)		397					57	417
Badem (Üşür)							40	253
Meyve (Üşür)							52	73
Berk-i Tut (Üşür)					10	10	25	55
Kovan (Resim)		25		25			208	236
Otlak (Resim)				120	45	20	770	2084
Çayır (Resim)							454	40
Sazlık (Resim)						12	211	488
Koru (Resim)			25				385	410
Asiyab Bad/Ab (Resim)		30			60	60	350	461
Ağnam (Resim)							1510	1506
Kışlak-Ağıl (Resim)	30		50	221			1578	2022
Zemin (Resim)	120	198	100	320	330	330	6778	7763
Tapu-yu Zemin (Resim)	125	278		140	60	152	4685	18910
Arusiye		50					103	1191
Cürüm-Cinayet (Resim)							90	30
Deştavani (Resim)			10				840	798
Diğer (Resim)	1000	132	30	20	10		16935	10428
YEKÜN	3799	6415	1657	3499	1366	4799	193666	293667

Menemen mezralarının gelir durumunu

incelediğimizde, ilk üç sırayı alan ürünler şöyledir:

937/1531 tarihli tahrir göre;

	Hasıl	%
1-Bugday (Hinta)	65720	33.93
2-Arpa (Şair)	28538	14.73
3-Bağ-ürünü	23979	12.38
	<hr/>	
Yekün	118237	61.04

937/1575 tarihli tahrir göre;

	Hasıl	%
1-Bugday (Hinta)	98584	33.56
2-Arpa (Şair)	49390	16.81
3-Bağ-ürünü	26217	08.92
	<hr/>	
Yekün	174191	59.29

İlgili tahrir dönemlerinde en çok üretilen ürünlerin bugday, arpa ve bağ ürünü olarak değişmediği görülmektedir. Ancak ilk tahrirde görülen, ilk üç sıradaki ürünlerin 118237 akça ve 61.04 oranlı olmasına karşılık, ikinci tahrirde bunun, 174191 akçaya ulaşmasına rağmen, oranı 59.29'a düşmüştür. Mezralarda da dördüncü sırada pamuk ve onu takip eden tapu-yu zemin geliridir. Burada, ilk tahrir göre, ikinci tahrirde 100.001 akçalık gelir artışı görülmektedir. Oranı, 51.63'tür. Böylece Menemen Kazası'nın şehir merkezinde ticaretin önemli bir yer tuttuğu, köy ve mezralarda da tarımın ve hayvancılığın gelişkin olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi, üretim de buğday ve arpa ilk iki sırayı işgal etmektedir. Bunun tüketiminin yalnız mahallinde değil, bölge dışında da gerçekleştiği görülmektedir.

Aynı şekilde, şehrimiz ve çevresi İstanbul'un hububat ihtiyacının bir kısmı karşılanmaktadır. 1244/1828 senesinde İstanbul'a gönderilecek 1837 İstanbul kilesi buğday (Hinta) ile 3675 İstanbul kilesi arpa (Şair)'nin devletçe satın alınması sırasında takip edilen usul, Menemen ve köylerindeki neferatın durumuna göre ele alınmakta ve nefer başına bir ayar ve 1,5 şinik Hinta ile 3 ayar ve 1 şinik şair isabet etmektedir. Diğer bir ifade ile nefer başına 3,5 şinik buğday ile 6 şinik arpa satın alınıyor,,,. Her halde bölgenin ihtiyacı dikkate alınarak, daha fazlası satın alınmıyor.

1245/1829'da Çandarlı İskelesi'nin de önem kazandığı anlaşılmaktadır. Çünkü, Çandarlı İskelesi'ne yakın kazalardan buğday ve arpa alımı yapıлып, bu iskele üzerinden İstanbul'a nakledilmektedir. Menemen Kazası hissesine isabet eden ondalık ile birlikte 1837 keyl hinta ile 3663 keyl mir-i şairin, tamamının harman yerlerinden alınarak iskeleye kadar buğday için keyl başına 100 para, arpa için keyl başına 50 para nakliye ücreti ödendiği ve hubatın alımı ile nakliyenin

bedelinin tamamen vaktinde ödenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Buna göre;

<u>Hınta</u>	<u>Nakliye fiyat</u>	<u>Sair</u>	<u>Nakliye fiyat</u>
1670 Keyl	100 para	3330 Keyl	50 para
167 Keyl	(ondalığı)	333 Keyl	(ondalığı)
<hr/>		<hr/>	
1837 Keyl	Yekün	3663 Keyl	

Bu tür işlemlerin "Tevzi Defteri"ne kaydedildiği anlaşılmaktadır.,.,.

Safer 1246/1830'da ferman-ı âli ile Menemen Kazası'ndan tertip ve talep edilen, 1837 keyl-i islâmboli hınta ve 3663 keyl-i islâmboli şairin mir-i mübayası için her nefere bir ayar bir buçuk şinik ve fazlasından beş nefere bir şinik bugday ile 1 kile-1 ayar ve 1 şinik ve fazlasından 5 nefere 1 keyl islâmboli şair isabet edecektir. Bunun da, Menemen Kazası merkezi ve köylerindeki neferata taksim edildiği ve toplanan hububatın Çandarlı iskelesine nakli istenmektedir. Menemen merkezi için 640 nefere isabet eden 590 Keyl 3 şinik bugday ile 1183 keyl 2 şinik arpadır.,.,.

Menemen Kazası ve çevresi, yetiştirdiği ürünler ile yalnız tarım sahasında değil, maden ve işletmeciliği hakkında da belirgin bir yer tutar.

1-MSS, Nu.95, s.39b.

2-MSS, Nu.95, s.41b.

Meselâ, XVII. Yüzyıl sonlarında Donanma-ı Hümayun'un barut ihtiyacı için, Saruhan Sancağında elde edilen 18000 kıyye halis gühercile istihsalinin, önemli bir bölümü 2815 kıyye olarak Menemen (Tarhaniyat) kazasından temin edilmektedir⁽¹⁾. Ayrıca, Gediz şaphanesinden üretilen şap urusu, Kütahya, Eskişehir, Karası, Hamid, Saruhan, Hüdaverdigar, Teke sancakları ve bu sancaklara tabi kasaba ve köylerde bulunan, kuyumcu, tabak, boyacı, yörük ve sair reayaya okkası 28 akçadan satıldığı, 1040/1630 ve 1061/1650 tarihli kayıtlara göre belirlenmektedir⁽²⁾. Diğer yandan, 985/1577 tarihine kadar, Aydın müsellemleri ve ellicilerinin, 50 haneye bir nefer verirken, bu tarihten itibaren, Bilecik madeninde top yuvarlağı hizmetine 90 ocak ellici müsellemden 40 ocağı 33'er akça, "Karahakkı", "Oğlan hakkı" ve adet-i agnam verdikten sonra, hizmet teklif olunmasın diye, emir ibraz etmekle, hizmete gönderilmedikleri arz edilip, nöbeti olanların, hizmete gönderilmeleri hakkında, Kütahya müsellemleri beyine Menemen, Akhisar ve Nif kadıları ile Top Emini Mehmet Çavuş'a hüküm yazılmıştır⁽³⁾.

1-Bahri Özkan, "Manisa'dan Gühercile Gönderilmesi", *Gediz*, s.50, Manisa (Haziran) 1941. s.9-11.

2-Suraiyya Faroghi, *Kentliler*, s.181; Kâmil Su, "Gediz Şaphanesine Dair Belgeler", *Gediz*, s.2, Manisa (Mayıs) 1937, s.13.

3-MD 31, 56/143.

Diger yandan, Menemen'in kuzeyinde kirmızı toprakların varlığı seramik atölyelerinin kurulmasına ve seramikçiliğin bu yörede gelişmesine kaynaklık etmektedir. Osmanlı seramikleri, her bakımdan, Anadolu seramik sanatının yeniden parladığı ve esas doruk noktasına ulaştığını ifade eder. Osmanlılar Devrinde, su küpleri, kavanozlar, su testileri gibi kaba eşya, sırlı ve sırsız pişmiş toprakları yapılmaya devam etmiştir. Çanakta çölmekçiliğinin tarihi çok eski olup, bundan yapılan, yeşil, sarı ve koyu kahverengi sırlı seramikler çok kullanılmıştır. Ayrıca, Anadolu Hisarı'nda Göksu, Kadapazarı, M. Kemal Paşa, Inegöl, Gönen, Kütahya, Eskişehir, Ayaz, Konya, Afanıs, Diyarbakır ve Menemen gibi yurdun pek çok yerinde çömlük yapımı gelişmiştir.

Menemen Kazası ve çevresi, coğrafî yerinin de etkisiyle iç ve dış ticarete ürünleriyle etkili olan bir merkezdir. Bu arada, dünya ile bütünleşen Devlet-i Ali'nin diğer birimlerinde olduğu gibi Saruhan Sancagında da para dalgalanması (enfilasyon) görülmektedir. Bilhassa; altının 70, kurşunun 50 akçayı geçmesi üzerine, hurda ve kırkık akçanın tedavülden men

-
- 1- Asuman Kayacan, Menemen'de Seramik Yapımı, İEE Resim-İş Bölümü, Bitirme Tezi, İzmir 1978, s.3.
  - 2- Saime Gültekin, Menemen'de Seramik Çalışmaları, İEE, Resim-İş Bölümü, Bitirme Tezi, İzmir 1980, s.25.
  - 3- Nagehan Acar, Menemen'de Testicilik, İEE, Resim-İş Bölümü, Bitirme Tezi, İzmir 1980, s.26.

edilmesi altının 60 ve kurşunun 40 akça degerle kullanılması için darphane müfettişi Mevlana Hacı İlyas ile Saruhan ve Aydın sancakları kadılarına hüküm yazılmıştır...

Osmanlı Devleti'nin toprak ile ilgili tesbitlerinin insana dayalı olarak ele alınan kısmında; Çift, nim çift, bennak ve kara olarak ifade edilen vergi dilimi oluşurken, öşür ve resm şeklinde ele alınan vergi çeşidi tesbit edilmiştir. Para birimi olarak, akça ve kuruş kullanılmıştır.

Buna göre, tarım ağırlıklı olan Menemen Kazası merkezi köyleri ve mezralarının hasılları toplamı şöyledir:

	937/1531	983/1575
1-Menemen merkezi	530283	451948
2-Menemen köyleri	313569	448887
3-Menemen mezraları	193666	293667
	<hr/>	<hr/>
Yekün	1037518	1194502

Memleha gelirinin ikinci tahrirde düşmesi, Menemen merkezi gelirinde bir azalma meydana getirmesine rağmen, köy ve mezralardaki gelir fazlasının varlığı, toplam gelirin ikinci tahrirde, 156984 akçalık bir artışı meydana getirmiştir. Oranı %15'tir.

D-Memleha-i Menemen:

Günümüzde "Camaltı Tuzlası"⁽¹⁾, Osmanlı Dönemi'nde de "Saruhan Memlehası"⁽²⁾ ve "Tuzla-i Melemen" şeklinde anılan bu tuzla, Gediz Nehri'nin İzmir Körfezi'ne ulaştığı deltanın hemen kuzeyinde bulunup, oldukça eski bir geçmişe sahipti⁽³⁾. Saruhan oğulları tarafından kullanıldığı gibi, Osmanlılar zamanında da işletilmekteydi. Menemen Kazası'nda bulunan ve mukataa yoluyla idare edilen bu tuzla 884/1479'da üç yıl için 1.550.000 akçaya, Ürküdenoğlu Yunus'a verilmişti⁽⁴⁾. Ayrıca, Evliya Çelebi bu tuzladan söz ederken; "Beşyüz akçalık büyük bir mirî emanet olduğunu ve Padişah hassı olarak değerlendirildiğini" belirtir⁽⁵⁾.

Saruhan'daki yürüklerin bir kısmı bu tuzladan çevredeki Germiyan, Aydın, Sarhan (Saruhan), Karahisar vilâyetlerine ve bu vilâyetlerin kazalarına yüzbinlerce deve yükü tuz çekerlerdi⁽⁶⁾. Bu iş için de belli bir nizama uymaları gerekmekteydi⁽⁷⁾.

1-Besim Darkot, Metin Tuncel, Ege Bölgesi Coğrafyası, İstanbul 1988, s.44.

2-Emecen, a.g.e., s.266.

3-Evliya Çelebi, a.g.e., s.84.

4-TSMA, E.12310; Emecen, a.g.e., s.266.

5-Evliya Çelebi, a.g.e., s.84.

6-BA, MD, XLI, 372/393; Emecen, a.g.e., s.266; Evliya Çelebi, a.g.e., s.84.

7-Tafsilât için, bkz., Lütfi Gücer, "XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuzhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizamı", İFM, İstanbul 1963, XXIII/1-2, 142.

Anılan sancak ve kazalarda bulunan, bakkal, ekmekçi, leblebici, yağcı, fırıncı ve debbag esnafı tuzun başlıca alıcıları idiler⁽¹⁾. Bu tuzlanın, yıllar boyu devam eden işleyişinin, tuz üretiminin verimliliğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim, bunu, Evliya Çelebi, "Bu tuzlaya, canlı hangi mahlûk düşse, Allah'ın emriyle tuz olur"⁽²⁾ ifadesiyle teyid eder.

Çok eskiden beri faaliyeti bilinen bu tuzlanın işletme nizamına aykırı hareket edenlerin, cezalandırıldıkları da bilinmektedir.

Nitekim, I. Bayezid devrinde uygulanan 1400-1401 tarihli aşiret nakli meselesi, Batı Anadolu'da Menemen Ovası'nda kışlayan aşiretlerin oradaki "tuz yasağı"na uymadıkları için meydana gelmiştir⁽³⁾.

II. Mehmet ve II. Bayezid devirlerinde de aynı şekildeki uygulamalar devam etmiştir. Bu dönem de, Saruhan Tuzlası amillerinin talebi üzerine, yeni bir yasakname gönderilmiştir. Buna göre, şehir ve köylerde, evden eve arama yapılması ve Saruhaneli tuzlasının dışındaki yerlerden üretilen tuzu, Saruhan Sancığı dahilinde, taşıyan, satan ve kullananların cezalandırılması istenmektedir. Bunun için, Saruhan Vilâyeti'nin kadıları, subaşıları, sipahileri,

---

1-Emecen, a.g.e., s.266.

2-Evliya Çelebi, a.g.e., s.84.

3-Mehmet Neşri, a.g.e., s.339; M. Tayyib Gökbilgin, Yürükler, s.16; Cengiz Orhonlu, İskân, s.102-103; Yusuf Halaçoğlu, İskân, s.4.

raiyetleri, yörükleri, kâfirleri, müslümanları ve yahudileri olmak üzere, büyüğü ve küçüğünün Saruhaneli tuzundan yemeleri, başka yerlerden temin edilen tuzun kullanılmaması belirtilip, aksine hareket edenlerin cezalandırılacağı, ifade edilmektedir⁽¹⁾.

Ayrıca, bu tuzla ile ilgili olarak vakıf kayıtlarının varlığı da bilinmektedir. Nitekim, Timurtaşoğlu Ali Bey, Hacı Süleyman ve İbrahim Beyler'den, Karaca-Ahmed Mezrası'nı satın alıp, Hoşkadem Paşa'ya evlâtlık üzere vakfetti. Buranın geliri, aynı adla anılan zaviyeye tahsis edildi. Ayrıca, 1575'de Saruhan Memlehası (Menemen Tuzlası)'ndan 3 şinik kadar tuz da bu vakfa aid idi⁽²⁾.

Diğer yandan;

"Mukata-i merkumun mâl-i mirisi beher sene hazine-i amireye ve kalemiyeleri mahallerine mütevellisi yeddiyle teslim olunmak şartıyla zuhur eden ribh-i, düstur-u ekrem vezir-i a'zam el-Hac Ahmed Paşa hazretlerinin İstanbul'da Avrat Pazarı'nda vaki' Hubyar Mahallesi'nde müceddeden kendi mallarından bina olunacak mekteb-i şerifin ve Ebül feth Sultan Mehmed Han Hazretleri'nden kasapbaşısı Kasap İlyas nam-ı Sahib'ül hayrın cami' şerifi abdest hanesine icra olunacak mai lezzin vakfîcün hademesine ve Hubyar

---

1-Robert Anhegger-Halil İnalcık, *Kanunname-i Sultani, Ber Muceb-i Orf-i Osmani, II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasakname ve Kanunnameler*, Ankara 1956, s.29-30.

2-Emecen, a.g.e., s.166.

Mescid-i Şerifi'nin minber ve hademesi ve mesarîf-i sairesine sarf olmak için müceddeden kayıd ve tahsis olundu". Fi, evasıt-ı zilhicce 1153 (1740). Bu kayd-ı Hakani örneği, Sadrazam Hubyarlı Hacı Ahmed Paşa'nın 355.000 akça geliri olan Menemen Memlehası vakfına aiddir⁽¹⁾.

Bu memlehanın geliri, 937/1531 tahririnde 433334 akçadır. 983/1575 tahririne göre ise 355000 akçeye gerilemiştir⁽²⁾.

E-Menemen'de Vergiler:

↓-Osmanlı Devleti'nde Vergiler Hakkında Kısa Bilgiler⁽³⁾ :

Osmanlı Devleti'nde vergi sistemi incelendiğinde, şer'î ve örfî olmak üzere, hukuk sistemine paralel olarak iki çeşit görülür. Bunlardan, şer'î vergilerin kaynağı islâm hukuku olup, uygulama sahası da müslüman mükellefleri ile gayr-i müslim mükelleflerdir. Örfî vergilerin kaynağı ise örfî hukuk olup, uygulama sahası yine, müslim ve gayri müslim mükelleflerdir. Böylece, vergi sisteminin her iki ünitesinin de uygulama alanı müslim ve gayri müslim

1-VGM, T.1153, No: 1602, s.1, (Yeni 1988-117/118).

2-BA, TD 165, s.102; TK, KKA, TD 115, s.88a.

3-Bkz. Halil İnalcık, "Osmanlılarda Raiyyet Rûsûmu", Belleten, cilt XXIII (1959), s.575-610; Ziya Kazıcı, Osmanlılarda Vergi Sistemi; İstanbul 1977; M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c.I-III, İstanbul 1983; Mithat Sertoglu, Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul 1958.

mükelleflerdir. Osmanlı vergi sistemini kısaca açacak olursak; Ser'i vergiler (Tekâlif-i Ser'iyye) zekât, Harac, Üşür ve Cizye gibi kısımlardan meydana gelir.

Bunlardan zekât, nisaba malik olan her müslümanın, dini bir vecibe olarak, senede bir defa malından bir miktarını, bunu almaya hak kazananlara vermesidir. Harac ise; Harac-ı muvazzaf ve Harac-ı Mukasem olarak iki gruba ayrılır. Bunlardan haracı muvazzaf; arazi üzerine maktuan tayin olunmuş akçe olup, adeta toprağın ücreti olarak alınmaktadır. Bu gruba giren; Çift, mücerred, zemin, tapu, âsiyâb, ârûs, ispenç ve duhan resm-i olarak isimlendiği gibi, bir nevi ceza mahiyetinde olan "Çift bozan" ve "Cürm-ü cinayet" rûsûmu olarak da isimlenenler vardır.

Harac-ı mukasem, arazinin hasılatından yerin tahammülüne göre, onda birden yarısına kadar alınmak üzere tayin olunan vergidir.

Üşür; İslâm vergi hukukuna göre zirai mahsûllerden belli bazı nisbetler dahilinde alınan vergidir. Bu verginin alınmasında, toprağın, üşriyye, haraciyye ve emriyye olma durumu etkilidir. Toprağın, tahammülüne göre, yirmide bir, onda bir, sekizde bir ve beşte bir nisbetinde vergi alınabiliyordu.

Cizye; halkın zimmî sakinlerinden, 14-75 yaşlar arasında alınan himaye ve askerlik hizmeti muafiyeti karşılığında ele alınmıştır. Zimmilerin iktisadi durumları; edna, evsât ve âlâ olarak tesbit

edilip vergilendirilir. Bunun, XVI. yy.da çok az miktarda olduğu ifade edilmektedir.

Osmanlı vergi sisteminin diğer dilimini meydana getiren örfi vergiler ise; "Tekâlif-i Âdiye" ve "Tekâlif-i Şakka" olarak anılır.

"Tekalif-i Adiyeye" vergisinin bir zaruretten dolayı alınabildiği, "Tekalif-i Şakka"nın ise keyfi bir vergi olduğu ancak Osmanlılarda böyle bir verginin olmadığı ifade edilir. "Tekalif-i Adiyeye" vergisi içinde, imdadiye-i hazariye ve imdadiye-i seferiyye diye anılan ve "Hass-ı Vüçera" adıyla birleştirilen, valilerin tahsisatı için, sulh ve harb zamanlarında, XVIII. yüzyıla kadar alınan bir vergi,⁽¹⁾ ile Avarız akçası adıyla anılan bir vergi daha bulunmaktadır. Bu vergi "Avarız-ı Divaniye" diye anılan ve fevkâlade zamanlarda halka yüklenen; mali, aynı ve bedeni mükellefiyetler olup, zamanla daimileşmiştir. Başlangıçta, aynı olarak alınan bu vergi XVI. yüzyıldan itibaren nakdi hale getirilmiştir. Buna âvâriz akçası denir,⁽²⁾. Bu vergi, Osmanlı Devleti'nde ilk defa Fatih Devri'nde uygulanmış, ilk zamanlarda dört-beş yılda bir defa hane başına 20 akçe alınırken bu rakam 300 akçeye kadar çıkarılmıştır. Başlangıçta, herp açığını kapatmak için tarh edilen, avarız vergisi bir aralık emlak vergisi ile birleştirilmiştir. Alimler, hacılar ve

---

1-Mithat Sertoglu, a.g.e., s.137.

2-Şemseddin Sâmî, Kaamus-u Türki, s.955.

derbentlerdeki muhafızlar bu vergilerden muaf olmuşlardır. Ayrıca Avarız Vakfı paralarının bulundurulduğu "Avarız Sandıkları" işletilmiştir. Bu sandıkların sermayeleri, kurulan vakıflar ile beraber halkın teberruatı ve adaklarıyla meydana getirildi. Esnafın mahalle ve köy halkının müşkülünü gidermek için avarız sandıkları az bir faizle (ribh) işletilirdi(1). Bunun tahsili için, memleket "avarız hanesi" olarak anılan bazı ünitelere bölünmüş olup, köylerden başlamak üzere, kasaba ve şehirler nüfuslarına, zenginlik ve tahammül derecelerine göre, 5, 10, 20 ile yarım, dörtte bir, veya sekizde bir avarız hanesi tesbit edilir ve ihtiyaç anında, divanın teklifini müteakıp, padişahın tasdiki sonunda tesbit olunan ihtiyaç bu avarız hanelerine taksim edilerek tarh olunurdu. Avarız hanelere ot, saman, zahire ve para olarak verilen avarızın XIX. yüzyılda sadece para olarak ödendiği ve "salgın" olarak alındığı belirtilmektedir. Hane başına 50 akçadan 1000 akçaya kadar, nakdî veya aynı vergi alınırdı. Bunu karşılamak için de vakıflar tahsis edilmiştir(2).

Ayrıca, mukataa adıyla anılan bir vergi daha vardır. Bu vergi, "Mukataat-ı Miriyye" ve "Malikâne" olarak iki kısımda incelenir. Birincisi seneden seneye iltizama verilir, ikincisi ise kayd-ı hayat şartıyla

---

1-M. Zeki Pakalın, a.g.e., s.112-114.

2-Mithat Sertoglu, a.g.e., s.21-22; M. Zeki Pakalın, a.g.e., s.112-113; Bkz. Menemen'de Vakıflar.

alâkalılara verilirdi. Bu miri mukataaların, piring, balık, tuz ve maadin gibi çeşitleri vardı. Bu uygulama, 1242/1826 senesinde "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" diye anılan yeni ordunun ihtiyacına karşılık tutulmuş, tanzimattan sonra da kaldırılmıştır.(1).

Çok kısa bir biçimde ifade etmeye çalıştığımız, Osmanlı Devleti'ndeki vergilerin tahsisinde takip edilen usûlün şöyle olduğu tesbit edilmiştir; Matematik ifade ile sayılıp ölçülebilen, kolay taşınıp korunabilen ürünlerin vergisi öşür olarak; sayılamayan, ölçülemeyen, kolayca taşınamayan ve korunamayan ürünlerin vergisi resm olarak uygulanmıştır. Meselâ, "Kovan Vergisi", Kuzubeglü'de resm olarak, Ilıpınar'da ise öşür olarak alınmıştır.(2).

2-Menemen'de Vergiler:

Menemen şehir merkezinde, 937/1531 ve 983/1575 tahrirlerinde, Harac-ı Bayat, kantar ve ayar resmi, Mukataa-i Menaffi, Mukataa-i Şemihane ve bozahane, Mukataa-i Başhane, Mukataa-i Ser asesan, Mukataa-i Deştivane, Mukataa-i İhraz-ı mahkeme, mukataa-i milh-i memleha, Niyabet-i Divan, Niyabet-i Meyhane, resm-i dönüm, işpençe-i kefere ve öşr-ü kovan olarak anılan vergiler, ilkinde 530283 akçe,

---

1-M. Zeki Pakalın, a.g.e., III, s.578.

2-BA, TD 165, s.159.

ikincisinde 451948 akçedir. Burada en fazla vergi geliri mukataa-i memlehadan sağlanmıştır.

Menemen köylerinde ise; Cift, Nim Cift, Bennak, Kara, Kovan, Otlak, Çayır, Sazlık, Koru, Asiyâb, Aynam, Kışlak, Ağıl, Zemin, Tapu-yu Zemin, Arusiye, Cürüm ve Cinayet ve Deştrevani vergileri "Resm" olarak alınmış ve ilkinde 71740 akçe olup, ikincisinde 89512 akçeye ulaşmıştır.

Diğer grupta ise; Hint, Sair, Burçak, Erzen, Alef, Hasıl, Nohut, Mercimek, Bögrülce, Bakla, Piyaz, Susam, Penbe, Bağat, Bostan, Zeytün, İncir, Badem, Meyve ve Berk-i Tut vergisi "Üşür" olarak alınmış ve ilkinde 241829 akçe olup, ikincisinde 359375 akçeye ulaşmıştır.

Menemen mezralarının vergi durumu ele alındığında, her iki vergi döneminde, köylerde uygulanan vergi çeşitlerini görmekteyiz. Bu birimde, resm vergi grubuna giren, ilk tahrir toplamı 40273 akçe olup, ikincisinde 50193 akçeye ulaşmıştır.

Bu birimde üşür vergi grubuna giren, ilk tahrir toplamı 153393 akçe olup, ikincisinde 243474 akçeye ulaşmıştır.

Menemen'in köy ve mezralarında görülen, resm vergi grubunun ilk tahrirdeki toplamı 112030 akçe olup, ikincisinde 139705 akçeye ulaşmıştır. Üşür vergi grubunda ise, ilk tahrirdeki toplamı 395222 akçe olup, ikincisinde 602849 akçeye ulaşmıştır.

Bütün bunlara göre, Menemen'de ilk sırada "Üşür" vergi dilimi, ikinci sırada şehir merkezinde görülen "Mukataa" ağırlıklı vergi dilimi ve üçüncü sırada da "Resm" vergi diliminin yer aldığı anlaşılmaktadır(1).

1079/1668 tarihli avarız haneleri tesbitinde, Menemen Kazası'nda toplam 621 avarız hanesi tesbit edilmiş olup(2), bunların vergilerinin büyük bir kısmının vakıflar vasıtasıyla karşılandığı anlaşılmaktadır(3).

Ayrıca, Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin maişeti için Saruahn Sancığı'na ayrılan ve Menemen Kazası payına düşen nefer sayısı, şehir merkezindeki mahalleler ve esnaf teşekkülleri ile köyler dikkate alınarak taksimat yapıp, her haneden payı nisbetinde gurus cinsinden vergi alındığı da görülmektedir(4).

Açıklamaya çalıştığımız gibi, Osmanlı Devleti'nin vergi sistemi içinde, Menemen Kazası da yerini alıp, memleket ekonomisine verimli katkılarda bulunduğu anlaşılmaktadır.

1-Bkz. Menemen, merkez, köy ve mezralarının üretim tabloları.

2-BA, MMD 2782, s.15.

3-Bkz. Menemen'de vakıflar.

4-Bkz. MSS, Nu: 95.

BESİNCİ BÖLÜM

MENEMEN VE ÇEVRESİNDE SOSYAL HAYAT

A-Menemen ve Çevresinde Sosyal Durum:

1-Merkezde:

Menemen merkezinde, sosyal ve idari kurumların da etkisiyle, uyumlu bir hayat sürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak zaman zaman, mahkemeye intikâl eden durumlar da olmuş ki, mahkeme caddesi ve mahkeme camii diye anılan mahaller bulunmaktadır. Fakat, şehir merkezinde bulunan mahkemenin, sadece şehir merkezinin değil, çevresinin de davalarının bakıldığı bir adli kurum olarak düşünmek gerektir. Bunun yanında, mapushane veya zindan diye anılan bir mahallin varlığına dair bir iz bulunmamaktadır. Diğer yandan, müslim ve gayri müslim halkın içiçe yaşadığı ve sosyo-ekonomik hayatın devam ettiği de gözönüne alınırsa, Menemen şehir merkezinin huzurlu bir mekân olduğu ifade edilebilir.

2-Köylerde:

937/1531 tarihli tahrir döneminde; Büyük Kızılca'ya tabi Küçük Kızılca (Köseler)'de 65 akçe⁽¹⁾ ve Büyük Kürek köyünde 200 akçe cürüm-cinayet vergisi kaydı vardır⁽²⁾. Otuz dokuz pare köyün varlığı dikkate

1-BA, TD 165, s.103.

2-BA, TD 165, s.155-156.

alınırsa diğer birimlerde geniş bir huzurun ve sosyal güvenin varlığı ortaya çıkmaktadır.

983/1575 tarihli tahrir döneminde ise, Bozköy ve Pınar'da 50 akçe⁽¹⁾, Büyük Kızılcıca'da 9 akçe⁽²⁾, Büyük Kürek'de 200 akçe⁽³⁾, Büyük Yahşellü'de 9 akçe⁽⁴⁾, Dere (Eynesi)'de 60 akçe⁽⁵⁾, Ilıpınar'da 50 akçe⁽⁶⁾, Kilise'de 42 akçe⁽⁷⁾, Kuzubeglü'de 70 akçe⁽⁸⁾ ve Üzbek'te 300 akçe⁽⁹⁾ cürüm-cinayet vergisi kaydı vardır. Bu dönemde Büyük Kürek köyünde olayların tekrar ettiği görülmektedir. Ancak bu tahrir döneminde, yukarıda belirtilen sekiz köyde daha cürüm-cinayet gibi büyük boyutlu hadiseler olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, artan nüfus ile birlikte hadiselerin de çoğaldığını, bilhassa, devlet idaresinde de belli bir zayıflığın hissedildiğinin bir ifadesi olabilir.

3-Mezralarda:

937/1531 tarihli tahrir döneminde; Baran'da 40 akçe⁽¹⁰⁾, Ümürlü ve Bayramlı'da 50 akçe⁽¹¹⁾ cürüm-cinayet vergisi kaydına rastlanmaktadır. Bu durum,

-
- 1-TK, KKA, TD 115, s.131b.
  - 2-TK, KKA, TD 115, s.119a.
  - 3-TK, KKA, TD 115, s.130b.
  - 4-TK, KKA, TD 115, s.123a.
  - 5-TK, KKA, TD 115, s.122a.
  - 6-TK, KKA, TD 115, s.128b.
  - 7-TK, KKA, TD 115, s.95a.
  - 8-TK, KKA, TD 115, s.131a.
  - 9-TK, KKA, TD 115, s.118b.
  - 10-BA, TD 165, s.161.
  - 11-BA, TD 165, s.145.

kirkyedi pare mezranın varlığı dikkate alındığında gene de normal bir sosyal hayatın varlığı ifade etmektedir.

983/1575 tahrir döneminde ise, sadece Bucak Mezrası'nda 30 akçelik,, cürüm-cinayet vergisi kaydı görülmektedir. Bu durum ise, mezralarda kendi disiplini içinde ortak bir kültürün varlığını ve sürekli olarak birbirlerine destek olabilme anlayışının etkisiyle, geniş bir anlayış, hoşgörü ve huzur ortamını ifade eder.

Fakat daha sonraki zamanlarda, devletin idari yapısında görülen çözüme, toplumdaki sosyal huzursuzlukların doğmasına yol açtı. Bunların bir kısmı, etki-tepki şeklinde ortaya çıkmaya başladı. Nitekim Adala ve Borlu Kazaları halkının Anadolu Beylerbeyi'si Mehmet Paşa'ya yaptıkları şikâyete göre, Bayramlar Köyü'nden Memi ve kardeşi İbrahim ve damadı Memi ile yanlarına 40-50 kadar levent toplayarak, sipahi olduklarını iddia ile, gezmeye başladılar. Yalnız Tarhaniyet Kazasından sekizyüzbin akçe salma topladıkları söyleniyordu. Ertesi sene yani 1602'de kendilerine Emre Köyünden Müezzinoğlu Mustafa Nazır arkadaş oldu. Asilerin sayıları arttı ve çok fena işler yaptıklarından haftalık pazar dahi kurulamıyordu^{1,2}. Seytanogulları diye anılan bu asiler, Manisa ve Menemen'de salma topladıkları sırada, Hükümet merkezi tarafından yakalanmalarına memur olan Haslar Nazırı

1-TK, KKA, TD 115, s.121a.

2-Mustafa AKDAG, Celali, s.406-407.

Mehmet Çavuşu ve maiyetindeki "Padişah Kullarını" baskına uğratarak katlettiler. Bu hadise halk arasında heyecan yarattı. Bu sırada medrese talebelerinin de ortaya çıktığı görülür. XVI asır ortalarından beri aralarında sıkı bir birlik olan ve daima isyan halinde buldukları için, silah kullanmakta da maharetleri bulunan suhteler, ahaliden yardım görmeleri sayesinde, leventlerin karşısına çıktılar. Çarpışmada asiler şefi durumundaki Şeytanoglu Memi ve damadı öldürüldüler. Bu başarı halkın sempatisini çekti. Fakat, Saruhan'da ve hatta bütün Anadolu Vilâyetlerinde bulunan altı bölük sipahileri arasında medreselilere karşı, şiddetli bir tepki doğmakta gecikmedi. Evvela Şeytanogulları'nın öldürüldüğü Tarhaniyat kasabasında, medreseliler ve Saruhan sipahileri arasında şiddetli (kanlı) bir çarpışma hazırlığı yapılmakta idi. Altı-Bölük zorbaları suhtelerden, ölenlerin kanını istiyorlardı. Hükümet tarafından meselenin tahkikine İzmir Kadısı Mahmut tayin olundu. Kadı Tarhaniyet Kasabasına vardığı zaman, halk medrese talebesinden memnuniyetlerini bildirdikten başka, Afyonkarahisarda kışlamakta olan ve bahara Saruhan'ı istila etmeleri muhakkak bulunan celâlîlerin, en ziyade medreselilerden korktuklarını söyleyerek talebenin sair eşkiyayı ele geçirmelerine "Emr-i Elişan İnayet olunmasını" talep ettiler. Adı geçen kadı, halkın bu arzusunu merkeze arz etti. Meselenin hükümet tarafından tahkik edilmesi sonunda, altı-bölük halkının

haksız görölmesi, Saruhan'da sipah hareketini alevlendirdi ve bunlar çevrede dehşet saçmaya devam ettiler⁽¹⁾. Bu arada, dışarıdan gelip de, Menemen'de hadise çıkaranlar da vardır. Meselâ, Manisa'nın azıllı hırsızlarından, Gökçe Himmet'in Menemen ve çevresinde faaliyet gösterdiğine dair, 7 Zilhade 1076/12 Mayıs 1665 tarihli mahkeme kaydı bulunmaktadır. Ayrıca, Manisa tüccarları ticaret için Menemen'e giderlerken Menemen yolu üzerinde Köprübaşı'nda Dayı Hüseyin ve 15 adamı bunlara baskın yaptı. Tüccarlar soyulmamak için bunlarla çarpışmaya mecbur oldular. Tüccarlardan birisi öldü ve biride yaralandı. Kervan da Dayı Hüseyin tarafından soyuldu. Dayı Hüseyin ve adamları, 1057/1647 tarihli mahkeme sonucunda ölüm cezasına çarptırıldılar⁽²⁾.

Devlet, gerek merkezde ve gerekse taşrada, toplumun sosyal refahını ve huzurunu temin için gerekli tedbirlere başvurur ve bunların uygulanıp uygulanmadığını da, memurları vasıtasıyla denetler. Gerektiğinde, ilgili konular hakkında uyarıcı hükümler göndererek, sosyal huzurun teminine çalışır.

Nitekim Saruhan Sancağı Beyi'ne ve Tarhaniyat Kadısı'na gönderilen hükümde; Tarhaniyat halkının, subaşı Mustafa'nın memleketi muhafazadan aciz olduğu cihetle şikayette buldukları, her gece dükkanların

1-Mustafa Akdağ, Celâli, s.408-412.

2-M. Çagatay Uluçay, XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul 1944, s.61-69.

açılıp soyulduğu bildirilmekte ve yetenekli bir su başının tayini konu edilmektedir,¹⁾.

Menemen'e tabi Tuzcu Karyesi halkı vilâyet eminlerinin öşürlerini kanun üzerine almadıklarını ileri sürüp, temsilci gönderip, haklarını aramaları üzerine, meselenin tahkik edilerek halledilmesi hakkında Menemen Kadısı'na hüküm yazılmıştır,²⁾.

Medine-i Menemen Kazası'nın İzmir Caddesinde bulunan Balatçık Köyü yakınında "keşt-ü güzar" eden çoban taifesine ve diğer insanlara hilâf-ı rıza tasallut olunup, bunların aynı köy sakinlerinden Ellezoğlu'nun küçükoglu Hüseyin, Mehmet oğlu Hüseyin ve Ömeroğlu Halil olduğunu ihbar edilmesi üzerine bundan böyle benzer davranışlarda bulunmayacaklarına dair, İzmirli Sabuncu Hacı İsmail ile Balatçıklı Halil'in babası Mahmut'un kefil olduğuna 9 Cemazi'el ahir 1216/18 Ekim 1801'de şart olundu,³⁾.

Menemen ve çevresinin ikliminin ılıman, iktisadi vaziyetinin verimli oluşu neticesinde sosyal huzurunun büyük ölçüde iyi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak zaman zaman görülen dengesiz faaliyetlerin, herbirinin özel sebepleri bulunmakta olup, bunların çoğunun, dışarıdan gelen görevli veya maceraperestlerin olumsuz davranışlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

1-BA, MD 30, 237/555.

2-BA, MD 41, 458/971.

3-MSS, Nu: 95, s.46b.

B-Menemen'de Eğitim ve Öğretim:

Bu konuda Evliya Çelebi; "Menemen'de bir medrese, üç sıbyan mektebi ve bir imaret vardır."⁽¹⁾, diyerek çok kısa bir bilgi vermektedir.

Buna göre;

1-Sıbyan Mektebi:

Sıbyan mekteplerinin ilk zamanları hakkında Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nin dışında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, bu sıbyan mekteplerinin durumu dikkate alınarak, "Muallim-i Sıbyan" adıyla anılan hocaların yetiştirildiği muallimhanelerin de varlığı bilinmekte olup, 1190/1776 tarihli vakıf kaydı buna işaret etmektedir.⁽²⁾.

XIX. yüzyıl sonlarına doğru, Türkiye'de görülen okullaşma yoğunluğu içinde, Mekteb-i İbtidai'ye olarak varlığını sürdüren bu okulların öğrenci sayıları ve okulların idari kadroları hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Mesela; Muallim-i Evvel ve Muallim-i Sani olarak anılan Mekteb-i İbtidaiye de, 1311/1894'de 120 öğrenci,⁽³⁾ 1312/1895'de 95 öğrenci,⁽⁴⁾ bulunmaktadır. 1313/1896 senesinde Mekteb-i İbtidai'ye 92 ve 75 öğrencili 2 şubeye ayrılmıştır.⁽⁵⁾.

1-Evliya Çelebi, a.g.e., s.85.

2-VGMA, HD 1151, s.37.

3-1311 tarihli Aydın Livası Salnamesi, s.205.

4-1312 tarihli Aydın Livası Salnamesi, s.293.

5-1313 tarihli Aydın Livası Salnamesi, s.268.

2-Medrese:

Evliya Celebi'nin Seyahatnamesi'nde bahsettiği medrese'nin Sümbül Paşa Medresesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu medresenin, oldukça geniş sahalarda görülebilen verimli vakıfları vardır. Ayrıca, Sultan Korkut'un hocası Mecüklüoğlu'nun vakfının da dahil olduğu, hekim Alaaddin'e ait vakıflar da, bu medreseye dahil edilmiştir⁽¹⁾. Bu medreseye 985/1578 tarihli berat-ı hümayun ile Osman halife yevm 5 akçe ile mutasarrıf olmuştur⁽²⁾. Bu medresenin faaliyete geçmesi, Sümbül Paşa (Cami-i Kebir) Camii ile birlikte olabileceği tahmin edilmektedir. Bu medresenin faaliyetinin sona erışı hakkında bir kayda rastlanmamıştır.

3-Muallimhaneler:

Menemen'de Emir Kadı binası muallimhanesinde be muayyene muallim-i sıbyan olan, Seyyid Mustafa b. Seyyid Hüseyin ferağından, karındaşı Seyyid Salih b. Seyyid Hüseyin'e ba berat, 1220/1805 tarihinde tevcih buyuruldu⁽³⁾.

Böylece şehir merkezinde olduğu gibi, köylerde de muallimhanelerin varlığı görülmektedir. Mesela; Menemen'de Kara Ali Karye'sinde Cami Kurbinde

1-Bkz. Menemen'de Eğitim ve Öğretim ile İlgili Vakıflar.

2-BA, TD 398, s.68; TK, KKA, TD 544, s.32a.

3-VGMA, HD 561, s.39.

muallimhanesi, ba muayyene muallim-i sibyan olan Mehmed fevt olup, mahlûlünden oğlu Hüseyin'e babası berat-ı mucibiyle, 1190/1776'da tevcih buyuruldu^{1,1}. Yine, Menemen Kazası'nda Mirâlem Karyesi'nde Yusuf Çavuş muallimhanesinde tevliyet-i evlâda meşruta olup, mutasarrıf olan Alime müteveffa'ıye olup, kızının kızı Fatima'ya inayet buyrulmuştur^{2,1}. Ayrıca, "Menemen'e tabi Mirâlem (Hamza Beglû) köyünde, Piri Çavuş'un bina eylediği muallimhanede, her kim muallim olursa, yevm-i 4 akçe cihet, talim-i kur'an ve evkafına kim mütevellî olursa, yevm-i 1 akçe cihet-i tevliyet tayin edip, kendüsü kayd-ı hayat ola, tevliyet ve sadakalar mahsûlünden kendüye ve kendü vefat ettiğinde, cihet-i tevliyet ve sadakalar mahsûlünden evlâdına ve ba'dehu inkiraz-ı evlâd, hakim'ül vakf olanlar, mehel ve lâyük gördüklerine tevcih ede, şart edip, vech-i meşruh üzere, vakıfnamesi olmağı da kayd-ı defter olundu"^{3,1}, ifadesiyle muallimhaneye vakıflarca maddi destek sağlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, yukarıda bahsettiğimiz, Miralem Karyesi'ndeki Piri Çavuş Muallimhanesi ile Yusuf Çavuş Muallimhanesi'nin aynı olması gerektiği kanaati meydana gelmiştir. Çünkü; Piri Çavuş Muallimhanesi'nde evlâdiyelik vakf olduğu ve Yusuf Çavuş Muallimhanesi'nde de evlâdiyelik vakf ile kızının kızına inayet eylendiği ifade edilmektedir.

1-VGMA, HD 1151, s.37.

2-VGMA, HD 1157, s.22.

3-TK, KKA, TD 544, s.47a.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru, Menemen'de okul sayısında ve çeşidinde artma görülmektedir. Bu konuda Şemseddin Sami, Kaamus'ul-Alâm'ında; "Mekteb-i Rüştîyesi, müslim ve gayrimüslim 11 mekâtib-i ibtida'iyesi vardır."⁽¹⁾ demektedir.

Rüştîye Mektebi'nde; 1300/1883 senesinde, 37 öğrenci⁽²⁾, 1303/1886 senesinde, 55 öğrenci⁽³⁾, 1311/1893 senesinde, 22 öğrenci⁽⁴⁾, 1312/1894 senesinde, 35 öğrenci⁽⁵⁾, 1313/1895 senesinde, 50 öğrenci⁽⁶⁾ ve 1320/1902 senesinde 82 öğrenci bulunup, ayrıca; 80 öğrencili Enas Mektebi ve 25 öğrencili Çırak Mektebi kayıtlarına rastlanmaktadır⁽⁷⁾.

Menemen merkezinde ve köylerinde, eğitim ve öğretime büyük önem verildiği ve buna vakıflar vasıtasıyla maddi destek sağlandığı görülmektedir.

-
- 1-Şemseddin Sami, Kaamus'ul-Alâm, c.6, s.4454.
  - 2-1300 tarihli Salname-i Devlet-i Osmaniye, s.307.
  - 3-1303 tarihli Salname-i Devlet-i Osmaniye, s.333.
  - 4-1311 tarihli Aydın Livası Salmamesi, s.205.
  - 5-1312 tarihli Aydın Livası Salmamesi, s.293.
  - 6-1313 tarihli Aydın Livası Salmamesi, s.268.
  - 7-1320 tarihli Aydın Livası Salmamesi, s.188.

C-MENEMEN'DE VAKIFLAR:

1-Vakıf Nedir?

İnsanlar, toplu yaşamaya başladıklarından beri, birbirlerine; maddi, ve manevi destek olma ihtiyacını hissetmişlerdir. Bunun içindir ki zaman zaman, yardımlaşma kurumları oluşturup, devamlı ve verimli çalışmaları için devletin kontrolünde, milletin vicdani desteğini sağlamışlardır.

İnsan; tarihi, ahlaki, iktisadi ve ilmi özellikleriyle varlığını sürdürürken çevresine yardım etmeyi en büyük ödev sayar. Bu da aklının ve kültürünün bir meyvesidir. Yaşadığı her çağda, düşkünlere yardım etmeyi gaye edinen Türk milleti, İslâm dinini tanıdıktan sonra da bu türde müesseseler oluşturup, gelişmesine destek olmuştur.

Temelinde karşılık beklemeden yardım etme anlayışı bulunan vakıf, bilindiği gibi, insanın bir veya daha fazla mal varlığını, toplumun sosyal ve ekonomik ihtiyacına yönelik sadece Allah'a yakın olma niyetiyle devamlı olarak tahsis etmesidir. Vakıf müessesesi, bütün Türk-İslâm devletlerinde, büyük bir öneme sahip olup, iktisadi ve sosyal hayat üzerinde derin izleri görülen, dini ve hukuki sır özelliği vardır. Bilhassa yoksulların geçimine tahsis edilen vakıfların varlığı, insana verilen değeri ifade etmesi bakımından önemlidir. Vakıf, bir mal veya mülkün satılmamak kaydıyla, bir hayır işine tahsis edilmesi

şeklinde manalanmaktadır. Buradaki "satılmamak kaydının" dayandığı temeller; dinî, ahlaki, iktisadi, içtimalî ve siyasi mahiyetten kaynaklanmaktadır.(1).

İslâm hukukunda vakıf; "Menfeati insanlara ait olmak üzere öz varlığı, Allah'ın mülkü hükmünde kabul edilip", alınıp-satılmaktan kesinlikle menetmektedir. Buna göre; bir malın veya mülkün, gelirinin tamamen yoksulların yararına olarak ele alınması ve şahısların sahiplenmesine fırsat verilmeden, herhangi bir menfaat de sağlanmadan, hayır işine terk edilmesine "vakıf" denir.(2).

Hukuki bir muamele olan vakıf hadisesinin; evvelinde, vakfı yapanın ve vakfolan malın, nihayetinde ise vakfiyyesinin haiz olduğu önemli şartlar vardır.(3).

Vakıflar; taşınır ve taşınmaz durumları, hayır ve kazanç sağlamaları, evlatlık ve avarız oluşları ile mülkiyeti ve idaresi bakımından çeşitlere ayrılır. Bunlar, cami, mescit, tekke ve namazgah gibi

---

1-Ferit Develioglu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1986, s.1363; Nazif Öztürk, Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar, Ankara 1983, s.27; Ziya Kazıcı- Mehmet Şeker, İslâm ve Türk Medeniyeti Tarihi, İstanbul 1981, s.241; M. Fuat Köprülü, İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, İstanbul 1983, s.352; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf" I, XIII., s.155; Mehmet Şeker, "Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından Özellikleri", Tarih İncelemeleri Dergisi, VIII., E.Ü. Ede. Fak. Yayını, İzmir 1993, s.1-18.

2-Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e., s.578; Ziya Kazıcı- Mehmet Şeker, A.g.e., s.242; Nazif Öztürk, a.g.e., s.28.

3-Ferit Develioglu, a.g.e. s.1364; Ziya Kazıcı- Mehmet Şeker, a.g.e., s.244-245; Mehmet Zeki Pakalın, A.g.e., s.578-579.

dini müesseselere, medrese, kütüphane ve dar'ül-hadis gibi eğitim ve kültür faaliyetlerine, saraylar, evler, tophaneler ve silah sarayları gibi sivil ve askeri müesseselere, çarşı, bedesten, han ve dükkan gibi iktisadi sahaya, hastahane, dar'üş-şifa ve kervansaray gibi sosyal müesseselere, çeşme, sebil, şadırvan, kemer, bent ve su yolları gibi tesislere, okmeydanları ve kemankeş tekkeleri gibi spor tesislerine ait vakıflardır. Ayrıca, insan ve diğer canlıların durumları ile ilgili vakıflar da vardır.(1).

Taşınır ve taşınmaz bütün mallar yanında, mer'a ve ormanların tahrib ve yağmasını önlemek için, Fatih Sultan Mehmet zamanından itibaren, bu sahada da vakıfların teşekkül ettirildiği bilinmektedir. Nitekim, İstiranca vakıf ormanlarının korunması için, 1890 tarihli Devlet Şurası kararlarına rastlanmaktadır.(2). Diğer taraftan ticaretin gelişmesi için, yine Fatih Sultan Mehmet zamanından itibaren, vakıf paralarının varlığı bilinmektedir.(3).

Vakıfların alınıp satılmama özelliği ve gayesinin dışında kullanılmama şartı, milli varlıkların üretken bir biçimde faaliyetlerinin devamını sağlar.

-
- 1-Ali Himmet Berki, "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı", VD, Sayı:V., Ankara 1962, s.128-129.
  - 2-Mesude Çorbacıoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Orman Meselesi ve Vakıf Ormanları", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı:21, İstanbul, Haziran 1969, s.36-40.
  - 3-Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de Din ve Devlet İşleri", Cumhuriyetin 50. yıldönümü Semineri, Seminere Sunulan Bildiriler, Ankara 1975, s.75-79.

Vakıflar, dini, ilmi ve sosyal yardım alanlarında meydana getirilen büyük eserler olarak, bütün Türk-İslâm memleketlerinde olduğu gibi inceleme sahasız olan Menemen Kazası'nda kurulup, gelişmişler ve topluma verimli hizmetlerde bulunmuşlardır.

2-Menemen Şehri Merkezi'ndeki Vakıflar:

Şehirlerin kurulup gelişmelerinde, diğer unsurların yanında vakıf müessesesinin de önemli bir yeri vardır. Anadolu'nun Türk Yurdu haline gelmesinde Türkiye Selçukluları'nın ve Anadolu Türk Beylikleri'nin büyük etkilerinin olduğu malumdur.

Menemen ve çevresinin Türk iskanına açılması ve bu yörenin bir "Türk şehri" olmasında Saruhanogulları'nın tesiri fazladır. Ancak, Anadolu Türk Birliği'nin sağlanıp, korunması da Osmanlı Devleti'nin varlığı ile bütünleşmiştir. Devletin diğer müesseseleriyle birlikte "Vakıf Müessesesi" de; Anadolu'daki Türk Şehirleri'nin imarında ve nüfusun toplanmasında belirgin bir varlık oluşturur. Vakıfların amaçları bakımından değerlendirirsek; Dini vakıflar, Sosyal içerikli vakıflar, Eğitim vakıfları ve bunların dışındaki diğer vakıflar olmak üzere gruplara ayrılabilir.

a-Dini Vakıflar:

1-Abdestli Mahallesi Mescidi Vakıflar,(1):

Batı tarafı mescidin imamına, kuzey tarafı da müezzinine ait olan "Kuş Burnu" adıyla anılan bir kit'a yeri Haraccı Dursun vakfetmiştir. Aynaoglu Musa mescidin imamı için bir kit'a incirliği vakfetmiştir. Ayrıca, Rabia Hatun da vaktettiği 500 akçanın muamele-i Şer'iden hasil olan nemasını, kendisi için hatm-i Şerif okunması şartıyla, imamın tasarrufuna bırakmıştır. Kasım kızı Hatice bint-i Kasım, kendi ruhuna hatm-i kelâmullah okunması için, vaktettiği bin akçanın muamele-i Şer'iden hasil olan ribhini imamın tasarrufuna bırakmıştır.

Benerşe Hatun isimli Vakıf'da vakfettiği dört yüz akçanın ribhini toplayıp, bu mescidin tamiri için sarf edilmesini istemiştir.

Safaoglu Süleyman, Yağmuroğlu Musa ve Abdullahoğlu Hızır vakfettikleri, üç yüz akçadan toplam dokuz yüz akçanın, muamele-i Şer'iden hasil olan ribhinin bu mescidin çerağı yağına ve hasırına sarfolunmasını istemişlerdir.

Ayrıca, Abdestli Mahallesi'nin avarıcına ait vakıflar da bulunmaktadır. Bunun için, Ahmet Hoca isimli bir şahıs bir kit'a yerini vakfetmiştir. Rakşı Hatun-u Turbula'nın beş yüz, Abdullahoğlu Ali'nin dört yüz akçalık nakit vakıflarının, muamele-i Şer'iden

---

1-BA, TD 398, s.72-73; TK, KKA, TD 544, s.32b.

hasıl olan ribhleri muhafaza edilip, avarız düştükçe, sarf olunmak üzere, mahalle müslümanlarına yardım için mütevellîye verilmiştir.

Bunun için, mahalle halkının ihtiyarlarıyla Sadıkoğlu Mehmet mütevellî tayin eylesenmiş olup, bu vakıf tasarrufların, vâkıfların şartları doğrultusunda sarf eylesenmeleri istenmektedir. Bu nakit vakıflar toplam 3700 akça olup, ribhinin de tahmin üzere 570 akça olduğu belirtilmektedir.

2-Bektaş Mahallesi Mescidi Vakıfları(1):

Azizbeğlü köyünde Halil Bağı adıyla anılan bir kıt'a bağ Salıha Hatun tarafından bu mescidin imamı için vakfedilmiştir. Bu mescide kim imam olursa yılda bir kere hatım okuyup, duasını da etmek suretiyle, mutasarrıf olabileceği belirtilen bu vakfın 250 akça hasılı bulunmaktadır. Ayrıca, seneligi 300 akça olan, bir kıt'a incirlik ve buğday ekilebilen bir zemin ile seneligi götürü olarak tesbit edilen 20 akçalık bir zemin daha bulunmaktadır.

Bostan isimli bir vâkıfın 300 akça ve Molla Ahmed isimli bir vâkıfın da 100 akça olmak üzere toplam 400 akçalık nakit vakfı bulunmaktadır. Bunun, muamele-i şer'iden hasıl olan ribhinin bu mescidin kandil ve yağına sarfolunacağı belirtilmektedir. Bu nakit vakfın

---

1-BA, TD 398, s. 71; TK, KKA, TD 544, s.36a.

hasılı 40 akçadır. Bu mescidin toplam 610 akçalık hasılı vardır.

3-Dulbentli Mahallesi Mescidi Vakıfları(,,):

Sülüsani (2/3) imama, Sülüsü (1/3) müezzine ayrılan 3 kit'a yer vakfı bulunmaktadır. Yazıcı Çiftliği adıyla anılan bu yer; kible tarafından itlü yeri ve Deli Alı yerine, doğudan Buruncuk Bazar önünden akaç çaya, kuzeyden pamukluk büke ve batıdan pamukluk yerlerine bitişiktir. Buraya "Saru Abdal Kavağı" da denir. Bu vakıf, Padişah emri ve kadı hükmü ile belgeli olup, 100 akçalık hasılı vardır. Ayrıca; şehir yakınında Zağfırançı kökü (Safran) ile Karamanlu Kesigi olarak anılan Elvanoglu Mehmed'in Vakfı olan iki kita incirlik, yılda bir kere hatm-i kelâmullah okumaları şartıyla, mescide imam olanın tasarrufuna bırakılmıştır. Hasılı 100 akçadır. Yine, Yusuf Kızı Nurlu Hatun'un kendi ruhu için, yılda iki hatm-i kelâmullah okuması karşılığında vakfettiği, 500 akçanın muamele-i şer'iden hasıl olan akçası, mescidin imamına tahsis edilmiştir.

Bu mescidin, kandil yağı için üç kit'a yer, hasırı için sekizyüz akçalık ve üçyüz akçalık iki ayrı vakfı olup, muamele-i şer'iden hasıl olan nemasının sarf edilmesi istenmektedir.

1-BA, TD 398, s.73; TK, KKA, TD 544, s.38a.

Bu evkara, nukut olarak, 1800 akça vakfolup, tahminen 420 akçalık hasılı bulunduğu belirtilmektedir. Mahalle halkından, Nasuh bin Nasır, "kadı Onayı" ile mütevellî tayin edilmiştir.

4-Gaybı Mahallesi Mescidi Vakıfları^(1,2):

Eyne Hoca isimli bir şahsın 2000 akçalık nakit vakfı olup, muamele-i şer'iden hasıl olan neması, bu mescidin imamına cihet olarak ayrılmıştır. Şehir yakınında bir incir bahçesi, müezzinin tasarrufuna bırakılmıştır.

Kandil yağı için, 300 akçalık nakit vakfın muamele-i şer'iden hasıl olan neması ayrılmıştır.

Ayrıca, 2300 akçalık, nakit vakfın, hasıl olan neması, avarız vakı' olduğu zaman avarız haneye sarf olunmak üzere ayrılmıştır. Avarız için ayrılan nakit vakfın hasılı 250 akçadır.

5-Hacı Bazarlı Mescidi Vakıfları⁽²⁾:

Kızılca Köy yakınında, 8 cerib mikdarı 150 akça hasılı olan vakıf cihet-i imamet için, 200 akçaya satılmış ve muamele-i şer'iden hasıl olan 30 akçalık nema cihet-i müezzin için ayrılmıştır. Yine, Kızılca Köy yakınında, İsa Hoca tarafından vaktedilen 2 cerib miktarı bir kit'a incirlik, seneliği götürü tesbit

---

1-BA, TD 398, s.74; TK, KKA, TD 544, s.37b.

2-BA, TD 398, s.77-78; TK, KKA, TD 544, s.36b.

edilen 150 akçalık hasıl, anılan mescide kim imam olursa, yılda iki hatm-i kelimullah okumak şartıyla mutasarrıf olabileceği kayıtlıdır.

Ayrıca, bu mescidin ilave vakıfları da bulunmaktadır.

Zait kızı Hatice'nin vaktettiği, Kızılca Köy yakınında, kiblesi Ali mülkü ve yayla, kuzeyi yol, batısı Saruoğlu mülkü ve doğusu Emiroğlu mülkü ile çevrili bir kıt'a yer, götürü olarak tesbit edilen 50 akçalık hasıl, yılda bir hatim okumak şartıyla mescidin imamının tasarrufuna bırakılmıştır. Yine, Kızılca Köy yakınında, kiblesi Cafer mülkü, kuzeyi Üveys mülkü, doğusu Dazoğlu mülkü ve batısı yol ile çevrili olan bir kıt'a incirlik vakfı bulunmaktadır. Bu vakfın 80 akça hasılı vardır. Mescide kim imam olursa yılda bir hatm-i kelâm okuyup mutasarrıf olabileceği kayıtlıdır.

Tarhaniyat merkezinde ise, Sultan Şah Tur Hoca'nın vaktettiği, Alaaddin'in dükkânlarının yanında, 1 bab dükkân bulunmaktadır. Bu dükkânın aylığı 4 akça olup, yıllık 48 akça hasılı vardır.

Kara Çavuş'un 200, Hatice Hatun'un 150, Garcioğlu'nun 150, Selime Hatun'un 100, Mefaret Hatun'un 100, Kuloglu'nun 100, Gaybi'nin 100 ve Halil'in 100 akçalık olmak üzere toplam 1000 akça, muamele-i şer'i ile hasıl olan ribhi, bu mescidin kandil ve yağına sarf olunacağı kayıtlıdır.

Ayrıca, bir arsa ve bir bab bakımsız bir dükkân vakfı olup, 50 akçalık hasılı vardır. Mahallenin avarızı için; Garcioğlu'nun 500, Tur Hocaoglu'nun 500, Yahşioğlu'nun 500, Hacı Mustafa'nın 100 ve Ayşe Hatun'un 200 akça olmak üzere toplam 1800 avarız akçası toplanmış olup, bunun hasılı 180 akçadır. Bu avarız akçasının, ribhinden hasıl olan meblağın muhafaza edilip, avarız vakı' oldukça kullanılmak üzere mescidin imamına verileceği kayıtlıdır. Toplam olarak, 680 akça avarız hasılı bulunmaktadır.

6-Güneri Koyu Vakıfları, , , :

Merhum Musaoglu Hacı Çakır, Gökliye Camii'ne 11.000 akça nukud vakfedip, cümle malından ayırarak mütevelliiye teslim etmiştir. Şartlı olarak muamele-i şer'iyeye tabi tutulmuştur. Binde yüzüymibeş (%125) oranıyla işletilmiş ve 1350 akça nema sağlanmıştır (2).

250 akçası mütevelliiye mukayyedir.

600 akçası için, 8 kere kelâm-ı kadim hatm olunması istenmektedir. Bu şöyle sıralanmıştır:

"1'i Hz. Resûlüllah için,

1'i Peygamberlerin ruhları için,

1'i Allah rızası için,

1'i Resûlüllah'ın arkadaşlarının ruhları için,

1-BA, TD 398, s.62-63; TK, KKA, TD 544, s.45b.

2-Bu nakit vakfın neması, $11.000 \times 0,125 = 1375$ akça olmasına rağmen, 1350 akça olarak kayıtlanmıştır.

1'i Müslümanların ruhları için,

1'i kendi ve eşinin çocuklarının ruhları için,

1'i ecdadı ve atası ruhları için,

1'i ecdadının eşlerinin ruhları için,"dir.

300 akçası Gökliye Hatibine ayrılmıştır.

100 akçası anılan köy halkının avarızı için ayrılmıştır.

50 akçası Gökliye Camii tamirine ayrılmıştır.

50 akçası, Gedüs suyundan getirilip, musluk düzülerek, Cuma günleri müslümanlara üleştirilene verilmesi istenmektedir.

Vakıf hayatta iken kendisinin mütevellî olması ve vefatından sonra ise vakfı gözetenler kimi dilerse mütevellî tayin edebileceği kayıtlıdır.

Berat tarihi 918/1512 olup, hasılı 1350 akçadır.

Anılan nukudun;

4000 akçası mütevellî olan hocanın elindedir.

6000 akçası, Menemen'de dini hayrata ayrılmıştır.

1000 akçası Güneri Köyü halkı elindedir. Sekiz nefer kimse, yılda birer kelâm'ullah okurlar.

Emir Asnem'in 1500 akçalık nukud vakfı, muamele-i şer'i ile 150 akça hasıl sağlar, bunun 100 akçası Gökliye Camii müezzinine, 50 akçası da, bu caminin kandil yağına tahsis edilmiştir.

Rüstem isimli şahıs ise, 1000 akça vakfetmiş ve bu 100 akça hasıl sağlamıştır. Bunun 80 akçası Camii süpürene ve 20 akçası, caminin hasırına tahsis edilmiştir.

İbrahimoğlu Seydi'nin 1000 akçalık nukud vakfı, 100 akça hasıl sağlar ve caminin imam ve müezzine her sene dua ve kelâm-ı kadim okumaları şartıyla 50'er akça pay edilmiştir.

Muhsin Dede zaviyesinde 1000 akçalık nukud vakfeyletiler. Bunun, 100 akça hasıl vardır. Gökliye Camii'nin Hatıbi her Cuma ölmüşlere kelâmullah okuması şartıyla bu hasıla mutasarrıftır.

Davudoğlu Hızır'ın 600 akçalık nukud vakfının, 90 akça hasılı bulunmaktadır. Buna, bu Camii'nin hatıbi her sene hatim okumak suretiyle mutasarrıftır.

Sandaloğlu Mirce'nin 2000 akçalık nukud vakfı muamele-i şer'i ile işletilip, 250 akça hasıl elde edilmiştir. Kendisi mütevellidir. Anılan Camii Şerife her kim imam olursa, vâkıfın atasına hatm-i kelâm eda eyleyip, mutasarrıf olabileceği kayıtlıdır. Toplam nukud vakfı 18100 akçadır. Güneri Köyü vakıflarına 927/1521 tarihli padişah berati üzerine 1 akça yevmiye ile Mevlâna Muslihiddin Mütevellî tayin edilmiştir. Daha sonra, 929/1523 tarihli padişah berati üzerine 2 akça yevmiye ile Alı Fakı'nın mütevellî olduğu kayıtlıdır.

7-Hacı Şeyh Mahallesi Mescidi Vakıfları,111:

Kızılca köy yakınında, 50 akçası imama ve 30 akçası müezzine ait olan toplam 80 akça hasıllı iki kit'a incirlik bulunmaktadır.

Şehir yakınında ise, kiblesi, doğusu ve kuzeyi yol ile çevrili, batısı Mahmud oğlu Murad mulküne ulaşan bir kit'a yer vakfı olup, hasılı 50 akçadır. Bu vakıf mescidin tamiri için, ayrılmıştır. Mescidin kandil ve yağı için tahsis edilen seneligi 20 akça hasıl sağlayan bir kit'a yer Karaoğlu Ali'nin vakfidir.

Yusuf Beg kızı Selçuk'un, 700 akçalık nukud vakfı muamele-i şer'i ile işletilip, "yuzde on"dan 225 akça hasıla ulaşılmıştır. Bu hasılın, 100'ü imama, 50'si müezzine, 25'i kayyuma ve 50'si mütevelliiye cihet olarak ayrılmıştır.

Yahşioğlu Bostan'ın, kiblesi Lala inciri, kuzeyi ve doğusu yol, batısı Musa oğlu Üveys yerine ulaşan bir kit'a incirlik yeri, mahalle halkının avarızına kullanılmak üzere vaktedilmiştir. Senelik hasılı 80 akçadır. Ali isimli şahıs da 400 akçalık nukud vakfetmiş ve bu muamele-i şer'i ile işletilip, hasıl olan ribhinin muhafaza edilerek, mahallinde avarıza verilmesi için ayrılmıştır. Bu vakfın 120

1-BA, TD 398, s.78-79; TK, KKA, TD 544, s.33b.

2-Bu vakıf, herhalde bileşik taiz esasına göre işletilmiş olmalıdır.

avarız akçası hasılı vardır. Bu mahallenin avarız akçası hasılı 390 akçaya ulaşmıştır.

Yavaş Yunusoğlu ile Helek Hatun'un vakfettikleri 200 akçalık nukud muamele-i şer'î ile her yıl işletilmiş ve hasil olan ribhı bu mescidin kandil ve yağına sarf edilmiştir.

8-Kanaalıcı Mahallesi Mescidi Vakıfları^(1,2):

Bir kit'a 8 cerib incirlik imamet için, bir kit'a incirlik de müezzin için cihet olarak vakf edilmiştir.

Tarhaniyat şehir merkezinde bir dükkân, aylığı 4 akçadan, yıllık 48 akça hasil sağlayan vakıf mescidin onarımına tahsis edilmiştir.

Tabbagoğlu'nun yıllık hasılı götürü olarak 20 akça tesbit edilen bir kit'a yeri mescidin kandil yağı için tahsis edilmiştir.

Alaaddin oğlu Mehmet isimli şahıs da, 1000 akçe nukud vakfında bulunmuş ve bunun neması mahallenin avarızına ayrılmıştır.

9-Kasımpaşa Camii Vakıfları⁽²⁾:

Cezerioğlu diye anılan Kasımpaşa adına Tarhaniyat Kazası'nın Menemen şehir merkezinde bir camii bulunmaktadır. Bu camiin bakım ve muhafazası

1-BA, TD 398, s.74; TK, KKA, TD 544, s.39b.

2-BA, TD 398, s.69; TK, KKA, TD 544, s.29b.

diğer eserlerde olduğu gibi vakıflar vasıtasıyla sağlanmaktadır.

Tarhaniyat şehir merkezinde ayakkabıcılar karşısında 9 bab dükkân vakfı olup, aylığı 50 akçadan yıllık 5400 akça hasıl sağlanmaktadır. Bu arada, bakımsız hale gelen 1 bab ticarethane ile 2 bab dükkândan birini mütevellî tarafından seneligi 10 akçadan mukataaya verilmiştir. 1 bab başhane aylığı 50 akçadan yıllık 600 akça hasıl sağlamaktadır.

Tarhaniyat merkezinde "Kadı Vakfı" olarak bilinen Turud Mezrası ortak ekilir. 640 akça kıymetinde 2 müd hububat elde edilir.

Tarhaniyat merkezine bağlı olan Bediroğlu vakfı olarak bilinen mezrada sebze üretimi yapılarak, yıllık hasılı götürü 100 akça olarak değerlendirilmiştir. Bu vakıf, imam ve hatibe yarı yarıya üleşilmek üzere tahsis edilmiştir. Aynı şekilde, Bediroğlu Çiftliği olarak anılan mezra, vakf olup, 1 müd miktarı 320 akça hasıllı hububat geliri imam ve hatib arasında yarıyariya pay edilmiştir.

Kadı vakfı olarak anılan Çekirdekli mezrası yıllık 120 akçe hasıl ile imama, 2 kıt'a incirlik yıllık götürü 70 akça hasıl ile müezzine cihet tayin olunmuştur.

3 akçe yevmiye ile Muslyoğlu Mehmed, imam, Hızır ve İlyas 4 akça yevmiye ile müezzin kadrolarında bulunmaktadır. Mevlâna Hatip Seyyid Ali 3 akça

yevmiye ile hatıplık kadrosunda bulunmaktadır. 1 akça yevmiyeli 5 nefer "Eczahan"ı ve 2 akça yevmiyeli kayyumu bulunmaktadır. Ayrıca, 1'er akça yevmiyeli 7 nefer; müezzin, aşırhan, kayyum ve ser mahfil için cihet kaydı bulunmaktadır. Bu cami kadroları ile ilgili olarak; müezzin için 921/1515, imam için 922/1516 ve kayyum için 928/1522 tarihli berat kayıtları vardır.

10-Köse Yahşı Mahallesi Mescidi Vakıfları,, :

Bu mescide, yapılan vakıflar içinde Saruhanoglu'na ait olanlar geniş yer tutar. Karaca Foça yakınında, 1 kit'ası, 10 cerib miktarı, 100 akça hasıllı, kasım'ın elinde. 1 kit'ası, 1 cerib miktarı, 10 akça hasıllı Zeyni'nin elinde, 1 kit'ası, 1 cerib miktarı, 10 akça hasıllı Hamamcı Salım'ın elinde olmak üzere toplam 3 kit'a bağat vakfı bulunmaktadır.

1 kit'ası incirlik olup, toplam 3 kit'a zemin, yıllık götürü 100 akçalık hasıl, imam ve müezzin arasında yarıyariya paylaştırılarak tahsis edilmiştir.

Menemen merkezinde, yıllığı götürü tesbit edilen 10 akça hasıllı olan Çilingir Ali'nin elinde bir dükkân ile Maslak yakınında, götürü tesbit edilen 150 akça hasıllı 3 kit'a zemin cihet-i imamet olarak kayıtlıdır. 200 cerib miktarı Saduluk ve Pınar yolları arasında bulunan 120 hasıllı incirlik cihet-i müezzin olarak kayıtlıdır. Ağuluk Deresi'nde 30 cerib miktarı

40 akça hasıllı 1 kıta zemin bulunmaktadır. Sofu Deresi'nde bulunan değirmenin 100 akça olan hasıllı "Camı Kebir" vakfıyla yarıyarıya paylaşılmaktadır.

Bu mahalleye ait nukud vakıflar da vardır. Bunlar vakıflarının tesbit ettikleri şartlara göre işletirler. Dezgâhçı Ahmet ile Hatun oğlu Sıment'in mahallenin avarızı için 500 akça, nukud vakfı vardır. Bunun hasılı 75 akçadır. Dursun oğlu İdris'in, mahallenin avarızı için 1000 akçalık nukud vakfı, 100 akça hasıl sağlanmaktadır. Ayrıca Nurten kızı Melek'in, attar Seydi elinde olan 500 akçanın hasılı 50 akça olup, mescidin kandil yağına harcanması istenmektedir.

Böylece, beratsız olarak imam için 300, müezzin için 170, mahallenin avarızına yardım için 175, mescidin kandil ve yağı için 50 akça, mescidin diğer masrafları için ise 172 akça vakıf geliri bulunmaktadır.

11-Manisa Çelebisi Fahrettin Camii Vakıfları, , :

Tarhaniyat merkezinde Bezzazistan'ın içinde 30 bölümlük, dışında da 40 bölümlük sanduklar olup, senelik 1090 akça hasıl sağlanmaktadır. Yine şehir merkezinde senelik hasılı 3088 akça olan 40 dükkân bulunmaktadır. Bunların hepsi, yerli esnaf durumundadır. Gelip geçici degillerdir. Senelik hasılı

367 akçadır. Sanat ehli, bakkal, meyve satıcıları ve diğerlerine ait 89 dükkân bulunup, senelik hasılı 7620 akçadır. 15 kuyumcu dükkânı aylığı 75 akçadan senelik 900 akça hasil sağlar. 180 akça hasılı olan bir bozahane ile 800 akça hasılı olan bir değirmen Gürle Nehri üzerinde bulunmaktadır.

Ayrıca, bu camının ilave vakıfları da vardır. Yine Menemen'de 8 kapılı kervansaray ile 39 dükkân senelik götürü tesbite göre 2538 akça hasil sağlamaktadır. Kale altı meydanında, merhum Sultan Korkud'un tapusu üzerine vaktolunmuş ve icar ile işletilip, 320 akça hasil sağlayan bir zemin bulunmaktadır. Feyzullah Paşa hamamı yanında, Hekim Ali Dükkânları meydanında, 6 dükkân aylığı 30 akça olup, senelik 360 akça hasil sağlamaktadır. Hekim Ali'nin çocukları elinde olan ve Kız İlyas Hanesi diye bilinen senelik 25 akça hasılı olan bir zemin de bulunmaktadır. Bütün bunların toplamı 17289 akçadır.

Bu vaktın, görevlilerine ve sair masraflarına ait giderleri de şöyledir:

10 akça yevmiyeli müderrisi, 3 akça yevmiyeli hatibi ve 2 akça yevmiyeli aşurani vardır. Ancak, bunlar 927/1521 tarihli berat sahip olmalarına rağmen, tevzi defterinde kayıtları yoktur diye, 1 akçe dahi verilmediği belirtilmektedir. Yine, 927/1521 tarihli berata göre, 3 akça yevmiyeli Mevlâna Ünvanlı imam ve 1 akça yevmiyeli sermahtili bulunmaktadır. 918/1512

tarıhlı berata göre, 2 akça yevmiyeli, 4 nefer hafızı, 2 nefer müezzini, 1 nefer muarrifi^{1,1)}, ve 1 nefer cabısı²⁾, ile 1 akça yevmiyeli 1 nefer kayyum ve kandilcisi vardır. Ayrıca, 3 akça yevmiyeli 1 nefer camlı çeşmelerinin tamircisi, 2 akça yevmiyeli 1 nefer bezzazıstan görevlisi, 2 akça yevmiyeli 1 nefer kandilcisi ve hasircisi, 1 akçe yevmiyeli evkaf kâtibi, 8 akça yevmiyeli Menemen, Demirci ve diğer vakıfların denetimini sağlayan "evkaf nazırı" bulunmaktadır. Bunların, günlük toplam yevmiye miktarı 38,5 akça olup, aylığı 1155 akcâdır. Yıllığı ise, 13860 akçadır.

Buna göre, 17289 akça geliri ve 13860 akça gideri olan bu mescidin 3429 akça gelir fazlası bulunmaktadır.

12-Menemenli Mahallesi Mescidi Vakıfları³⁾ :

Bu mescide ait vakıfların büyük bir kısmı Hacı Eyne Beği tarafından gerçekleştirilmiştir.

İlipınar ayagında, seneliği götürü tesbit edilen 36 keyi hintanın kıymeti 720 akça olup, bunun 480 akçası imam için, 240 akçası müezzin için cihet olarak kayıtlıdır. Ayrıca, Hacı Eyne Beği'nin üçbin akça nukud vaktinin, ribhi olan 300 akçayı Hacı Karası adlı şahsın yaptığı bir kıta incirliğin 100 akça olan hasılını vaktettiği yılda bir hatim; Musa kızı Sare'nin

---

1-Camiye gelen hayırları sayan, müezzin veya derviş.
2-Vakıf kiralarını toplayan görevli, vergi tahsilcisi.
3-BA, TD 398, s.77; TK, KKA, TD 544, s.33a.

Büyük Kızılca Köyü hududundaki bir kıta bademlik ve incirliğin 150 akçe olan hasilını, yılda iki hatım; Hayreddin adlı şahsın vaktettiği evlerinin 120 akça olan hasilını yılda bir hatım okumak şartıyla, mescide kim imam olursa tasarruf edeceği belirtilmektedir.

Memduha Hatun'un 1000 akça, Hacı Eyne Begi kızının 500 akça olmak üzere toplam 1500 akça nukud vakit işletilip, 150 akça olan hasilının mahallenin avarızına, Süleyman isimli şahsın yaptığı 600 akçalık nukud vakfın 60 akça olan hasilının, mescidin kandil yağına verileceği belirtilmektedir.

13-Seyyid Nasrullah Mahallesi Mescidi Vakıfları^(1,2):

Alı Çelebi'nin 800 akça, Hacı Bostan'ın 3000 akça ve Hacı Bostan'ın annesinin 2000 akça olmak üzere toplam 5800 akçalık nukud vakıfları mahallenin avarızına tahsis edilmiştir.

14-Sünbül Paşa Camii Vakıfları⁽²⁾:

Bu camı, "Camii Kebir" adıyla da anılır.

Menemen merkezinde ve "Camii Kebir" mahallesinde, eski hamam olarak anılır. Günlüğü 5 akçadan 3 aylığı 450 akça ve günlüğü 4 akçadan 4 aylığı 480 akça olmak üzere yıllık 930 akça hasılı vardır.

1-TK, KKA, TD 544, s.336.

2-BA, TD 398, s.68; TK, KKA, TD 544, s.30a-31a.

Yarıısı, "köse rahşı" mahallesi mescidi vaktına ait olan Sofu Deresi'nde 100 akça hasıllı bir değirmen bulunmaktadır. 20 akça hasıllı 2 dönüm zemin ile 30 akçalı, Buruncuk yolu üzerinde bir bağ imam için tahsis edilmiştir. Eskiıcı Mustafa elinde olan 15 akça hasıllı bir kıta, Yahşelli yakınında 20 akça hasıllı bir kıta kesük, Çiçek bacı ve koga demekle meşhur, 60 akça hasıllı bir kıta incirlik, Sofu Bakkaı elinde 10 akça hasıllı bir dönüm zemin bulunmaktadır.

Ayrıca, caminin gergiliği için, Arap Hoca'nın işlettiği 60 akça hasıllı bir icare ve Yahşelli yakınında hatibin tasarrufunda 15 akça hasıllı bir zemin bulunmaktadır.

Bu caminin, 2 akça yevmiyeli hatibi, bir akça yevmiyeli imamı, bir akça yevmiyeli müezzini, 1 akça yevmiyeli ser mahfili, 1.5 akça yevmiyeli 3 nefer hafızı ve 1'er akça yevmiyeli 5 nefer eczahani bulunmaktadır. Ayrıca, 100 akça cihet tahsis edilen muarrifi ile 20 akça cihet tahsis edilen cabisi vardır.

Bu caminin bulunduğu mahalle halkı ile ilgili olarak; Akça Yunus Mekteb için 40000 akça, avarız için 400 akça, Haşim, avarız için 3000 akça, Hacı Bostan avarız için 3000 akça, Alı Çelebi avarız için 500 akça ve Güzel Hatun avarız için 3000 akça olmak üzere, toplam 49.900 akçalık nukud vakıflarında bulunmuşlardır. Bunların nemalarının mahallenin

avarızına verilmesi istenmektedir. Aynı şekilde, Süleyman'ın 2000 akça, Şerifzade'nin 1660 akça, Hacı Bostan'ın 660 akça, Hacı Ali Çelebi'nin 660 akça, İzzeddin'in 500 akça, Kurl Hatun'un 1100 akça, Bulgar Rıza'nın 500 akça, Hacı Fakih'in 400 akça, Ayşe Hatun'un 500 akça, Huri Hatun'un 500 akça ve Rabia Hatun'un 500 akça olmak üzere, toplam 8980 akçalık nukud vakıfların nemasına bu caminin imamı, vakıfların şartlarına uygun olarak, kuran tilâve ederek mutasarrif olabileceği belirtilmektedir.⁽²⁾

15-Velî Mahallesi Mescidi Vakıfları⁽³⁾ :

2 cerib miktarı, 100 akça hasıllı 1 kit'a incirlik, cihet-1 imamettir. Tarhanıyat şehir merkezinde, Bazar Hamamı yakınında 3 dukkân aylığı 13 akçadan yıllığı 156 akça olarak, caminin kandil ve yağı ile müezzine tahsis edilmiştir. Yine 2000 akçalık nukud vakfın ribhi, yılda iki hatm-1 kelâm okumak suretiyle imama tahsis edilmiştir. Bunlar, mahalleye adı verilen "Velî Hoca"nın vakıflarıdır.

Zıyaoglu Süleyman'ın 80 akça hasıllı bir kita incirlik ve 4 cerib zeytinluğu ile Hacı Sinan'ın 3000 akçanın ribhi olan 300 akça için yılda 6 hatım, Hacı Turud oğlu Ali'nin 1500 akçalık nukud vakfının ribhi olan 150 akça için yılda 2 hatim okumak şartıyla imama

1-TK, KKA, TD 544, s.30a-30b.

2-TK, KKA, TD 544, s.31a.

3-BA, TD 398, s.72; TK, KKA, 544, s.38b.

tahsis edilmiştir. Aynı şekilde, Hacı Sinan Bayezid evi demekle meşhur ev vakfı olup, mescidin imamına, Hazret-i Resûlullah için yılda bir hatim okuması şartıyla tahsis edilmiştir.

Ayrıca, Veli Hoca'nın 1000 akçe, ve Hamza kızı Hacı Melek'in 500 akçalık nukud vakıflarının ribhinin mahallenin avarızına verilmesi istenmektedir.

Bu evkafa, mescidin imamının mütevellî olması ve mahalle halkının da gözetimi istenmektedir.

16-Zeybek Mahallesi Mescidi Vakıfları,, :

Bu vakfı Eşekci İbrahim kurmuştur.

Şehir yakınında kum sağan mahalli civarında bir parça yer tahminen 28 cerib miktarı olup, Hamza oğlu Yusuf ile Yakup oğlu Akil Mehmet'in mülkü yardım yoluyla imama cihet olarak tahsis edilmiştir. Hasılı 200 akçadır. Aynı şekilde, 100 akça hasılı olan, Karakoğa yakınındaki bir kıt'a yer, müezzin için Mehmet oğlu Yusuf tarafından tahsis edilmiştir. İsmailoğlu Mustafa ile Salihoglu Ali'nin, Yahşelli yakınındaki 9 cerib miktarı mülk imama cihet olarak tahsis edilmiştir. Hasılı 20 akçadır. Yine, aynı şekilde, şehir yakınında, Müezzin Dursun, Başmakçı Hamza ve Kara

---

1-BA, TD 398, s.75-76; TK, KKA, TD 544, s.37a. Bu defterde, "Vakf-ı mezburun, Eşekci İbrahim evlâdından kabil olan, imam, mütevellî ve nazır ola deyü meşruttur" kaydı bulunmaktadır.

Bektaş'ın mülkü, 8 cerib miktarı 1 kita yer müezzine cihet olarak tahsis edilmiştir. Hasılı 60 akçadır.

Yeldeğirmeni yakınında tahminen 4 cerib miktarı, Çölmekçi Hamza ile Atamışoğlu Hacı'nın mülkü, imama cihet olarak tahsis edilmiştir. Hasılı 60 akçadır.

Tahminen 1 donümlük 1 kita yer, daha önce bir başka vakıf mülk ile değiştirilmiş olup, mescidin kandil ve yağına tahsis edilmiştir. Hasılı 20 akçadır.

Bu vakfın evlâdından uygun olanların, imam, mütevellî ve nazır olarak cihetlerine mutasarrıf olabilecekleri belirtilmektedir.

b-Sosyal İçerikli Vakıflar:

1-Ahi Ahmed Zaviyesi,,,: :

Saruhanoğlu İshak Çelebi tarafından vakfedilmiştir. Bu vakfı tasarruf edenlerin ellerinde eski sultanlardan hükümleri olduğu belirtilir. Hala ellerinde, zaman padişahından mülkleri daim olası 928/1522 tarihli beratları vardır. Bu vakıf Tarhaniyat yakınında, içinde incir bahçesi olan bir çiftlik yerdir. Şehir içinde bir dükkân ve Sofu Deresi'nde bir değirmen bulunmaktadır. Sofu Deresi hududundaki 1 ocaklık değirmenin 6 aylık hasılı 200 akçadır. Incir bahçesinin hasılı 160 akça, dükkânın hasılı ise 120 akçadır. Ayrıca, üşrü verilen ve hasılı 120 akça olan

---

1-BA, TD 398, s.74; TK, KKA, TD 544, s.42a.

bir zemin ile 200 akça hasıllı "Karataş" olarak anılan bir vakfı daha vardır.

985/1577 tarihli berata göre, bu zaviyeye, Ahmet isimli bir şahsın şeyh olup, tasarruf ettiği belirtilmektedir.

2-Ahmetoğlu Nasuh Çelebi Vakfı^(1,2):

Ahmetoğlu Nasuh Çelebi, Karaca Foça Kal'ası muhafızı olup, mülk bahçesi bütünüyle Karaca Foça halkına vakfetmiştir. Anılan vakfın yanında olan, "Kuyu Kapısı" denilen kuyunun, kovasına, urganına, zincirine ve ihtiyaç oldukça temizliğine bakılıp, korunmasını şart koşmuştur. Vakfın mütevelliliğini; kendisi hayatta iken üstlenmiş olup, sonra çocukları ve torunlarına, intikâl etmesi, belirtilmiştir. Vakfın nesli tükendikten sonra, vakfı gözetenler kimi uygun görürlerse, onun müteveli olmasını şart eylemiştir. Bu vakfın hasılı 100 akçadır.

3-Emir Dane Zaviyesi⁽²⁾:

Menemen Miralem Durağı'nda Emir Dane Zaviyesi adıyla anılan zaviyenin zaviyedarı Hafız Muhammed'den, Molla Mustafa Halife'ye yardım kaydıyla 1147/1734 senesinde intikal etmiştir. Ancak, 1148/1735 senesinde, zaviyedar Hacı Hafız Muhammed'in çocuksuz olarak

---

1-BA, TD 398, s.82.

2-VGMA, HD 1145, s.85.

ölümüyle boşalması üzerine, Molla Mustafa Halife'ye tavsiye olunmuş ve inayet eylenmiştir.

4-Haykıran Baba Zaviyesi(,,):

Asunbeğlü Köyü'ndedir. Bu zaviyenin mütevelligi Ahmet zamanında, Tavukçu İdris Zaviyesi de yeniden kendisine, 1148/1735 tarihinde inayet edilmiştir. Bu zaviyede, vazifesi padişah beratıyla belirlenen zaviyedarı, Hasanoglu Hüseyin Halife, Allah'ın emriyle ölmüş olması zaviyedeki hizmetlerin yerine getirilememesine sebep teşkil etmektedir. bunun üzerine, yerine gelebilecek hak ve yeteneğe sahip, merhumun öz oğlu, Hüseyinoglu Muhammed Halife, zaviyedarlığı, zaviyeye gelip gidenlere iteat göstermek ve saygılı olmak şartıyla 1215/1800 senesinde tevcih ve inayet olunmuştur.

Babalarının mesleğine uygun şartlarda yetişenlerin, o mesleğe öncelikle tayin edildikleri anlaşılmaktadır. Bu da, devlet ile halkın barışık olup, sosyal bakımdan bütünleşmesinin belirgin bir örneğidir.

Merhum Saruhanoglu İshak Çelebi, Haykıran Baba isimli azizin zaviyesine bir çiftlik ile bir bahçeyi pınarı ile birlikte vakfetmiştir. Anılan çiftliğe ve bahçeye berat-ı şahi ile Şaban isimli şahıs 1 akçe yevmiye ile mutasarrıftır. 930/1524 tarihli berat ile tasarruf edilen bu çiftliğin doğusu bahçeler,

---

1-VGMA, HD 1145, s.86; BA, Cevdet Evkaf, Numara: 57-66.

kıblesi yol, kuzeyi Kıvırcıkkaya ve batısı Karacakaya ile çevrili olup, hasılı 360 akçadır,(1).

5-Karaosmanoğlu Hacı Eyüp Ağa Vakfı:

Manisa hanedanından Karaosmanoğlu Hacı Eyüp Ağa Menemen Şehri'nde bulunan Manisalı Merhum Mehmet Paşa'nın yaptırdığı cami-i şerifin içinde, tamir ettirdiği Mascid-i Şerifin dersane müderrisine ait olmak üzere, bu şehirdeki su yolu vakfı nakidi fazlasından aylık 50'şer guruş tediye olunmak üzere nezaretine yazıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, suyolu akçesi fazlasından medreselere ait olmak üzere, aylık 50'er guruş münasib ve ta'yin kılınmıştır. Bunun her ay vakıf defterinin masraf hanesine kaydedilip muhafazası istenmektedir,(2).

Mahkeme Camii (Manisalı Hacı Mehmet Paşa Camii) Şerifi evkafı'na ait 1244 senesi muhasebe defterine göre 1241-1244 yılları arasında kasadaki mevcut meblağ ile birlikte 4459 guruş 26 para geliri olduğu, giderin ise tamirat ve gündelik verilenler ile birlikte 4445 guruş 19 para olduğu, masrafı düşüldükten sonra, 14 guruş 07 para bakiye kaldığı anlaşılmaktadır,(3).

1-BA, TD 398, s.83; TK, KKA, TD 544, s.43a, "Berat-ın 974/1566 tarihinde yenilendiği anlaşılmaktadır".

2-MŞS, Nu: 95, s.44b.

3-MŞS, No: 95, s.35a.

6-Ömer Fakih Zaviyesi^(1,2):

Menemen'de Günerli Köyü'nde Ömer Fakih Zaviyesi'nin mütevelliliği ve geliri, evlâdı evladına şartlı olup, mutasarrıfı Rabia'nın ölmesi üzerine, yedi göbekten yakını olan; Halil, Mustafa, Ayşe, Rabia, Fatma, Raziye, Alime ve diğer Ayşe'ye istinaden, Naib'in arzı üzerine 1122/1710 tarihinde inayet eylesmiştir.

7-Saruhanlı Ali Bey'in Vakıfları⁽²⁾:

Yazıculu (Yazıcıbelü) Köyü 9 nefer ve 9 haneli olup, 4263,5 akça hasılı vardır. Gökçe Köyü Ali Beg'in mülküdür. Manisa'daki imaretine vakıftır. Ellerinde eski sultanlardan ahkâm-ı şerifleri vardır. Hariçten ekilir. Hasılı 402 akçadır. Kaklıç Köyü'nde 1 çiftlik, Saruhanoğlu Hayrettin Çelebi tarafından İbrahim isimli bir hatibe vakfedilmiştir. Bunun üzerine, 927/1521 tarihli berat ile Ahmed isimli oğluna verilmiş olup, hasılı 600 akçadır. 978/1591 tarihli berat ile el değiştirdiği anlaşılan bu çiftliğin 600 akçalık hasıl ile aynı gelir seviyesini koruduğu görülmektedir.

1-VGMA, HD 1157, s.22.

2-BA, TD 398, s.64-66; TK, KKA, TD 544, s.42b-44a.

8-Tavukçu İdris Zaviyesi^(1,1) :

Seyrek köyü'nde bulunan, Tavukçu İdris Zaviyesi, Asunbeğlü Köyü'ndeki Haykıran Baba Zaviyesi Ahmed'e yeniden, 1148/1735 senesinde inayet eylesmiştir.

c-Eğitim ve Öğretim ile ilgili Vakıflar:

1-Emir Kadı Muallimhanesi⁽²⁾ :

Menemen'de Emir Kadı binası muallimhanesinde görevlendirildiği üzere "Sıbyan Mektebi" muallimi olan, Seyyid Hüseyin oğlu Seyyid Mustafa tasarruf hakkını bırakmıştır. Bu görev kardeşi Seyyid Hüseyin oğlu Seyyid Salih'e 1220/1805 tarihli berat ile tevcih buyrulmuştur.

2-Hekim Alaaddin Vakfı⁽³⁾ :

Menemen şehir merkezinde; 2 kasap dükkânı aylığı 85 akçadan yıllığı 1020 akça, 4 dükkân aylığı 36

1-VGMA, HD 1145, s.86.

2-VGMA, HD 561, s.39.

3-BA, TD 398, s.68; TK, KKA, TD 544, s.32a. Bu 544 numaralı defterde, zikrolan medresenin havalisinde evlerin bina olup, icara verildiği belirtilmektedir. Ayrıca, Nefs-i Tarhaniyat'ta, Aziz Beğlü Geçidi ve Döşeme Yol Dursun Yeri, ve Turmuş Bağı, Kethüda Sinan Yeri, Kethüda Nasuh ve Süleyman Bağları, Çavuş Geçidi ve Gedüs Suyu ile sınırlı olan arazi; Merhum Sultan Korkud ve Sultan Alemşah tabe serahudan, Hekim Alaaddin'e tapu olup, mirisine de yüz akça mukataa vaz olunup, ba'dehu merhum Sultan Selim Han ali'er-Rahman ve'l gutran hazretleri dahi vech-i meşruh üzere mukarrername inayet edip, ba'dehu merhum Sultan Süleyman Han-ı ali'er-Rahman Liva-ı Saruhan'da iken. canib-ı erbaasıyla mutasarrıf ola deyu hukm-u şerif vermişlerimış. Ba'dehu serir-i saltanata culus-u

akçadan yıllığı 452 akça olmak üzere toplam 1452 akça hasılı vardır. Ayrıca, Sultan Korkud'un hocası, Mecüklüoğlu'nun yıllık hasılı 30 akça olan, taş duvarlı bir yeldegirmeni zemin olarak vakıf bulunmaktadır. Böylece, toplam hasılı 1482 akçadır. Bunun arkasında bir miktar ziraat olan yer vardır ki, doğu sınırı Kadı vaktıyla ve 3 tarafı da yol ile çevrilidir. Bu vakıt Sünbül Paşa Medresesi Vakti'na ilave edilmiştir.

3-Kara Ali Karyesi Muallimhanesi(1,1) :

Menemen'de Kara Ali Köy'ünde cami yakınında muallimhanede görevlendirildiği üzere "Sıbyan Mektebi" muallimi olan Mehmet'in ölümü boşalan bu görev babasının beratı ile oğlu Hüseyin'e 1190/1776 tarihinde verilmiştir.

4-Piri Çavuş Muallimhanesi(1,2) :

Bu muallimhane Menemen'in Hamzabeğlü (Miralem) köyündedir. Miralem köyünde meyve ağaçları ile birlikte vakfolan bir bahçe, batı tarafı göl

---

müyesser oldukta, kübra-i mülkiyette muharrer tutup, nişan-ı Humayun ile sadaka olunmuş ve Sultan Selim Hazretleri dahi saltanata muyesser oldukta, mezkur Alaaddin'in kızı Atiye zikrolan mukarrernameyi atibe-i ulyaya iletdükte, mal-i emki ser'i ile Atiye-i alempenahiden verilmiş hükm-ü Humayun hüccedlice tebdil ve tezyil olunmuş olmağla, mülknamesiyle minba'd-ı hubad ve tasarruf idüp hariçten kimesne dahl ve taarruz etmeye deyü, hükm-ü humayun verilmeğin defter-i cedide kayd olundu. Tarih-i hükm-ü şerif, erba'sebin ve tis'a mie (974/1567).

1-VGMA, HD 1151, s.37.

2-TK, KKA, TD 544, s.47a.

yeriyle diğer tarafları yol ile çevrilidir. Hasılı, senelik 60 akçadır. Aynı köyde batı tarafı yol ile, diğer tarafları, Hacı Garip ve Hacı Ali yerleriyle çevrili bir meyve bahçesi daha vakf olup, yıllık hasılı 40 akçadır.

Piri Çavuş Miralem Köyü'nde bina eylediği muallimhanede muallim olana 4 akçe, Kur'an eğitimi ve evkafına mutevelli olana 1 akça yevmiye ile maaş bağlanmıştır. Bu maaşı kendisi ömür boyu alacaktır. Bu vakıf gelirinden kendisi. Ölümü halinde ise çocukları istitade edeceklerdir. Neslinin tükenmesi üzerine vakfı gözetenler uygun gördüklerini vâkıfın şartlarına göre muallim ve mutevelli tayin edebileceklerdir. Vakıfnamesinin deftere kaydedildiği belirtilmektedir.

5-Sünbül Paşa Medresesi Vakıfları, , :

Menemen şehir merkezinde Camii Kebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu mahallenin çok verimli vakıf işletmeleri var.

Süleyman Çelebi elinde, Çukur Yer olarak anılan 10 cerib (dönüm) miktarı 70 akça hasıllı ve Alaaddin oğlu Mehmed'in yetimleri elinde olan 25 dönümlük Tekürbağı 250 akça hasıllıdır. Bu arazi kible tarafından kalbun, doğudan Halil, kuzeyden İlyas yerleriyle ve batısından yol ile çevrilidir.

1-BA, TD 398, s.66-68; TK, KKA, TD 544, s.31b-32a.

Kadı Pınarı'nda, Haliloğlu Mahmud'un elinde 30 cerib miktarı 50 akça hasıllı, Oğulduk Pınarı'nda, Alioğlu Abdi birderi Salih'in elinde 30 cerbi miktarı 60 hasıllı, Etmekci Pınarı'nda, Nasuhoglu Süleyman'ın elinde 150 cerib miktarı 80 akça hasıllı, Tarhaniyat yakınında Nasuhoglu Abdi Hoca ve Balalı Abdi elinde 40 cerib miktarı 20 akça hasıllı ve Yenice Bağlar yakınında, Paşaoğlu Yusur'un elinde 5 cerib 10 akça hasıllı olmak üzere toplam 540 akça hasıllı zemin vakfı bulunmaktadır.

Karaca Tepesi'nde Devlethan Çiftliği, 1 kıt'a sebzevat yeri olarak 100 akça hasıl sağlar.

Alioğlu Mustafa elinde 25 cerib miktarı 40 akça hasıllı, Ahadoğlu Ali elinde 50 cerib miktarı 80 akça hasıllı, İbrahim oğlu Murat elinde 10 cerib miktarı 20 hasıllı ve 20 cerib miktarı boş bulunan, olmak üzere toplam 105 cerib miktarı, 140 akça hasıllı zemin Deveci Kirişi (Girişi), olarak anılır. Bu yer,

---

1-Bahaeddin Yediyıldız, Ordu Kazası Sosyal Tarihi, Ankara 1985, s.43, "kısa nehir vadilerine verilen ad olmalıdır. Köy adı olarak kullanıldığında, Uzungeriş, İncegeriş ve Kurugeriş örneklerinde olduğu gibi tabiatla ilgili bir durumu ifade eder. Aynı sayfadaki, bu kelime hakkında yapılan izahlardan şunlar dikkat çekicidir: "Ve yüksekten cari bir su mintikasına denir", Haccac-ı Zalim'in, Basra ve Kufe meyanında vaki arzin gerisinde bir şehir kurduğunu ve Vasıt ile müsenna eylediğini ve sükkasına da gerşiyun denildiğini ifade eder. Ve bir kimse yalnız başına iken, asker sahibi olmak manasınadır. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ne dayalı olarak verilen bilgide; II. Bayezid'in validesi Gülbahar Hatun'un vakfına ait 898/1493 tarihli Arapça vakfiyyede (Harameyn VII, s.411) vaktin akarları arasında bulunan köylerden bazılarının sınırı çizilirken bu tabir;

kiblesi Hisarlık Dağı, doğusu Kocatepe, kuzeyi Ceribaşı timarı, batısı Abdi yeri ve yaya çiftliği ile çevrilidir. Hisarlık, Kadı Pınarı ve Etmekci Pınarı'nda 310 cerib miktarı yer bulunmaktadır. Bunun, 60 akça hasıllı 100 cerib miktarı yeri, Bazaroğlu Hacı Ali'nin elindedir. Bu yerin kiblesi Hisarlık Dağı'na, doğusu Nasuh ve Devecioğlu yerine, batısı da yaya çiftliğine sınırdır. Geri kalan 70 akça hasıllı, 210 cerib miktarı yer Nasuh'un elinde olup, kiblesi ve batısı Hisarlık Gedigi'ne ve yola, kuzeyi Mustafa oğlu Ali yerine, doğusu ise Kadı Çiftliği'ne sınırdır.

Ayrıca, bağ, bahçe, incirlik ve zeytönlük olarak değerlendirilen, 330 cerib miktarı ve 455 akça hasıllı bir kıta yerin kiblesi Kızılcık Köy sınırına, doğusu Ahı Muştı Vakfı'na, kuzeyi yola ve batısı Keçiburnu diye anılan yerlere sınırdır. Bu yerin, tahminen 96 cerib miktarı olan kısmı bağ ve bahçe

---

"...Taşlık ve ila geliş sıra Kuzpınar üstündeki büyük ve ila Küblüçal ve ila geniş sıra Yassıcakaya ..." şeklinde türkçe ifadeler arasında kullanılmıştır. Ayrıca, hocam Prof. Dr. Tuncer Baykara'nın, "Kiriş" (Geriş) ifadesini, "Dağ sırtı, su bölümü çizgisi" anlamına gelebileceğini işaret etmesi üzerine, coğrafi anlamı üzerinde duruldu; Reşat İzbirak, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, s.83, "Dağ sırtı su bölümü çizgisi, dağ sıralarının en üst tepe noktalarını birleştiren hat. Dağ sırtı çizgisi-Bir dağın iki yanına doğru inen çatı biçimindeki üst bölümü. Dağ sırtı, dağın bel kemigi gibidir. Dağ sırtının en üst çizgisi gözönüne alınarak buna doruk çizgisi de denilmiştir. Burası dağın yamacının yukarıda sona erdiği, öteki yamacının başladığı yerdir. Bu yer keskince olabildiği gibi, yassı bir sırt biçiminde de olabilir.

olarak değerlendirilip, geri kalanının ziraat sahası olduğu belirtilmektedir.

Anılan medreseye, 985/1578 tarihli "Berat-ı Hümeyun" göre Osman Halife 5 akça yevmiye ile mutasarrıftır.

6-Yusuf Çavuş Muallım Hanesi,,,: :

Menemen kazası'nın Miralem Köyü'nde Yusuf Çavuş Muallımhanesi'nde mutevelliliği evlada intika şartlıdır. Bu muallımhaneyi tasarruf eden Alime verat ettiğinden, kızının kızı Fatıma'ya inayet eylenmiştir.

d-Menemen'de Diğer Vakıflar:

1-Aruz Çiftliği,,,: :

Tarhaniyat Kazası'na bağlı Aruz Çiftliği adıyla anılır. Tahminen 1 akça yevmiye ile çiftliğe mutasarrıf olan Mevlâna Şemseddin'in isteksizce bu tasarruftan vazgeçmesi üzerine kardeşinin oğlu Mustafa'ya zamanın padişahı tarafından sadaka olunmuştur. 930/1524 tarihli berata göre İbrahim oğlu Mustafa vakfiyet üzere mutasarrıftır.

Ama, asıl çiftliği Saruhanoğlu İshak Çelebi, Sufi Musa isimli dervişe, oğul oğluna ve kız kızına yakınları ve soyunun sonuna kadar vakfiyet üzere mutasarrıf olmaları için vakfetmiştir. Adı geçen

---

1-VGMA, HD 1157, s.22.

2-BA, TD 398, s.83.

Mustafa'nın Sufi Musa evlādından olduğu belirtilmektedir. 896/1491 tarihli hüküm ile vakfedilen bu çiftliğin 360 akça hasılı vardır.

2-Bayram Beg Çiftliği^(1,2) :

Büyükşeyhlü yakınında, Adil Şey veya Bayram Beg çiftliği olarak anılır. Bu çiftlik Adil Şeyh'e Saruhanoglu tarafından vakfedilmiştir. Gelen ve gidene hizmet şartıyla ellerinde eski sultanlardan hükümleri bulunan, zamanının padişahından da 929/1523 tarihli beratı olan Mehmed oğlu Süleyman, bu çiftliği 1 akça yevmiye ile tasarruf etmektedir. Hasılı 180 akçadır.

3-Çarukçu Yakup Çiftliği⁽²⁾ :

Yenice köyü yakınında, Çarukçu Yakup adıyla anılan çiftlik, Gazi isimli şahısa, vâkîfın şartlarına uyulmak üzere vakfedilmiştir. Bu şahıs, zamanının padişahının 927/1521 tarihli beratıyla mutasarrıftır. Hasılı 300 akçadır.

4-Danişment Yeri⁽³⁾ :

Çağatay köyü yakınında Danişment Yeri diye tanınan bu çiftlik, fukaraya ve sulehaya vakıf olup,

---

1-BA, TD 398, s.80.

2-BA, TD 398, s.79; TK, KKA, TD 544, s.44b. "Bu defterde Mezra-i Osmanlı adıyla kayıtlı olup, 974/1566 berat tarihi ile bu dönemde de 300 hasıllıdır."

3-BA, TD 398, s.69; TK, KKA, TD 544, s.45a.

927/1521 tarihli padişah beratıyla Mevlana Hamza tasarrufundadır. Hasılı 200 akçadır.

5-Dogancı AdasıÇiftliği,,, :

Merhum Saruhanoglu'nun turbesi vaktidir.

Dogancı Adası olarak anılır. Manisa yakınında, Gediz Köprüsü başında olan bu çiftliğin mahsulünün muhafaza edilip, merhumun ruhu için kur'an okunması ve kandil yağı harcı olarak kullanılması şart olunmuştur. 930/1524 tarihli padişah beratıyla Alioglu Yusuf'un elinde olan bu çiftliğin 2500 akça hasılı vardır.

Kur'an okuyan (cezahan) 7 neteri günlük 2 akça almaktadır. Yıllığı, 720 akça olup, kalanı 1780 akçadır. Mutevelliye 1 akça yevmiye cihet tahsis edilmiştir. Tamire ihtiyaç duyulduğu zaman, bunu mutevelli olanların kendi cihetlerinden karşılamaları hakkında, vâkîfın şart koyduğu belirtilmektedir. Ayrıca, Kadı Ahuyen, isimli şahsın, 7000 akçalık nukud vakti, 10'u, 11'den (%10), yıllık 700 akça hasıl sağlanmış olup, bunun 600 akçası 3 neter cüzhana, 100 akçası da mutevelliye cihet tahsis edilmiştir.

6-Güneri Çiftliği_(1,1):

Güneri köyü'nde, evlâdlık vakıt olarak değerlendirilen yarım çiftlik yerdir. Hacı Ahmed isimli şahıs eski padişahların hükümlerine göre tasarruf etmiştir. 927/1521 tarihli berat-ı şahı ile anılan, Hacı Ahmed'in evlâdından Ahmed isimli şahısın mutasarrıf olduğu, bu çiftliğin hasılı 180 akçadır.

7-Hamamlar₍₂₎:

Menemen pazarında bulunan Feyzullah Paşa hamamı, 9 aylığı günlük 11 akçadan 2970 akça, baharda 3 aylığı günlük 7 akçadan 630 akça olmak üzere yıllığı 3600 akça hasıl sağlamaktadır. Karakadı hamamı ise, Karakadı adındaki bir dağ tarafından Menemen Şehir Merkezinde Karakadı mahallesinde vakredilmiştir. Bu vakrin geliri, Tire şehrinin yüksek medresesinin harcı için tahsis edilmiş olup, hasılı 5280 akçadır.

8-Hamza Beglu Çiftliği₍₃₎:

Hamza Beglu köyü'nde 1 çiftlik yer ve bağ eski zamandan beri vakfiyet üzere tasarruf olunagelmiştir. 930/1524 tarihli Berat-ı Şahi ile Mehmed Dede isimli şahıs 1 akça yevmiye ile mutasarrıftır. Hasılı 360 akçadır. Bu vakfın beratınının 977/1569 tarihinde yenilendiği anlaşılmaktadır.

1-BA, TD 398, s.79.

2-BA, TD 398, s.84.

3-BA, TD 398, s.84; TK, KKA, TD 544, s.44a.

9-İbri Asması⁽¹⁾ :

Hatunderesi köyü'nde, iğne yapma işiyle ilgilenen bir şahıstan adını alan, bu özel durumu (Vakfı Harim) olan vakıf, yarım akça yevmiye ile 927/1521 tarihli berat-ı şahıye göre Dursun Fakı tasarrufundadır. Hasılı 180 akçadır.

10-İlci-Hamit Çiftliği⁽²⁾,

Merhumın Gazı Hudavendigar ve Bayezid Hudavendigar ruhları için Buruncuk Çayırı yakınında Köse Yahşi Çiftliği'ne bedeli vakıf edip, 856/1452'de, Sultan Mehmet'in beraatı ile alınıp, Etmekçioğlu Hacı Balı'ya sadaka olunmuştur. Hasılı 100 akçadır⁽³⁾,

Buyuk Yahşellu köyü'nde 6 çiftlik yeri, Saruhanoğlu İshak Çelebi Şeyh Hızır adlı azize vaktetmiş olup, 927/1521 ve 928/1522 tarihli beratları olan çiftliklerin hasılı 200 akçadır. Bu vakf 10 çiftlik yer olup, Şeyh Hızır'ın evladından evlâdiyet üzere, Ali, Musa, İshak, İlyas, Hasan ve Huseyin isimli şahıslar berat-ı humayun ile mutasarrıftırlar⁽⁴⁾.

1-BA, TD 398, s.82.

2-Şemseddin Sami, *Kâmus-u Türki, Dersaadet 1317*, s.247. "Elçi-ilçi: "İlden" türemiş kelimedir. Bir devlet tarafından diğeri nezdinde gönderilen vekil. "Bu çiftliğe adını veren Hamit'in elçilik görevi yaptığı anlaşılmaktadır.

3-BA, TD 398, s.60; TK, KKA, TD 544, s.43b.

4-BA, TD 398, s.61; TK, KKA, TD 544, s.43a.

11-Ishak Çelebi Bahçesi⁽¹⁾ :

Çukur köy'dedir.

Saruhanoglu Ishak Çelebi (milki olan) kendi tasarrufundaki bahçesini Satılmış'a vakfetmiş ve kendisinden sonra evlâdına dahi vakt oladeyü mektup vermiştir. Elleriindeki berat-ı şahı ile Mustafa, Mehmet ve Veli mutasarrıflardır. Beratı 928/1522 tarihli olup, hasılı 300 akçadır. Mustafa beynamaz olduğundan onun hissesi Ali'ye verilmiştir. Bu değişiklik 930/1524 tarihli berat ile gerçekteşmiştir.

12-Kalkanlı Köyü Mezrası⁽²⁾ :

Bu mezrada nusus kaydına rastlanmamaktadır. Sultan Murad Han'ın beratı ile Saruhanoglu Ishak Çelebi tarafından, Halef el-Meşayih'ul kı'ram Musa Dede bin Şeyh Ahmed b. Taşçı'ya vaktiyesi üzerine verilmiş olup, ellerindeki berattan Şeyh Mahmud'un tasarrufunda olduğu anlaşılır. 25 dönüm bağ haracının hasılı 250 akçadır. Bu mezranın hasılı olan 1200 akça ile birlikte toplam 1450 akça geliri vardır.

13-Köse Yahşi Çiftliği⁽³⁾ :

Saruhanoglu vaktidir. köse Yahşi Çiftliği olarak anılır. Eskiden bu çiftliğe köse Bayezid adında birisi vakf-ı evlâdlık üzere talib olmuş ve devletin

1-BA, TD 398, s.62; TK, KKA, TD 544, s.43b.

2-BA, TD 398, s.61; TK, KKA, TD 544, s.45a.

3-BA, TD 398, s.61.

vakıf derterinde, genel vakıf kaydı bulunması üzerine, tahminen 1 akça yevmiye ile Hacı Balı'ya sadaka olunmuştur. Bu zât, 928/1522 tarihli berat ile mutasarrıftır. Bu çiftliğin 360 akça hasılı vardır.

14-Menemen Memlehası(1,1):

Mukataya ayrılan bu memlehanın mal varlığı her sene devlet hazinesine, tesbit edilen gelirleri mütevellisi eline teslim olunmak şartıyla, meydana gelen ribhi, vezir-ı azam Hacı Ahmed Paşa'nın, İstanbul'da "Avrat Pazarı"nda bulunan Hubyar Mahallesi Mektebi ile Sultan Mehmed Han'ın kasapbaşısı Kasap İlyas'ın yaptırdığı camının abdesthanesine tahsis edilmiştir. Böylece, bu memlehanın geliri, Hubyar Mahallesi Mektebi ve Mescid-ı Şerifi'nin vakıf hizmetine, minberinin bakımına ve sair masraflarına sarf olunmak için yeniden kayıt ve tahsis olunmuştur. Bu Kayd-ı Hakani örneği, 1153/1740 tarihli olup, Sadrazam Hubyarlı Ahmed Paşa'nın tasarrufunda 355000 akça geliri olan Menemen Memlehası'nın vakıf kaydına aittir.

15-Musa Beg Çiftliği(2,1):

Musa Beglü Köyü yakınındadır. Saruhanoglu İshak Çelebi tarafından, camii şerite hatiplik ciheti

1-VGMA, T. 1153, Nu. 1602, s.1. (Yeni 1988. 117-118).

2-BA, TD 398, s.69; TK, KKA, TD 544, s.44b.

üzerine vakfedilmiştir. Bu çiftliği; Ramazan isimli şahıs, hatip evlâdı olup; "Bu çiftlik ceddime vakıftır. Camii şerife vakıf değildir." ifadesiyle, Menemen Kadısı'na müracaat etmiş ve yapılan değerlendirmede cami vakfı olmadığına dair, şer'î belge almıştır. Bu belge, 927/1521 tarihli "Padişah Beratı"yla tescil edilmiştir. Hasıllı 100 akça olan bu çiftliğin. beratı, 970/1563 tarihinde yenilenmiştir.

Ayrıca, küçük Şeyhlü köyü'nde de Musa Yeri olarak anılan 1 çiftlik yeri, Saruhanoglu İshak Çelebi, Şeyh İsmail isimli dervişe evladiyelik olarak vakfetmiştir. Bunu, şeyhin iki oğlu Muhammed ve Hıdır yarıyarıya tasarruf etmektedirler. Elllerinde, eski sultanlardan beratları olduğundan, zamanın padişahı da uygun bulup, 927/1521 tarihli berat ile tasarruf hakları tescil edilmiştir. Hasılının tahminen 360 akça olduğu belirtilen bu çiftliğin, beratı 974/1567 tarihinde yenilenmiştir.

16-Ömer Fakı Çiftliği^(1,2):

Bu çiftlik Güneri Köyü'ndedir. Saruhanoglu İshak Çelebi, Ömer Fakı isimli azize evlâdiyelik üzere vakfedip, eski sultanlardan alınan hükümlere göre tasarruf olunagelmıştır. 927/1521 tarihli padişah beratıyla, Ömer Fakı neslinden Ahmed ve Mustafa

---

1-BA, TD 398, s.81; TK, KKA, TD 544, s.44b.
2-BA, TD 398, s.81; TK, KKA, TD 544, s.44a.

mutasarrıf bulunmaktadırlar. Bu çiftliğin, 16 kile buğday ve 38 kile arpa üretimi olup, hasılı 776 akçadır. 974/1566 tarihinde beratının yenilendiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde, Güneri Köyü'nde 180 akça hasıllı olan bir çiftliğin Ömer Fakı Çiftliği'ne ilâve edildiği belirtilmektedir.

17-Özbek Çiftliği^{1,2}:

Özbek Köyü'nde 1 çiftlik Saruhanoglu Ishak Çelebi, dedesinin ruhu için Özbek isimli bir sipahinin elinden alıp, Ahmed Danişment isimli azize vakretmiştir. 928/1522 tarihli berat ile tasarruf edilen bu yerin hasılı 300 akçadır. Yine, Özbek Köyü'nde 7 çiftlik yer, Saruhanoglu Ishak Çelebi tarafından ecdadının ruhu için "Duvaca-Duruca" Baba'ya vakfedilmiştir. 928/1522 tarihli berat ile tasarruf edilen bu yerin 60 akça hasılı vardır.

18-Saru Çiftliği²:

Osmanlı Şaphanesi Köyü'ndendir. Saru Çiftlik olarak anılır. Bu çiftlik Saruhanoglu tarafından vakfedilmiş olup, eskiden Ali isimli bir şahsın tasarrufunda iken, bu şahsın binamaz olması ve vakfa ilgi göstermemesi üzerine Tarhaniyat Kadısı'nın arzıyla alınıp, Şeyh Fakı'ya verilmiştir. 927/1521 tarihli

---

1-BA, TD 398, s.61; TK, KKA, TD 544, s.43b.

2-BA, TD 398, s.60; TK, KKA, TD 544, s.44b.

berat ile tasarruf edilen bu çiftliğin 360 akça hasılı vardır.

Ayrıca, Kılıse Pınarı adıyla anılan tahminen yarım akça yevmiye ile önceleri Hamza isimli şahsın tasarruf ettiği bir vakıfı, bu şahıs terketmiştir. Bundan sonra, Hayati ve Necati isimli şahıslara intikal etmiş, bunların da bilinip tanınmaması üzerine, 928/1522 tarihli "Hükm-u Humayun" ile Abdülfettan isimli şahsın tasarrufuna bırakılmıştır. Hasılı 180 akçadır. Vakfın beratınının 974/1566 tarihinde yenilendiği anlaşılmaktadır.

19-Saruhanoğlu Ferhat Paşa Vakfı(1) :

Çukur Köy'de Şeyh Muhiddin Yeri ve Bahçesi olarak anılan bu yeri Saruhanoğlu Ferhat Paşa, Şeyh Alı ve Şeyh Yusuf isimli şahıslara vakfetmiştir. Tahrir zamanına kadar, evlâdı ellerinde olduğu ve 929/1523 tarihli berat ile evlâdından Bahşayış isimli şahsın tasarrufuna bırakıldığı anlaşılmaktadır. Hasılı 50 akçadır. Bu vakfı tasarruf edecek evlâdı kalmaz ise, çiftlik hizmetine kim uygun hareket edip, sahip çıkarsa "Yesun" diye şart olunmuş ve gelip gidenin hoş tutulması tavsiye olunmuştur.

Ayrıca, yine Çukur Köy'de Şeyh Muhiddin Yeri ve Bahçesi diye anılan Fakı Bahçesi, evlâdiyelik olarak vakfedilmiştir. 929/1523 tarihli berat ile 1 akça

1-BA, TD 398, s.69-82; TK, KKA, TD 544, s.43a.

yevmiyeli cihet üzere tasarruf edilen bu vakfın 360 akça hasılı vardır.

20-Şeyh Hasan Çiftliği^{1,2}:

Ilıpınar köyü'ndedir. Bir çiftlik miktarı yeri Saruhanoğlu İshak Çelebi, Şeyh Hasan'ın babası Yusuf'a vakıf etmiş. Sultan Murad ve Sultan Mehmed Hanlar tarafından da uygun görüldüğü hakkında, köhne defterde vakfiyyet üzere kayıt bulunduğu belirtilmektedir. Zamanın padişahının 927/1521 tarihli beratıyla Abdurrezak'ın tasarrufunda olup, 931/1525 tarihli berat ile ise anılan şahıstan alınıp, Süleyman isimli şahsa sadaka olunmuştur. Hasılı 180 akçadır.

21-Tokuş İdris Çiftliği^{1,2}:

Seyrek köyü'ndedir. Tokuş İdris Çiftliği adıyla anılan bu yeri, kâtip Hamca vakfiyyet üzere tasarruf etmektedir. Ayrıca zamanın padişahından da, 927/1521 tarihli beratı olan bu vakıf çiftliğinin hasılı 300 akçadır.

1-BA, TD 398, s.80.

2-BA, TD 398, s.79; TK, KKA, TD 544, s.43a.

e-Menemen Kazası Vakt Kurumlarındaki

Görevliler ve Maaşları...

<u>Sene</u>	<u>Görevi</u>	<u>Görev Yeri</u>	<u>Maaşı</u>
1102/1690	Kayyum	Mehmet Paşa Camii'yem	2 Akçe
1103/1691	Muezzin	Husabeğ Köyü Camii	1 Akçe
1114/1700	İmam-Hatip	Menemen'de Mehmet Paşa Camii	8 Akçe
1113/1701	Hatip	Gazet Camii	1 Akçe
1113/1701	Hatip	Ulucak Ömer Erendi Camii	1 Akçe
1113/1701	İmam	Menemen Bulbul Mah. Mescidi	1 Akçe
1117/1705	İmam	Buyuk Seyhlu	5 Akçe
1143/1730	İmam	Köse Bulbul Mescidi	1 Akçe
1143/1730	Hatip	Sunbul Paşa Camisi	6 Akçe
1143/1730	Hatip	Çukur Köy	0.5 Akçe
1143/1730	İmam	Seydi Ali Mahallesi Mescidi	1 Akçe
1143/1730	İmam	Suleymanlı Köyü	1 Akçe
1144/1731	Muezzin	Gazet Camii	1 Akçe
1144/1731	Muezzin	Mehmet Paşa Camii	1 Akçe
1144/1731	Dersiam	Mustafa Erendi Mescidi	10 Akçe
1144/1731	İmam	Hasanlar Köyü Mescidi	5 Akçe

1 VGMA, HD 1145, s.83-87; VGMA, HD 1153, s.85; VGMA, HD 1154, s.32..

<u>Sene</u>	<u>Gorevi</u>	<u>Görev Yeri</u>	<u>Maaşı</u>
1145/1732	Hatip	Sasalu Camii	1 Akçe
1145/1732	Imam-Hatip	köseler Camii	0.5 Akçe
1145/1732	Hatip	Mehmet Paşa Camii	5 Akçe
1145/1732	Mahşer-1	Mehmet Paşa	
	Havas	Camii	2 Akçe
1145/1732	Hazz-1	Mehmet Paşa	
	Havas	Camii	1 Akçe
1146/1733	Imam	Kethudabalı Mah.	
		Mescidi	1 Akçe
1146/1733	Hatip	Mehmet Paşa Camii	3 Akçe
1146/1733	Imam	Menemenli Mahallesi	
		Mescidi	1 Akçe
1146/1733	Hatip	Mehmet Paşa Camii	2 Akçe
1146/1733	Hatip	Gazzaz Mustafa Efendi	
		Camii	2 Akçe
1146/1733	Imam-Hatip	Abdestli Mahallesi	
		Camii	3 Akçe
1146/1733	Müezzin	Mehmet Paşa Camii	3 Akçe
1146/1733	Imam	Miralay Muhammet	
		Paşa Mescidi	0.5 Akçe
1147/1734	Imam	Seydi Ali Mahallesi	
		Mescidi	1 Akçe
1147/1734	Imam-	Dülbentli Mahallesi	
	Müezzin	Camii	1 Akçe
1148/1735	Imamet	Miralemde Mehmet	
		Paşa Camii	0.5 Akçe

<u>Sene</u>	<u>Görevi</u>	<u>Görev Yeri</u>	<u>Maaşı</u>
1149/1736	Müezzin	Sünbül Paşa'nın	
	Kayyum	Bina eylediği Camii	
		Kebir	1 Akçe
1149/1736	Hatip	Hatun Deresi Camii	1 Akçe
1149/1736	İmam	Yahşeli Köyü Mescidi	5 Akçe
1152/1739	İmam	Dülbentli Mahalesi	
		Camii	1 Akçe
1152/1739	İmam	Menemenli Mahalesi	
		Camii	2 Akçe
1153/1740	Müezzin	Çukur Köyü Camii	1 Akçe
1154/1741	İmam	Musabeglü Köyü	
		Camii	0.5 Akçe
1154/1741	Vakıf	Menemen'de Mehmet	
	Nazırı	Paşa Camii	2 Akçe
1154/1741	Mütevelli	Menemen Kasımpaşa	
		Mah. Tevhid-i Sultan	1 Akçe
1154/1741	İmam	Menemenli Mahallesi	
		Şeyh Sucu Camii	0.5 Akçe
1203/1788	Hatip	Sünbül Paşa Camii	6 Akçe
1187/1773	İmam	Gökçe Köyü Mescidi	1 Akçe
1185/1771	Müderris	Sünbül Paşa Camii	6 Akçe
1177/1763	Hatip	Süleymanlı Hacı	
		İbrahim Camii	1 Akçe
1203/1788	Hatip	Çukur Köyü Camii	0.5 Akçe
1182/1768	İmam	Hasanlar Köyü Mescidi	0.5 Akçe

<u>Sene</u>	<u>Görevi</u>	<u>Görev Yeri</u>	<u>Maaşı</u>
1182/1768	Hatip	Musa Beğlü Köyü Camii	1 Akçe
1188/1774	İmam	Menemen Mah. Mescidi	8 Akçe
1182/1768	Mütevelli	Gazez Camii	3 Akçe
1178/1764	İmam	Dülbentli Mah. Mescidi	1 Akçe
1172/1758	Hatip	Doğancı Köyü Camii	3 Akçe
1178/1764	Sermahfel	Mehmed Paşa Camii	2 Akçe
1178/1764	Devirhan	Mehmet Paşa Camii	2 Akçe
1177/1763	İmam	Mermerli Mah. Şeyh Mescidi	1 Akçe
1189/1775	İmam	Cukur Köyü Camii	5 Akçe
1190/1776	Hatip	Sasalı Köyü Camii	1 Akçe
1192/1778	İmam	Seyyid Nesrullah Mah. Mescidi	1 Akçe

1690 ve 1778 yılları arasında geçen, 88 yıllık süre içinde, görevlilerin maaşlarında herhangi bir değişiklik görülmemektedir. Ancak, görevlinin kıdemi ve görev yeri ile mevki kısmî bir farklılığı ifade etmektedir.

D-MENEMEN'DE TARİHİ ESERLER

1-Camiiler:

a-Cezayirli Camii:

Bu caminin ilk inşası hakkında açık bir bilgi bulunmamaktadır. Caminin şimdiki durumuna XIX. yüzyılda yeniden inşa edilerek ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Minaresi XV. yüzyıl mimari özelliğini taşımaktadır.

Çamii avlusunda, son cemaat yeri duvarı üzerinde bulunan "28*50" cm. ebadındaki çeşme kitabesinde, , , ;

"Taalallahü neziba, camii ve ne âli dergah, Cezayirli Mehmet Hoca tamir eyledi. Tamir sene; 1152/1739" kaydı bulunmaktadır.

Buna göre; 1739'da tamir edildiği anlaşılmaktadır.

Günümüzde Çerkez Camii diye de anılan bu camii ibadete açıktır.

b-Çınarlı Camii:

Tülbentli Mahallesi'nde Çınarlı Sokak'ta bulunan camii 20. yüzyıl ortalarında yeniden yapılmıştır. Kitabesi yoktur. Minaresi ilk inşa devrine ait olup, 16. yüzyıl özelliğini taşır. Bu minare Menemen Ulu Camii minaresi tipindedir. Kaidesi kare olan minarenin gövdesine sekizgen bir kürsü kısmı ile

---

1-Bkz. Ekler, 2. Kısım, Resim-a.

geçilmektedir. Şerefenin altı basit mukarnaslar,, ile süslenmiştir.

c-Gazez Camii:

Klasik Osmanlı camii şemasını taşıyan Gazez Camii Menemen civarında bulunan bütün camiilerle aynı plandadır. Son cemaat yeri sütunları üç sivri kemerle açılıyor. Camiiye giriş yivli bir kemer içinde basık kemerle sağlanıyor. Kemer içinde "28*34" cm. ebadında kitabesi vardır(2).

Evliya Çelebi, "Gazzaz Camii kapısı üzre tarihi budur" dediği kitabeyi orjinal harfleriyle vermiş olup, kitabede; "Kad beni hüda, el-cuma't-üş şerif, sahib'ül hayrât Mustafa bin Mahmud gafere zünûbe. Tarih sene 987/1579" ifadesi yer almaktadır(2).

Ancak, bugün kapı üzerinde bulunan kitabede ise; "Benâ hâzihi'l-Cum'ate'l-Mübarekê-te'ş-Şerife, Sahibü'l hayr Mustafa bin Mahmud gufiva lehümâ fî tarih, sene 984/1576" ifadesi bulunmaktadır.

Buna göre, Evliya Çelebi'nin bahsettiği kitabe, ya ayrı bir kitabedir veya yanlış okunmuştur. Ancak, her iki kitabede de bu camii bir cuma camii olduğu belirtilmektedir.

1-Metin Sözen-Ugur Tanyeli, Sânat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1986, s.220, "Yanyana ve üstüste yerleşen prizmatik öğelerin dışa doğru derece derece taşarak meydana getirdiği süslemedir.

2-Bkz. Ekler, 2. Kısım, Resim-b.

3-Evliya Çelebi, a.g.e., s.84-85.

Giriş kapısının iki yanında mihrabiye ve pencereler vardır. Osmanlı Camii'lerinde görülen simetrik düzen bu camide de bulunmaktadır.

Gazeli Camii'nin orta sahını örten kubbe kasnaklı ve tromplu geçişli olmasıyla diğer Camii'lerden ayrılır. Bütün yapıyı dolanan kirpi saçaklar da Osmanlı Dönemi'nin klasik özellikleri içerisinde yer almaktadır.

Gazeli Camii'nin minaresi Ulu Camii'nin minaresi gibi ilk dönemlerin özelliğini taşır. Minarenin kümbesi altıgen ve camiye bitişiktir. Her yüz, çökertmelerine alınmış her yüzde minare Osmanlı döneminde çok kullanılan silmelerle tezyin edilmiştir.

Birkaç defa tamir olduğu anlaşılan bu camii'nin, tamir kitabesi bulunmamaktadır. Halen ibadete elverişlidir.

d-Kasımpaşa Camii:

Bu Camii'nin inşa tarihi hakkında açık bir bilgi bulunmamaktadır. Vakıf kayıtlarında, imam ve müezzinin mevaciblerine laika beratlarda 921/1515 ve 922/1516 tarihlerine rastlanmaktadır. Buna göre camii daha önceden veya aynı yıl içinde yapılmış olabilir. Bu çevrenin mahalle oluşu; daha sonraki

zamana rastlar. Çünkü, 937/1531 tarihli tahrirde mahalleler arasında kaydı yoktur⁽¹⁾.

Evliya Çelebi; "Kasımpaşa Camii bir kârgir minareli camiidir"⁽²⁾ demektedir.

Vakıflar Bölge Müdürlüğü kayıtlarında; "camii, medrese ve türbeden müteşekkil Kasımpaşa külliyesinden bugün sadece türbesi kalmıştır"⁽³⁾ ifadesi yer almaktadır.

İlk caminin türbeye bitişik olarak yapıldığı anlaşılan bu camii yeni yapısıyla ibadete açıktır.

e-Mahkeme Camii:

Pazarbaşı mahallesinde, Arasta caddesinde bulunan camii avlusuna giriş üç yönden sağlanmaktadır. Avlunun, batı ve güney cephelerindeki girişlerde kitabeler bulunmaktadır.

Avlunun batı cephesindeki "38*98" cm. ebadındaki kitabede⁽⁴⁾;

"I.Bu bab-ı nev bina ver di şeref

Camii yeni nama,

II.Açıldıkça behiştin ruy-u islâma,

III.Nasıl kalsun dilan zahidan hiç
baniyadından.

IV.O zaman sayesinde sen gelirsin nevbe nev

1-Bkz. Menemen Mahalleleri.

2-Evliya Çelebi, a.g.e., s.85.

3-VBM, DN 351301, s.1.

4-Bkz. Ekler, 2. Kısım, Resim-c.

camii

V.Ederse böyle himmed cümle serkerdan
zamanında

VI.Bina eyleyüben terk-i akarat mahşeri
hengamı.

1275/1858." ifadesi bulunmaktadır.

Buna göre Camiin 1275/1858'de inşa edildiği
Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kayıtlarında ifade
edilmektedir⁽¹⁾. Evliya Çelebi ise; "Mahkeme Camii¹,
Camii atiktir. Kârgir kubbesi ve minaresi vardır.
Kireçli kiremit örtülüdür"⁽²⁾, demektedir.

Buna göre, Mahkeme Camii, eski bir Camii
olduğu ve 1275/1858'de yeniden inşa edildiği
anlaşılmaktadır.

Camii içinde, minber üzerinde 1296/1878
tarihli bir tamir kitabesi vardır. Avlunun güney
cephesinde ise; "Ola tamirine tarih-i güher dar-ı fuad,
Düşdü makbul, der hayr Mehmed Paşa. 1324." ifadesinin
yer aldığı bir tamir kitabesi daha vardır. Bu kitabenin
ebadı "17*28" cm.'dir⁽³⁾.

Bu Camii günümüzde ibadete açık
bulunmaktadır.

1-VBM, DN, 351301, s.4.

2-Evliya Çelebi, a.g.e., s.84.

3-Bkz. Ekler, 2. Kısım, Resim-d.

f-Ulu Camii (Sünbül Paşa Camii):

Camii Kebir mahallesinde bulunan Ulu Camii 14. yüzyılda inşa edilmiştir. Menemen'de en eski tarihi yapı "Ulu Camii"dir.

Kâgir bir yapıdır. İlk Camiinin yerine 19. yüzyılda yeniden ampir üslupta yapılmıştır. Minaresi ilk inşa devrine aittir.

İbadet mekanı dikdörtgen plânlıdır. Üzeri kırma çatıyla örtülüdür. Mihrap ampir üslubunda yapılmıştır. Kuzey cephede son cemaat yeri var. Bu mekanı oluşturan sütunlar da ampir üslubunda yapılmış ve son cemaat yeri camekanla kapatılmıştır. Camii içinde kadınlar mahfili ile mahfili taşıyan direkler, ve tavan ahşaptan yapılmıştır.

Minare, Camiiden ayrı olup, kaidesindeki izlerden minarenin ilk Camiye bitişik olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Kaidesi yontma taş bloklardan yapılmıştır. Kürsü kısmında beş yüzünde sağır kemerler vardır. Minarenin şerefe altı mukarnas dizileriyle süslüdür.

Camiiye girişi sağlayan kapının üzerindeki kitabede:

"Mescidleri ibadet yeri kılan Allah'a hamd olsun. Bu mübarek Camiinin yapılmasını İshak Çelebi zamanında Allah aciz kulu Hacı Abdullahoğlu Sünbül Efendiye 759/1358 senesinde emretti" ifadesi kayıtlıdır.

Ayrıca, İ. Hakkı Uzunçarşılı, İshak Çelebi zamanında yapılmış bulunan (H.759-M.1358) bu Caminin kitabesindeki yazılış tarzına göre, İshak Çelebi'nin babasının sağlığında Menemen Beyi olduğunu ifade etmektedir. Buna göre;

"Emr-i İbî İmaretü'l-hazretü'l-Camii'lü'l-mübareketi
ve'l-mas'eyyan-ı Devletveko-Dinü'l-Çelebi'l-İshakî Bey"
Çelebi İshak Bey'in, din-i devletlerinde yapılan Camii olduğu anlaşılmaktadır. Babası İlyas Bey'in H.764-M.1362 tarihli sikkesine göre, bu tarihte veya az sonra hükümdar olduğu belirtilmektedir⁽¹⁾.

Evliya Çelebi; "cumle yirmidokuz mihraptır"⁽²⁾, dediği, Menemen'in her mahallesinde bir Camii ve mescit ile şehirde Cuma Camii'sinin de bulunmasına ve tarihsiz vakıf defteri ile diğer vakıf kayıtlarında bulunmalarına rağmen diğer camiler günümüze kadar ulaşamamışlardır.

2-Türbeler:

a-Bayraklı Dede Türbesi:

Açıkta bulunan sıradan bir mezar gibi, Menemen'in güneyinde eski İzmir yoluna yakın Cezayirli Camii'nin bulunduğu semttedir. Herhangi bir kitabesi

---

1-Uzunçarşılı, *Beylikler*, s.87, Bkz. *Ekler*, 2. Kısım, Resim-e; M. Çagatay Uluçay, *Saruhan Ogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, İstanbul 1940, s.7-8.

2-Evliya Çelebi, a.g.e., s.84.

yoktur. Bu mezar hakkında halkın da bir bilgisi bulunmamaktadır.

b-Kasımpaşa Türbesi:

Kasımpaşa Mahallesi'nde Türbe sokakta yer alan Camii, medrese ve türbeden oluşan Kasımpaşa Külliyesi'nden bugün sadece türbe kalmıştır. Camii yıkılmış olup, yerine 1969'da yeni bir Camii yapılmıştır. 1964 yılında da medrese tamamen yıkılmıştır.

Türbe sekizgen planlı olup, üzeri kiremitli bir kubbe ile örtülüdür. Almaşık duvar tekniği ile kesme taşların arasına üçer sıra tuğla dizisi konulmak suretiyle inşa edilmiştir. Bu duvar tekniği, Osmanlı Dönemi'nde en yaygın uygulama alanına kavuşmuştur.

Türbe kapısı basık yay kemerli ve üzerinde "38*82" cm. ebadında, inşa kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin ilk satırı:

"Emere, bina-i heze el-mezar'ül-mübarek, Ali Ağa bin Abdullah"..... şeklinde ifade edilmiştir. İkinci satırı okunamamıştır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü kayıtlarında, türbenin inşa tarihi olarak 809/1406 tarihi verilmektedir.⁽²⁾

1-Bkz. Ekler, 2. Kısım, Resim-f.

2-VBM, DN 351301, s.1; Türbenin bulunduğu mahallenin varlığı XVI. yüzyılda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Kasımpaşa Camii ile ilgili vakıf kayıtlarında imam ve müezzinin mevâüb beratlarında 921-922/1515-1516 tarihlerine rastlanmaktadır. Bkz. BA, TD 398, s.70. Buna göre; Türbenin inşasını muteakip, yanına Camii ve

c- Mühürülü Sultan Türbesi:

Pazarbaşı mahallesi ile Cami-i Kebir mahallesi arasında yer alan Mühürülü Türbe, kesme taşlarla yapılmıştır. Buna, "Tevhîd Sultan Türbesi" de denir. Türbenin dışarıya taşkın bir taş kapısı vardır. Kavsarası mukarnaslı, iki yanda yivli kavsaralı mihrabiyeleri bulunan taş kapı oldukça tahrip olmuş durumdadır. Basık kemerli giriş üzerinde kitabe yeri var fakat kitabesi alınmıştır. Türbe kubbe ile örtülmüştür. Türbenin pencere açıklıklarının üzerinde dışarıdan masivri kemerli çıkartmalarla süslenmiştir. Pencerelerde yer alan demir dogramalarda yer alan mühür izleri buranın Mühürülü Sultan Türbesi olarak anılmasını sağlar.

Türbede emetun dikimsenin "Mühürülü Dede"nin kızı olduğu ifade edilmektedir.

M. Çagatay Uluçay; "Sitmalı olanların burayı ziyaret ederek sitmalarının geçeceğine kani olurlarmış"⁽²⁾, demektedir.

d-Tezveren Kâmil Dede Türbesi:

Kâmil Dede'nin şahsiyeti hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, herhangi bir müşkül olanların, burayı ziyaret ettiklerinde, bu

---

medrese inşa edildiği ve sonradan da mahallenin oluştuğu anlaşılmaktadır.

1-Mustafa Ağır, a.g.e., s.13.

2-M. Çagatay Uluçay, Saruhan Ogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar, İstanbul 1940, s.7-8.

sıkıntılarında kısa sürede kurtuldukları için bu isimle anılan bir türbe olduğu anlatılmaktadır.

Taşhan'ın yanında yer alan sekizgen türbe kaba yonlu taş ile inşa edilmiştir. Kirpi saçaklı giriş üzerinde "40*62" cm. ebadında kitabesi vardır(1).

Buna göre;

"I.Merkadın gören fenîşmel mahfidundur

bu dedi,

II.Ravza-i bağı cinandan bir nişandır

bu dedi,

III.Emr idüb, pir-i azizim bu bina tarihini,

IV.Didi Derviş âna tarih: "Şeyh Kâmil hu dedi" ifadesi bulunmaktadır. Buna göre, Kâmil Dede'nin Şeyh olduğu ve ebced hesabıyla, "Şeyh Kâmil hu dedi" ifadesi, 1030/1620 tarihini vermektedir.

Türbenin girişi zeminden daha aşağıda yer almaktadır. Türbenin içine iki basamakla inilmektedir. İç mekândan hiçbir açıklığı olmayan türbenin dış zemininin sonradan doldurularak yükseltildiği anlaşılmaktadır.

1-Bkz. Ekler, 2. Kısm, Resim-9.

3-Çeşmeler:

a-Ali Ağa Çeşmesi(,):

Bazar meydanındadır. Evliya Çelebi, bunu; "Çarkuşe bir bina-yi lâtif-i âb-ı hayattır", ifadesiyle belirtip, kitâbelerini de vermektedir.

I.Bu dahi şark " tarafındaki çeşmenin tarihidir.

II.Ab-ı hayata benzediğiçün gınayıyan

III.Tarihi oldu aynı Ali çeşme-i hayat

- Sene 1004/1595

Bu da çeşmenin diğer cephesindeki kitabedir.

I.Yaptı bu çeşme-i Ali Ağa çün,

II.Eyledi ihya kamu teşnedili

III.Talibi Dai didi tarihini

IV.Akdı Hüseyin aşkına aynı Ali

Sene 1008/1599

Kitabelerindeki tarihlerden XVI. yüzyıl

sonlarında yapılmış olduğu anlaşılan bu çeşmelerin kitabelerine günümüzde rastlanmamaktadır.

b-Çarşı Meydanındaki Sebilhane(2):

Gelip geçenlerin su ihtiyacını karşılayan bu Sebilhane'nin 1026/1617 tarihli kitabesi günümüze kadar ulaşmıştır.

1-Evliya Çelebi, a.g.e., s.85.

2-Evliya Çelebi, a.g.e., s.65.

Evliya Çelebi'nin tesbitine göre, kitabe şöyledir:

"I.Hamdilillâh ki, nasib oldu Hüdaya minnet.
II.Bu sebilhane bi âdil âb-ı kevser-i Cennet
III.Yaptın anda bir sebil mai carîi dilkeş
IV.Didim, ânın tarihini misli ab-ı
Cennet. 1026/1617"

Ancak, Evliya Çelebi, bu kitabenin ilk ve son satırlarını vermekle iktifa etmiştir. Bu sebilhanenin kitabesi "60*90" cm. ebadında olup, tamamı şöyledir.,,:

I.Hamdülillâh ki nasib oldu Hüdaya minnet
Bir sebil-i bi adil, âb-ı Kevser-i Cennet
II.Ya ilahi kıl kefarete müzdünü isyanıma
Ol şefi'ül müznebin hürmetine et mağrifet
III.Kıldım ânı hak yoluna mutlaka adşan için
Dilerim Hüseyin ile haşr ede rabbül izzed
IV.Haseneyn illâ Hüseyin'in ruhu`şâd ola deyü
İçüben hamd-ü sena idene daim rahmet
V.Emr-i Sultan Ahmed ile Ahmed ağa bu kemîyn
Hıfz idüb Tarhaniyan'ı eyler iken merhamet
VI.Yaptım anda bir sebil mai cari-i dilkeş
Didim anın tarihini misli ab-ı cennet

Sene 1026/1617.

Bu sebilhane bugün faal değildir.

1-Bkz. Ekler. 2. Kısım. Resim-h.

c-Çınarlı Camii Çeşmesi:

Çınarlı Camii'nin duvarının batı ve güney cephelerinde 1275/1858 tarihli kitabeleri bulunan çeşmeler, bugün haraptır.

Çınarlı Camii duvarının batı cephesindeki çeşme kitabesi "36*42" cm. ebadındadır.(1);

I.Kıldı hak mazhar anı ihyâ idüb ab-ı hayât

II.Geldi vücûda lütüfla ihsan idüb mekân

III.Ol Çelebi zât el hac Mehemmed ağa, kim

IV.Çıka su gele sîdkîla aşka hayır ceryan.

1275/1858"

Çınarlı Camii duvarının güney cephesindeki çeşme kitabesi "36*42" cm. ebadındadır.(2):

I.Talebetdi meşgûliyet, muvaffak eyledi
yezdan.

II.Hatım olub yenice âb-ı hayat oldu revan

III.Hevâsı cedid-i vukuddur, eylêdi bina,

IV.Bin şevk ile çahşip, fî sebil'ullâh hemân.

1275/1858"

Yukarıda anılan çeşmeler ile sebil bugün faal değildir.

1-Bkz. Ekler, 2. Kısım, Resim-1.

2-Bkz. Ekler, 2. Kısım, Resim-1.

4-Diger Eserler:

a-Bedesten:

Çarşı meydanında, Mahkeme Camii yakınında, kuzey-güney yönünde uzanan bir yapıdır. İçinde bölmeler halinde dükkânların bulunduğu ifade edilen bu yapının, dört yönünde dört kapısı vardır. Günümüzde ise iç bölmelerdeki dükkânlar olmayıp, sadece güney yönündeki kapısı açıktır. Genişçe bir hangar görünümünde, ticari faaliyet devam etmektedir. Herhangi bir kitabesi ve yapılış tarihiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak, çarşı meydanının güney tarafındaki Taşhan'a yakın olması, onunla bütünleşen bir ticaret merkezi halinde XVIII. yüzyılda Karaosmanoğulları tarafından yaptırılmış olabileceği tahmin edilmektedir.

b-Hamamlar:

I.Fazlullah Paşa Hamamı:

Menemen Pazarı'nda, Fazlullah Paşa tarafından, evlâdiyelik olarak vakfedilmiştir. Normal zamanlarda, günlüğü 11 akçeden, 9 aylığı 2970 akçe, baharda günlüğü 7 akçeden 3 aylığı 630 akçe olmak üzere toplam 3600 akçe hasılı vardır.,.,.

II.Eski Hamam:

Camii Kebir Mahallesi'nde Eski Hamam olarak anılır. Günlüğü 5 akçeden 3 aylığı 450 akçe, ve günlüğü

4 akçeden 4 aylığı 480 akçe olmak üzere toplam toplam 930 akçe hasılı olup, Sumbul Paşa Camii vakfidir. Günümüzde ise kaydına rastlanmamaktadır.⁽¹⁾

III.Kara Kadı Hamamı:

Kara Kadı namında bir zat tarafından Menemen şehir merkezinde, Karakadı Mahallesi'nde vakf edilmiştir. Tire şehrinin Yüksek Medresesi'nin vakfidir. Yıllık hasılı 5280 akçedir.⁽²⁾

Günümüzde, eski Mahkeme Caddesi'nde Çarşı Meydanı'na yakın mesafede, üç kubbeli bir hamam mevcuttur. Hakkında herhangi bir bilgi ve belge mevcut değildir. Hâlâ çalışır vaziyettedir.

c-Kiliseler:

Menemen merkezinde, "Zimmiyan" adıyla bilinen mahallede, eski kilise adıyla anılan şimdiki eski pazaryerinde bir kilise mevcut idi. Bu kilise varlığını 937/1531 ve 983/1575 tahrir dönemlerinde sürdürmüştür.

Ancak, 1079/1668 avarız haneleri tesbiti sırasında, Zimmiyan mahallesinin, Rumiyan ve Ermeniyan adlarıyla iki ayrı mahalle haline geldiğini⁽³⁾, Rumiyan mahallesinin eski yerinde kaldığı ve buraya yeni bir kilise yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü, bu yeni yapılan Rumiyan kilisesi, bugün Mermerli mahallesi

1-BA, TD 398, s.68; TK, KKA, TD 544, s.30b-31a.

2-BA, TD 398, s.84.

3-BA, HMD 2782, s.13.

sınırları içinde olup, yıkık bir vaziyette bulunmaktadır. Ermeniyan ise, Seyyid Nasrullah mahallesinin doğusunda yeni bir mahalle oluşturup, kiliselerini de inşa etmişlerdir. Bugün Yeni Camii yakınında bulunmakta olup, faal değildir. Depo olarak kullanılmaktadır.

Rumiyan'ın Orthodoxes, Ermeniyan'ın ise Grégoriens oldukları belirtilir⁽¹⁾.

XVIII. yüzyıldan itibaren az da olsa Musevi cemaati bulunmaktadır. Bunlar da, Gaybî mahallesi ile Tülbentli mahalleleri arasında yaşamışlar,— Taşhan'ın yanındaki Tezveren Kâmil Dede Türbesi yakınında Havralarını inşa etmişlerdir. Müslümanlar ile içiçe yaşayan bu cemaat, yakın döneme kadar havralarına sahip çıkmışlar. Ancak, daha sonraki zamanda, nüfusları iyice azalan Musevilerin havrası, terzilik yapan bir musevinin elinde kalmış, o da kendi mülkü ile birlikte havrayı bir müslümana satmış olup, bugün havra, şahsa ait depo olarak kullanılmaktadır.

Bu zimmi topluluğun Rumiyan ile Ermeniyan'ı ayrı ayrı mahalleler halinde ve ayrı bir mekânda bulunmalarına rağmen, Yahüdiyan topluluğu Gaybî ve Tülbentli mahalleleri arasında müslümanlar ile içiçe yaşamış olmaları dikkati çekmektedir.

1-Vital Cuinet. a.g.e.. s.466-467.

d-Taşhan:

Karaoşmanoğulları tarafından yaptırılmıştır(1). İnşa tarihi belli değildir. Cephe üzerindeki kitabe yerinde değildir. Bu bina Belediye'ye Evkaftan su vakfı olarak devredilmiştir(2).

Ayrıca, Taşhan'dan itibaren, Menemen'in güneyine doğru uzanan bir "Dehliz"den söz edilmektedir. Bu dehlizin diğer çıkışı, güneyde yamaç bir mahalledeki üç mezarın bulunduğu yere kadar uzandığı anlatılmaktadır. O mahalde bulunan zayıf akışlı bir çeşmenin varlığından, bu dehlizin su yolu olarak kullanılmış olabileceği anlaşılmaktadır. Çünkü, Taşhan'ın hemen yanında Çarşı Meydanı'na bakan kısımda bir sebilhanenin varlığı ile Taşhan'ın su vakfı olarak evkaftan Belediye'ye devredilmiş olması, bu kanaati doğrulamaktadır.

1-Mustafa Ağır, a.g.e., s.13.

2-İdris Tınaz, Menemen Kasabası Tımar İşleri Programı, Belediyeler Dergisi, Sayı: 45, Ankara (Mayıs) 1945, s.44.

SONUÇ

Menemen ve çevresi, İzmir, Manisa ve Bergama üçgeni arasında bulunması itibariyle, eskiden beri önemli bir mekân idi. Çünkü, Menemen; Gediz Vadisi üzerinden iç batı Anadolu'ya, Foçalar ve Bergama üzerinden Ege'nin kuzey sahillerine, yine İzmir üzerinden hem Ege'nin güney sahillerine hem de Avrupa'ya açılma imkânına sahiptir. Bunun için, ilk çağlardan beri, bazı kavimler bu bölgeye gelmişler ve belli yerlerde de yerleşmişlerdir. Ancak bu ilk yerleşenler ile Menemen nam-ı diğer Tarhaniyat Kazası'nın direk bir bağlantısı yoktur. Diğer bir ifade ile Türkler bu çevreye geldikleri zaman, Menemen'i hazır bir şehir olarak bulup, yerleşmemişler, bu şehri bizzat kendileri kurmuşlardır. Eski yerleşim birimlerinde günümüzde kazıların yapıldığı görüldüğünden, bu yerlerin Menemen'in batısında sahile yakın yerlerde olduğu anlaşılmaktadır.

Menemen'in mahalleleri tetkik edildiğinde bunların Türkler tarafından oluşturulmuş birimler olduğu anlaşılmaktadır. Burada araştırma konumuzun adı olan Menemen Kazası ve nam-ı diğer Tarhaniyat'ın isim olarak menşe'inin Türkçe olduğu açıkça ortaya konmuştur.

XIV. yüzyıldan itibaren bir Türk şehri olan Menemen'in 26 mahallesinden sadece bir tanesi Zimmiyan mahallesi olup, toplam 2355 olan nüfusun 129'u

gayrimüslim, diğerleri Müslümandır. Bu da toplam nüfus içinde, %5,47'lik bir oran meydana getirir. Bu gayri müslim nüfusun en yoğun olduğu XIX. yüzyılda bile, Cuinet'in tesbitine göre toplam 30.196 olan nüfusun, 20309 Müslüman, 9787 Hıristiyan ve 100 Musevi olduğu görülmektedir,(1). Burada da görülen gayrimüslim nüfusun oranı %32 'yi geçmemektedir. Öncekilere göre bu son veride gayri müslim sayısındaki artışın sebebi, Batı Anadolu üzerindeki yoğun faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Bu konuda, 1307/1890 tarihli Aydın Livası Salnamesi'nde; "Birçok asar-ı atika uleması Menemen Şehri'ni kadim Temnos Şehri'nin mahallinde gibi olmak üzere kabul itmek istemişlerdir. Fakat bu hususta hata olduğu zahir olmuştur. Çünkü eski Yunan müellifleri Temnos Şehri'nin Hermus Nehri'nin sahil-i yemininde kain olduğunu kayd ediyorlar. Halbuki Menemen nehrin sahil-i yesarındadır." ifadesi yer almaktadır,(2).

Menemen Kazası ve çevresindeki iskânı Türkler meydana getirmişlerdir. Bu iskân sahalarında, halkı durumları gereği, şehirli, köylü, yörük ve piyade olarak gruplamak mümkündür. Buna göre; şehirler ekseriyetle ticaret ve sanat işleriyle, köyler çiftçilik ile yörükler hayvancılık ile ve piyadeler ise hem toprak ile uğraşırlar, hem de nöbetleri geldiği

1-Vital Cuinet, a.g.e., s.485.

2-1307 tarihli Aydın Livası Salnamesi, s.826.

vakit askere giderler. Tahrir kayıtlarının incelenmesinden Menemen'de en çok üretilen ürünün buğday olduğu ve bunu arpa ve bağ ürününün takip ettiği, bazı birimlerde de pamuk üretiminin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Böylece bölgenin ihtiyacı karşılandıktan sonra, İstanbul'un zahire ihtiyacı ile donanmanın yelken bezi ihtiyacının bir kısmı Menemen ve çevresinden karşılanmaktadır.

Aynı zamanda verimli bir bölgede olan Menemen'de vakıfların önemli bir yer tuttuğu, dini ve diğer sosyal muhtevalı kurumların maddi desteğini sağladığı görülmektedir. Ayrıca, uyumlu ve huzurlu bir bölge olduğu, cürüm-cinayet resminin yok denecek kadar az oluşu ve meydana gelen hadiselerin de çok yüzeysel dar bir sahada meydana geldiği, ancak bunların daha çok dış kaynaklı olarak ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır.

Buna göre, memlehası ile birlikte Menemen 937/1531 tahririne göre 1037518 akçelik hasıla ve 983/1575 tarihli tahrire göre de 1194502 akçelik hasıla sahip olunmuştur.

Byle anlaşılıyor ki, Menemen ve çevresi XIV-XVIII. yüzyıllar arasında, sosyal ve ekonomik bakımlardan gayet müreffeh bir devre yaşayıp, mahalle ve köyleriyle birlikte, kültür ve fizik dokusunu büyük ölçüde korumaktadır. Bu da şehrin ve çevresinin bir yama gibi çeşitli ilâveler ile meydana gelmediğini,

kültür ve fizik dokusuyla, aynı kaynağın ürünü olduğunu ifade etmesi bakımından önemlidir.

1-"BA, TD 398, s.60-84" MENEMEN'DE VAKIFLAR

(s. 60)

EVKAF-I KAZA-I MENEMEN DER LIVA-I SARUHAN:

VAKF

Merhumin Gazi Hüdävendigâr ve Bayezid Hüdävendigâr tabe serahüma ruhlariçün Menemen'de ilci Hamid Çiftliği, Merhum Sultan tab serah zamanında vakıf olunub, sonra Nahiye-i mezburede Buruncuk Çayırı kurbünde Köse Yahşi Çiftliği'ne bedel-i vakf idüb, Suffi Turhan nam-ı kimesneye berat-ı şahi Sultan Mehmet virilmiş imiş ki, vech-i meşruh üzere tarih-i berat sene (852)

mezburun evlâdından alınıb, Ekmekçi oğlu Hacı Balı nam-ı kimesneye berat-ı şahi ile sadaka olunmuş.

Hasıl

100

(s. 61)

VAKF-I ISHAK CELEBİ b. SARUHAN:

Be Şeyh Hıdır nam-ı aziz der karye-i Büyük Yahşellü, on çiftlik yer virüb ucun kabul etmiş çiftlik mezbur Şeyh Hıdır'ın olduğundan, evlad-ı mezburun ellerinde Padişahımız (Zillillâh-i Mülkehu) hazretlerinden berat-ı şahi vardır.

Der yed-i Vazan nam veled-i hızır.

Bayram V. Hıdır..

Çiftlik 1, hasıl 200, tarih-i berat 927.

Der yed-i

Ishak v. Yunus ve Musa

Çiftlik 1, hasıl 200, tarih-i berat 928.

Der yed-1

Seydi ve Ramazan

ve Yahya Müsterek

Çiftlik 1, hasıl 200, tarih-i berat 928.

VAKF-1

İshak Çelebi b. Saruhan, der karye-i Üzbek Ahmed Danişment dimekle ma'ruf, 1 çiftlik yerdir ki, Üzbek nam-ı Sipahi elinden, Ahmed Danişmend nam-ı azize dedesi ruhiçün vakf idüb eline temessük virüb "neslen ve bade neslin" ellerinde mukarrer kıldığında her zaman mezbure çiftlik için selâtin-i maziyeden ellerinde hükümleri dahi vardır. Haliya, Padişahımız dahi kendüye beratları vardır. Resül nam-ı evlad-ı elinde. Tarih-i berat sene 928.

Hasıl 300

VAKF-1:

İshak Çelebi b. Saruhan ecdadı ruhiçün Üzbek nam-ı karyede "Duruca babaya vakf edip," neslen ve bagde neslinkimesne ellerinden alınmaya deyü mektup virüb selâtin-i maziyeden dahi ellerinde beratları olup, elân mezkûr Duruca baba evlâdından Mehmed'in elinde berat-ı şahî ile mutasarrıftır.

Tarih-i berat 928

Çiftlik 7

Hasıl 60

MEZRA:

Kalafatlu'da vaki' olan hâli ezreaya mezra'a ki, Merhum Sultan Murad Han tâbe serahu beratıyla İshak Çelebi b. Saruhan vakfiyesi üzere Halef ül-meşayih'ül kiram Musa Dede bin Şeyh Ahmed bin Taşçı'ya vakfiyesi üzere verilmiş imiş, elân evlâdından Şeyh Mahmud, ellerinde berat-ı şahıyle mutasarrıftır. 25 dönüm bağ haracı dahi sabıkan Şehzadelerimiz İyan idüb ve padişahımız hallede mülkeh'uç dahi berat-ı hümayun var.

Hasıl

Mezra	1200
Harac-ı bağat	250
Yekün	1450

KARYE-İ:

Dere ve nam-ı diğeri Eynesî, Hüseyin el-Magrib karye-i mezburede bir cami bina eyleyüb, imam vakf-ı mezbur, imam hatibi Süleyman'un Merhum Sultan Bayezid Han tabe serahu ve merhum hünkârdan ellerinde beratları vardır.

(s. 62)

EVKAF-İ KAZA-İ MENEMEN:

Karye-i Çukurköy'de Saruhanoglu İshak Çelebi'nin mülk bağçesini Satılmış nam-ı kimesneye vakfedib, kendü'den sonra evlâdına dahi vakf ola deyü mektup virüb, selâtin-i maziyeden dahi ellerinde hükümleri olub elân berat-ı şahî ile Mustafa ve Mehmed

ve Veli mutasarrıflardır ve vakfiyet üzere, tarih-i berat 928.

Hasıl 300

Mezbur Mustafa binamaz olduğu sebebden alınub, Ali'ye verildi.

Tarih-i berat 930.

KARYE-İ GÜNERİ TABİİ MENEMEN:

Merhum Hacı Çakır b. Musa Gökliye Camii'ne 11000 nukud akçe vakf idüb, cümle malından ikraz idüb, teslim-i mütevellî itmiş. Şu şartlaki muamele-i şer'îye tabi olunub, bir senede 1000 akçesi 125 akçeye virile. Ol mucible zikrolan akçenin ribhi 1350 akçe olur.,.,.

250 akçesini mütevellîye mukayyed idüb ve

600 akçesiçün 8 kere kelâm-ı kadim hatmolunub

1'i Hz. Resûl'ü'llah ruhuçün ve

1'i ervah-ı enbiya için ve

1'i rızai allah için ve

1'i eshab-ı Resûl'ü'llah ervahı için ve

1'i ervah-ı cem'i ehli islâm için ve

1'i kendinin ezvacı evlâdı ervahıçün ve

1'i ecdadı ve âbâsı ruhuçün ve

1'i ervahı ecdad ezvacı için, ve

300 akçesi Gökliye hatibi için ve

100 akçesi avarız-ı ehli karye-i Güneri için

cem'olunub,

1-Bu nâkit vakfın ribhi, $11.000 \times 125 = 1375$ akçedir.

avarız mahallinde verile. Şol şurutla ki,
reaya-i mezburede bu vakf olan akçe üzerine nazır
olanlar ve

50 akçesi meremmet-i camii Gökliye için
cem'oluna ve

50 akçesi Gedüz Suyu'ndan getirilüb, her cuma
günü maslak düzülüb, müslümanlara üleşdirene virile. Ve
vâkıf-ı mezbur hâl-i hayatında kendisü mütevellî ola.
Ve vefatından sonra hakim'ül vakf her kimi dilerse
mütevellî eyliye, meşrutdur. Tarih-i vakıfname fi
evasıt-ı Receb'ül-missat sene 918.

Hasıl 1350

Zikrolan mahsubun;

4000 akçesi mütevellî-i yedd-i hocadır. Ve,

6000 akçesine hayraddîn-i Menemenidir.

1000 akçesine Güneri Köyü halkı elindedir.

Sekiz nefer kimse, yılda birer kelâm'ullah
okurlar.

(s. 63)

VE VAKF

Torbolasında Emir Asnem 1500 akçe ber mucib-i
muamele-i şer'iyye, hasıl 150

Be cihet-i müezzin Cami' Gökliye 100

Be cihet-i revgan 50

VE VAKF-I:

Rüstem nam 1000 akçe muamele-i şer'iyye

	hasıl	100
Be cihet-i ferasi cami-i mezbure		80
Be cihet-i hasır		20

VE VAKF-I:

Hacı Seydi b. İbrahim 1000 akçe muamele-i şer'iyeye, hasıl 100

imam-ı mezbur ki, beher sene dua ve kelam-ı kadim okuya 50

be müezzin-i (molla) 50

ve an zaviye-i Muhsin Dede 1000 akçe vakf eylediler ki, 10 akçesi il üzere muamele-i şer'iyeye verile

Hasıl 100

Hatib Cami-i Gökliye şurût an ki, her Cuma mürde-i kelâmullah okuya.

VE VAKF:

Hıdır b. Davud 600 akçe beher Cum'a bahusus muamele-i şer'iyeye hasıl 90

Hatib-i Cami'mezbure beher sene hatim okuya.

VE VAKF-I:

Mirce b. Sandal 2000 akçe be tarik muamele-i şer'iyeye ve kendi mütevellî ola,

Hasıl 250

Zikrolan Cami'şerife herkim imam olursa atasına hatm-i kelâm eda eyleyub mutasarrıf ola, şurut-u an ki, eyle ola ve eğer kendüsün yek amel bulunursa ana verile

Yekün vakf-ı nukud 18.100

Yekün hasıl 2140

Mevlana Muslihiddin ber muceb berat-ı şahı tı yevm 1. tarih-i berat sene 927.

MÜTEVELLİ:

Alı Fakı ber muceb-i berat-ı padişahi tarih-i berat sene 929, fi yevm 2.

(s.64)

AN EVKAF-I Ali Bey Saruhani

Karye-i Yazıncalu tabi Menemen.

Musa v. Mehmed	Süleyman br. 0	Hacı Mustafa v. Musa
2 çift, 1 nim	2 çift, 1 nim	1 çift, 3 zevle
Halil v. Mustafa	Resul v. 0	Şahmur v. Ayas
1 çift	1 nim	1 çift
Hamid br. 0	Mirce v. Iskender	Kiyas br. 0
1 çift	2 çift	1 çift

(Mütemekkindir Karye-i Depecikli)

EL MAHSUL:

Çift	11,	resm	363
Nim	3,	resm	49,5
Zevle	3,	resm	24,5
Hinta	4,	mud	1600

Şair	1,5	müd	360
Penbe	300	kıyye	1200
Burçak	4	keyl	48
Nohut	1,5	keyl kıymet	30
Pıyaz	2	keyl kıymet	30
Resm-i bostan			5
Koru			20
Resm-i ağnam			110
Otlak			25
Resm-i tapu-yu zemin			20
Resm-i kovan			5
Resm-i ağıl			20
Harac-ı Zemin: Der		dest-i haric ziraat idüb,	
üşürün virirler.			330
Badıhava ve cürüm,		cinayet ve deştevani ve	
resm-i duhan ve arus			50
Yekün			4263,5

AN KARYE-İ GÜKÇE:

Mülk-ü Ali Bey, el-merhum ki, Manisa'da imaretine vakfitmişdir. Elllerinde selâtin-i maziyeden rahime hümüllah ahkâm şer'iyeleri vardır. Haricden ekilür.

Hinta	10 kile	200
Şair	5 kile	60
Burçak	2 kile	24
Alef	3 kile	18

Nohud 1 kile 20

Resm-i Zemin 80

Yekün

Nehr-i Akpınar tabi' Manisa

Der nezd-i Harman Kayası,

Kürekçi kesim müd : 20

Hasıl : 26.000

Mukâtaa

Hamam-ı Ali Beg der Manisa: 4560

Mukâtaa-ı

Yaylak su sınırdır. 944

Zemin-i

Dükkân 5 bab

Der nezd-i Cami-i kebir battal

(s. 65)

Mukâtaa

Asiyab der nehr-i Gürle tabi' Manisa: 1040

Koru-ı

Akpınar-ı mezbur ma'çiftlik-i Bük ve zemin-i
ziraat der Koru-ı, Hazret-i Sultan. 4000

Mukâtaa-ı

Zemin-i haneha, der mahalle-i Ayn-i Ali Baba

325

Mukâtaa

icare-i dükkân, berhâne-i Nif 300

Mukâtaa-ı

Bagçe-i Nif 106

(s. 65)

Mukâtaa-i diger Koru-yu Akpınar kaza-i Manisa	60
Mukâtaa-i zemin ki, der nefis-i Menemen	50
Mukâtaa-ı bagat-ı taban-ı Ali Baba	295
Mukâtaa-ı zemin der kurbü Ali Bey der nefis-i Magnisa	70
Mukâtaa-ı dekâkin-i der Çayır Bazarı merdeş 12 bab	594
An mahsül-ü Camusan ki der Koru-yu Ali Beg der Akpınar maa baha-i Camusan	2421
Mukâtaa-ı resm-i zemin der nefis-i Magnisa	75
icare-i Dink	4
Zemin ve bag der nezd-i karye-i Horoz	20
Mahsul-ü karye-i Erderlü an ki Sultan Valide halledallahü mülkehu, der nefis-i Manisa	4331
Kervansaray-ı Ali Beg der bazar-ı büzürg der nefis-i Magnisa	1000
Ceman	48921
El masraf:	25798
Cihet-i tevliyet	4892
Eczahanan 15 nefer fi yevm 1 fi sene	5400
Cihet-i imam fi yevm 3 fi sene	1080
Cihet-i müezzın fi yevm 1 fi sene	360
Cihet-i meşihat fi yevm 5 fi sene	1800

Cihet-i kâtib-i imaret

	fi yevm 3	fi sene	1080
Cihet-i nezaret	fi yevm 2	fi sene	720
Cihet-i cibayet	fi yevm 3	fi sene	1080
Cihet-i kilâri	fi yevm 2	fi sene	720
Cihet-i tabbah	fi yevm 4	fi sene	1440
Nakt?	fi yevm 3	fi sene	1080
Cihet-i mirab	fi yevm 1	fi sene	360
Ferraş	fi yevm 1	fi sene	360
Kendüm küp	fi yevm 1	fi sene	360
Vekil harç	fi yevm 2	fi sene	720
Meydan-ı kelleban ve hamuran ve gayri			
3 nefer	fi yevm 2	fi sene	2163
Cihet-i korucu	fi yevm 1	fi sene	360
Zevaid hor veled-i Hümmam Hatun			
	fi yevm 5	fi sene	1800
El ihracat-ı matbah			11634
Köşt (et)	fi yevm 10	fi sene	3600
Nam	fi yevm 10	fi sene	3600
Kendüm			2000
Erz			1440
Asel			723
Piyaz			59
Nemek			92
Nohut			79
Şem			27
Harc-ı anbar			14

Yekûn	37.406
Ezziyade	11.525

CİFTLİK

Der karye-i Katlıç tabi-i Menemen Merhum Saruhanoglu Hayreddin Çelebi, Hatib İbrahim nam-ı azize bir çiftlik yeri vakf idüb evlâdı dahi mutasarrıf imişler. Sonra zikr olan evlâd müteveffa olub, İbrahim nam-ı kimesneye mehel görülmüş. Mezkür müteveffa olub, Ahmed nam ogluna virilüb elinde berat-ı şahî ile mutasarrıftır.

Tarih-i berat, sene 927, hasıl 600

VAKF-I MEDRESE-I SUNBUL PAŞA DER NEFS-I
TARHANİYAT:

Zemin:

Çukur yer demekle ma'ruf, cerib 10, der yed-i yetim Süleyman Çelebi, ber vech-i maktu'hasıl fi sene

70

Zemin:

Tekür Bağı, 25 dönüm, Mehmed bin Alaaddin yetimleri elindedir. Ber vech-i maktu' fi sene 250

Hadd-i kible Kalbun nam kâfir yerine ve şarken Halil yerine, şimâlen İlyas yerine ve garben tarîk-ı âma müntehidir.

Zemin:

Kadınpınarı'nda, der yed-i Mahmud veled-i
Halil 30 cerib, hasıl 50
Der yed-i Salih birader-i Abdi bin Ali,
zemin, Ogulduk Pınarı'nda 30 cerib, hasıl 60
Der yed-i Etmekçi Pınarı'nda ki,
elân Süleyman bin Nasuh elindedir. Zemin, 150 cerib,
hasıl 80

(s. 67)

Der yed-i Abdi Balalı ve Hoca Abdi bin Nasuh,
der Kurbü Tarhaniyat, 40 cerib, hasıl 20
Der yed-i Yusuf bin Paşa, Yenice Bağlar
yakasında yer, beş cerib 10
Çiftlik-i Devlethan Karaca Depesi'nde, bir
kit'a zemin-i sebzevât, Der kurbü Cami-i kebir
fi sene hasıl 100

Zemin:

Deveci Kerişi demekle ma'ruftur. 150 cerib,
Der yed-i Mustafa bin Ali, 25 cerib hasıl 40
Hali, kimesne elinde değil, 20 cerib.
Der yed-i Ali bin Ahad, 50 cerib, hasıl 80
Der yed-i Murad bin İbrahim, 10 cerib,
hasıl 20
Kibleten Hisarlık Dağı'na, şarken
Kocatepe'ye, şimalen Çeribaşı Tımarı'na, garben Abdi
Yeri'ne ve Yaya Çiftliği'ne müntehidir.

Zemin:

Hisarlık ve Kadıpınarı ve Etmekçi Pınarı, 310 cerib,

Der yed-i Hacı Ali bin Bazar, zemin, Kadıpınarı-ı mezbur, 100 cerib, hasıl 60

Kibleten Hisarlık Dağı'na ve şarken Nasuh elindeki yere ve şimalen Devecioğlu Yeri'ne ve garben Yaya Çiftliği'ni müntehidir.

Der yed-i Nasuh, 2 kıt'a, 210 cerib, an yatak cerib 60, an se cerib, 70

Kibleten ve garben Hisarlık Gedigi'ne ve taraf-ı şma ve şimalen Ali veled-i Mustafa yerine ve şarken Kadı Çiftliği'ne müntehidir.

Bir kıt'a yer ki;

Bag ve bahçe ve incirlik ve zeytönlükdür ve bazen dahi ziraat olunur yerdür ki, taraf-ı kible Kızılca Köy sınırına ve şarken Ahi Muslu vakfına ve şimalen taraf-ı şma ve garben Keçi Burnu demekle maruf mevziye müntehidir. 330 cerib.

a. Der yed-i Karagöz Mu'taki Sevinç

21 cerib, hasıl 105.

b. Der yed-i İlyas bin Mehmed

4 cerib, hasıl 20.

c. Der yed-i Bostan Veled-i Mor-Türekli

4 cerib, hasıl 20.

d. Der yed-i Hacı Nasuh Delice Kiyas

4 cerib, hasıl 20.

e. Der yed-i Eskici Ali	8 cerib, hasil	40.
f. Der yed-i Tura bin Abdi	3 cerib, hasil	15.
g. Der yed-i Süleyman Hazar	2 cerib, hasil	10.
h. Der yed-i Cafer bin Eyne	6 cerib, hasil	30.
ı. Der yed-i Hüseyin bin İbrahim	20 cerib, hasil	100.
i. Der yed-i Ahmed bin Merkebcı	4 cerib, hasil	20.
j. Der yed-i Abdi bin Saban	4 cerib, hasil	20.
k. Der yed-i Valide-i Mehmed b. Keçilli	4 cerib, hasil	20.
l. Der yed-i Abdi Fakı	4 cerib, hasil	20.
m. Der yed-i Küçük Hacı bin İsa	2 cerib, hasil	10.
n. Der yed-i Kemâl Müezzın	1 cerib, hasil	5.

Toksanaltı cerib-i mikdar tahminen bağ ve bahçedir ve bakisi ziraat yeridir.

Yekün hasılı

1449.

(s. 68)

Vakf-1 Hekim Alaaddin kî zikr olan Medreseye
ilhak eylemiştir.

Dükkân-1 Kasap, 2 bâb fi şehr 85.

Ve 4 bâb Dekâkin fi şehr 36.

Yekün fi sene-i kâmile 1452.

Vakf-1 veled-i Mecüklü Hoca-i Sultan Korkut

Zemin-i asiyâb-1 bâd maa divarha eş

fi sene 30.

Hasıl cem'an 1482.

Ve varasında bir mikdar ziraat olunur bir
yeri vardır ki, hudud-u selâsesi, tarîk-1 âma ve haddi
şarkisi Kadı vakfıdır.

VAKF-I CAMI-I SÜMBÜL PAŞA DER NEFS-I
TARHANIYAT VE MAHALLE-I CAMII KEBİR:

Hamam: Eski Hamam demekle ma'ruf der nefsi
Menemen,

fi 3 şehr fi 5 1200.

fi 4 şehr fi 4 180.

Nısf-1 Asiyab: Der Sofu Deresi el maruf hasıl
nısf 100.

Dekâkin: 4 bab, 2 bab mamur beha-i şehr

fi 11 132.

2 bab harab yeri, bervech-i maktu'fi sene 10.

Zemin: Şehre Küstü demekle maruf, der yedi-
Bostan, 8 cerib fi sene 70.

Hane: Der mahalle-i Kadim be cihet-i çerag ve çeragcı, hasıl	150.
Zemin: El maruf be Gölcükbaşı der yed-i Hatib, 2 cerib, hasıl	15.
Zemin-i Diğer: 2 dönüm, hasıl	20.
Bag: Der nefis-i Tarhaniyat, Buruncuk yolu demekle maruf,	30.
be cihet-i imamet	
Zemin: Bir kıt'a, der yed-i Mustafa Eskici, ber vech-i maktu'	15.
Icare: Arap hoca demekle maruf, icare be cihet-i gergilik-i cami'	60.
Zemin: Der kurbü Yahşelli, bir kıt'a kesük	20.
Zemin: Bir kıt'a Çiçek Bacı ve Koga demekle meşhur incirlik, maktu'	60.
Zemin: Emir Beg bir kıt'a musluk için ve çerag için fi sene	90.
Zemin: Der yed-i Sofu Bakkal, 1 dönüm	10.
Zemin: Yahşieli kurbünde der tasarruf-u hatib	15.
Yekün	3577.
Minha: Be Mevlana Bedreddin Hatib	
fi yevm	2.
Muhiddin Imam	fi yevm
	1.
Bemüezzin Hüsam mea ferraşi ve çeragcı	fi yevm
	1.

Be cihet-i ser mahfil

	fi yevm	1.
Hüffazin 3 nefer	fi yevm	1,5.
Cihet-i mütevellî	fi yevm	1.
Revgan-ı Çerağ 3 kit'a		
Cihet-i Muarrif		100.
Cihet-i Derc-i Cabı		20.

(s. 69)

Ciftlik: Der kurbü Musa Beg Köyü, Vakf-ı İshak Çelebi bin Saruhan, be camii şerif el-mezkur be cihet-i Hatib. Zikrolan çiftliği Ramazan nam hatib evladı olup; "ve ceddime vakıftır, cami'i şerife vakıf değildir" deyü niza'idüb ve teftişine hüküm getirib, Menemen Kadısı teftüş edüb, cami'i mezbure vakıf çıkmayub, eline hüccet-i şer'i virüb, elan padişahımızdan dahi elinde berat-ı hümayunu vardır. Tarih-i berat fi 927, hasıl 100.

Ciftlik: Çağatay nam karye kurbünde Danişmend Yeri demekle ma'ruf mezraa fukaraya ve sulahaya vakf olmagın elan Berat-ı Padişahi ile Mevlana Hamza tasarrufundadır. Tarih-i berat sene 927, hasıl 200.

+VAKF-I VELED-I SARUHAN FERHAD PAŞA: Der karye-i Çukur, Seyh Muhiddin Yeri ve bağçesi demekle ma'ruf Seyh Ali ve Seyh Yusuf nam kimesnelere vakf edüb, ila yevmine heze evladı ellerinde olup, elan

berat-1 Sahi ile evladından Bahşayış nam mutasarrıf,
Tarih-i Berat 929, hasıl 50.

Amma vakf-1 evlad olmayub, kim bu çiftlik hizmetine sezaverse yesün deyü şart olunmuş, Saruhan Oglu mektubunda ve gelen gideni hoş dutun denilmiş.

(s. 70)

EVKAF-I CAMI-I KASIM PAŞA

Veled-i Cezeri, der Nefs-i Menemen ve Kaza-i Tarhaniyat

Der nefs-i Tarhaniyat Dekakin Babuşçıyan 9
bab fi şehir 50 fi sene 540

2 bab ki harab olmuş birini mütevellî
Mukâtaaya vermiş fi sene 10

Kârhane 1 bab elan harabdır.

Mezra-i Turut der nefs-i Tarhaniyat ki Kadı vakfı demekle ma'rufdur ki, ortak ekilir. Hasıl 2 müd,

Kıymet 640

Ve Başhane 1 bab, fi şehir 50, fi sene 600

(s. 70)

EVKAF-I KASIM PAŞA:

Mezra-i Der nefs-i Tarhaniyat ki Bedir oğlu Vakfı demekle ma'rufdur. Cihet-i imamet ve hitabettir. Ber vech-i münasafa tayin olunmuşdur. Zemin-i sebzevatdır. Ber vech-i maktu' fi sene 100.

Mezra ki, Bediroğlu Çiftliği demekle ma'rufdur. Nıfs-1 hitabete ve nıfs-1 imamete tayin olunmuştur. Der nefs-i Menemen,

Hasıl hinta ve şa'ir müd 1, Kıymet 320.

Mezra-i Çekirdeklü, der nefsi-i Tarhaniyat ki
Kadı Vakfı demekle ma'rufdur. Be cihet-i imamet, hasıl
fi sene 120.

İncirlik ki, Kadı Vakfı demekle ma'ruftur. 2
kıt'a be cihet-i müezzin, hasıl ber vech-i maktu'
fi sene 70.

Yekün, hasıl 2400.

VAZİFE HORAN:

Mevacib İmam, Mehmed b., Muslu, fi yevm 3
Tarih-i berat 922.

Mevacib

Mevacib Hızır ve İlyas, müezzin fi yevm 4

Cihet-i Müezzin, 7 nefer, fi yevm 1

Cihet-i Müezzin ve aşır, cerib 1

Cihet-i Kayyumluk 1

İlyas müezzin ve maruf aşırhan 1

Tarih-i berat 921.

Hızır müezzin ve kayyum 2

Tarih-i berat 928.

Mevacib-i Mevlana Hatip Seyyid Ali fi yevm 3

Cihet-i Hitabet 2

Cihet-i Sermahfil 1

Mevacib Eczahan 5 nefer, beher nefer

fi yevm 1

Muhiddin İmam fi yevm 1

Mehmed veled-i	1
Ahmed b. Mehmed	1
Ahi Veli	1

**EVKAF-I MESCİD-İ MAHALLE-İ KÜSE YAHSİ DER
NEFS-İ MENEMEN, VAKF-İ VELED-İ SARUHAN**

Bagat 3 kit'a, der kurbi Kara Foça

-Der yed-i Kasım Zimmi, 1 kit'a

10 cerib hasıl 100.

-Der yed-i Zeyni 1 cerib 10.

-Der yed-i Hamacı Selim

1 cerib 10.

Zemin Musalla kurbinde bir kit'ası

incirliktir. Cümle 3 kit'adır.

Ber vech-i maktu' hasıl 100

Cihet-i İmamet 50

Cihet-i Müezzın 50

Zemin-i Dükkan der nefsi Menemen der yed-i

Ali Çilingir ber vech-i maktu' 12

(s. 71)

Zemin 3 kit'a Maslak kurbinde, ber vech-i
maktu', hasıl Cihet-i İmamet 150

Zemin; Bey-vardı-ı Bey ile Yumru Kaya, ikiyüz
cerib miktarı Saduluk yolundan Pınar Yolu'na gelince ve
bir nice incirlik, hasıl Cihet-i Müezzın 120

Zemin, bir kit'a Agulcuk Deresi kurbünde,

30 cerib hasıl 40

Nısf-ı asiyab ki Cami-i Kebir vakfiyle be
tarfk-ı münasafa zapt olunur ki Sofu Deresi'ndedir.

Cihet-i imamet 100

Vakf-ı meblagha ki mezburlar muamele-i şeriye
ile hasıl olan ribhlerini zabt edüp şart-ı vakıf
üzerine sarf oluna ki onun onbirden hasıl ola.

Vakf-ı Şirmerd Veled Hatun Hakimi Dezgahçı
Ahmed be cihet-i avarız-ı mahalle-i mezbure 500 akça
hasıl 75

Vakf-ı İdris bin Tursun be cihet-i avarız-ı
mahalle-i mezbure 1000 akça hasıl 100

Vakıf-ı Melik bint-i Nurtan der yed-i attar
Seydi 500 akça 50

Mescid-i mezburda çerağ yağı harcını sarf
oluna.

Yekün mea akçe-i avarız 867

Minha: Cihet-i imam 300 bi-berat

Cihet-i müezzin 170

Be cihet-i muâvenet-i avarız-ı ehali-i
mahalle fi sene 175

Be cihet-i revgan-ı çerağ fi sene 50

El-cihet: 171

Ziyade-i bala dahil.

VAKF-I MESCİD-I MAHALLE-I BEKTAŞ DER NEFS-I

MENEMEN

Zemin, bir kit'a incirlik ve kendüm ve saire

fi sene 300

Zemin-i diğeri, bir kit'a, ber vech-i maktu'

fi sene 20

Karye-i Azizbeğlü'de Halil Bağı demekle maruf bir kit'a bağı Saliha Hatun vakfıdır. Mescid-i mezbura her kim imam olursa yılda bir hatm okuyup duasun eyleyüb mutasarrıf ola ber vech-i imamet, hasıl 250

Be cihet-i revgan-ı çerağ beşyüz akça vakfeylemişler ki her yıl muamele-i şeriye ile hasıl olan ribhi harc ola.

Vakf-ı Bostan nam	300		
Vakf-ı Molla Ahmed	100		
Nakd	500	hasıl	40
		Yekün-i hasıl	610

Minha: Cihet-i imamet ve müezzin 570

Revgan-ı çerağ 40

(s. 72)

EVKAF-I MESCİD-I MAHALLE-I VELİ DER NEFS-I

TARHANIYAT

-Bir kit'a incirlik, cerib 2 hasıl 100
be cihet-i imam

-Vakf-ı Süleyman bin Ziya, bir kit'a
incirlik, ve zeytün 4 cerib hasıl 80

-Dekakin-i vakf-ı Veli-i mezbur der nefsi-i
Tarhaniyat 3 bab der nezd-i hamam Bazar

fi şehir 13   fi sene   156

Be cihet-i revgan-ı çerağ ve cihet-i müezzin

-Ve Veli-i mezbur ikibin akça vakf eyledi.

Her kim imam olursa yılda iki hatm-i kelam-ı kadim
okuya mezkur akçasının ribhine mutasarrif ola hasıl 200

-Ve Hacı Sinan nam üçbin akça vakf eylemiş.

Her kim mescid-i mezbura imam olursa yılda altı hatim
okuyup ribhine mutasarrif ola   hasıl   300

-Vakıf-ı Ali bin Hacı Turud binbeşyüz akça
vakfedübher kim mescid-i mezbura imam olursa yılda iki
hatim okuya ribhine mutasarrif ola   hasıl   150

-Ve Hacı Sinan Bayezid evi demekle maruf
müteadid evi muhavvetesiyle mescid-i mezbure her kim
imam olursa Hazret-i Resullullah ruhiyçün yılda bir
hatm-i kelamullah okuyub içinde sakin ola deyü vakf
eyledü.

-Ve sahib-i mescid Veli, mescid-i mezburun
mahallesine bin akça vakf eyledi ki cemi zamanda
muamele-i şeriye ile tahvil ettirüb ribhine zapt edeler
ki avarız düştükçe avarıza vireler.

-Ve Hacı Melek bint-i Hamza dahi beşyüz akça
vakf eyledi ol dahi avarız-ı mahalle-i mezbure için
muamele-i şeriyeden hasıl olan ribhini avarıza vereler.

Bu zikr olan evkafa imam-ı meşhid-i mezbure her kim imam olursa mütevellî olub ve ehl-i mahalle nazır olalar deyi meşrutdur.

Yekün-i Hasıl 986 irad-ı akça-ı avarız.

**EVKAF-I MESCİD-I ABDESTLÜ DER NEFS-I
TARHANİYAT**

-Vakf-ı Hacı Dursun, Haraccı, bir kıt'a yer Kör Burnu demekle meşhur ki taraf-ı şimalisi müezzinin ve taraf-ı garbisi imamındır.

-Ve Vakf-ı Musa b. Ayna, 1 kıt'a incirlik, meşhid- mezbure imam olana vakfeylemiş.

-Ve bir kıt'a yer, Ahmet Hoca nam kimesne meşhidin mahallesine avarız için vakfeylemişler ki be cihetle zabt olunup vaki olan avarıza verile.

-Ve Rabia Hatun, beşyüz akça vakf eylemiş ki her kim meşhid-i mezbure imam olursa, zikr olan beşyüz akçanın muamele-i şeriyeden hasıl olan akçasını kendi için yılda bir hatim okuyup mutasarrıf ola.

-Ve Benefşe Hatun, meşhid-i mezburenin meremeti için dörtyüz akça vakf eylemiş ki ribhini cem idüb, meremet maslahatına sarf oluna.

-Ve Süleyman b. Safa, vakf 300.

-Ve Vakf-ı Musa b. Yagmur 300.

-Ve Vakf-ı Hızır b. Abdullah 300.

Yekün 900.

Muamele-i şeriyeden hasıl olan ribhi mescid-i mezburenin çerağ yağına ve hasırına sarf oluna.

(s. 73)

- **Ve Vakf-ı Avarız-ı mescid-i mahalle-i mezbure**

Yahşi Hatunu Turbula nam	500.
Ali b. Abdullah	400.
Yekün	900.

Muamele-i şeriyeden hasıl olan akçanın ribhini zabt edip, avarız düştükçe vereler müslümanlara muavenet için imam.

-**Ve Vakf-ı Hadice bint-i Kasım**

Bin akçe ki her yılda muamele-i şeriyeden hasıl olan ribhini mescid-i mezburun imamı mezbure ruhiçün bir hatm-i kelâmullah okuyup mutasarrıf ola.

Ehali-i mahalle-i mescid-i mezbure ihtiyarlarıyla Mehmet bin Sadık-ı zikr olan evkafa mütevellî nasbeylediler ki, tasarruf edüb, şart-ı vakıf üzerine sarf eyleye teberruan.

Nakt	3700.
Yekün hasıl bervech-i tahmin	570.

EVKAF-I MESCİD-I MAHALLE-I DÜLBENTLİ DER NEFS-I TARHANİYAT

Mezraa, üç kıt'a yer, mezbur mescidin imamı ve müezzini için vakıftır. Sülûsâm (2/3) cihet-i imam ve sülûs (1/3) cihet-i müezzini

Vakf-ı Nurlu Hatun bint-i Yusuf binbeşyüz akça ki muamele-i şeriyeden hasıl olan akçasına imam mutasarruf olup, yılda iki kere hatm-i kelâmullah okuya hatun-u mezbure ruhiçün.

Yazıcı Ciftliği demekle maruf yerin taraf-ı kiblesi itlü yerine ve Delü Ali ziraat eyledüğü yerlere muttasıldır. Ve şarken Buruncuk Bazar önünden cari olan çaya muttasıldır. Ve şimalen Panbukluk Bükte dibine varıncadır. Ve garben Panbukluk yerine muttasıldır. Saru Abdal Kavağı demekle maruftur. Muskün yerler vakfiyete emr-i Padişahi ve hüküm-ü kadı lâhik olup, müseccel ve mukayyed ellerinde hükümleri ve hüccetleri vardır.

Hasıl

100.

Şehir kurbinde Zağfırançı Kökü, mezkûr mescide her kim imam olursa yılda bir kere hatm-i kelâmullah okuyup mutasarrıf ola.

Vakf-ı Elvan oğlu Mehmet iki incirlik şehir kurbinde Karamanlı Kesüğü demekle maruftur. Mescide imam olan yılda bir hatm okuyup, mutasarrıf ola.

Hasıl

100.

Mezbure mescidin 3 kıt'a çerağına, yağ ve hasırına sekizyüz akça vakıfdır. Mumele-i şeriyeden hasıl olan ribhi sarf oluna.

Def'a üçyüz akça dahi vakf olunmuştur. Mumele-i şer'iden hasıl olan ribhi hasırına sarf oluna.

Ve bu zikr olan evkafa mütevellî, marifeti Kadı ile ehl-i mahalleden cebriyen Nasuh bin Nasır mütevellîdir.

Nakd	1800.
Yekün-ü hasıl berveçh-i tahmin	420.

(s. 74)

Vakf-ı Zâviye-i Ahi Ahmet ki Saruhanoglu Ishak Çelebi vakf etmiş ellerinde Sebâtın-i mâziyeden hükümleri olub elan Padişahımızdan Hulide Mülkehu ellerinde berat-ı Şâhî vardır. Tarhaniyat kurbünde bir çiftlik yerdur. Ve içünde incirlik bahçesi ve bir dükkân şehir içünde ve bir değirmen Sofu Deresi'ndeki, tarih fi sene 928.

Hasıl asiyab der berveçh-i sofu bir bab altı aylık	200
Hasıl-ı bağce-i hicir	160
Hasıl dükkân	120
Hasıl zemin ki öşür virirler	120
Vakf bir pâre, Kara taş demekle ma'ruf	
Hasıl	200
Yekün hasıl	800

EVKAF-I MESCİD-I MAHALLE-I GAYBİ

Eyne Hoca nam ikibin akçe vakfeylemiş ki muamele-i şer'iyeden hasıl olan ribhi imama cihet ola.

Ve şehir kurbünde bir incirlik müezzin olan mutasarrıf ola.

Ve 300 akça vakfolunmuş, muamele-i şer'iden olan mahsûlu çeraga sarf oluna.

Nakd 2300.

Hasıl-ı yekûn 250'dir.

EVKAF-I MESCİD-I MAHALLE-I KANALICI

Bir kıt'a 8 cerib incirlik cihet-i imamet vakf.

Bir kıt'a incirlik cihet-i müezzin vakf.

Ve bir dükkân der nefsi-i Tarhaniyat fi şehr 4, fi sene 48, termim-i mescid için.

Bir kıt'a yer vakf Tabbaoglu mescidin çeragina fi sene ber vech-i maktu' 20.

Ve Mehmed bin Alaaddin nam bin akça vakfeylemiş ki muamele-i şer'iyeye ile hasıl olan ribhini ehali-i mahalle avarız salındugunda cem' olunup, avarıza verile.

Akçe-i avarız nakd 1000.

Hane bervech-i tahmin 100.

Hasıl fi sene 100.

(s. 75)

EVKAF-I MESCİD-I MAHALLE-I ZEYBEK

Eşşekçi İbrahim bünyâd eylemişdir. Der nefsi-i Tarhaniyat.

Şehir kurbünde kum sağan mahallesi civarında bir pare yer, tahminen 28 cerib mahduddur. Bit-tarik'ül

i'nam ve temlik, Yusuf bin Hamza ve Akil Mehmet bin Yakub, cihet-i imamet. Hasıl 200.

Def'a Karakoga kurbinde bir kıt'a yer ki müezzin cihet için konulmuş mahduddur. Bit-tarik'ül i'nam ve temlik Yusuf bin Mehmet, hasıl 100.

Ve bir kıt'a 9 cerib, Karye-i Yahşi ili kurbinde bir pare yer ki mahdud, temlik-i Mustafa bin İsmail ve temlik-i Yusuf bin Yakub ve temlik-i Ali bin Salih, cihet-i imametdir. hasıl 20.

Ve bir kıt'a 8 cerib yer, şehir kurbünde ki mahduddur. Bit-tarik-ı i'nam ve temlik Tursun el-müezzin ve temlik Başmakçı Hamza ve temlik Kara Bektaş cihet-i müezzindir. hasıl 60.

Ve bir kıt'a yer ki Yeldegirmeni kurbündedir. Tahminen 4 cerib ki mahduddur. Temlik-i Çölmekçi Hamza ve temlik-i Hacı bin Atamış ve bit'tarik-ı i'nam ve temlik Yola geldi. Cihet-i imametdir.

hasıl 60.

Ve bir kıt'a yer ki istibdâl olunmuş, kesükdür ve mahduddur. Temlik-i Hakçı Hızır ve bit'tarik i'nam çerağ, tahminen bir dönüm.

hasıl 20.

Mezbur vakıfın evlâdından, kâbil olan imam ve mütevellî ve nâzır olup, cihetlerine mutasarrıf ola. Şimdik halde, mezburundan Mahmud bin Ahmed imam ve mütevellî ve nazır kayd olundu.

Yekün hasıl 460.

EVKAF-I CAMI-I MAGNİSA ÇELEBİSİ FAHREDDİN DER

NEFS-I TARHANIYAT

Bezzazistan

-Der Enderun Sanduk 30 bābā

Mahsul-i fi sene 1090.

-Ve der Birun 49 bābā

Minha: Dekākin 40 bābā mahsul-i

fi sene 3088.

Baki sakinlerdir. Bir sādır ve gayyur kimesne oturub mukarrer degillerdir. Mahsul fi sene 367.

Dekākin-i ehl-i hiref ve bakkalan ve meyve fūruşan ve gayri 89 bābā. Mahsul fi sene 7620.

Dekākin-i siyaget 15 bab fi şehr 75

fi sene 900.

Bozahane 1 bab fi sene 180.

Asiyab der nehr-i Gürle nezd-i (Beg) ve çınar hasil fi sene 800.

(s. 76)

TETİMME-I EVKAF-I CAMI-I MANİSA ÇELEBİSİ DER

MENEMEN

Karbansaray maa 8 bab dekākin 39 bab ber vech-i maktu' hasil fi sene 2538.

Meydan-ı taht-ül kale ki Merhum an Sultan Korkud ber vech-i tapu alub vakfolunmuş an zemin-i icāre fi sene 320.

Der Meydan-ı Dekâkin-i Hekim Ali der kurbü
hamam-ı Fazlullah Paşa. Dekâkin 6 bab fi şehr 30 fi
sene 360.

Mukâtaa-ı zemin Kız İlyas Hanesi demekle
marufdur. Der yed-i evlâd-ı Hekim Ali ber vech-i maktu'
fi sene 25.

Yekün hasıl 17289.

VAZİFE HORAN

-Mevlâna Ali Çelebi, müderris fi yevm 10.

-Aşuran, fi yevm 2.

-Mevlâna Hayreddin Hatib, fi yevm 3.

Tarih-i berat 927, amma tevzi' nâmede yoktur
deyü, bir akşesin vermezler.

-Ve ser mahfil el-mezbur, fi yevm 1.

-Mevlâna Ahmed, imam fi yevm 3.

Tarih-i berat 927.

-Hüffaz, 4 nefer fi yevm 2.

Ahmed, Mustafa, Kemal, İbrahim bi-berat

2 2 2 2

-Müezzin, 2 nefer fi yevm 2.

Kemal, Ramazan, bi-berat.

2 2

-Muarrif Kemal, fi yevm 2.

bi-berat.

-Nasireddin, Kayyum meâ çerakçı fi yevm 1.

bi-berat.

-Cihet-i Cabi,	fi yevm	2.
Tarih-i berat 918.		
-Şirmerd bin Abdullah Abi Cihet-i termim-i		
rah-ı âh-ı çeşme-i nezd-i Câmi	fi yevm	3.
bi-berat.		
-Bezzazistanî Bostan	fi yevm	2.
bi-berat		
-Mustafa kâtib-i evkaf	fi yevm	1.
-Be cihet-i çerağ ve hasır	fi yevm	2.
Amma şart-ı vakıf bunun üzerinedir ki		
mahsûlünün nisfi evlâdının ola.		

Cihet-i nezaret-i evkaf, der şehr-i Menemen		
ve Temirci ve gayrı	fi yevm	8.
Yekün	fi yevm	38,5.
fi şehr 1155, fi sene		13860.
Ezziyade		3429.

(s. 77)

**EVKAF-I MESCİD-I MAHALLE-I MENEMENLÜ HACI
EGNE BEĞİ DER NEFS-I TARHANIYAT**

Asiyâb, Ilıpınar ayagında, fi sene-i kâmile		
hasıl ber vech-i maktu' hinta 36 keyice kıymet		720.
Minha cihet-i imamet		480.
Cihet-i müezzin		240.
Dekâkin 2 bab, Fazlullah Hamamı kurbünde		
fi sene		97.
Zemin-i Dükkân ki mukâtaaya virirler,		
fi sene		18.

Ve üçbin akça vakfeylemiş ki onun onbire muamele-i şer'i edip, her kim olursa, yılda üç hatimokuyub ala 300.

Vakf-ı Hacı Karası, bir kıt'a incirlik, mescide her kim imam olursa, yılda bir hatm-i kelâmullah kıraat edüp, gallesi imam olan kimesne maaşına sarf ede. Hasıl 100.

Vakf-ı Memduha Hatun 1000.

Ve Hacı Eyne Begi Kızı 500.

Bu zikrolan akçeleri muamele-i şer'i ile hacetli olanlara virübonun onbirden hasıl olan ribhini ahali-i mahalle-i mezburenin avarızına vireler.

Hasıl fi sene 150.

Vakf-ı Süleyman nam altıyüz akça ki onun onbirden muamele-i şer'iden hasıl olan ribhini fi sene altmış akça olur. Mescidin çerağı yağına vireler.

Vakf-ı Sare bint-i Musa; bir kıt'a bademlik ve incirlik, an timar-ı karye-i Kızılca-ı Kebir, becemi hudud her senede imam olan iki hatm-i kelâm kıraat idüp, gallesini maaşına sarf ede.

Hasıl fi sene 150.

Vakf-ı Hayreddin maa sakın olduğu evlerini be cemi'i hudud vakf edip, imam olan kimesneler, her senede bir hatm-i kelâmullah kıraat edib, içinde sakın olalar. Hasıl fi sene 120.

Akçe-i avarız 1500, hasıl 150.

Yekün gayrez akça-i avarız hasıl 1565.

EVKAF-I MESCİD-I HACI BAZARLU DER NEFS-I

TARHANIYAT

Mezra-i, der kurbü Kızılca Köy, cihet-i
imamet, 8 cerib, hasıl 150.

Mezra-i behasından ki ziraat olunmadığı,
seneden satılmış, ikiyüz akçeye hasıl-ı ribh mukabiline
muamele-i şer'iyesine, 30 cihet-i müezzin.

Vakf-ı Hoca der kurbü Kızılca Köy, bir kit'a
incirlik 2 cerib, ber vech-i maktu' fi sene 150.

Şol şartla ki mescid-i merhuma kim imam
olursa, yılda iki hatm-i kelāmullah okuyup, mutasarrıf
ola.

(s. 78)

TETİMME-I EVKAF-I MESCİD-I HACI BAZARLU DER

NEFS-I TARHANIYAT

Vakf-ı Hadice bint-i Zaid, bir lit'a incirlik
der kurbü Kızılca Köy; kibleten temlik-i Ali ve yayla
şimalen be tarik-ı âm ve taraf-ı garbisi temlik-i
veled-i Saru ve şarken temlik-i Emiroglu müntehidir.
Ber vech-i maktu'. hasıl 50.

Şol şartla ki mescide imam her kim olursa,
yılda bir hatim okuyup, mutasarrıf ola.

Vakf, bir kit'a incirlik der kurbü Kızılca
Köy, kibleten temlik-i Ca'fer ve şimalen temlik-i üveys
ve şarken veled-i Daz ve garben tarik-ı âma müntehidir.

Be şart-ı an ki, vakfın ruhiğün yılda bir hatm-i kelam okuyup, mutasarrıf ola, her kim mescide imam olursa.

Vakf-ı Tur Hoca bin Sultan Şah der nefsi-
Tarhaniyat, dükkân der kurbi-i Dekâkin-i Alaaddin 1
bab, fi şehr 4, fi sene 48.

Vakf-ı mezburin, bin akça muamele-i şer'i ile
hasıl olan ribh-i mescid-i mezburun dört kit'a çeragina
harc oluna.

Kara Çavuş, Hadice Hatun, Veled-i Garcı,

200 150 100

Selime Hatun, Mefaret Hatun, Kul-Ogıan,

100 100 100

Gaybi, Halil.

100 100

Bir bab dükkân ki zelil olmuş, hasıl 50.

Vakf-ı mezburin ki ribhinden hasıl olan
meblağ, hıfz oluna, avarız vaki' oldukça, mescid-i
mezburenin imamına, sene-i avarız için verile.

Veled-i Garcı, Veled-i Tur Hoca,

500 500

Veled-i Yahşi ve Hacı Mustafa, Ayşe Hatun.

500 500 200

Akçe-i avarız 1800, hasıl 180.

Hasıl-ı yekün, gayr ez akçe-i avarız 680.

**EVKAF-I MESCİD-I MAHALLE-I HACI ŞEYH DER
NEFS-I TARHANIYAT**

iki kıt'a incirlik, Kızılca Köy kurbünde,
hasıl 80.

Minha, cihet-i imamet 50.
cihet-i müezzin 30.

Bir kıt' yer ki, şehir kurbünde taraf-ı kible
tarık-ı şma, ve şimali ve şarkisi tarık-ı şma
müntehidir ve taraf-ı garbisi Murad bin Mahmud mülküne
muttasıldır. 50, cihet-i meremmet-i mescid-i mezbure.

Ve bir kıt'a yer ki, vakf-ı Ali bin Kara'dır.
Berveci-i mukâtaa fi sene 20, cihet-i revgan-ı çerag.

Vakf-ı Selçik bint Yusuf Beg,

Yedi yüz akça muamele-i şer'iyeye ile tahvil
olunup, hasıl onu onbirden 225.

Cihet-i imamet, Cihet-i Müezzin,

100 50

Cihet-i Kayyum, Cihet-i Tevliyet

25 50

Vakf-ı Bostan bin Yahşi, bir kıt'a yer ki
incirliktir, ki mahduddur. Kibleten Lala inciri'ne ve
şimalen ve şarken tarık-ı şma ve garbisi Üveys bin Musa
yerine muttasıldır. Ehali-i mescid-i mezbure, ekin
hasılı zabt olunup, her avarız vaki oldukça, avarız
verile. Hasıl fi sene 80.

(s. 79)

Vakf-ı Ali nam dörtyüz akça ki muamele-i şer'iyye ile virilip, hasıl-ı ribhi zabt idüp, mahallinde avarıza vireler.

Vakf-ı Veled-i Yavaş Yunus ve Melek Hatun, ikiyüz akça ki her yıl muamele-i şer'i ile tahvil iddürüb, hasıl olan ribhini mescid-i mezburun çerağı yağına virele.

Hasıl akçe-i avarız 120.

Yekün hasıl, gayr-i ez akçe-i avarız 390.

Nısıf Çiftlik, Der Karye-i Güneri, vakf-ı evlâtlık üzere Hacı Ahmed nam-ı kimesne âhkam-ı selâtin-i maziye ile mutasarrıf olup, elân mezburun evlâdından Ahmed nam, berat-ı şahî ile mutasarrıfıdır. Tarih-i berat 927; hasıl 180.

KARYE-İ SEYREK TABİ MENEMEN

Vakf-ı Tokuş İdris nam-ı Çiftliği kâtib Hamza Bali bervech-ü muayyene mutasarrıf olup, elân padişahımız ai'z'ullahe ensarehu beratıyla mutasarrıfıdır.

Tarih-i berat sene 927, hasıl fi sene 300.

KARYE-İ OSMANLU TABİ MENEMEN

Vakf-ı Çiftlik Çaruk, Yakub, der kurbü Bekçi Gazi nam ber veche muayyene elân padişahımız ai'z'ullahe ensarehu berat-ı hümayunuyla mutasarrıfıdır. Tarih-i berat sene, seb'a ve işr'in ve tis'a mie (927),

hasıl fi sene

300.

(s. 80)

ÇİFTLİK-İ ŞEYH HASAN BIN YUNUS DER ILIPINAR

TABİİ MENEMEN

Bir çiftlik mikdarı yeri Saruhanoglu Ishak Celebi mezbur Yunus'a vakf edip, merhuman Sultan Murad ve Sultan Mehmed Han dahi mukarrer kılmış deyü köhne defterde vakfiyyet üzere kayd olduğuna Mevlâna Kadiasker Halil Efendi-i merhum imzasıyla, suret-i defter ibraz eden Abdürrezzak namına, Sultan'ül Kudâd ve'l mücahidin padişahımızdan elân Berat-ı Hümayun ile inayet olunup, sadaka olunmuş. Tarih-i berat fi sene, Seb'a ve işrin ve tis'a mie (927), mezburdan alınıp, Süleyman nâma sadaka olunmuş, tarih-i berat sene 931,

hasıl

180.

ÇİFTLİK

Der Karye-i Şaphane-i Osmanlu, Saru Çiftlik demekle maruf çiftliği Saruhanoglu vakfedip, sabıka Ali mutasarrıf olup, bî namaz olup ve vakf-ı mezbureye mehel olamağın Tarhaniyat Kadısı arzıyla alınıp, elân şeyhimiz Fakı nam kimesneye verilip, padişahımızdan elinde berat-ı hümayun var. Tarih-i berat fi sene, seb'a ve işrin ve tis'a mie (927), hasıl

360.

Kilise Pınarı demekle maruf vakıf ki, tahminen yevm-i nim akçe olup, bundan akdem Hamza nam mutasarrıf olup, terk edip gidi, Hayati ve Necati

nâmalum olmagın Abdülfettah nam kimesneye, vakf-ı mezkûrun tasarrufuna hükm-ü hümayun virmişler.

Tarih 928, hasıl 180.

ÇİFTLİK

Adil Seyh der kurbü Büyük Şeyhlü, Bayram Beg Ciftligi demekle maruf, çiftlik-i mezkûr Adil Seyh'e Saruhanoglu vakf edip, ayendeye ve revendeye hizmet için şurut olup, ellerinde dahi selâtin-i maziyeden hükümleri olup, elân padişahımız a'iz'allahü ensarehu Beret-i Hümayunla, Süleyman bin Mehmed, zikr olan çiftlige yevm-i bir akça cihet üzere mutasarrıfıdır.

Tarih-i berat 929, hasıl 180.

(s. 81)

ÇİFTLİK

Vakf-ı Veled-i Saruhan, Köse Yahşi Ciftligi demekle maruf çiftligi sabıka Köse Bayezid nam kimesne vakf-ı evlâdlık üzere talib ve ragıb olup, Asitane-i Devlet'te vakf defterine nazar olundukta, vakf-ı âm bulunduğu sebepten, tahminen yevm-i 1 akça cihet üzere Hacı Balı'ya sadaka olunup, elân berat-ı şahı ile mutasarrıfıdır. Tarih-i berat 928, hasıl 360.

Kaza-i Tarhaniyat tevabінде karye-i Şeyhlü'de olan Cami' Şerife yevm-i 1 akçe cihetle Hamza Fakı, elân berat-ı şahı ile mutasarrıfıdır. Tarih-i berat sene semane ışrın ve tis'a mie (928), hasıl 360.

CİFTLİK

Der karye-i Küçük Şeyhlü tabii Menemen. Musa yeri demekle maruf yeri, Saruhanoglu Ishak Celebi Şeyh İsmail nam dervişe vakf-ı evlâd edip, evlâdından nisfına Muhammed ve nisfına da Hıdır mutasarrıf olup ve sabıka ellerinde selâtin-i maziyeden beratları olup, ol minyal üzere, Padişah-ı âlempenah dahi mukarrer buyurup, ellerine nişan-ı hümayun sadaka olmuş, tarih-i sene 927, hasıl bervech-i tahmin 360.

CİFTLİK

Karye-i Güneri de -Tabii Menemen- Ömer Fakı Çiftliği demekle maruf çiftliği, Saruhanoglu Ishak Celebi Ömer Fakı nam azize vakf edip, ve kendüden sonra dahi evlâdına şart eyleyip, selâtin-i maziyeden dahi ahkâm-ı şerifleri ile, üzerine mutasarrıf olagelip, haliya berat-ı şahî ile mezbur Ömer Fakı neslinden, Ahmed ve Mustafa ve Mehmed elân mutasarrıflardır. Tarih-i berat sene, Seb'a ve işrin ve tis'a mie (927), hasıl 776.

el-Hinta 16 kile, eş-Şair 38 kile.

(s. 82)

Karye-i Hatunderesi'nde -Tabii Menemen- İbri Asması demekle maruf vakıf harım, tahminen yevm-i nim akça cihet üzere elân berat-ı şahî Dursun Fakı mutasarrıftır. Tarih-i beret sene Seb'a ve işrin ve tis'a mie (927),

hasıl

180.

Der karye-i Çukur, Şeyh Muhiddin yeri ve bağgesi demekle maruf ve Fakı bahşayış, vakf-ı evlâdlık üzere, yevm-i 1 akça cihet üzere, elân berat-ı şahî ile mutasarrıfdir. Tarih-i berat Tis'a ve işrin ve tis'a mie (929),

hasıl

360.

VAKF-I MESCİD-I HOCA ÜMER DER KAL'A-I KARACA FOÇA

Mezbur Hoca Ümer, altı bin akça vakfedip, ikibin akçenin ribhini, muallimhane yapup, muallimi olana cihet tayin itmiş ve her güne bir aşr-ı kelâmullah kıraatı için, ikibin akçenin ribhini dahi şart eylemiş ve ikibin akçenin ribhini imam, cihet etmiş, amma bu zikr olan cihetlere her kim imam olursa cümle mutasarrıf olalar.

Ve bag-ı Nalbant Alisi demekle maruf bir bag

hasıl

200.

Bag-ı Ümer Alisi demekle maruf, Hisar kurbünde, hasıl

100.

Bu ikisi dahi cihet-i imamettir.

Ve Hoca Ümer, beş yüz akça vakfedip, her kim müezzin olursa, ribhine mutasarrıf ola. Tevhit 6500, yekün hasıl

950.

VAKF-I NASUH ÇELEBİ bin AHMED

Müstahfızan-ı Kal'a-i Karaca Foça, bir milk-i bahçesini hudud-u erbaası ile ehl-i Karaca Foça'ya maruftur. Zikrolan vakfın kurbünde olan kuyu kapusu demekle mütearrık kuyunun delvine ve habline ve zincirine ve hacet oldukça pâk olunmasına meşrut idüp ve kendüsü madem ki hayattadır, mütevellî olup, ba'de evlâd-ı olan ve ba'del inkiraz, hakim'ül vakf kimiki ıslah göre, ol olsa deyü şart eyledi.

Hasıl

100.

(s. 83)

KARYE-İ ASUM BEGLÜ, TABİİ MENEMEN

Merhum Saruhanoglu Ishak Celebi, Baba Haykıran nam azizin zaviyesine bir çiftlik yer ve bir bağçeha pınarı ile vakf edip, zikrolan çiftliğe ve bağçehaya berat-ı şahî ile elân Saban nam yevm-i bir akça cihet üzere mutasarrıfıdır. Tairh-i berat sene 930.

Hasıl

360.

Mezkûr çiftlik hududu, şarken bağçehaya, kibleten tarîk-ı âma ve şimalen Kıvırcık Kaya ile garben Karaca Kaya'ya muttasıldır.

Kaza-i Tarhaniyat tevabinde Aruz Ciftligi demekle maruf tahminen yevm bir akça olup, çiftliğe mutasarrıf olan Mevlâna Şemseddin bil' ihtiyar feragat edip, karındaşı oğlu Mustafa bin İbrahim'e, Padişahımız Hullide hilâfetihi hazretleri sadaka edip, elân

vakfiyet üzere mutasarrıfıdır. Tarih-i berat fi sene 930.

Amma, asıl çiftlik-i mezburu Saruhanoglu ishak Celebi, Sufi Musa nam dervişe vakf edip, ilâ yevmine heze evlâdı olanlar tasarruf edegelmişler, ellerinde merhum ve mağfur Sultan Mehmed Han beratı vardır ki, oğul ugluna ve kız kızına, karnen ba'de karın ve batnen ba'da batın, vakfiyyet üzere mutasarrıf olalar deyü tarih-i hüküm sene 892, hasıl 360.

Mezbur Mustafa mezkür Sufi Musa evlâdındandır.

ÇİFTLİK

Vakf-ı Türbe-i merhum Saruhan, Dogancı adası demekle maruf Manisa kurbünde Gediz Köprüsü başında olup, zikr olan çiftliğin mahsülü zapt olunup, merhum ruhu için cüzler kiraat olunmağa ve bazı çerag yagına harc oluna deyü meşrut eylemiş. Zikr olan çiftlik elân Yusuf bin Ali elindedir. Berat-ı şahi ile mutasarrıfıdır. Tarih-i berat sene 930, hasıl 2500.

Minha eczahan 7 nefer, fi yevm 2.

Elbaki 1780.

Cihet-i Mütevelli 1.

amma şart-ı vakıf . buymuş ki, termin olunacak da, mütevelli olanlar kendü cihetinden termim ide.

(s. 84)

VAKF-I KADI AHUYEN

7000 beher 10 fi 11 hasil	700.
Minha cihet-i 3 c	600.
Cihet-i mütevellî	100.

HAMAM

Der bazar-ı Menemen, vakf-ı evlâd Fazlullah Paşa,

9 şehr, beher yevm fi 11	2970.
Ve 3 şehr der bahar fi yevm	7,630.
Yekün hasil	3600.

HAMAM

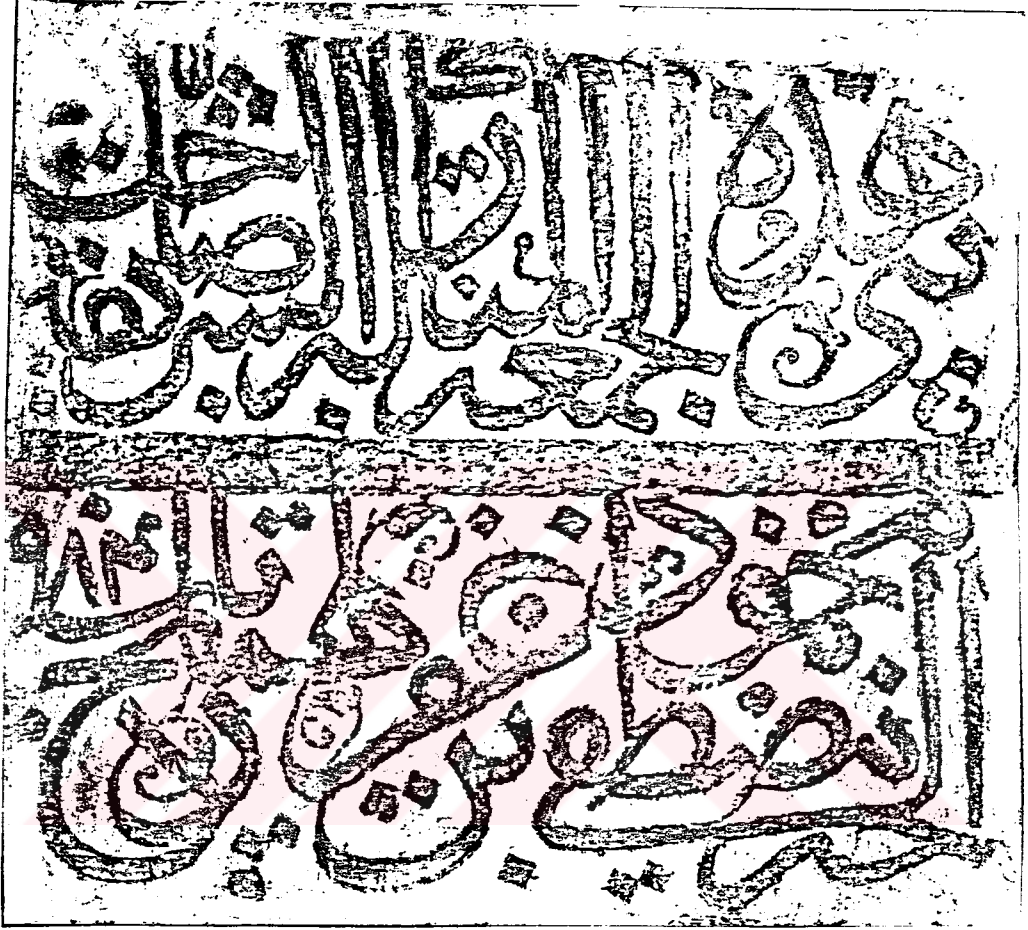
Vakf-ı Kara Kadı, der nefis-i Menemen ki, be Medrese-i Hod, der şehr-i Tire vakıf kerde but.

Der mahalle-i Kara Kadı, hasil fi sene 5280.

Karye-i Hamza Beglü'de bir çiftlik yer ve bağ ki, kadim-'üz zamandan vakfiyyet üzere mutasarrıf olunagelmiştir. Haliya berat-ı şahî ile Mehmed Dede yevm-i bir akça cihet üzere, zikr olan vakfa mutasarrıfıdır. Tarih-i berat sena 930, hasil 360.

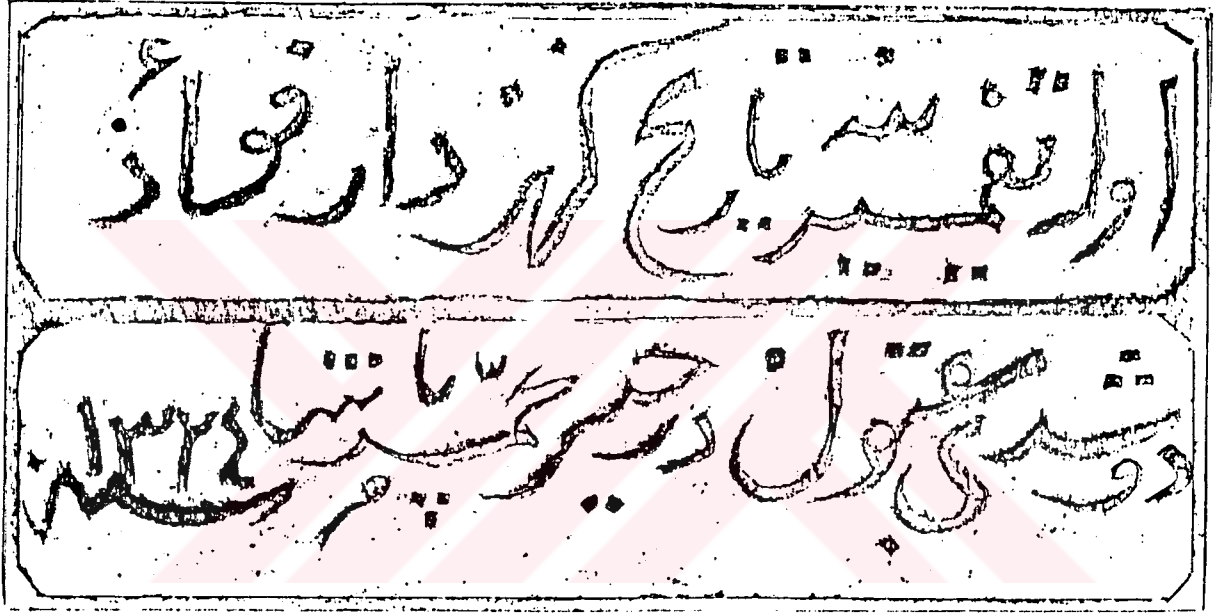
Resim-a.Cezayirli Camii avlusunda son cemaat yeri
duvarı üzerindeki kitabe. Ebadı: "28*50" cm.

Resim-b. Gazez Camii Kitabesi. Ebadı: "28*34" cm.

Resim-c. Mahkeme Camii avlusunda batı kapısı üstündeki
kitabe. Ebadı: "38*98" cm.

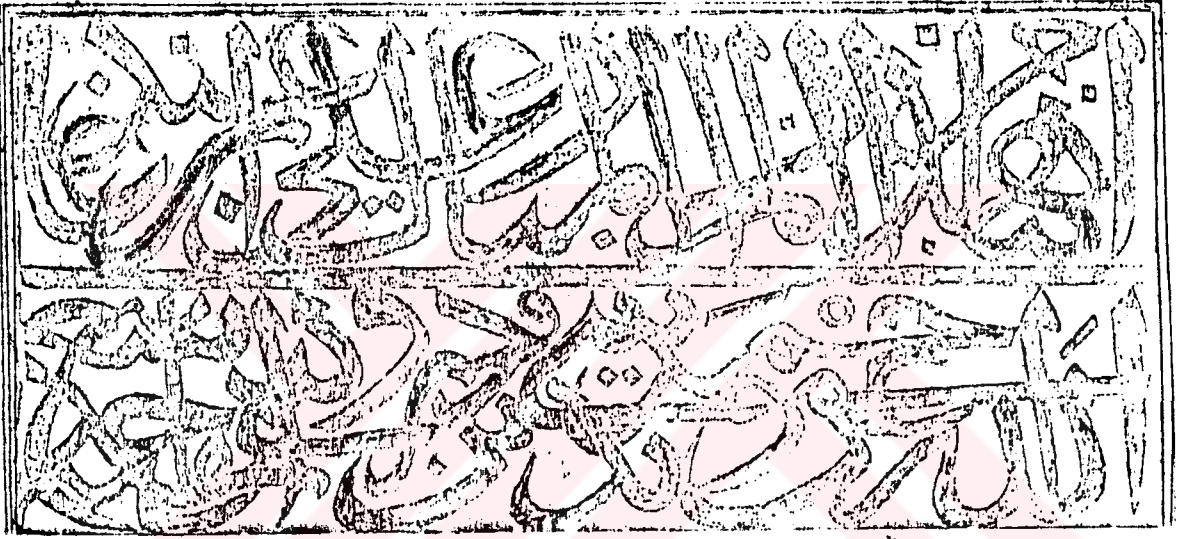
Resim-d.Mahkeme Camii avlusunda güney kapısı üstündeki

kitabe. Ebadı: "17*28" cm.

أمر بمهارة هذه الجامع المبارك
في أيام الدولة و الدين چلبى اسحق بك

Resim-e.Ulu Camii (Sünbül Paşa Camii) Kitabesi.

(Uzunçarşılı, Beylikler, s. 87'den alınmıştır.)

Resim-f.Kasımpaşa Türbesi Kitabesi.

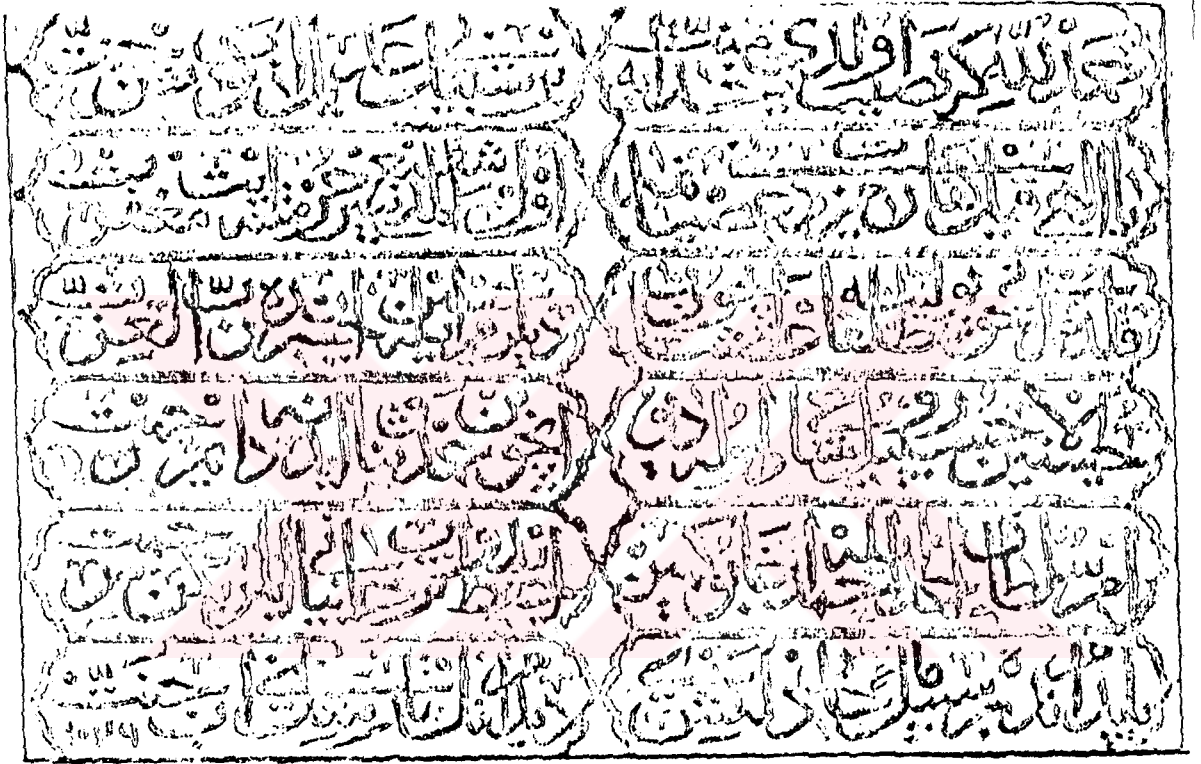
Ebadı: "38*82" cm.

مُقَدِّمٌ كَوْرَتٌ فَتَعْبُرُ بِالْمَاءِ وَتَدْرِي بِيَوْمِ
وَضَعِي بِلَاغٍ كَمَا نَدَى بَرَشَّاتٍ نَدَى بِيَوْمِ
أَمَّا بِيَوْمِ بِيَوْمِ بِيَوْمِ بِيَوْمِ بِيَوْمِ
وَبِيَوْمِ بِيَوْمِ بِيَوْمِ بِيَوْمِ بِيَوْمِ

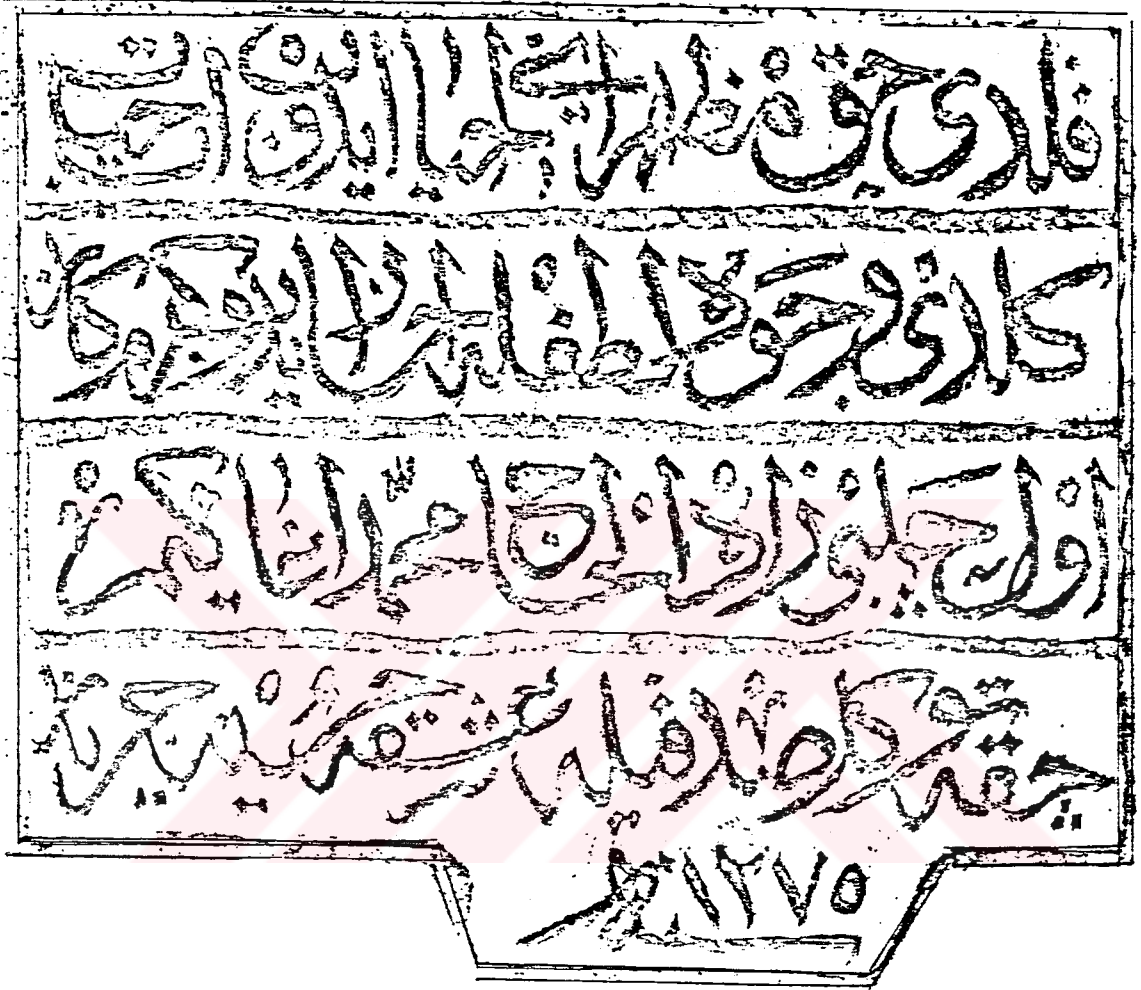
Resim-g. Tezveren Kâmil Dede Türbesi Kitabesi.

Ebadı: "40*62" cm.

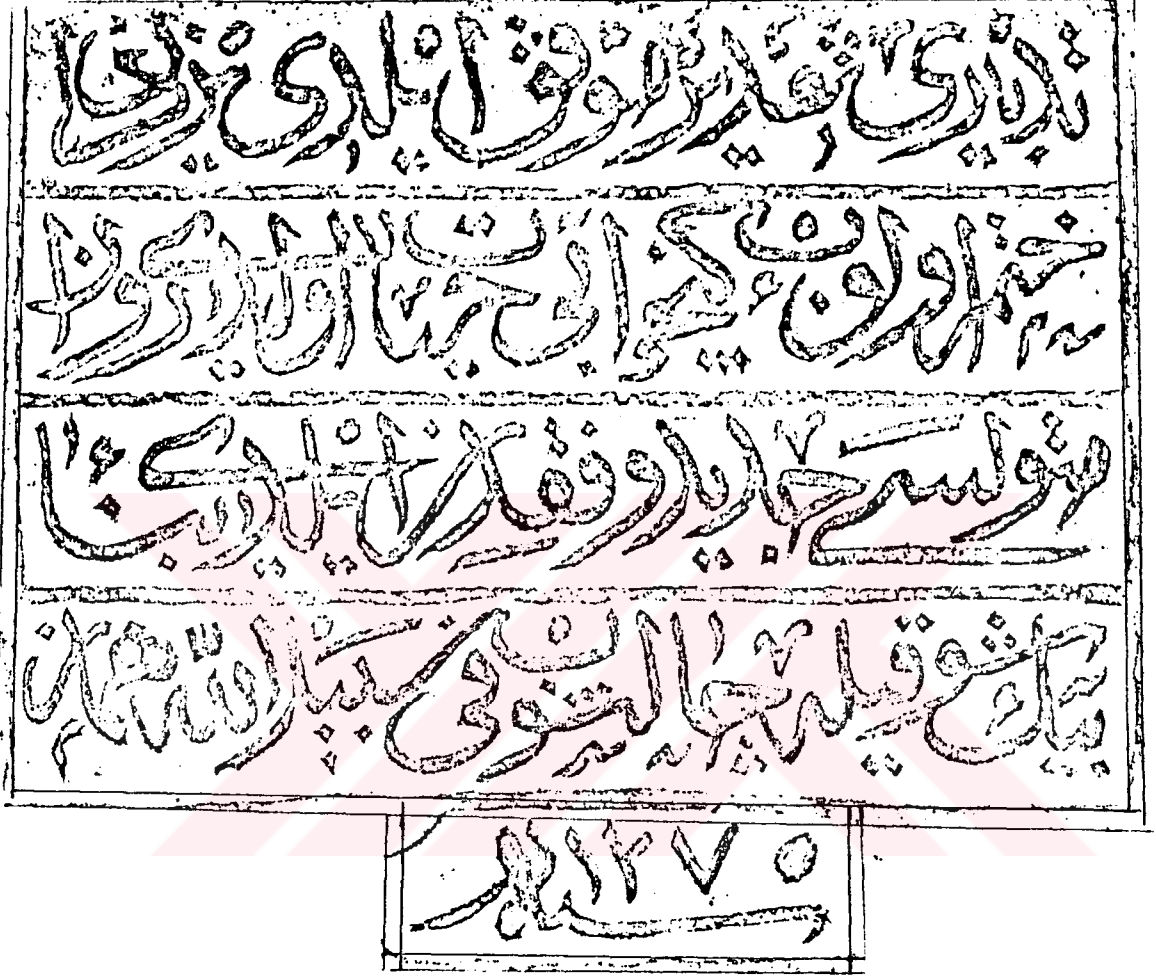

Resim-h.Çarşı Meydanı'ndaki Sebilhane'nin Kitabesi.

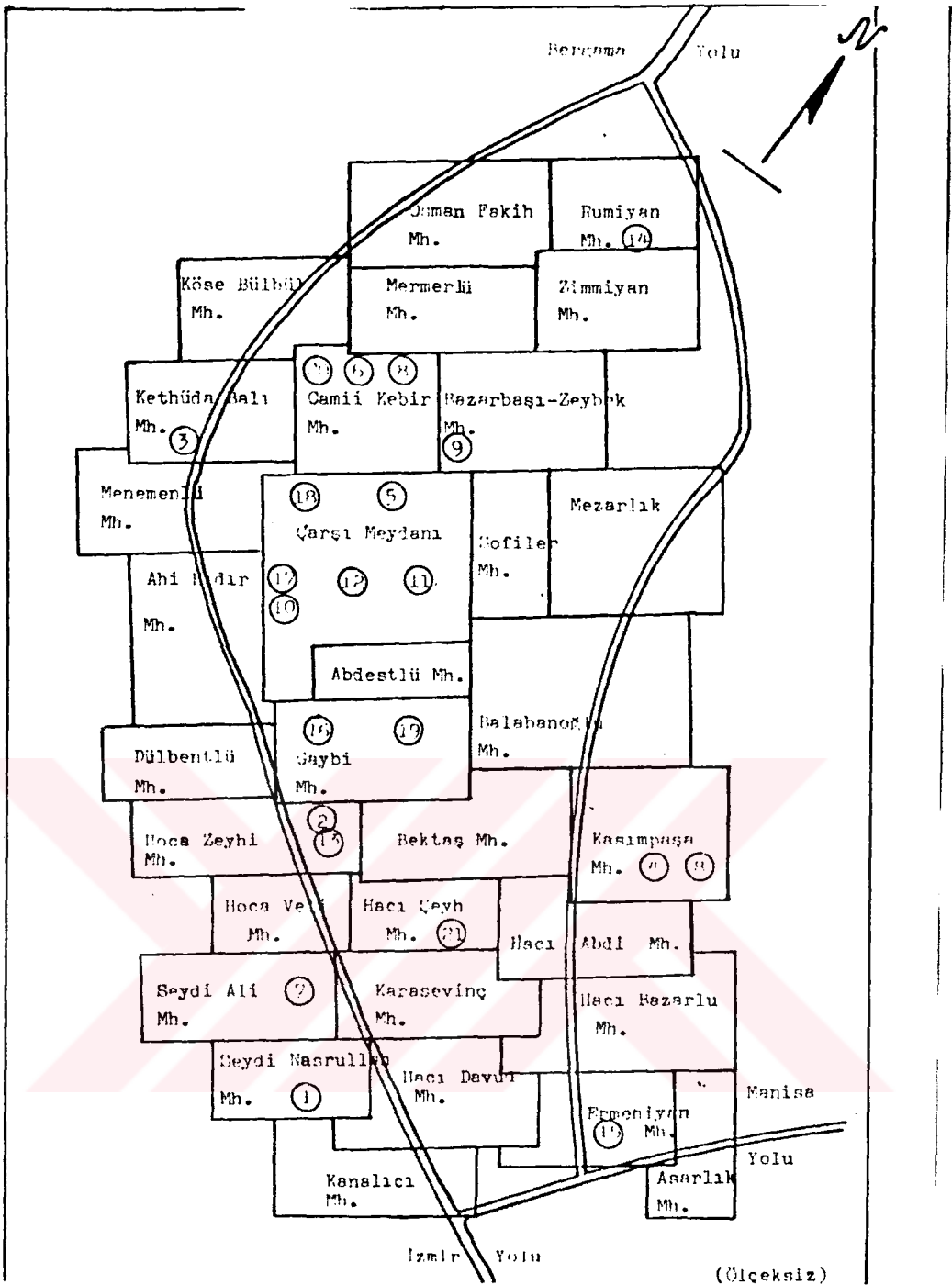
Ebadı: "60*90" cm.

Resim-1.Çınarlı Camii duvarının batı cephesindeki çeşme kitabesi. Ebadı: "36*42" cm.

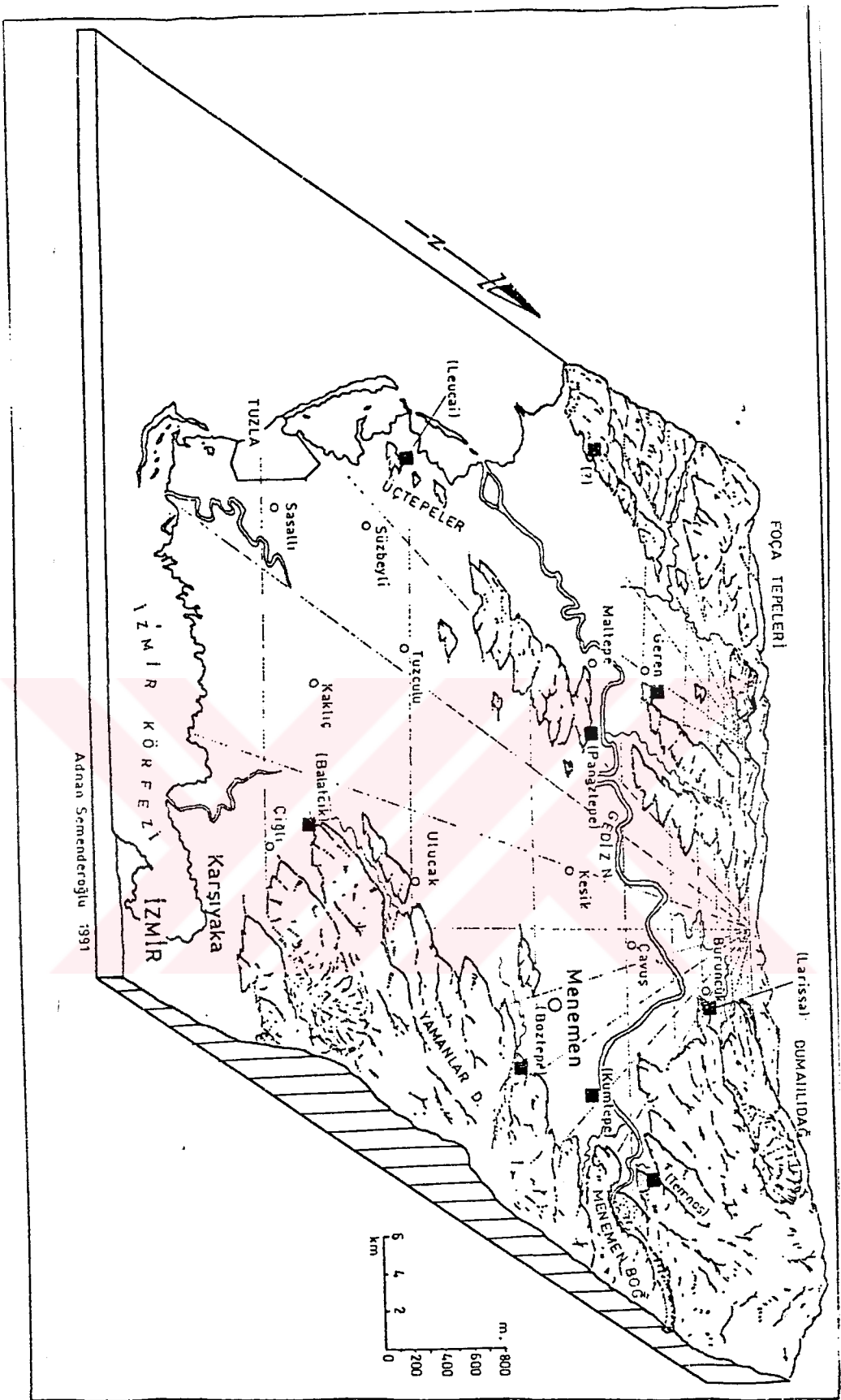
Resim-i.Çınarlı Camii duvarının güney cephesindeki
çeşme kitabesi. Ebadı: "36*42" cm.

3-XV-XVIII. yy. Menemen Şehir Planı ve Tarihi Eserleri.

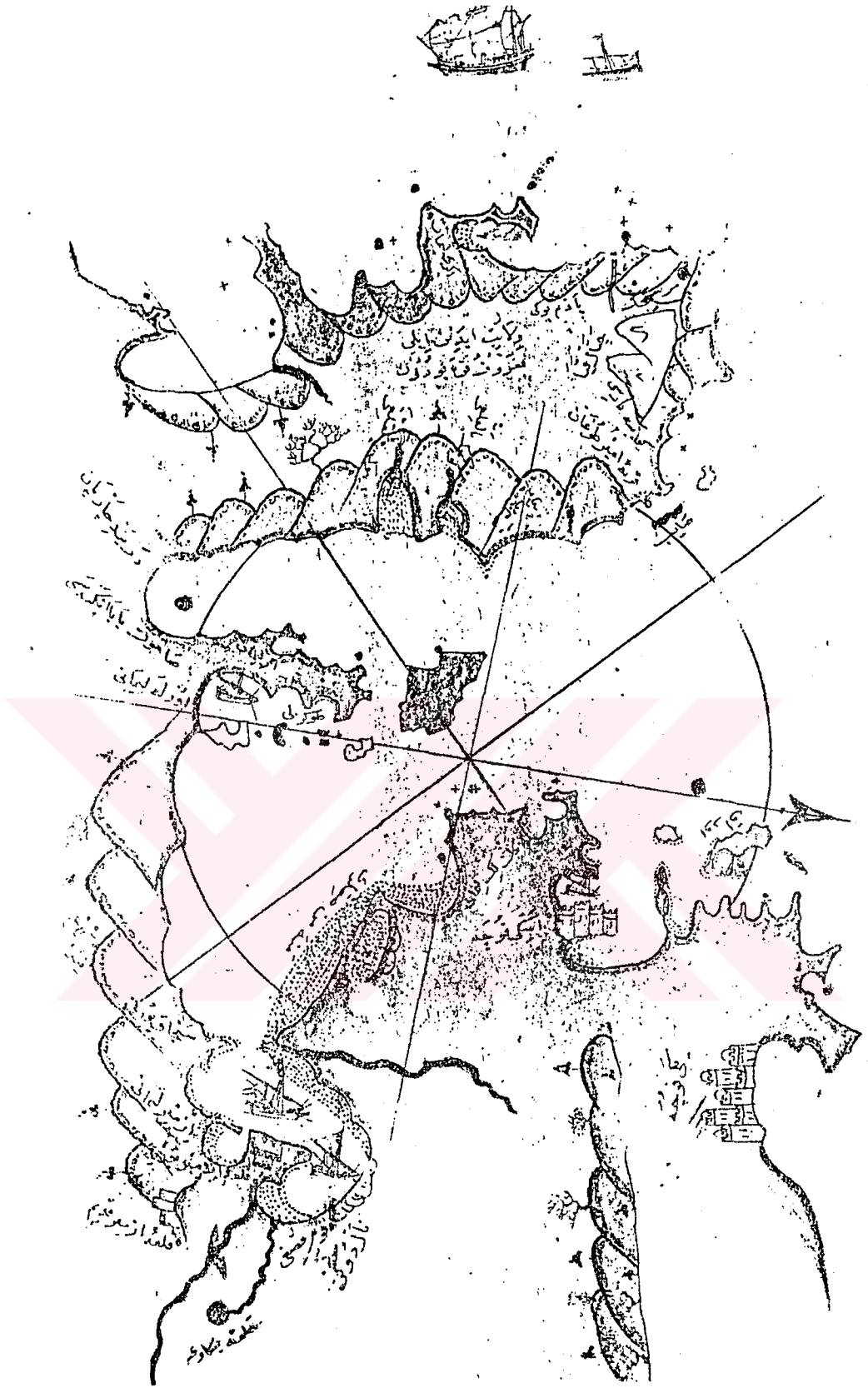
1-Cezayirli Camii	8-Kasım Paşa Türbesi	15-Ermeniyan Kilisesi
2-Çınarlı Camii	9-Mühürlü Sultan Türbesi	16-Musevi Havrası
3-Gazev Camii	10-Tezveren Kamil Dede Türbesi	17-Taşhan
4-Kasım Paşa Camii	11-Allağa Çeşmesi	18-Bedesten
5-Mahkeme Camii	12-Çarşı Meydanındaki Sebilhane	19-Fazlullah Paşa Hamamı
6-Ulu Camii (Sünbül Paşa Camii)	13-Çınarlı Camii Çeşmesi	20-Eski Hamam
7-Bayraklı Dede Türbesi	14-Rumiyan Kilisesi	21-Kara Kadı Hamamı

(Menemen'in, günümüzdeki 1/5000 ölçekli şehir planından istifade edilerek hazırlanmıştır).

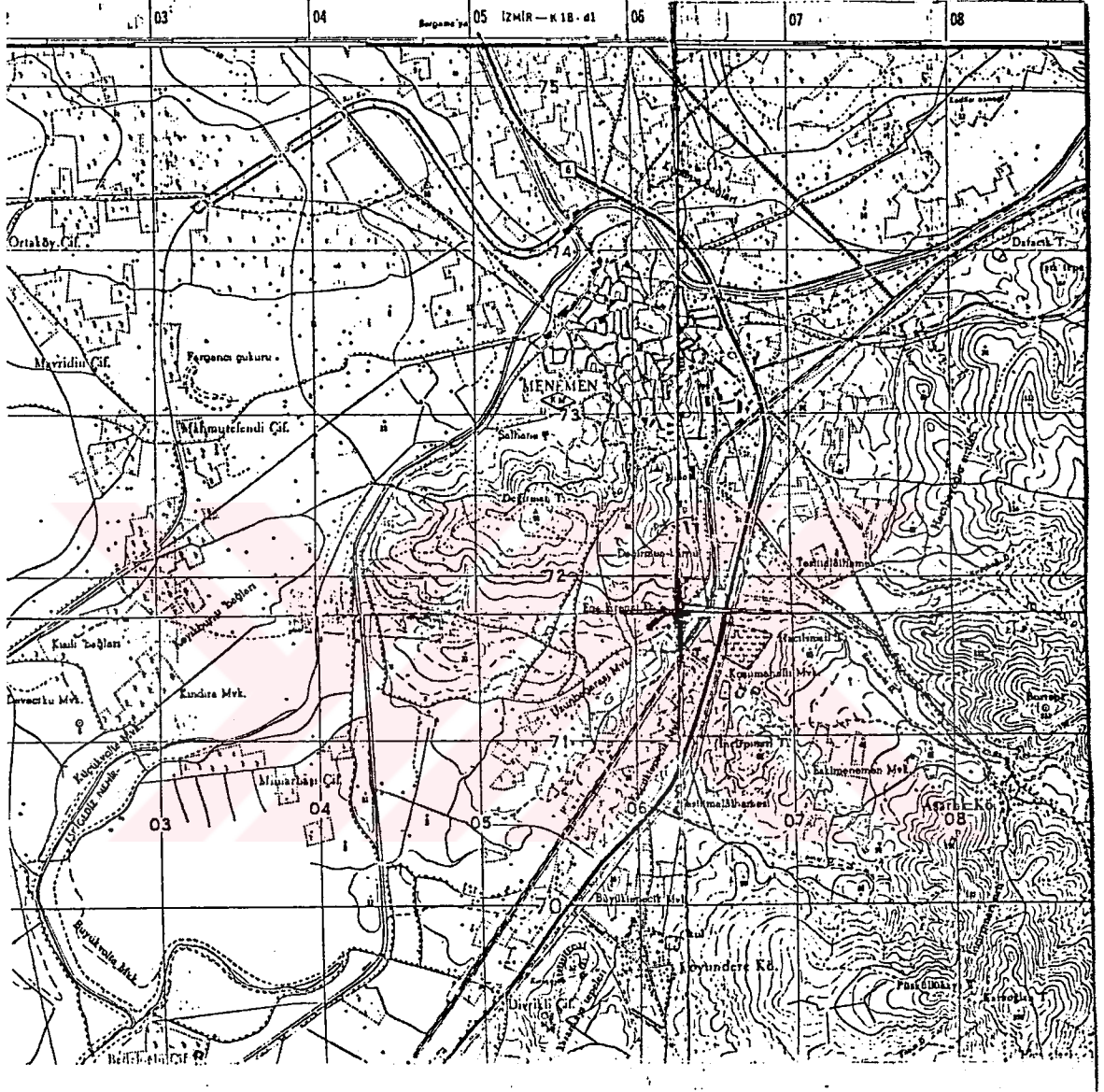

4-Menemen ve Çevresinde Yerleşim.
(Adnan Semenderoğlu'ndan alınmıştır).

5-Menemen Kıyıları Haritası.
(Piri Reis, Kitab-ı Bahriye, "Denizcilik Kitabı" Türk
Tarih Araştırma Kurumu Yayınları, İST. 1935, s.150).

6-Menemen ve yakın çevresi haritası.
(İzmir-K18.D1, ölçek 1/25000 Topografik Haritası,
Harita Genel Müdürlüğü Ank. 1969).

ÖZGEÇMİŞİM

1948, Bilecik Pazaryeri, Bakraz Köyü doğumluyum. 1960 yılında, Bakraz İlkokulu'ndan, 1963 yılında İstanbul Pendik (Lisesi) Ortaokulu'ndan, 1967 yılında Bilecik Ertuğrul Gazi Lisesi'nden, 1971 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (gece) Tarih Bölümü'nden ve 1988 yılında Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Programı'ndan "Tecedüt Fırkası"konulu tez hazırlayarak mezun oldum.

1966-1967 öğretim yılında, Bilecik Milli Eğitim Müdürlüğü emrinde, Selbuku ve Dereköy İlkokulları'nda Vekil Öğretmenlik, 1969-1970 yıllarında, "Tekba Sanayii ve Horoz Ticaret" firmasında sigortalı işçilik, 1972-1973 yıllarında, Tekel Genel Müdürlüğü'nde memuriyet, 1973-1978 yıllarında Eskişehir Mihalgazi Ortaokulu'nda, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ve müdürlük, 1978-1981 yıllarında Bilecik-Bozüyük Lisesi'nde Tarih Öğretmenliği ve müdürlük, 1982 yılında Buca Yüksek Öğretmen Okulu'nda tarih öğretmeni ve Buca Eğitim Fakültesi'nde Tarih Öğretim Görevliliği ile bölüm başkanlığı görevlerinde bulundum. Halen aynı fakültede öğretim görevlisi olarak çalışıyorum.

Askerlik görevimi, 1833 sayılı yasaya göre 1975 yılında tamamladım. Fransızca bilmekteyim. Evli ve üç çocuk babasıyım.

Cevat Bakkal